TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

HİMMETZÂDE AHMED CEZBÎ VE KENZÜ'L-ESRÂR İSİMLİ TARİKATNAMESİ: METİN VE İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Güneş GEZER

ANKARA
2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

HİMMETZÂDE AHMED CEZBÎ VE KENZÜ'L-ESRÂR İSİMLİ TARİKATNAMESİ: METİN VE İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Güneş GEZER

Tez Danışmanı
DOÇ. DR. Öncel DEMİRDAŞ

ANKARA
2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

HİMMETZÂDE AHMED CEZBÎ VE KENZÜ'L-ESRÂR İSİMLİ TARİKATNAMESİ: METİN VE İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Öncel DEMİRDAŞ

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı-Soyadı	İmzası
1. Prof. Dr. Vahit GÖKTAŞ	
2. Doç. Dr. Öncel DEMİRDAŞ	
3. Dr. Öğr. Üyesi Sevim YILMAZ	

Tez Savunması Tarihi
15/06/2023

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Doç. Dr. Öncel DEMİRDAŞ danışmanlığında hazırladığım "Himmetzâde Ahmed Cezbî Ve Kenzü'l-Esrâr İsimli Tarikatnamesi: Metin Ve İnceleme (Ankara.2023)" adlı yüksek lisans ☒ – doktora/bütünleşik doktora ☐ tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

15/06/2023

Güneş GEZER

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **İ**

KISALTMALAR ..... **V**

ÖNSÖZ ..... **Vİ**

GİRİŞ **8**

1.1. Tezin Amacı Ve Önemi **8**

1.2. Tezin Kaynakları **9**

1.3. Tezin Kapsamı Ve Sınırlılıkları **10**

BİRİNCİ BÖLÜM **13**

AHMED CEZBÎ EFENDİ'NİN HAYATI, TASAVVUFÎ MUHİTİ VE ESERLERİ **13**

1.1. Ahmed Cezbî Efendi'nin Hayatı **13**

1.1.1. Kimliği 13

1.1.2. Doğum Tarihi ve Yeri 15

1.1.3. Ailesi 16

1.1.4. Silsilesi 21

1.1.5. Tasavvufi Çevresi 23

1.1.6. Yaptığı Faaliyetler 25

1.1.7. Vefatı 26

1.2. Tasavvufî Muhiti **27**

1.3. Eserleri 37

1.3.1. Dîvân-ı Ahmed Cezbî 38

1.3.2. Risâle-i Aşkiyye 40

1.3.3. Dîvânçe 41

1.3.4. Dîvânçe 42

1.3.5. Makâlât 42

1.3.6. Mecmûa-i Eş'âr 43

1.3.7. Câmiu's-Silsile 44

1.3.8. Şükûfenâme 45

1.3.9. Makâlât 47

1.3.10. Kenzü'l-Etvâr 47

1.3.11. Kenzü'l-Esrâr 48

İKİNCİ BÖLÜM 49

***KENZÜ'L-ESRÂR* ADLI TARİKATNAMENİN DEĞERLENDİRİLMESİ 49**

2.1. Eserin Telif Sebebi 49

2.2. Eserin İsmi 49

2.3. Eserin Üslûbu 50

2.4. Eserin İçeriği 51

2.5. Eserin Değerlendirilmesi 53

2.5.1. Dört Kapı: Şeriat, Tarikat, Hakikat, Marifet 53

2.5.1.1. Şeriat 54

2.5.1.2. Tarikat 55

2.5.1.3. Marifet ve Hakikat 58

2.5.2. Nefs 62

2.5.2.1. Nefs Mertebeleri 67
2.5.3. Şeyh 81
2.5.4. Halvet 88
2.5.5. Rüya 95
2.5.6. Ahlak 101
2.5.6.1. Övülmüş Ahlâk 103
2.5.6.2. Kötü Ahlâk 104
2.5.7. Cömertlik ve Cimrilik 107
2.5.8. İlim ve Cehalet 113
2.5.9. Kalp 118
2.5.9.1. Takva 122
2.5.9.2. Kanaat 123
2.5.9.3. Merhamet 126
2.5.10. İbadet 128
2.5.10.1. Namaz 129
2.5.10.2. Oruç 142
2.5.11. Zikir 143
2.5.11.1. Vird-i Sabah 145
2.5.11.2. Vird-i Akşam 146
2.5.11.3. Tevhid Zikri 149
2.5.11.4. Zikir Adabı 150
2.5.12. Sahâbîler 151
2.5.13. Araplar Hakkındaki Sözleri 155
2.5.14. Ahmed Cezbî'nin Duası 156

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 157

AHMED CEZBÎ'NİN KENZÜ'L-ESRÂR ADLI TARİKATNAMESİNİN TAHKİKLİ ÇEVRİMYAZI METNİ 157

3.1. Tenkitli Metinde Kullanılan Nüshalar 157

3.1.1. Berlin Nüshası 157

3.1.2. Ankara Nüshası 158

3.2. Tenkitli Metinde Takip Edilen İlkeler 159

3.3. Tahkik Edilen Metin 160

3.4. Ekler 231

3.4.1. Âyet Dizini 231

3.4.2. Hadis Dizini 232

3.4.3. Kavramlar 238

3.4.4. Lügatçe 262

SONUÇ 292

KAYNAKÇA 295

ÖZET 307

ABSTRACT 308

KISALTMALAR

as. : Aleyhisselam

bk. : Bakınız

b.y. : Basım yeri yok

c. : Cilt

çev. : Çeviren

ed. : Editör

No. : Numara

nşr. : Neşreden

ö. : Ölüm

s.a.s. : Sallallahu aleyhi vesellem

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : Tahkik

ts. : Tarihsiz

vd. : Ve diğerleri

y.y. : Yayıncı yok

ÖNSÖZ

Hz. Peygamber döneminde zühd kavramıyla ifade edilen ve İslâmî hayatın bir parçası olan tasavvuf hem düşünce sistemi açısından hem de insanın terbiye edilmesi açısından önemlidir. Zühd dönemi hicri 6. yüzyıla kadar yaşanırken bu yüzyıldan itibaren tasavvuf ekolleri oluşmaya ve bugünkü anlamıyla tarikatlar varlığını göstermeye başlamıştır. Bayramiyye tarikatı da 15. yüzyılın başlarında Hacı Bayrâm-ı Velî (ö. 833/1429-30) tarafından Anadolu'da kurulan tarikatlardan biridir. Bu tarikat Hacı Bayrâm-ı Velî'den sonra üç farklı koldan devam etmiştir: Şemsiyye, Melâmiyye ve Celvetiyye. Şemsiye kolundan ise Tennuriyye, İseviyye ve Himmetiyye şubeleri doğmuştur. 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında yaşayan Ahmed Cezbî de Himmet Efendi'nin (ö. 1095/1684) kurmuş olduğu Himmetiyye şubesine intisap etmiştir. Anadolu'da yaşamış bir mutasavvıf olan Ahmed Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* adlı risâlesinde tasavvufi görüşlerine yer vermiştir. Çalışmamız Ahmed Cezbî'nin hayatını öğrenmek ve risâlesinde yer verdiği bilgiler ışığında hem kendi görüşlerini hem de Himmetiyye'nin son dönemlerini anlamak açısından önem arz etmektedir.

Çalışmamız giriş, üç bölüm, sonuç ve eklerden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezimizin önemi, amacı, kapsamı ve sınırlılıkları ele alınmıştır. Kullandığımız kaynaklara da bu bölümde değinilmiştir. Birinci bölümde Ahmed Cezbî'nin hayatı ele alınıp tasavvufi muhitine ve eserlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde Ahmed Cezbî'nin risâlesinin telif sebebi, ismi, üslubu ve içeriği ele alınmıştır. Yine bu bölümde şeriat, tarikat, marifet, hakikat, nefs, rüya, ahlak, zikir gibi konular risâleye bağlı kalınarak tasavvufi açıdan değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde risâlenin nüshalarına ve tahkikinde bağlı kalınan ilkelere yer verilmiştir. Ardından Ahmed Cezbî'nin *Kenzü'l-esrâr* adlı eserinin tarafımızdan tahkik edilen metnine yer verilmiştir. Ekler bölümünde âyet ve hadis tahriçlerinden oluşan tablolar yer almaktadır. Bununla birlikte

okuyucunun metni anlamasına kolaylık sağlamak amacıyla lügatçe ve kavram indeksi oluşturulmuştur.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında ve tamamlamasında katkı sağlayan birçok kişi bulunmaktadır. Öncelikle, yüksek lisans dönemi boyunca desteklerini esirgemeyen değerli hocamız Prof. Dr. Mustafa AŞKAR'a; yapıcı görüş ve önerilerde bulunan jüri üyelerim Prof. Dr. Vahit GÖKTAŞ'a ve Dr. Öğr. Üyesi Sevim ARSLAN'a teşekkür ederim. Çalışmanın her aşamasında maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, süreç boyunca teşvik ve rehberlik eden ve ilminden istifade ettiğim tez danışman hocam Doç. Dr. Öncel DEMİRDAŞ'a; yüksek lisans süresince yardımlarını esirgemeyen ve tez döneminde konuyu tespit etme, ilgili kaynakları bulma konusunda yardımcı olan hocam Arş. Gör. Emrah BAŞ'a; tezin tahkikinde Osmanlıca ve Arapça hususunda yardımlarını esirgemeyen Öğr. Gör. Zafer ONUR, Arş. Gör. Ayşenur ÇALIŞKAN ve Arş. Gör. Mehmet KARATAPAN hocalarıma; bu süreçte tezimi baştan sona kadar okuyup görüşlerini ifade eden ve manevi desteklerini esirgemeyen hocalarım Doç. Dr. Ahmet AKBAŞ, Arş. Gör. Zeynep ARIÇ ve Arş. Gör. Güllüzar OĞUZ'a şükranlarımı sunarım. Lisans ve yüksek lisans sürecinde örnek olan, yardımlarını esirgemeyen kıymetli arkadaşım Arş. Gör. Müberra AYGÜNDÜZ'e teşekkür ederim. Başta ailem olmak üzere bu süreçte yanımda bulunan, maddi ve manevî desteklerini esirgemeyen kıymetli hocalarıma, dostlarıma ve yakınlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Güneş Gezer

Ankara 2023

GİRİŞ

1.1. Tezin Amacı Ve Önemi

Kaynaklarda "mutasavvıf şair" olarak bilinen Ahmed Cezbî, Bolulu Himmet Efendi tarafından kurulan Himmetiyye'ye intisap etmiştir. Bugüne kadar Ahmed Cezbî hakkında edebiyatçılar tarafından makale ve tezler yazılmıştır. Ancak bu çalışmalarda elde edilen bilgiler sınırlıdır. Bu yüzden çalışmamızın birinci bölümünde Ahmed Cezbî'nin hayatı hakkında yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen bilgileri bir araya getirip kendi çalışmalarımız sonucunda ulaştığımız bilgileri ekledik. Böylece Ahmed Cezbî'nin hayatı hakkında kapsamlı bir araştırma yapmayı hedefledik. Neticede mutasavvıf kimliğiyle bilinen Ahmed Cezbî tasavvuf alanında da tanınmış olacaktır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde *Kenzü'l-esrâr* adlı risaleye bağlı kalarak Ahmed Cezbî'nin tasavvufî görüşlerini ele aldık. Bu şekilde onun tasavvuf dünyasında durduğu yeri belirlemeyi hedefledik.

Çalışmayı önemli kılan birden fazla husus bulunmaktadır. Bunlardan ilki bu çalışmayla birlikte mutasavvıf kimliği ön planda olan Ahmed Cezbî'nin hayatının, silsilesinin, tasavvufi muhitinin, eserlerinin ve eserlerin içeriklerinin tasavvuf dünyasına tanıtılmasıdır. Bununla birlikte Ahmed Cezbî Himmetiyye'ye mensup olduğu için eserlerinde Himmetiyye'ye ait görüşleri, usul ve adapları görebilmekteyiz. Anadolu'da kurulan Himmetiyye'nin tarikatların varlığını sürdürdüğü son yüzyıldaki durumunu göstermesi açısından Ahmed Cezbî ve eserleri önemlidir. Bu yüzden eserleriyle ilgili yapılan çalışmalar tasavvuf tarihine de katkı sağlamaktadır.

1.2. Tezin Kaynakları

Çalışmamızın daha kapsamlı olması için Ahmed Cezbî'nin hayatını, tasavvufi çevresini ve silsilesini ele alırken literatür taraması yaparak hem klasik eserlere hem kendi eserlerine hem de kendisi hakkında yapılan tüm çalışmalara ulaşmaya özen gösterdik. Buna göre, Bursalı Mehmed Tahir'in (1861-1925) *Osmanlı Müellifleri*, Sadık Vicdânî'nin (1866-1939) *Tomâr-ı Turûk-u Âliye*, Hüseyin Vassâf'ın (1872-1929) *Sefine-i Evliyâ*, Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî'nin (ö. 1201/1787) *Vefayât-ı Ayvansarâyî,* Hocazâde Ahmed Hilmi'nin (ö. 1332-33/1914) *Ziyaret-i Evliya*, Mehmed Süreyya'nın (1845-1909) *Sicill-i Osmânî* adlı eserleri Ahmed Cezbî'nin tasavvufi çevresi hakkında bilgi toplamak için kullandığımız klasik eserlerdir. Bunlarla birlikte Ramazan Muslu'nun *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl*, Hür Mahmut Yücer'in *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 19. Yüzyıl* ve Necdet Yılmaz'ın *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf* adlı eserlerinden de faydalandık. Ahmed Cezbî'nin hayatı ile ilgili bilgilere daha çok *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler* gibi edebiyat ansiklopedilerinden ve Mehmet Nâil Tuman'ın (1875-1958) *Tuhfe-i Nâili* ve Sadettin Nüzhet Ergun'un (1899-1946) *Türk Şairleri* adlı eserlerinden yararlandık. Bunlara ek olarak Ahmed Cezbî'nin kendisine ait *Kenzü'l-etvâr, Şükûfenâme, Câmiu's-silsile* gibi eserlerinden istifade ettik. Mahnaz Roohi Maleky, Suat Donuk ve Türkan Alvan'ın Ahmed Cezbî hakkındaki çalışmaları da tezimizin kaynakları arasındadır.

İkinci bölümde Ahmed Cezbî'nin risâlede yer verdiği görüşlerini ele alırken Kuşeyrî'ye (ö. 465/1072) ait *er-Risâle*, Kelâbâzî'ye (ö. 380/990) ait *et-Taarruf*, Serrâc'a (ö. 378/988) ait *Lümâ'*, Hücvîrî'ye (ö. 465/1072 [?]) ait *Keşfû'l-Mahcûb* gibi tasavvuf klasik eserlerinden yararlanılmıştır. Bununla birlikte kavramların tanımlarında İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) *Lisânü'l-Arab*'ı ve Kâşânî'nin (ö. 736/1335) *Istılahatu's-*

Sûfiyye'siyle birlikte Süleyman Uludağ'ın *Temel Tasavvufî Kavramlar*'ı, Ethem Cebecioğlu'nun *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* ve Mahmud Esad Erkaya'nın *Kur'ân Kaynaklı Tasavvuf Terimleri* adlı çalışmalarından faydalandık. Ahmed Cezbî'nin *Kenzü'l-esrâr*'daki görüşleri kendine ait diğer eserleri tarafından da destekledik.

Üçüncü bölümün anlaşılmasını kolaylaştırmak üzere bir "Lügatçe" bölümü eklerde sunduk. Bu bölümde *Kubbealtı Lügâtı* ve *Kamus-i Türkî* sözlüklerini kullandık. Ayrıca Lexiqamus uygulaması kullanılarak kelimelere uygun manalar verilmeye çalışılmıştır. Yine ekler bölümünde yer alan hadis tahriçlerinde Şamile uygulaması kullanılarak eserlerin yeri tespit ettik ve kaynaklara ulaşılarak doğruladık.

1.3. Tezin Kapsamı Ve Sınırlılıkları

Birinci bölümde Ahmed Cezbî'nin hayatı, tasavvufi muhiti ve eserleri ele alınmıştır. Öncelikle Ahmed Cezbî'nin kimliğine, doğum ve vefat tarihine, ailesine ve silsilesine yer verilmiştir. Bunların dışında yaptığı faaliyetlere değinilmiş ve bu konuda doğruluğu ispat edilebilen ve edilemeyen bilgiler ele alınmıştır. Bu bilgilere hem ansiklopedik eserlerden hem Ahmed Cezbî'nin eserlerinden hem de onun hakkında yapılan çalışmalar sonucu ulaşılmıştır. Daha sonra Ahmed Cezbî'nin tasavvufi muhitine yer verilmiştir. Aynı zamanda burada onun bağlı bulunduğu tarikatlar verilmiştir. Ardından silsilesi hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Silsilede Ahmed Cezbî'den Himmet Efendi'ye kadar olan kişilerin –ki bunlar Bahaeddin Efendi (ö. 1220/1805), Nurullah Efendi (ö. 1180/1766), Abdussamet Efendi (ö. 1151/1738), Abdullah Efendi

(ö. 1122/1710) ve Himmet Efendi'dir (ö. 1095/1684)- doğumu-vefatı, yaşadığı bölgeler, görevleri ve uzmanlık alanları gibi meselelere değinilmiştir. Himmet Efendi'den sonra gelen şahısların isimlerinin zikredilmesiyle yetinilmiştir. Tasavvuf tarihinde bu kişilerle ilgili farklı çalışmalar yer aldığı için burada sadece isimler zikredilmiş ve detaylı bilgi verilmemiştir. Daha sonra Ahmed Cezbî'nin eserlerine yer verilmiştir. Burada hem kaynaklarda Ahmed Cezbî'ye atfedilen eserler hem de katalog taraması ile ona ait olduğunu belirlediğimiz eserler yer almaktadır. Eserler tanıtılırken bulundukları kütüphane, eserin konusu, varak sayısı, edebî türü, yazılış amacı, eser hakkında yapılan çalışmalar ve eserin önemi ele alınmıştır.

Tezin ikinci bölümünde eserin değerlendirilmesine yer verilmiştir. Burada öncelikle eserin telif sebebine yer verilmiştir. Ardından eserin ismine de değinilmiştir. Daha sonra eserin üslubu ele alınmıştır. Çalışma tasavvufî açıdan ele alındığı için eserden yalnızca üç beyit örnek verilerek kalıplarına göre incelenmiştir. Eserde herhangi bir başlıklandırma bulunmadığı için değerlendirme aşamasında beyitleri konularına göre sınıflandırdık. Bu sınıflandırmaya göre, eserin değerlendirilmesinde ilk başlık şeriat, tarikat, hakikat ve marifet kavramlarına ayrılmıştır. Ahmed Cezbî bu kavramlara ve kavramların birbirleriyle ilişkilerine değinmiştir. Bu bölümden sonra nefs kavramını ve nefs mertebelerini de ele almıştır. Konunun daha anlaşılır kılınması için nefs mertebeleri ele alınırken Ahmed Cezbî'ye ait diğer eserlerden yararlanılmış ve elde edilen bilgiler tablo halinde sunulmuştur. Ardından şeyhe, görevlerine ve ona karşı nasıl davranılması gerektiğine ve onun gerekliliğine değinilmiş, daha sonra halvet ile ilgili bölüme yer verilmiştir. Ayrıca halvette yapılacak zikirler verilmiştir. Ardından rüya bölümü başlamaktadır. Rüya çeşitleri, rüyanın bilgi değeri ve rüya tabirlerine yer verilmiştir.

Daha sonra ahlak konusu detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Cömertlik ve cimrilik meselesinde ilk olarak cömertliğin dereceleri ve Ahmed Cezbî'nin görüşleri

değerlendirilmiş, ardından cimriliğin dereceleri ve yine Ahmed Cezbî'nin bu konudaki görüşleri ele alınmıştır. Bunlardan sonra ilim ve cehalet başlıklarına yer verilmiştir. Devamında kalp başlığı altında takva, kanaat ve merhamet kavramları açıklanmıştır. Ardından Ahmet Cezbî'nin sınırlandırdığı şekilde ibadetler bölümü, namaz ve oruç başlıkları altında ele alınarak zikir bölümüne geçilmiştir. Son olarak sahâbîlerin hususiyetlerine, Ahmed Cezbî'nin Araplar hakkındaki görüşlerine ve dualarına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde öncelikle eserin tahkikinde kullanılan nüshalara değinilmiştir. Tahkikte kullanılan Berlin ve Ankara nüshalarında belirtilen isimleri verilmiş ve tahkik boyunca kullanılacak remizler belirtilmiştir. Bunlara ek olarak nüshaların şekilsel özellikleri belirtilmiştir. Ardından tahkik edilen metinlerde takip edilen ilkeler belirtilmiştir. Son olarak tahkikli metin verilmiştir. Tahkik edilen metnin sonunda metinle ilgili ekler bölümü oluşturulmuştur. Burada ayet hadis dizinleri, kavram indeksi ve sözlük oluşturulmuş ve sonuç bölümünde çalışmanın genel değerlendirmesi yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMED CEZBÎ EFENDİ'NİN HAYATI, TASAVVUFÎ MUHİTİ VE ESERLERİ

1.1. Ahmed Cezbî Efendi'nin Hayatı

1.1.1. Kimliği

Kendi eserleri ve hakkındaki kaynaklarda "Cezbî", "Ahmed Cezbî", "Ahmed Cezbî Mir Hafîd-i Himmet Dede", "Cezbî Ahmed Bey", "Şeyh es-Seyyid Ahmed Cezbî el-Bayrâmî Hafîd-i Himmet-zâde" ve "Ahmed Cezbî Mir Hafîd-i Himmet Dede" diye anılmaktadır. Müjgan Cunbur, onun adının "Ahmed Cezbî Bey" olduğunu ifade eder.[1] Tekkede şeyhlik görevinde bulunduğu için "şeyh"; soyu Hz. Muhammed'e (s.a.s.) dayandığı için "seyyid" tabiri kullanılmıştır. Cezbî nisbesini almasının sebebine dair kesin bir bilgiye sahip değiliz ancak kaynaklara bakıldığında Ahmed Cezbî'nin Himmetiyye'ye mensup olan ikinci şeyhi Yahya Efendi'nin cezbe ehli bir şeyh olduğu görülmektedir.[2] Dolayısıyla Ahmed Cezbî'nin "cezbî" diye adlandırılması şeyhi gibi cezbe ehli olmasından kaynaklanmış olabilir. Bununla birlikte, kendi eserlerinde bazen "cezbî", bazen "cezbî-yi bî-çâre"[3] tamlamasını mahlas olarak kullanmaktadır.

---

[1] Müjgan Cunbur, "Cezbî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, ts.), 2/460.

[2] Ahmed Cezbi, *Mecmûa-i Eş'âr* (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma, NEKTY10852), 38b.

[3] Zade Seyyid Ahmed Cezbi, *Divan-ı Ahmed Cezbi* (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Uşşaki Tekkesi, 00486-001), 50a.

Bu Ceẕbî bendeki ḳıl ‘aşḳa maḥrem,

Ki ‘aşḳıñla ola dil merdi ḥürrem[4]

Mîr kelimesi “âşık”, “şair” ve “kardeş” gibi anlamlara gelmektedir.[5] Ahmed Cezbî’nin mutasavvıf bir şair olması sebebiyle “mîr” lakabıyla anıldığı söylenebilir. Himmet Efendi Ahmed Cezbî’nin büyük dedesidir. Bu yüzden Himmet Efendi’nin soyundan geldiğini ve onun torunu olduğunu belirtmek için “hafîd-i Himmet Dede” ve “hafîd-i Himmet-zâde” nisbesi verilmiş olabilir. Bunlara ek olarak, Bayramiyye tarikatına intisap etmesi sebebiyle “Bayrâmî” nisbesi verilmiştir.

Türk Edebiyatı’nda “Ahmed Cezbî Efendi” adıyla zikredilen bir divan şairi daha vardır. Doğum tarihi bilinmeyen şair Kandiye’de dünyaya gelmiştir. Rahat, aldırışsız ve laubali bir mizaca sahip olan şair 1196/1781’de vefat etmiştir.[6]

Tasavvuf tarihinde de Rifâiyye-Sayyâdiyye tarikatının Seyyid Muhammed Fethu’l-Maârif’e (ö. 1240/1824) nisbet edilen Marifiyye koluna bağlı “Ahmed Cezbî Efendi” denilen bir mutasavvıf bulunmaktadır. Saçlı Şeyh Hüseyin’in (ö. 1267-68/1851)

---

[4] Ahmed Cezbî, *Hâzâ Risâle-i Kenzü’l-esrâr fî Tarîki’l-Bayrâmiyye li’ş-Şeyh es-Seyyid Ahmed Cezbî el-Bayrâmî Hafîd-i Himmet-zâde* (Berlin Devlet Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48b.

[5] Sâdık Vicdânî, *Tomar-ı Turuk-ı Aliye Tarikatlar ve Silsileleri Halvetiyye Silsilenâmesi*, haz. İrfan Gündüz, ed. Halil İbrahim Binici (İstanbul: İBER Yayınları, 2022), 43.

[6] Filiz Kılıç, “Giritli Divan Şairleri”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 32 (2004), 279.

halifesi olan mutasavvıf Toygartepe Dergâhı'nda görev almıştır. 1290-91/1874'te vefat etmiştir.[7]

1.1.2. Doğum Tarihi ve Yeri

Ahmed Cezbî'nin doğum tarihine *Câmiu's-silsile* adlı eserinde yer alan bilgilerden ulaşıyoruz.

> "Bu ḥaḳîr-i faḳîr-i pür-taḳṣîr işbu biñ iki yüz otuz beş senesi Sulṭân Maḥmûd İbn Sulṭân Ḥamîd Ḫân ḥażretlerinüñ eyyâm-ı âsûde-i salṭanat-ı 'aliyyelerinde vaḥdet-nişîn-i ḥayret-i âlûd-ı mütefekkir olup eyitdüm: Behey ḫardan âşinâ ḥumḳ ile muttaṣıf olan bî-çâre dil ve ey hevâ-yı nefs ile 'ömr-i nâzenîni bâd-ı ṣarṣara virmiş ẕelîl, bunca vaḳtdur sinnüñ ḫamsin ve ẕünûb u 'işyânuñ rengîn, dergâh-ı 'izz-i aḥadiyyete lâ'iḳ 'amelüñ yoḳ. İrip ḫamsîne sinnüñ, 'amelüñ yoḳ ḫayra dâ'ir hîç"[8]

Bu alıntıda, eserin 1235/1819-20 yılında yazıldığı ve Ahmed Cezbî'nin elli yıllık ömrünü günahla doldurduğu ve hiçbir hayırlı amelinin olmadığı belirtilmiştir. Buna göre 1235/1819-20 senesinde yazarken elli yaşında olan Ahmed Cezbî, 1185/1771-72

---

[7] Semih Ceyhan, "Ma'rifiyye", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), EK-2/197.

[8] Ahmed Cezbî, *Câmi'u's-silsile* (Ankara Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 1b.

yılında dünyaya gelmiştir.[9] Ancak Ahmed Cezbî'nin doğum yeri ile ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

1.1.3. Ailesi

Ahmed Cezbî'nin hayatı hakkında sahip olduğumuz bilgiler sınırlıdır. Bu bilgilere kendisine ait eserlerden, ansiklopedilerden ve günümüzde Ahmed Cezbî hakkında yapılan çalışmalardan ulaşılmaktadır. Kendi eserleri dışında Ahmed Cezbî'nin hayatına dair bilgi veren en eski kaynak Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* isimli eseridir. Bursalı, Ahmed Cezbî'nin Şeyh Himmet Efendi'nin torunu şair ve âşık bir zat olduğunu söyler.[10] Sadettin Nüzhet Ergun *Türk Şairleri* isimli eserinde Ahmed Cezbî'yi anlatırken Bursalı Mehmet Tahir'in verdiği bilgileri nakleder.[11] Mehmet Nail Tuman ise Ahmed Cezbî'nin Himmet Efendi'nin torunu olduğu bilgisini verir.[12]

---

[9] Suat Donuk, "Türk Edebiyatında Silsilenâme ve Seyyid Ahmed Cezbî'nin Câmi'u's-Silsile Adlı Silsilenâmesi", *Journal of Turkish Language and Literature* 6/1 (2020), 23.

[10] Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2016), 2/554.

[11] Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri* (B.y.: y.y., ts.), 3/1076.

[12] Mehmet Nail Tuman, "Cezbî", *Tuhfe-i Nâilî Dîvân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri* (Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001), 1/147.

Ahmed Cezbî'nin eserlerine baktığımızda babasının ismini belirtmediğini ancak dedesinden ve kardeşinden bahsettiğini görmekteyiz. Dedesi Himmetiyye şeyhlerinden Bahaeddin Efendi'dir.[13]

Ḥafîdîyim Bahaeddîn'iñ ancaḳ,

Baña şeyḫ îtdi ânı Rabb-i Muṭlâḳ[14]

Bahâeddin Efendi'nin Himmet Efendi'ye dayanan soyu şu şekildedir: *Bolulu Himmet Efendi > oğlu Şeyh Abdullah Efendi > oğlu Şeyh Abdüssamed Efendi > oğlu Şeyh Nurullah Efendi > oğlu Bahâeddîn Efendi.*[15]

Câmiu's-silsile adlı risâlede, Bahâeddin Efendi'nin Abdülhay isminde bir oğlu olduğu ve onu irşad ettiği belirtilmiştir. Abdülhay'ın Ahmed Cezbî'nin babası mı amcası mı olduğu hakkında bilgi verilmemiştir. Suat Donuk, babası olması durumunda bunun "pederim" ifadesinin eklenmesiyle belirtileceği kanaatindedir.[16] Bununla birlikte

---

[13] Kısa bir biyografi için bk. Emrah Baş, "XVII. Yüzyılın Sonları ile XX. Yüzyılın Başları Arasında İstanbul'da Bayramiyye'nin En Önemli Temsilcisi Olarak Himmetiyye", *İslâmî İlimler Dergisi* 16/1 (Mart 2021), 65.

[14] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 37b.

[15] Ahmed Cezbî, *Makâlât* (Ankara Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 36a-36b; Himmetiyye silsilesi için ayrıca bk. Baş, "XVII. Yüzyılın Sonları ile XX. Yüzyılın Başları Arasında İstanbul'da Bayramiyye'nin En Önemli Temsilcisi Olarak Himmetiyye", 63-66.

[16] Donuk, "Türk Edebiyatında Silsilenâme ve Seyyid Ahmed Cezbî'nin Câmi'u's-Silsile Adlı Silsilenâmesi", 23.

risâlede Seyyid Muhammed Şemseddin'in Ahmed Cezbî'nin kardeşi olduğu ifade edilmiştir.

> "Ve Bahâe'd-dīn Efendi daḫi oġlı 'Abdü'l-Ḥayy Efendi'ye ve bu faḳîr Aḥmed Ceẕbî'ye ve birâderüm Seyyid Muḥammed Şemse'd-dîn'e ve evlâd-ı Hacı Bayrâm'dan Şeyḫ Seyyid Muḥammed Baba'ya telḳîn buyurdılar"[17]

Ahmed Cezbî'nin ikinci şeyhi olarak belirtilen Şeyh Yahya (ö. 1223/1808), Abdüssamed Efendi'nin damadı Çelebi Şeyh Mehmed Efendi'nin oğludur.[18] Bu durumda Şeyh Yahya, Ahmed Cezbî'nin dedesi Bahâeddin Efendi'nin kuzenidir.

Bunlara ek olarak Müjgan Cunbur, Ahmed Cezbî'nin Siyavuş Paşa'nın soyundan geldiğini ifade eder.[19] Ahmed Cezbî, *Makâlât* ve *Dîvançe* adlı eserlerinin bulunduğu mecmuanın girişinde "*Ene el-Faḳîr es-Seyyid Aḥmed Ceẕbî el-Bayrâmî el-Ḫalvetî hafîd-i Himmet-zâde 'an sülâle-i Siyâvuş Paşa …"* bilgisini vermektedir. [20] Bu durum bize Ahmed Cezbî'nin Himmet Efendi'nin torunu olduğunu ve Siyâvuş Paşa soyundan geldiği bilgisini doğrulamaktadır. Mahnaz Roohi Maleky, Ahmed Cezbî'nin *Dîvânçe* isimli eserinin ilk sayfasında geçen *"Sülâle-i Siyâvuş Paşa ḥafid-i ḥażret-i Himmetzade dîvânı es-seyyid Aḥmet Ceẕbî"* ifadesine bağlı olarak Cezbî'nin anne tarafından Siyavuş Paşa soyundan geldiğini belirtmiştir. Çünkü geleneksel olarak kendi

---

[17] Cezbî, *Câmi'u's-silsile* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 3b-4a.

[18] Baş, "XVII. Yüzyılın Sonları ile XX. Yüzyılın Başları Arasında İstanbul'da Bayramiyye'nin En Önemli Temsilcisi Olarak Himmetiyye", 70.

[19] Cunbur, "Cezbî", 2/460.

[20] Ahmed Cezbî Mîr Hafîd Himmet Dede, *Makâlât* (Ankara Milli Kütüphanesi, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 9295/1).

adını baba tarafına (*Himmetzade*) nispet etmesi gerektiğini söyler.[21] Ancak Osmanlı tarihine baktığımızda karşımıza üç tane Siyavuş Paşa çıkmaktadır. Birincisi Osmanlı sadrazamı Siyavuş Paşa (ö. 1011/1602), ikincisi Kanijeli Siyavuş Paşa (ö. 1066/1656) ve üçüncüsü Köprülü Mehmed Paşa'nın (ö. 1071-72/1661) damadı Osmanlı vezîriâzamı Siyavuş Paşa'dır (ö. 1099/1688).[22]

Maleky'nin verdiği bilgiyi kaynak gösteren Suat Donuk, zikredilen Siyavuş Paşa'nın Köprülü Mehmed Paşa'nın damadı olduğunu söylemiştir.[23] Türkan Alvan ise Maleky tarafından hazırlanan Dîvânçe'nin transkripsiyonlu metninde geçen "*Sülâle-i Siyâvûş Pâşâ ḥafîd-i Hazret-i Himmet-zâde Dîvân-ı es- Seyyid Aḥmed Ceẕbî mîr-i saltanat-ı dîn ü devlet-i âl-i Osman medh-i Hazret-i Sultân Selîm Gâzî Hân…* " diye başlayan ve "*…bâğ-ı gül-'iźâr-ı gonca-i şerîat dıraht-ı sidr-i ahkâm-ı tarîkat olan es-*

---

[21] Mahnaz Roohi Maleky, *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 3.

[22] Detaylı bilgi için bk. Mahmut Ak, "Siyavuş Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/310-311; Mahmut Ak, "Siyavuş Paşa, Kanijeli", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/311-313; Fikret Sarıcaoğlu, "Siyavuş Paşa, Köprülü Damadı", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/313-315; Osmanzâde Taib Ahmed, *Hadîqatü'l-vüzerâ* (Freyburg: y.y., 1969), 37-38,112-113; "Siyavuş Paşa", *Büyük Kültür Ansiklopedisi* (Ankara: Başkent Yayınları, ts.), 11/4212; "Siyavuş Paşa Abaza", *Büyük Kültür Ansiklopedisi* (Ankara: Başkent Yayınları, ts.), 11/4212; "Siyâvuş Paşa", *Türk Ansiklopedisi* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1980), 29/171-172.

[23] Suat Donuk, "Seyyid Ahmed Cezbî'nin Kenzü'l-esrâr Adlı Tartikatnamesi", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 17/3 (Eylül 2019), 391.

Sultân ibnü's-Sultânü's-Sultânü'l-Gâzî Ahmed Hân saltanatü'l-ebed şevketü'l-ikbâl-karâre hazretlerinün sâye-i-endâz-ı berk-i hûrşîd-tâbânlarında…" bölümleri kaynak olarak göstermiş ancak Suat Donuk'un aksine bahsedilen Siyavuş Paşa'nın Köprülü'nün damadı olmadığını belirtmiştir. Burada belirtilen Selim'in II. Selim (ö. 982/1574) ve Ahmed'in de I. Ahmed (ö. 1025-27/1617) olduğunu ve az da olsa sefere çıktıkları için "Gâzî" unvanını alabileceklerini belirtmektedir. Bu yüzden, Ahmed Cezbî'nin soyunun bu dönemlerde yaşamış olan Kanijeli Siyavuş Paşa'ya dayanmış olabileceğini ifade eder.[24] Buna ek olarak Ahmed Cezbî'nin on yedi yaşındayken Şumnu'da ikamet etmesi[25] ve Osmanlı Sadrazamı Siyavuş Paşa'nın Bosna ve Şumnu'da bulunması[26] da aralarında bir akrabalık ilişkisi olduğunu veya Şumnu'da akrabaları olabileceği fikrini doğurmaktadır. Neticede, Ahmed Cezbî'nin hangi Siyavuş Paşa'nın soyundan geldiği hakkında kesin bilgi mevcut değildir.

Büyük Lûgat ve Ansiklopedi'de "Cezbi Ahmed Efendi" maddesinde Ahmed Cezbî hakkında "Köprülü Mehmed Paşa'nın damadı, sadrazam Siyavuş Paşa'nın torunu ve Himmet Efendi'nin oğludur."[27] bilgisine yer verilmiştir. Atilla Özkırımlı da Ahmed Cezbî'nin Köprülü Mehmed Paşa'nın damadı olduğunu belirtir.[28] Ancak bu bilgilerin

---

[24] Türkan Alvan, "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 29 (2022), 123.

[25] Alvan, "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme", 123.

[26] Ak, "Siyavuş Paşa", 37/311.

[27] "Cezbi Ahmed Efendi", *Büyük Lûgat ve Ansiklopedi* (İstanbul: Meydan Yayınevi, ts.), 2/894.

[28] Atilla Özkırımlı, "Cezbî", *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi* (Cem Yayınevi, ts.), 1/287.

doğruluğu tartışmaya açıktır. Köprülü Mehmet Paşa 1071-72/1661'de vefat ederken Ahmed Cezbî'nin 1184-85/1771'de dünyaya gelmesi aralarında damat–kayınpeder ilişkisinin bulunmasını güç kılmaktadır. Ahmed Cezbî'nin soyunun Siyavuş Paşa'ya dayandığı bilgisi diğer kaynaklarda doğrulanmış ancak hangi Siyavuş Paşa olduğu ve torunu olduğunu söyleyebilecek deliller elimizde mevcut değildir. Ayrıca eserlerinde ve diğer kaynaklarda Ahmed Cezbî'nin babasının ismi belirtilmemiştir. Burada bahsedilen Himmet Efendi'nin, Himmetiyye'nin kurucusu ve büyük dedesi Himmet Efendi olması mümkün görünmemektedir. Çünkü aralarında yaklaşık 250 yıllık bir zaman dilimi bulunmaktadır.

1.1.4. Silsilesi

Ahmed Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* adlı risâlesinde Bayrâmî, Halvetî ve Himmetî olduğunu beyan etmiştir. Bununla birlikte ilk şeyhinin Himmetiyye'ye mensup Bahâeddin Efendi, ikinci şeyhinin de yine Himmetiyye'ye mensup Şeyh Yahya Efendi olduğunu belirtmiştir. Hem Bahâeddin Efendi hem Şeyh Yahya Nurullah Efendi'den biat almıştır.[29]

Çû biz Bayramîyân Ḫalvetîyiz,
Ṭarîḳ-i 'îd Ḥaḳḳ'da Himmetîyiz.[30]

[29] Cezbî, *Câmi'u's-silsile* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 3b.

[30] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41b.

Bursalı Mehmed Tahir, Ahmed Cezbî'nin Bayramiyye ve Nakşibendiyye tarikatlarına intisap ettiğini söylemektedir.[31] Özkırımlı da bu şekilde ifade etmiş ancak Cunbur, Ahmed Cezbî'nin sadece Bayramiyye tarikatına mensup olduğunu belirtmiştir.[32] Yaptığımız çalışmalarda Ahmed Cezbî'nin, Bursalı'nın belirttiği gibi Nakşibendilik ile herhangi bir bağlantısını bulamadık. Ahmed Cezbî'nin ilk şeyhi olan dedesi Bahâeddin Efendi, Nakşibendiyye'nin kurucusu Bahâeddin Nakşibendi ile karıştırılmış olabilir. Bu karışıklık da onun Nakşibendiyye tarikatına intisap ettiği fikrine yol açmış olabilir.

Maleky, Ahmed Cezbî'nin Bayramiyye'nin Şemsiyye kolunun Himmetiyye şubesine bağlı olduğunu, bununla birlikte *Dîvân* adlı eserinde Melâmîlik ve Haydarîlik ile ilgili beyitlerinin bulunması sebebiyle bunlara da eğilim gösterdiği kanaatindedir:

Çün Melâmet ḫırḳasın giydim Melâmîlerde ger,

Ṭa'n iderse ġam değil çün böyledir bâzâr-i dûst.

Zâhidâ ben Ḥaydarîyem Ḥaydarîyem Ḥaydarî,

Ḥaydarîler bağınıñ oldum muḥaḳḳaḳ reh-beri.[33]

Bunlara ek olarak, Ahmed Cezbî *Makâlât* isimli risâlesinde Melâmîlere duyduğu yakınlığı da ifade etmektedir.

---

[31] Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 2/554.

[32] Özkırımlı, "Cezbî", 1/287; Cunbur, "Cezbî", 2/460.

[33] Roohi Maleky, *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*, 7-11.

Melâmîlerle yâr ve yâverânız mâ-teḳaddümden,

Çû bu dehriñ cefâsı bizlere sîretde raḥatdır.[34]

1.1.5. Tasavvufi Çevresi

Ahmed Cezbî Efendi, Zıbın-ı Şerif Tekkesi'nde şeyhlik vazifesinde bulunmuştur.[35] Tekke Mehmet Nurettin Efendi Tekkesi ve Zıbın-ı Saadet Tekkesi olarak da bilinmektedir.[36] Bu tekkenin kurucusu Nakşibendî şeyhi Seyyid Mehmed Nuri Efendi'dir (ö. 1234/1818-19).[37] Bu yüzden tekke onun adıyla da anılmıştır. "Zıbın-ı Şerif" adının verilmesinin sebebi ise bu tekkede mukaddes emanetler arasında zıbın (kaftan altına giyilen kısa, pamuklu iç gömleği) bulunmasıdır.[38] Tekke Fatih'te Haseki Sultan Mahallesi, Millet Caddesi, 195 numarada ve günümüzde bölünmüş 1101 ada 21 parselde bulunmaktadır.[39] Günümüzde hiçbir iz kalmayan tekke, 1925'ten sonra terk

---

[34] Cezbî, *Makâlât* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 34b.

[35] Zâkir Şükrî Efendi, *Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche (Mecmu'a-ı tekaya)*, (B.y.: y.y., 1980, 65.

[36] Esin Demirel İşli, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu* (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998), 144.

[37] Zâkir Şükrî Efendi, *Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche (Mecmu'a-ı tekaya)*, 65.

[38] Edhem Ruhi Öneş vd., *Fatih İlk İstanbul*, (B.y.: y.y., ts., 109).

[39] Mehmed A. Köseoğlu, *Suriçi İstanbul'un Tekkeleri ve Son Şeyhleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 287.

edilmiş,[40] 1943 yılında satışa çıkarılmış,[41] 1956-57 yıllarında Millet Caddesi'nin genişletilmesi esnasında yola dâhil edilmiştir.[42] Mehmed Akif Köseoğlu, Revnakoğlu'nun tekke tarifini şu şekilde aktarmıştır:

> "Tekyenin selâmlığında büyük sofa, iki oturma odası, bir kahve ocağı ve yanında ayakyolu vardı. Aşağıda ayrıca iki oda, bir sofa, yine bir ayakyolu yapdırılmışdı. Harem kısmında, yukarıda büyükçe iki oda, bir sofa vardı. Aşağıda büyük bir matbah, kiler odası, ortada büyük bir taşlık, kömürlük, bir de ara taşlıkdan geçilen bağçesi vardı ki caddeye bakardı."[43]

Bir şeyhin Zıbın-ı Şerif Tekkesi'ne atanması için Emir Buharî Tekkesi'nde şeyh olanların atamasıyla seçilip ya Şeyhülislam tarafından veya takva sahibi bir zat tarafından da onaylanması gerekirdi.[44] Tekke'nin kurucusu Mehmed Nureddin Efendi (ö. 1234/1818) vefat ettikten sonra yerine Ahmed Cezbî geçmiştir. Vefat edene kadar şeyhlik görevine devam eden Ahmed Cezbî burada on yıl boyunca tekkenin Bayramî-Himmeti temsilcisi olmuştur. Daha sonra Nakşibendi el-Hacc Abdullah Efendi (ö. 1247/1831), Halvetî Sünbüli şeyhlerinden Mehmed Said Efendi (ö. 1253/1837) bu tekkede şeyhlik görevinde bulunmuştur.[45] Said Efendi döneminde tekkede ihtiyaç

---

[40] Fatih Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri* (İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012), 378.

[41] Demirel İşli, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu*, 144.

[42] Köseoğlu, *Suriçi İstanbul'un Tekkeleri ve Son Şeyhleri*, 289.

[43] Köseoğlu, *Suriçi İstanbul'un Tekkeleri ve Son Şeyhleri*, 288.

[44] Köseoğlu, *Suriçi İstanbul'un Tekkeleri ve Son Şeyhleri*, 287-288.

[45] Öneş vd., *Fatih İlk İstanbul*, 109.

sahiplerine 15 kıyye[46] pirinç, 4 kıyye yağ, 3 kıyye sabun, 3 kıyye bal ve 3 kıyye zeytinyağı verilirdi.[47] Bundan sonra yeniden Nakşibendi şeyhleri tekkede görev almıştır.[48] Tekkede Pazar günü ikindi namazından sonra "Âyin-i Hâcegân-ı Nakşîbendiyye" yerine getiriliyordu.[49] Tekkenin son devrinde yine Pazar günleri Halvet-i âyini icra edilip Hatm-i Hâcegân okunurdu.[50]

1.1.6. Yaptığı Faaliyetler

Mutasavvıf şair olarak tanınan Ahmed Cezbî Efendi'nin[51] Bursalı'ya göre *Dîvân* ve *Aşkiyye* isimli iki eseri bulunmaktadır.[52] Atilla Özkırımlı'nın *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi* adlı eserinde bu bilgi doğrulanmıştır. Ancak yaptığımız çalışmalarda bu eserler dışında başka bir *Dîvânçe, Makâlât,* Ankara Milli Kütüphanede yer alan *Eş'âr - Câmiu's-silsile, Kenzü'l-esrâr, Şükufenâme, Makâlât, Kenzü'l-etvâr* adlı eserleri bu

---

[46] Kıyye: Okka

[47] Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 378.

[48] Öneş vd., *Fatih İlk İstanbul*, 109.

[49] Köseoğlu, *Suriçi İstanbul'un Tekkeleri ve Son Şeyhleri*, 287.

[50] Köseoğlu, *Suriçi İstanbul'un Tekkeleri ve Son Şeyhleri*, 288.

[51] "Cezbî Ahmed", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler* (İstanbul: Dergâh Yayınları, ts.), 2/62; Cunbur, "Cezbî", 2/460.

[52] Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 2/554.

mecmuada bulunur- adlı mecmua ve İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi'nde *Eş'âr* adlı bir mecmuası bulunmaktadır. Eserler hakkında ileride detaylı bilgi verilecektir.

Büyük Lûgat ve Ansiklopedi'de Ahmed Cezbî'nin III. Selim (ö. 1223/1808) devri devlet adamlarından olduğu belirtilmiştir.[53] Ancak yaptığımız çalışmalar sonucunda Ahmed Cezbî'nin devlet görevlisi olmasıyla ilgili bir bilgiye rastlamadık. Bu ansiklopedide Ahmed Cezbî'nin soyu hakkında daha önce bahsettiğimiz hatalı bilgilerin bulunması, bu bilginin doğruluğu hakkında da şüphe uyandırmaktadır.

1.1.7. Vefatı

Ahmed Cezbî, 1245/1829-30'da 60 yaşındayken vefat etmiştir. İstanbul'un Fatih semtinde, Aksaray civarında Taş Kasap'ta bir Nakşîbendi dergâhı olan[54] ve burada Ahmed Cezbî'ye şeyhlik görevinin verilmesiyle Bayramî-Himmetîlerin eline geçen Zıbın-ı Şerif Tekkesi'ne[55] defnedilmiştir.[56] Atilla Özkırımlı, Müjgan Cunbur ve Mehmet Nail Tuman da bu bilgiyi doğrulamaktadır.[57] Tekkenin harap olmasından sonra banisi Mehmet Nurettin Efendi ve Ahmed Cezbî Efendi'nin kabirleri Eyüp Sivâsî Tekkesi'ne

---

[53] "Cezbi Ahmed Efendi", 2/894.

[54] Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 2/554.

[55] Baş, "XVII. Yüzyılın Sonları ile XX. Yüzyılın Başları Arasında İstanbul'da Bayramiyye'nin En Önemli Temsilcisi Olarak Himmetiyye", 72.

[56] Alvan, "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme", 124.

[57] Cunbur, "Cezbî", 2/460; Özkırımlı, "Cezbî", 1/287; Tuman, "Cezbî", 1/147.

nakledilmiştir.[58] Ahmed Cezbî'nin mezar kitabesinde "Hüve'l-hayyu'l-bâkî merhum ve mağfur el-muhtac ila rahmeti el-gafûr es-Seyyid eş-Şeyh Cezbî Ahmed Bey'in rûhıyçün rıza en lilah Teâlâ el-fâtiha fi receb sene 1245" yazılıdır.[59]

1.2. Tasavvufî Muhiti

Daha önce de değinildiği üzere Ahmed Cezbî'nin hangi tarikata mensup olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülse de eserlerine bakıldığında onun Halvetî olmakla birlikte hem Bayramiyye'ye hem de Himmetiyye'ye intisap ettiği görülmektedir.

Çû biz Bayrâmiyân Ḫalvetîyiz,

Ṭarîḳ-i 'îd Ḥaḳḳ'da Himmetîyiz.[60]

Yine daha önce ele aldığımız üzere Ahmed Cezbî, ilk şeyhinin dedesi Bahâeddin Efendi (ö. 1220/1805), ikinci şeyhinin ise Yahya Efendi (ö. 1223/1808) olduğunu söyler.[61]

---

[58] Özlem İyier, *Eyüp Nişancası'nda Sivâsî Efendi Tekkesi Haziresinin İncelenmesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 82.

[59] İyier, *Eyüp Nişancası'nda Sivâsî Efendi Tekkesi Haziresinin İncelenmesi*, 26.

[60] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41b.

[61] Detaylı bilgi için bk. Ahmed Cezbi, *Mecmûa-i Eş'âr* (Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma, NEKTY10852), 37b.

Ḥafîdîyim Bahâeddîn'iñ ancaḳ,

Baña şeyḫ îtdi ânı Rabb-i Muṭlâḳ

Daḫî s̱ânî-i şeyḫim Şeyḫ Yaḥyâ,

Olardır mürde göñlüm îden iḥyâ.[62]

Ahmed Cezbî, 1202/1787-88'de on yedi yaşındayken Şumnu'da ikamet etmiştir.[63] Yahya Efendi de bir müddet Şumnu'da bulunmuştur.[64] Bu bilgiler doğrultusunda, Ahmed Cezbî'nin burada Şeyh Yahya'ya intisap etmiş olabileceği düşünülebilir.

Ahmed Cezbî'nin Bahâeddin Efendi ve Yahya Efendi vasıtasıyla Himmet Efendi'ye ulaşan silsileleri şu şekildedir:

Bolulu Himmet Efendi > Şeyh Abdullah Efendi > Şeyh Abdüssamed Efendi > Şeyh Nurullah Efendi > Mehmed Bahâeddin Efendi > Ahmed Cezbî[65]

---

[62] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 37b.

[63] Alvan, "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme", 123.

[64] Ahmed Cezbi, *Mecmûa-i Eş'âr* (Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma, NEKTY10852), 38b.

[65] Donuk, "Türk Edebiyatında Silsilenâme ve Seyyid Ahmed Cezbî'nin Câmi'u's-Silsile Adlı Silsilenâmesi", 3b-4a.

Bolulu Himmet Efendi > Şeyh Abdullah Efendi > Şeyh Abdüssamed Efendi > Şeyh Nurullah Efendi > Yahya Efendi > Ahmed Cezbî[66]

Hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Şeyh Bahâeddin Efendi, Şeyh Nurullah Efendi'nin oğludur. Babasının yerine Himmet Efendi Tekkesi'nde şeyhlik görevini yerine getirmiştir. 1220/1805'te vefat ettiğinde dergâh haziresine defnedilmiştir.[67] Şeyh Nurullah Efendi ise babası Şeyh Abdüssamed Efendi'nin yerine şeyhlik görevinde bulunmuştur.[68] *Sefine-i Evliyâ*'da, Nurullah Efendi'nin 1180/1866'da Sultan Ahmed şeyhi iken vefat ettiği belirtilmiştir.[69] Ancak burada belirtilen vefat tarihinde hata vardır çünkü hicri 1180 yılı, miladi 1766 senesine tekâbül etmektedir. Bu durumda Nurullah Efendi 1180/1766 yılında vefat etmiştir. Ayrıca Nurullah Efendi'nin yaşadığı dönemde yaşamış olan Sultan Ahmed, vefat tarihi en yakın olan III. Ahmed (ö. 1148-49/1736) olabilir. Fakat vefat tarihlerine bakıldığında Nurullah Efendi'nin Sultan Ahmed şeyhi

[66] Donuk, "Türk Edebiyatında Silsilenâme ve Seyyid Ahmed Cezbî'nin Câmi'u's-Silsile Adlı Silsilenâmesi", 3b-4a.

[67] Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 2/569.

[68] Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, haz. Ramazan Ekinci, ed. Adem Ceyhan (İstanbul: Buhara Yayınları, 2013), 99-100.

[69] Sefine-i Evliyâ'da 1180/1866 yılında vefat ettiği belirtilmiş ancak hicri 1180 yılının miladi karşılığı 1766'dır. Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2/567; Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, 99-100.

iken vefat etmiş olması mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte yine *Sefine-i Evliyâ*'da geçen "Vâiz-i Sultan" ibaresine bağlı olarak Nurullah Efendi'nin vefat tarihi 1127/1715 olarak belirlenebilmektedir.[70] Nurullah Efendi'nin 1127/1715 tarihinde vefat ettiği düşünüldüğünde III. Ahmed Şeyhi iken vefat ettiği bilgisi de doğrulanmaktadır. Ancak babası Abdüssamed Efendi 1151/1738'de vefat etmiş ve vefatından sonra Nurullah Efendi'ye şeyhlik görevi verilmiştir. Neticede, Nurullah Efendi'nin Sultan Ahmed şeyhi iken vefat etmesi mümkün değildir. Nurullah Efendi, görev yaptığı Himmet Efendi Tekkesi'nde defnedilmiştir.[71]

1081/1670'te İstanbul'da dünyaya gelen Şeyh Abdüssamed Efendi,[72] Şeyh Abdullah Efendi'nin oğludur. Büyük babası Bolulu Himmet Efendi vefat ettiğinde on dört yaşında olan Abdüssamed Efendi, dedesiyle görüşme imkânına sahip olmuştur. İlk eğitimine babasının yanında başlamıştır. Babası vefat ettiğinde 41 yaşında olan Abdüssamed Efendi 1112/1700'de Himmet Efendi Tekkesi'nin üçüncü postnişini olmuştur.[73] Abdüssamed Efendi anne tarafından selatin silsilesine sahiptir.[74] Süleymaniye vaizi ve ordu şeyhliği görevinde bulunan Abdüssamed Efendi,[75] vaaz ve

---

[70] Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2/567.

[71] Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, 99-1000.

[72] Ramazan Muslu (ed.), *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2021), 515.

[73] Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl*, 515.

[74] Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, 99; Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl*, 515.

[75] Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, 99; Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl*, 515.

irşad konusunda geniş bilgi sahibiydi.[76] Halk tarafından hürmet gösterilen Abdüssamed Efendi 1151/1738'de vefat etmiş ve Üsküdar'da babasının yanına defnedilmiştir.[77] Kendisinden sonra tekkenin meşihatı babadan oğula geçmek suretiyle aynı aileye mensup şeyhler tarafından yürütülmüştür.[78]

1050/1640 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Şeyh Abdullah Efendi, babası Bolulu Himmet Efendi'ye nisbetle "Himmet-zâde" diye bilinmektedir.[79] Abdullah Efendi, küçük yaşta zâhirî ve bâtınî ilimleri babasından ve dönemin diğer ulemalarından tahsil etmiştir.[80] Özellikte tefsir ve hadis alanlarında kendisini geliştirmiş,[81] rüya tabiri ve tarih düşürmede zamanın önde gelenleri arasında yerini almış, şeriata sıkı sıkıya bağlılığıyla tanınmıştır.[82] Tasavvufî eğitimi için de babasına intisap eden Abdullah Efendi[83] babası tarafından Bayramiyye hilafetine nâil olmuştur.[84] 1080/1669 senesinde babası yerine Kasım Paşa Camii, on sene sonra da Fatih'te bulunan Halil Paşa Camii

---

[76] Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl*, 515.

[77] Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2/565.

[78] Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl*, 515.

[79] Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf* (İstanbul: OSAV Yayınları, 2007), 317.

[80] Hocazâde Ahmed Hilmi, *Ziyaret-i Evliya* (İstanbul: Hâcegân Yayınları, 2011), 159; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 317.

[81] Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl*, 513.

[82] Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 318.

[83] Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2/560.

[84] Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 317.

vaizliğine getirilmiştir.[85] Babasının 1095/1669 senesinde vefat etmesiyle boşalan görevini üstlenmiş, Himmet Efendi Tekkesi'nde ikinci postnişin olarak görev almıştır.[86] Ayrıca 1099/1688'de hacca gitmiştir.[87] Daha sonra silsile-i meşayih-ı selatine dâhil olarak 1105/1694'te Sultan Selim Camii, 1106/1964-65'te Fatih Camii, 1113/1701'de Beyazıt Camii, 1122/1710'da Süleymaniye Camii vaizliklerine getirilmiştir.[88] Abdullah Efendi, Sultan II. Mustafa'nın 1108/1696 senesinde Avusturya seferine, Bosnalı Mustafa Efendi'yle birlikte ordu vaizi olarak katılmıştır.[89] Nezaketi, zarafeti ve hoş sohbetiyle tanınan[90] Abdullah Efendi, 1122/1710'da vefat etmiş, Üsküdar'daki Bezcizâde Tekkesi haziresine babasının yanına defnedilmiştir.[91]

Bolulu Hacı Ali'nin oğlu olan Himmet Efendi[92] 1000/1592'de[93] Bolu'da dünyaya gelmiştir. Doğduğu yere nisbetle "Bolulu Himmet" olarak meşhur olmuştur.[94]

---

[85] Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 317.

[86] Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl*, 513; Hocazâde Ahmed Hilmi, *Ziyaret-i Evliya*, 159.

[87] Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl*, 513.

[88] Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 317; Hocazâde Ahmed Hilmi, *Ziyaret-i Evliya*, 159.

[89] Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 318; Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl*, 514.

[90] Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl*, 513.

[91] Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 317-318; Hocazâde Ahmed Hilmi, *Ziyaret-i Evliya*, 159.

[92] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, haz. Nuri Akbayar (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 2/674-675.

İlk eğitimini Bolu'da gerçekleştirmiş, kendisini geliştirmek için[95] 1036/1727'de İstanbul'a giderek Davud Paşa Medresesi'nde aklî ve naklî ilimlerde eğitim almıştır.[96] Daha sonra müderrislik görevi verilmiş ancak o bu görevi bırakıp tasavvufa yönelmiştir.[97]

Himmet Efendi Konyalı Bezcizâde Mehmed Muhyî Efendi'nin (ö. 1020/1611) halifesi Hüsâmeddin Efendi'ye intisap etmiş ve ondan sülûkunu tamamlayarak Halvetiyye icazeti almıştır.[98] Ardından Bolu'ya dönen Himmet Efendi, orada Bayrâmî şeyhlerinden Bolulu Ahmed Efendi'ye intisap etmiş ve yine ondan sülûkunu tamamlayarak Bayramiyye icazeti almıştır.[99] Hilafet aldıktan sonra İstanbul'a dönmüş ve irşad faaliyetlerine başlamıştır.[100] Himmet Efendi Tekkesi'nde bir yandan Bayrâmîliği yayarken diğer yandan 1051/1641'de geldiği Kasımpaşa Camii kürsü şeyhliğine devam etmiştir. 1080/1669'da bu caminin vaizlik görevini oğlu Abdullah Efendi'ye bırakmıştır. 1090/1679'da Abdullah Efendi, Halilpaşa Camii'ne vâiz olarak atanmış ve Himmet Efendi yeniden Kasımpaşa Camii vâizliğini üstlenmiştir. Aynı yıl

---

[93] Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2/555.

[94] Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 312.

[95] Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 312.

[96] Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2/553; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 312.

[97] Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 312.

[98] Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 313.

[99] Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2/553; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 314.

[100] Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 314.

Üsküdar'daki Davudpaşa Camii vâizliğini kendi isteğiyle Şeyh Kasımpaşalı Efendi ile değişmiştir.[101]

Bezcizâde Tekkesi'ne, Bezcizâde'nin vefatından sonra halifesi Hüsâmeddin Efendi'nin geçmesi şart koşulmuş ancak Hüsâmeddin Efendi'nin bu göreve gelmeden vefat etmesi üzerine Himmet Efendi bu görevi üstlenmiştir.[102] Himmet Efendi bu tekkeye geçtiğinde onun yerine Şehremini'de bulunan tekkeye oğlu Abdullah Efendi geçmiştir. Kendisi Bezcizâde Tekkesi'nde hem Halvetiyye hem Bayramiyye tarikatlarının ayinini icra etmiştir.[103] O, Üsküdar'da Bezcizâde Tekkesi'nde beş yıl hem kürsü şeyhliği hem vaizlik görevini yerine getirmiştir.[104]

Himmet Efendi kuvvetli bir şairdir.[105] Abdülbaki Gölpınarlı Himmet Efendi'nin Yunus Emre âşıklarından olduğunu söyler. Himmet Efendi'nin ilâhilerinin birçoğu bestelenmiş,[106] böylece İstanbul tasavvuf mûsikîsi alanında etkin bir rol oynamasına sebep olmuştur.[107] Himmet Efendi'ye ait olan eserler; *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat, Manzûm Tarîkatnâme* ve *Dîvânçe*'dir. Bunların dışında kendisine ait olup olmadığı kesin

---

[101] Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf,* 314.

[102] Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf,* 314-315.

[103] Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2/554.

[104] Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2/554; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf,* 315.

[105] Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf,* 316.

[106] Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf,* 316-317.

[107] Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 19. Yüzyıl* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2021), 583.

olmayan *Manzûme-i Mi'râciyye, Zübdetü'd-Dekâik* ve *Silsile-i Bayramiyye* adlı üç eser bulunmaktadır.[108]

Himmet Efendi Halilpaşa Camii'nde vaizken 1095/1684'te vefat etmiş[109] ve Üsküdar'da Abdüşşekur Efendi Zaviyesi'nde defnedilmiştir.[110]

Himmet Efendi'nin Bayramiyye ve Halvetiyye tarikatlarına ulaşan farklı silsileleri mevcuttur.[111] Ahmed Cezbî, *Câmiu's-silsile* adlı risâlesinde Himmet Efendi'nin önce Bayrâmî ardından Halvetî silsilesini verir. Bu iki silsile İbrahim Zâhid-i Geylânî'de (ö. 700/1301) birleşmektedir.

Bayramiyye silsilesi şu şekildedir:

Pir Şeyh Himmet Efendi > el-Hacc Bolevi Şeyh Ahmed Efendi > Bolevi Çelebi > Şâmîzâde Çelebî > Ebû Muhammed Hamza Şâmî >

---

[108] Detaylı bilgi için bk. Baş, "XVII. Yüzyılın Sonları ile XX. Yüzyılın Başları Arasında İstanbul'da Bayramiyye'nin En Önemli Temsilcisi Olarak Himmetiyye", 59-62.

[109] Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, 99; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2/555; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 315.

[110] Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, 99.

[111] Detaylı bilgi için bk. Emrah Baş, *Himmetiyye* (Ankara: İlâhiyât, 2021), 27; Bolulu Himmet Efendi, *Bolulu Himmet Efendi, Himmetiyye'nin Âdâb ve Erkânı: Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat ve Mnazûm Tarîkatnâme*, haz. Emrah Baş (Ankara: Fecr Yayınları, 2021), 146-150.

Akşemseddin > Hacı Bayrâm Velî > Hamîdüddîn Aksarâyî > Sadreddîn Erdebîlî > Safiyüddîn Erdebîlî > İbrâhim Zâhid Geylânî[112]

Halvetiyye silsilesi şu şekildedir:

Himmet Efendi > Şeyh Nureddin İbn Molla Çelebî > Molla Çelebî > Alâeddîn-i Rûmî > Seyyid Yahyâ-yı Şirvânî > Sadreddîn-i Hiyâvî (Halvetî) > İzzeddîn-i Halvetî > Ahi Mîrim Halvetî > Pir Ömer Halvetî > Ahi Muhammed Halvetî > İbrahim Zâhid Geylânî[113]

İbrâhim Zâhid-i Geylânî'de birleşen silsile Hz. Ali vasıtasıyla Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır.

İbrâhim Zâhid Geylâni > Cemâlüddin-i Tebrîzî > Şihâbüddîn Tebrîzî > Rüknüddîn Necâşî > Kutbüddîn Ebherî > Ebû Necîb Sühreverdî > Mümşâd-ı Dineverî > Cüneyd-i Bağdâdî > Serî-i es-Sakâtî > Ma'rûf-i Kerhî > Dâvûd-i Tâi > Habîb el-Âcemî > Hasan-ı Basrî > Hz. Alî[114]

---

[112] Cezbî, *Câmi'u's-silsile* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 2a.

[113] Cezbî, *Câmi'u's-silsile* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 2b. Tomar-ı Turuk-ı Aliyye'de de silsile Ömer Halvetî'den Seyyid Yahya Şirvâni'ye kadar silsile bu şekildedir. Detaylı bilgi için bk. Vicdânî, *Tomar-ı Turuk-ı Aliye Tarikatlar ve Silsileleri Halvetiyye Silsilenâmesi*, 40-41.

[114] Cezbî, *Câmi'u's-silsile* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 2a.

1.3. Eserleri

Ahmed Cezbî hakkında bilgi veren kaynaklar, onu bir "mutasavvıf şair" olarak nitelendirmektedir. Edebi türde eser veren ancak içerik olarak tasavvufî meseleelri ele alan Ahmed Cezbî'nin Bursalı Mehmed Tahir, Sadettin Nüzhet Ergun gibi müelliflere ve ansiklopedilerdeki bilgilere göre iki eserinin bulunduğu ifade edilmiştir. Bunlardan biri *Dîvân* adlı eseri, diğeri de *Aşkiyye* isimli risâlesidir. Yaptığımız çalışmalar neticesinde Ahmed Cezbî'ye ait olduğu belirlenen diğer eserlere de ulaştık.

Ahmed Cezbî'nin eserlerini tanıtmadan önce daha iyi anlaşılması için eserler hakkında genel bilgi vermek gerektiği kanaatindeyiz. Kaynaklara göre Ahmed Cezbî'nin *Dîvân* adlı eseri Topkapı Sarayı Hazine kitaplığında TS. H. NU. 1089'da kayıtlıdır.[115] Ancak bu esere ulaşılamamıştır. Ahmed Cezbî'nin Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcut bir *Dîvân*'ı bulunmaktadır. Topkapı Sarayı Hazine kitaplığında böyle bir eser bulunmadığı için bu iki *Dîvân*'ın aynı eserin farklı nüshaları mı yoksa farklı iki eser mi olduğunu belirleyemiyoruz. Buna ek olarak, Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan *Dîvân*'ın bulunduğu mecmuada *Aşkiyye* adlı risâle de yer almaktadır.

Ahmed Cezbî'nin eserleri hakkında söylenmesi gereken bir diğer husus ise *Dîvânçe* adlı eseri ile ilgilidir. Mahnaz Roohi Maleky, Ahmed Cezbî'nin *Dîvân*'ı hakkında çalışma yaparken bu eserin Topkapı Sarayı Müzesi, H. 1608'de kayıtlı olduğunu belirtmiş ve bu eserin transkripsiyonlu metnine yer vermiştir.[116] Ancak yaptığımız araştırma sonucunda, bu eserden başka Ahmed Cezbî'ye ait Ankara Milli

---

[115] Özkırımlı, "Cezbî", 1/287; "Cezbî Ahmed", 2/62; Ergun, *Türk Şairleri*, 3/1076.

[116] Roohi Maleky, *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*, 21, 283-335.

Kütüphanede bulunan *Dîvânçe* adlı bir esere daha ulaştık. Bu eserleri karşılaştırdığımızda içerik olarak farklılıkların bulunması Ahmed Cezbî'ye ait iki farklı *Dîvânçe*'nin bulunduğunu göstermektedir. Ankara Milli Kütüphanede bulunan *Dîvânçe* adlı eserden önce Ahmed Cezbî'ye ait *Makâlât* adlı bir eserin bulunduğu tespit edilmiştir.

Bunlara ek olarak, Ahmed Cezbî'ye ait *Eş'ar* adlı iki mecmua bulunmaktadır. Bunlardan biri İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi'nde, diğeri ise Ankara Milli Kütüphanesi'nde yer almaktadır. Ankara'da bulunan mecmuanın içerisinde *Câmiu's-Silsile*, çalışmamıza konu olan *Kenzü'l-Esrâr*, *Şükûfenâme, Makâlât* ve *Kenzü'l-Etvâr* adlı risâleler bulunmaktadır. Burada yer alan *Makâlât* adlı risâle, yukarıda müstakil olarak zikredilen *Makâlât* adlı eserin son bölümünde yer almaktadır. Ankara Milli Kütüphanesi'nde bulunan mecmuadaki eserleri ileride tek tek incelerken, İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi'nde yer alan mecmuayı içeriğinin dağınık olması sebebiyle tek başlık altında ele almayı uygun gördük.

1.3.1. Dîvân-ı Ahmed Cezbî

Süleymaniye Kütüphanesi'nde, Uşşaki Tekkesi bölümünde, 00486-001 numarasında kayıtlıdır. Eserin kayıtlara "*Dîvân-ı Ahmed Cezbî*" adıyla geçtiği ve müellifinin de "Zade Seyyid Ahmed Cazbi" şeklinde kaydedildiği görülmektedir. Bu eser 1244/1828-29 yılında Cemâleddînzâde tarafından istinsah edilmiştir.[117]

[117] Zade Seyyid Ahmed Cezbi, *Divan-ı Ahmed Cezbi* (Uşşaki Tekkesi, 00486-001), 45b.

Ahmed Cezbî'nin *Dîvân*'ı doksan altı varaktan oluşmaktadır.[118] Üç bölüme ayrılan eserin 1b – 48a varakları arasında yer alan birinci bölümüne "Dîvân-ı Ahmed Cezbî" başlığı verilmiştir. Burada farklı nazım türlerinde yazılan şiirler bulunmaktadır. 49b – 68a varakları arasında "Gazelîyât-ı Hazret-i Hafîd-i Himmetzâde es-Seyyid Ahmed Cezbî Kuddise Sırrıhu'l-Azîz" başlığını verdiği ikinci bölümde, Ahmed Cezbî'ye ait gazeller bir arada toplanmıştır. 69b - 95b varakları arasında bulunan üçüncü bölümde ise mesnevî nazım şekliyle yazılan "Hazâ Risâle-i Aşkiyye li-Hazret Cezbî" başlığıyla *Risâle-i Aşkiyye* adlı eseri bulunmaktadır.[119]

Eserde, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Dört Halife, On İki İmam, Bayramiyye, Himmetiyye, Melâmiyye ve Haydariyye'ye övgü ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'e yazılmış mersiyeler mevcuttur.[120] Bunların dışında Şâfî, Hanbelî, Mâlikî ve Hanefî mezheplerinden bahseden Ahmed Cezbî, Allah'ın varlığı ve âlemin yaratılışı, ölüm ve hesap anı ve tevhid gibi meselelere de yer vermiştir. Ayrıca tövbe, seyrü sülûk, zikir, ilâhi aşk, dünyanın fâni oluşu, gaflet hali ve bu halden kurtuluş, kulun acizliği gibi tasavvufî konular işlenmiştir. Bu eser hakkında Mahnaz Roohi Maleky, 2012 yılında "Himmetzâde Ahmed Cezbî Divanı" adlı bir doktora tezi hazırlamıştır.[121]

---

[118] Roohi Maleky, *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*, 20.

[119] Roohi Maleky, *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*, 20-21.

[120] Roohi Maleky, *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*, 24-25.

[121] Roohi Maleky, *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*.

1.3.2. Risâle-i Aşkiyye

Yukarıda ifade edildiği üzere Süleymaniye Kütüphanesi'nde 00486-001'da kayıtlı *Dîvân* adlı eserin üçüncü bölümünde yer almaktadır.[122] 69b - 95a varakları arasında, "Hazâ Risâle-i Aşkiyye li-Hazret-i Cezbî" başlığıyla yer almaktadır. Dokuz yüz otuz dokuz beyitten oluşan bu eser mesnevî türünde yazılmıştır.[123] Ahmed Cezbî'nin verdiği bilgilere göre, Şumnu'da karşılaştığı bir meczuptan etkilendikten sonra eseri kâleme almıştır.[124]

Eserde Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, On İki İmam ve Mısır'ın fethine dair kıssaya ayrılan bölümler bulunmaktadır. Aşk, nefis mertebeleri, seyrü sülûk, sabır, zikir gibi tasavvufî konulara yer vermiştir. Mahnaz Roohi Maleky, 2012 yılında "Himmetzâde Ahmed Cezbî Divanı" adlı doktora çalışmasında bu eserin transkripsiyonlu metnine yer vermiştir.[125] Ancak risâleyle ilgili müstakil bir çalışma henüz mevcut değildir.

---

[122] Roohi Maleky, *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*, 20.

[123] Roohi Maleky, *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*, 21.

[124] Alvan, "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme", 125.

[125] Roohi Maleky, *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*, 279-335.

1.3.3. Dîvânçe

Topkapı Sarayı Müzesi Fatih H. 1608'de kayıtlı bulunan bu eser on altı varaktan oluşmaktadır.[126] Ancak yaptığımız araştırmalar neticesinde Topkapı Sarayı Müzesi'nde bu koleksiyon ve numara ile kayıtlı eser bulunmadığını tespit ettik. Bu eserde, Ahmed Cezbî'nin dil ve üslup açısından *Dîvân*'dan daha başarılı bir eser ortaya koyduğu görülmüştür.[127] Eserin "Sülâle-i Siyâvûş" başlığıyla başlaması Ahmed Cezbî'nin soyunun belirlenmesinde temel kaynak niteliğindedir.

Divan edebiyatına uygun şekilde düzenlenen *Dîvânçe*'de gazeller, kasideler, na'tlar, mesnevîler, murabbalar ve koşma bulunmaktadır.[128] Eserde Hz. Muhammed (s.a.s), Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Humayun'a övgüye yer verilmiştir.[129] Ayrıca Mısır ve Kâhire bölgesinin fethine ayrılan bir bölüm bulunmaktadır. Bununla birlikte yine *Dîvân*'da olduğu gibi aşk konusuna yer verilmekle birlikte Bayramiyye tarikatı, zikir, seyrü sülûk gibi tasavvufî meselelere de ele alınmıştır.[130] Mahnaz Roohi Maleky, 2012 yılında "Himmetzâde Ahmed Cezbî Divanı" adlı doktora çalışmasında bu eserin transkripsiyonlu metnine yer vermiş ve eseri değerlendirmiştir.[131]

---

[126] Roohi Maleky, *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*, 21.

[127] Roohi Maleky, *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*, 21.

[128] Roohi Maleky, *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*, 279.

[129] Roohi Maleky, *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*, 279-280.

[130] Roohi Maleky, *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*, 280.

[131] Roohi Maleky, *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*, 279-335.

1.3.4. Dîvânçe

Ankara Milli Kütüphanede 06 Mil Yz A 9295/2 numarada "Dîvânçe-i Ahmed Cezbî Mîr Hafîd-i Himmet Dede" adıyla kayıtlıdır. Eserin ilk sayfasında yer alan başlık ise "Hazâ Dîvânçe-i Ene el-Fakîr es-Seyyid Ahmed Cezbî Mîr Hafîd Himmetzâde eş-Şeyh Bahaeddin el-Bayrâmî el-Halvetî"dir.[132] Eser 12b – 53a varakları arasında yer almaktadır. Bu eserde Ahmed Cezbî'ye ait şiirler yer almaktadır.[133]

Eserde Hz. Muhammed (s.a.s.), Hz. Ali, Hacı Bayrâm-ı Velî, Himmet Efendi ve ilk şeyhi Bahâeddin Efendi'yi övmüş, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e mersiye yazmıştır. Bununla birlikte ibadetler, ilâhî aşk, seyrü sülûk, tevhid, şefaat, hikmet, merhamet gibi tasavvufî konular da işlenmiştir. Eser ile ilgili henüz bir çalışma bulunmamaktadır.

1.3.5. Makâlât

Ankara Milli Kütüphanede 06 Mil Yz A 9295/1 numarada "Makâlât-ı Ahmed Cezbî Mîr Hafîd-i Himmet Dede" adıyla kayıtlıdır. Eserin ilk sayfasında yer alan başlık ise "*Der Makâlât-ı Ene'l-Fakîr es-Seyyid Ahmed Cezbî Mîr Hafîd-i Himmet Dede*"dir. Eser 1b – 11b varakları arasında yer almaktadır. Eserde yirmi tane makâlât bölümü

---

[132] Ahmed Cezbî Mîr Hafîd Himmet Dede, *Divançe* (Ankara Milli Kütüphanesi, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 9295/2), 12b.

[133] Alvan, "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme", 125.

bulunmaktadır. Son makâlât Ahmed Cezbî'ye ait Ankara Milli Kütüphanede 06 ml.yz. A 1783'de kayıtlı olan mecmuada 34a – 36b varakları arasında yer almaktadır.

Öğüt verme amacıyla yazılan eserde ilâhî aşk, nefsini bilmek, cehalet, ilim, irfan, tevhid, seyrü sülûk gibi konulara yer verilmiştir. Şeyh Bahaeddin Efendi, Şeyh Yahya ve Himmet Efendi'den bahsetmiştir. Himmetiyye ve Melâmiyye'den de söz edilmiştir.[134] Türkan Alvan, Suat Donuk'un bu eser hakkında bir çalışma neşredeceğini belirtmektedir.[135]

1.3.6. Mecmûa-i Eş'âr

İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe yazmalarda NEKTY10852 numarada kayıtlıdır. 116 varaktan oluşan eserin müellifi Ahmed Cezbî'dir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde bu eserin, Ankara Milli Kütüphanede kayıtlı bulunan Eş'âr adlı eser ile başlıklar açısından benzerlikleri bulunsa da içeriklerinin farklı olduğu görülmektedir. Mecmûa-i Eş'âr hakkında henüz bir çalışma yapılmamıştır.

Eserde Ahmed Cezbî'nin gazellerine ve naatlarına yer verilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s), Hz. Hatice, Hz. Fatma ve Hacı Bayrâm-ı Velî'ye medhiye; Hz. Hüseyin'e ise mersiye yazılmıştır. Ehl-i Beyt'e sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Mevlânâ, Bahâeddin Nakşibend, Hacı Bayrâm-ı Velî,

---

[134] Ahmed Cezbî Mîr Hafîd Himmet Dede, *Makâlât* (Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 9295/1), 1b-11b.

[135] Alvan, "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme", 125.

Akşemseddin, Şeyh Hüsâmeddin, el-Hacc Bolevî, Himmet Efendi ve oğulları gibi mutasavvıflara ve Ahmed Cezbî'nin şeyhleri Bahâeddin Efendi ve Yahya Efendi'ye yer verilmiştir. Eserde ayrıca on iki imam hakkında bir risâleye yer verilmiştir. "Risâle-i Makâlât" başlığı altında iki bölüm ve "Risâle-i Makâlât-ı Ulâ Ene'l-Fakîr es-Seyyîd Ahmed Cezbî" başlığı altında ise on iki bölüm vardır. Son kısımda ise mûsîkî makamlarına yer verilmiş ve eser tamamlanmıştır.[136]

1.3.7. Câmiu's-Silsile

Ankara Milli Kütüphane Türkçe yazmaları 06 Mil Yz A 1783'de kayıtlı olan eser, 1b – 4b varakları arasında bulunur.[137] Risâlenin başlığı *Câmiu's-Silsile*'dir. Ahmed Cezbî eserini Allah'tan af, okuyucudan dua talep etmek üzere 1235/1818-20 senesinde 50 yaşında iken kâleme almıştır.[138] Eser, Ahmed Cezbî'nin yaşı hakkında bize bilgi vermesi açısından önemlidir.

Besmele ile başlayan eserde önce Allah'a şükredilmiş ve Hz. Muhammed (s.a.s.) övülmüş ve ona duyulan sevgi ifade edilmiştir. Eserde Halvetiyye ve Bayramiyye silsilelerine yer verilmiştir. Etvâr-ı seb'a kısmında nefsin yedi sıfatı, isimleri, nitelikleri

---

[136] Ahmed Cezbi, *Mecmûa-i Eş'âr* (Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma, NEKTY10852), 1b-116b.

[137] Cezbî, *Câmi'u's-silsile* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 1b-4b.

[138] Donuk, "Türk Edebiyatında Silsilenâme ve Seyyid Ahmed Cezbî'nin Câmi'u's-Silsile Adlı Silsilenâmesi", 24.

tavrın kaynakları ve renklerinden bahsedilmiştir. Son bölümde Himmet Efendi'den Ahmed Cezbî'ye kadar olan Himmetiyye silsilesi ele alınmıştır.[139]

Suat Donuk'un bu eserle ilgili 2020 yılında *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* adlı dergide yayımlanmış "Türk Edebiyatında Silsilenâme ve Seyyid Ahmed Cezbî'nin Câmiu's-Silsile Adlı Silsilenâmesi" adlı makalesi bulunmaktadır.[140]

1.3.8. Şükûfenâme

Eser, Ankara Milli Kütüphanede 06 Mil Yz A 1783/2 künyesiyle kayıtlı *Eş'âr* adlı mecmuada 26a – 37a varakları arasında bulunmaktadır. Risâlenin başlığı *Şükûfenâme-i Cezbî*'dir. Bu eser cansız varlıklar münazarasına örnektir. Klasik Türk şiirinde çiçek münazarasının tek örneği olması, eseri önemli kılmaktadır.[141] Tek nüshası bulunan eser 383 beyitten oluşmaktadır.[142] İlahi aşkın konu edildiği eserde, dervişleri

[139] Cezbî, *Câmi'u's-silsile* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 1b-4b.

[140] Donuk, "Türk Edebiyatında Silsilenâme ve Seyyid Ahmed Cezbî'nin Câmi'u's-Silsile Adlı Silsilenâmesi", 16-36.

[141] Alvan, "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme", 129.

[142] Alvan, "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme", 129-130.

temsil eden on sekiz farklı çiçek ve bülbül karakterleri yer almaktadır.[143] Türkan Alvan, bülbülün konuşması sebebiyle eserin bülbülnâme türüne dâhil edilebileceğini ifade etmektedir.[144]

Dinî-tasavvufî mesnevî özelliklerine sahip bu eserin temel konusu olan ilâhî aşka, mecazî aşk vasıtasıyla ulaşılabileceği belirtilmiştir.[145] Bülbül, gül, sümbül, karanfil, lale, hezârân, nergis, civanperçem, reyhan, menekşe, buhur-ı meryem, şebboy, hünkârbeğendi, zerrinkadeh, şakayık, hatmi, saraypatı, fulya ve çiğdem yirmi bir bölümden oluşan bu eserin karakterleridir.[146] Eserde ayrıca ilâhî aşk, nefsini bilme, kibir, fenâ-bekâ makamları ve ahlak gibi konulara da yer verilmiştir.

Türkan Alvan'ın bu eserle ilgili, 2022 yılında *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*'nde yayımlanan "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme" adlı bir makalesi bulunmaktadır.[147]

---

[143] Alvan, "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme", 119.

[144] Alvan, "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme", 129.

[145] Alvan, "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme", 130, 132.

[146] Alvan, "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme", 132.

[147] Alvan, "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme", 118-164.

1.3.9. Makâlât

Ankara Milli Kütüphanede 06 Mil Yz A 1783'de kayıtlı *Eş'âr* adlı mecmuada 34a – 36b varakları arasında yer almaktadır.[148] Ankara Milli Kütüphanede 06 Mil Yz A 9295/1 numarada kayıtlı *Makâlât* adlı eserin son bölümünü oluşturmaktadır.[149]

1.3.10. Kenzü'l-Etvâr

Ankara Milli Kütüphane, Türkçe yazmaları 06 Mil Yz A 1783'de kayıtlı mecmuada 37a – 44b varakları arasında yer almaktadır. Bu eser mesnevî türünde yazılmıştır.[150] Bulunduğu mecmuada "Hâzâ Kenzü'l-Etvâr" başlığı ile başlayan risâlenin adı 53. beyitte zikredilmiştir.[151] Tasavvufa yönelenleri teşvik etmek, onların gönüllerindeki karanlığı aydınlığa çevirmek, seyrüsülûklerini kolaylaştırmak, dedeleri Himmet Efendi ve Bahâeddin Efendi'yi anıp dua talep etmek amacıyla yazılan bu

---

[148] Cezbî, *Makâlât* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 34a-36b.

[149] Ahmed Cezbî Mîr Hafîd Himmet Dede, *Makâlât* (Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 9295/1), 9b-10b.

[150] Suat Donuk, "Seyyid Ahmed Cezbî'nin Etvâr-ı Seb'a Konulu Bilinmeyen Bir Mesnevisi: Kenzü'l-Etvâr", *Journal of Turkish Language and Literature* 5/4 (2019), 603.

[151] Ahmed Cezbî, *Kenzü'l-etvâr* (Ankara Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 39a; Donuk, "Seyyid Ahmed Cezbî'nin Etvâr-ı Seb'a Konulu Bilinmeyen Bir Mesnevisi: Kenzü'l-Etvâr", 600.

risâlenin konusu etvâr-ı seb‘a’dır. Aruz vezniyle yazılmış olan risâle, 183 beyitten oluşmaktadır.[152] Kenzü’l-Etvâr, bilgi vermek ve nasihat etmek amacıyla kâleme alınmıştır.

Besmele ile başlayan eser, Hz. Muhammed’e (s.a.s.) övgü ve salat ile devam etmektedir. Eserde, Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin üzerinde durulmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî, Himmet Efendi ve Himmetiyye’den bahsedilmiştir. Eserin büyük bölümü etvâr-ı seb‘a konusuna ayrılmıştır.[153]

Suat Donuk’un bu eser hakkında 2019 yılında *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* adlı dergide yayımlanan “Seyyid Ahmed Cezbî’nin Etvâr-ı Seb‘a Konulu Bilinmeyen Bir Mesnevisi: Kenzü’l-Etvâr” adlı makalesi bulunmaktadır.[154]

1.3.11. Kenzü’l-Esrâr

Çalışmamıza konu olan bu eser hakkında tezimizin ikinci ve üçüncü bölümünde detaylı bilgi verilmiştir.

---

[152] Donuk, “Seyyid Ahmed Cezbî’nin Etvâr-ı Seb’a Konulu Bilinmeyen Bir Mesnevisi: Kenzü’l-Etvâr”, 603.

[153] Cezbî, *Kenzü’l-etvâr* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 37a-44b.

[154] Donuk, “Seyyid Ahmed Cezbî’nin Etvâr-ı Seb’a Konulu Bilinmeyen Bir Mesnevisi: Kenzü’l-Etvâr”, 596-631.

İKİNCİ BÖLÜM

KENZÜ'L-ESRÂR ADLI TARİKATNAMENİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Eserin Telif Sebebi

Ahmed Cezbî, eserin telif sebebi hakkında bilgi vermemiştir. Risâleyi incelediğimizde zikirleri, duaları, namaz ve oruç gibi ibadetleri, halvet metodunu, mürşid, ilim, cehalet, sehâvet, buhl gibi kavramları ve nefs mertebeleri gibi konuları anlattığı gözlemlenmektedir. Ahmed Cezbî risâlede bu konuları ele alırken "Oğul, gözümün nuru, kuzum" gibi hitap sözcükleri kullanmış ancak bu açıklamaları ve nasihatleri sâlikleri için faydalı olabilecek bilgileri içermektedir. 50. beyite göre bu sözcükleri torunu için kullandığı söylenebilir: *Ḥafîd îtdi seni çûn baña Allah / Seni sen sâlikinden eyle âgâh.*[155] Ayrıca torununun isminin Muhammed Nurullah olduğunu ve dedesi Nurullah'a (Bahâeddin Efendi'nin babası) nispetle Nurullah denildiğini belirtmiştir. Eserin içeriği göz önünde bulundurulduğunda, kısaca risâlenin Ahmed Cezbî'nin tasavvufi düşüncelerini torununa hitaben müridlerine ve ilgi duyan tüm insanlara aktarma niyetiyle kaleme alındığı düşünülebilir.

2.2. Eserin İsmi

Ahmed Cezbî 450. beyitte risâlenin adını "*Kenzü'l-Esrâr*" olarak belirtmiştir. *Kenzü'l-esrâr*, "hazine" anlamına gelen *kenz* ile *sır* kelimesinin çoğulu olan ve "sırlar"

---

[155] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 37b.

anlamına gelen *esrâr* kelimelerinden oluşan bir terkip olup "sırların hazinesi" anlamına gelmektedir.

Risâlem nâmıdır tâ Kenzü'l-esrâr

Oḳuyân ola ya Râb şâd her-bâr[156]

Söz konusu eser, Berlin Devlet Kütüphanesi'nde "*Hâzâ Risâle-i Kenzü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bayramiyye li'ş-Şeyh es-Seyyid Ahmed el-Cezbî el-Bayrâmî Hâfid-i Himmet-zâde Kudduse sırruhu*" başlığıyla yer almaktadır. Ankara Milli Kütüphanede bulunan nüshada ise "*Hâzâ Kenzü'l-Esrâr el-Müellif el-Fakir es-Seyyid Ahmed el-Cezbî Hafîd-i Himmet-zâde*" olarak geçmektedir.

2.3. Eserin Üslûbu

Beyitlerden oluşan eser aruz vezni ile yazılmıştır. Hece sayısı 11 olan beyitlerde, kullanılan kalıp açısından tamamen bir bütünlük görülmemektedir. Genel olarak Mefâîlün/mefâîlün/feûlün kalıbı kullanılmıştır. Ayrıca eserde "–uban/üben, -egör, -ibdür" gibi arkaik kelimelere de yer verilmiştir. Birinci, sonuncu ve iki yüz birinci beyitler kalıpları açısından örnek olarak ele almak yerinde olacaktır.

Gel ey deryâ-yı ġaflet îçre ġāvvâṣ	. - - - /. - - - /. - -	Mefâîlün/mefâîlün/feûlün
Olam dîrseñ eger kîm ḫâṣṣ el-ḫâṣṣ	. - - -/ . - - -/ . - -	Mefâîlün/mefâîlün/feûlün
Sülûkunda hemânâ ḥâle sa'y ît	. - - ./ . - -/ - . - -	Mefâîlü/feûlün/fâilâtün
Erenler râhına kendin ricâl ît	. - - - / . . -/ - . - -	Mefâîlün/feilün/fâilâtün

[156] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48b.

Tamâma îrdi ḥâsıl bu risâle	.- . -/ . - - . / . - -	Mefâîlün/ Mefâîlü/ feûlün
Naẓar ḳıl ehl-i ḥâl îseñ maḳāle	. - - - /. - - -/ . - -	Mefâîlün/ Mefâîlün/ feûlün

2.4. Eserin İçeriği

Eserde herhangi bir başlıklandırma yapılmamış ve konu bütünlüğü tam olarak sağlanamamıştır. Ahmed Cezbî, risâlesinde âyet ve hadislere yer vererek görüşlerini desteklemeye çalışmıştır. Bununla birlikte beyitlerin arasında ezan duasına, namazlardan sonra okunması gereken dualara ve gün içerisinde yapılması gereken zikirlere de yer vermiştir.

Ahmed Cezbî, önemli gördüğü şahısların isimlerini risâlesinde zikretmiştir. Bunlar arasında Şah Feridun, Büyük İskender, Eflatun ve peygamber olup olmadığı tartışma konusu olan Lokman (a.s.) da yer almaktadır. Ayrıca risâlede Hulefâ-yi Râşidîn, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Hatice, Hz. Fatıma ve Hz. Ayşe gibi sahabelerle birlikte Hz. Meryem ve Hz. Asiye de mevcuttur. Buna ek olarak Ahmed Cezbî, dedelerinden ve intisap ettiği şeyhlerinden bahsetmiştir. Birinci bölümde değindiğimiz gibi, dedesi ve ilk şeyhi Bahaeddin Efendi, ikinci şeyhi ise Şeyh Yahya Efendi'dir. Aynı zamanda Himmet Efendi'nin de büyük dedelerinden biri olduğu belirtilmiştir. Risâlede Araplara karşı gösterilmesi gereken hürmet ve saygıya yer verilmiştir.

Ahmed Cezbî, *Kenzü'l-esrâr*'da şeriat, tarikat, hakikat ve marifet kavramlarından bahsetmektedir. Bu kavramlar hakkındaki görüşlerini vermekle birlikte, bunların birbirleriyle olan ilişkilerine de değinmektedir. Bunların dışında risâlede, Ahmed Cezbî Efendi'nin tasavvufi görüşlerini ifade eden beyitler de bulunmaktadır. Bu beyitler risâle içerisinde dağınık bir şekilde yer almaktadır. Bunları bir araya

getirdiğimizde Ahmed Cezbî'nin tasavvufi düşüncesi hakkında genel bilgi edinmemiz mümkündür.

Risâlede nefs konusuna da değinen Ahmed Cezbî, esma-i seb'a hakkında bir tablo sunmaktadır. Nefsin isimleriyle birlikte yolculuğu, âlemleri ve varidatları yer almaktadır. Bunun yanı sıra beyitlerde nefsin mertebelerine de değinilmiştir.

Ahmed Cezbî, eserinde şeyhin sahip olması gereken özelliklere de kısaca yer vermiştir. Bu bölümde müridin uyması gereken davranışlara da değinmiştir. Buna ek olarak kendi şeyhlerinden de bahsetmiştir.

Ahmed Cezbî, halvet uygulamasının süresini, şartlarını ve nasıl uygulanacağını belirtmiştir. Halvette giyim-kuşam ve yeme-içmenin nasıl olması gerektiğine değinmiştir.

Ankara Milli Kütüphanede bulunan nüshada rüyalarla ilgili bir bölüme yer verilmiştir. Berlin Devlet Kütüphanesinde bulunan nüshada yer almayan bu bölümde, rüyalarda görülen bazı hayvanların neyi sembolize ettiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte rüyaların nasıl yorumlanması gerektiği hakkında bilgiler verilmiştir.

Ahmed Cezbî kalbin Allah dışındaki şeylerden arındırılmasının öneminden bahsetmiştir. Kanaatkâr, takva sahibi ve merhametli olmanın gerekliliğine değinmiş ve bu yönde çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur. Bunların dışında ilim, cehalet, cimrilik ve cömertlik gibi kavramları da izah etmiştir. Ayrıca iyi ve kötü ahlakın özelliklerine de değinmiştir.

Risâlenin ortasından itibaren birçok beyitte ibadetlerden bahsedilmiştir. Farz, sünnet ve nafile namazlara, bu namazların kaç rekât kılınacağına ve hangi duaların okunacağına değinilmiştir. Bununla birlikte nafile oruçlar hakkında bilgi verilmiştir.

Bunlara ek olarak sabah zikri, akşam zikri, tevhid zikrine ve zikir adabına yer verilmiştir.

Risâlenin son beyitlerinde Ahmed Cezbî Efendi kendisi için, risâleyi okuyan ve üzerinde çalışma yapacak kişiler için Allah'a dualar etmiştir. Bağışlanma, ihsan ve Hz. Peygamber'den şefaat dilemiştir. Böylece risâle son bulmuştur.

2.5. Eserin Değerlendirilmesi

2.5.1. Dört Kapı: Şeriat, Tarikat, Hakikat, Marifet

Müridin seyrü sülûk sürecini anlatmak üzere şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapıları çeşitli mutasavvıflarca kullanılagelmiştir.[157] Seyrü sülûk adabını bildiren bu "dört kapı" ifadesi ilk olarak Ahmed Yesevî'nin (ö. 562/1166) *Fakrnâme* adlı eserinde görülmekte, sonraları Hacı Bektâş-ı Velî'nin (ö. 669/1271 [?]) *Makâlat*'ında,[158] Yûnus Emre'nin (ö. 720/1320 [?]) *Dîvân*'ında[159] ve Eşrefoğlu Rûmî'nin (ö. 874/ 1469-70 [?]) *Dîvân*'ında[160] karşımıza çıkmaktadır. Ahmed Cezbî de risâlenin çeşitli yerlerinde şeriat, tarikat, hakikat ve marifet konularına değinmiştir. Özellikle tarikat kavramı üzerinde duran Ahmed Cezbî, bu kavramların birbirleriyle olan ilişkilerine de yer vermiştir.

---

[157] Ferudun Hakan Özkan, "Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı'nda Dört Kapı Kırk Makam", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 59 (2011), 253.

[158] Özkan, "Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı'nda Dört Kapı Kırk Makam", 255.

[159] Abdullah Kahraman, "Yunus Emre Dîvân'ında Şerîat, Tarîkat, Hakîkat ve Marîfet (Dört Kapı)", *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 1/1 (2017), 2.

[160] Özkan, "Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı'nda Dört Kapı Kırk Makam", 253-278.

2.5.1.1. Şeriat

Şeriat; Allah'ın dinden çıkardığı ve onunla emrettiği oruç, namaz, hac, zekât ve benzer sâlih ameller şeklinde tanımlanmaktadır.[161] Arapça kökenli bir kelime olan şeriat aynı zamanda, "dinin zâhirî (dış şekil) yönüne ait kaideleri veya dinin hukuk kuralları" şeklinde de tanımlanmaktadır.[162] Şeriat, tasavvufi yolculuğun ilk aşamasını oluşturmaktadır. Ahmed Cezbî de tasavvuf yolunun başlangıcının şeriat olduğunu, ondan sonraki aşamanın da tarikat olduğunu söylemektedir. Şeriat hakkında bilgi sahibi olan kişinin tarikatta da yüksek dereceler elde edebileceğini ifade etmiştir.[163] Şeriatı elden bırakmamanın kişiyi seçkin kılacağını, yasaklanan şeylerden elini çekmenin kurtuluşa eriştireceğini belirtmektedir. Fani ömre sahip kulların hayatı son bulmadan Allah'ın emrettiklerini yerine getirmek gerektiğini vurgulamaktadır.[164] Ahmed Cezbî şeriatı bir kemere benzetmektedir. Şeriat kemerini beline bağlaması gerektiğini, yani şeriata sıkıca bağlı kalmasını öğütlemekte ve bu şekilde tarikat yolunda akıllı bir şekilde yürüyebileceğini ifade etmektedir.[165]

---

[161] Muhammed b. Mükerrem el-İfrikî el-Mısrî Ibn Manzur, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâr Sadır, ts.), "şeriat", 2/299.

[162] Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: OTTO, Eylül 2020), "Şeriat", 461.

[163] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 36b.

[164] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 42a.

[165] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 38a.

2.5.1.2. Tarikat

Sözlükte "yünden örülen örgü, fırkalar,[166] gidilecek yol, izlenecek usul, hal ve gidiş" anlamlarına gelen ve Arapça kökenli bir kelime olan tarikat[167] (çoğulu terâik) terim olarak "Allah'a ulaşmak isteyenlere mahsus âdet, hal ve davranış" demektir.[168] Kâşânî (ö. 736/1335) tarikatı, "menzilleri geçmek ve makamlarda terakki etmek gibi Allah'a doğru yürüyenlere mahsus seyir" şeklinde tanımlamaktadır.[169] 6/12. yüzyıldan sonra ortaya çıkmaya başlayan tarikatlar,[170] Allah'ın rızasını ve ahireti kazanmak gayesiyle bir tekke veya zaviyede şeyhe intisap ederek ruhi eğitim alanların tabi oldukları ahlaki ve sosyal ilkelerin de ismi olmuştur.[171]

Hücvîrî (ö. 465/1075 [?]), mutasavvıfların on iki grup olduğunu ve bunlardan ikisinin ittihad ve ibâhiliğe kaymaları sebebiyle reddedildiğini belirtmektedir.[172] Ahmed Cezbî'ye göre de on iki tarikat bulunur. Ancak o, bu tarikatların isimlerini zikretmemiştir. Ahmed Cezbî risâle boyunca sadece intisap ettiği tarikatları –ki bunlar

---

[166] Ibn Manzur, ts., "Tarîkat", 2/587.

[167] Cebecioğlu, "Tarîkat", 473.

[168] Reşat Öngören, "Tarikat", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/95.

[169] Abdürrezzak Kâşânî, *Istılâhâtu's-Sûfiyye* (Bursa: Bursa Akademi, 2014), "Tarikat", 24.

[170] Cebecioğlu, "Tarîkat", 474.

[171] Hasan Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2020), 229-230; Cebecioğlu, "Tarîkat", 474.

[172] Süleyman Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 302.

Halvetiyye, Bayramiyye ve Himmetiyye'dir- zikretmiştir. Devamında bu on iki tarikatın nurunun dünya ve ahireti sardığını ifade etmiştir. Ahmed Cezbî, Allah'a giden yolun farklı kollara ayrıldığını ancak hepsinin mana açısından bir olduğunu belirtmektedir.[173] Ona göre, "makam-ı vâhide" ulaşıldığında bunun bilgisine sahip olup tarikatların manasının bir olduğu görünür.[174] Her bir tarikatın bir usulü ve ilkesi vardır. Bu ilkelere uyup yerine getirenlerin Yaratıcının yanında özel bir yer edinebileceğini belirtmektedir.[175] Ahmed Cezbî, bunu ağaç örneği ile açıklamaktadır. Bir tane köke sahip olan ağacın sınırsız sayıda dalı olabilir. Ağacı da tarik-i Hak olarak düşünmüş ve bu tarik-i Hak ağacının ise on iki tane dalı olduğunu söylemiştir. Ağacın kökü birdir, özü ve gayrı yoktur. Ancak hakikat hakkında bilgisi olanlar bu sırra vâkıf olmaktadırlar.[176] Ahmed Cezbî, bu durumda yapılması gerekenin, "yolum bir" diyerek ilerlemek ve başkasına bakmamak olduğunu öğütlerken, aksi halde bir nasip bulunamayacağını belirtip uyarmıştır.[177] Ahmed Cezbî her tarikatın bir usulü olduğunu yinelemekte ve yücelmek isteyenlerin tarikatın usulüne uygun davranması gerektiğini belirtmektedir. Hem dünyada hem ahirette yüce bir konumda bulunmak isteyenlerin tarik-i Hakk'a varıp ondan başkasına bakmamaları gerektiğini belirtmektedir.[178]

---

[173] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41a.

[174] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41b.

[175] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41a.

[176] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41b.

[177] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41b.

[178] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41b.

Ahmed Cezbî intisap ettiği tarikatı belirtirken burada Bayrâmî, Halvetî ve Himmetî olduğunu belirtmektedir.[179] *Kenzü'l-etvâr* adlı risâlesinde Himmetiyye'nin erkânının hem Halvetiyye hem de Bayramiyye'den geldiğini ve bu iki tarikatın Himmet Efendi'de birleştiğini ifade etmektedir.[180] Bu yola girenlerin çok kolay ve çabuk bir şekilde muhabbet meydanında olduklarını ve hasret derdi çektiklerini belirtmektedir. "Mana adamı" denilen sâliklere, tüm âlemi verseler zikirleri ve düşünceleri her zaman Allah olur ve O'nun tecellisine talip olurlar. Kesrette vahdet padişahı olan her bir nefs İlahi yolu görebilir. Büyük bayram sır içinde sırdır ve bununla Hakk'a ulaşılır.[181]

Sûfîler önce şeriata sıkı sıkıya bağlanmak gerektiğini ardından tarikat yoluyla hakikate ulaşılacağını vurgulasalar[182] da şeriat ve tarikat ehli arasında zaman zaman çatışmalar görülmektedir. Tarikat ehli, şeriat ehlini özü bulamamakla, şeriat ehli ise tarikat ehlini şeriatın zahirinin ölçülerini aşmakla itham etmiştir.[183] Ahmed Cezbî, tarik-i Hak'ta bulunmak için gece ve gündüz boş işlerden uzaklaşılması gerektiğini ve böylece tarikat yolunda vuslata erilebileceğini belirtmektedir.[184] Bu sebeple torununa, tarikat ehline girmesini ve tarikat denizinde derinleşmesini öğütlemiştir.[185] Ahmed Cezbî tarikatın amacının edep olduğunu söylemektedir. Çünkü edeple yüce makamlara

---

[179] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41b.

[180] Cezbî, *Kenzü'l-etvâr* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 39b.

[181] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41b.

[182] Öngören, "Tarikat", 40/95.

[183] Kahraman, "Yunus Emre Dîvân'ında Şerîat, Tarîkat, Hakîkat ve Marîfet (Dört Kapı)", 10.

[184] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 38a.

[185] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 38a.

ulaşılmaktadır. Edepsiz olan kimse istenilen yöne gidecek bir yol bulamaz. Ahmed Cezbî, *Kenzü'l-esrâr*'da Allah'tan kendisini özel kılması ve gönlünde tarikat sırrının bulunduğu özel bir yer olması için dua etmiştir.[186]

Şeriatın dinin temelini, sınırını söz gelimi çerçevesini oluşturduğu söylenebilir. Tarikat ise tehlike ve zorluklarla dolu bir yoldur. Bu yoldaki tehlikelerden kaçınmak ve yoldan sapmamak için şeriatı esas almanın daha sağlıklı sonuçlar doğuracağı söylenebilir.

Bu dört kapıda ilerlemek için öncelikle şeriatı yaşamak gerekmektedir. Müslümanların gündelik kurallara uygun bir şekilde yaşadığı İslam şeriat iken takva cihetine ağırlık verenlerin yaşadığı İslam tarikat şeklinde ifade edilmiştir. Şeriat ve tarikat kavramıyla ilişkili olan ve ileri düzeyde takva ve verâda titiz davranılarak ulaşılan sonuca hakikat, bunun mana açısından kişide ifade ettiği bilgi planındaki sonuca da marifet denilmektedir.[187] Şimdi bu kavramları incelemeye çalışalım.

2.5.1.3. Marifet ve Hakikat

Arapça kökenli bir kelime olan marifet, sözlükte "bilgi,[188] tanımak, ayırt etmek, fark etmek, anlamak, idrak etmek, bilmek, tecrübe yoluyla bir konuda bilgi sahibi olmak, bir şeyi keşfetmek"[189] gibi anlamlara gelirken, terim olarak "Nefsi terbiye etme

---

[186] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48b.

[187] Cebecioğlu, "Ma'rifet", 319.

[188] Cebecioğlu, "Ma'rifet", 318.

[189] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 67.

yoluyla ilahi bilgilerle donanmak ve Allah'ı kemaliyle idrak etmek."[190] şeklinde tanımlanmıştır. Marifet kavramı ilk dönem sûfîleri tarafından ise "hem Allah hem kul ile ilgili bilgi ve O'nu tanımak" manasında kullanılmıştır.[191] Bu kavram, mücâhede sonucunda Allah tarafından ihsan edilen,[192] ilham ve mükâşefe yoluyla ulaşılan,[193] kaynağı kalp ve vicdan olan, amele ve ibadete dayanan bilgidir.[194] Marifetin hakikati ve mahiyeti, Allah dışındaki her şeyden yüz çevirmek,[195] zıddı ise inkârdır.[196] Ahmed Cezbî marifet konusunda şeriat ve tarikat kavramları gibi bilgi vermemiştir. Sadece bu dört kavram arasındaki ilişkiye yer verirken bir rivâyette geçen Hz. Peygamber'in zatının marifet olduğu bilgisini vermiştir.

Arapça kökenli bir kelime olan hakikat (çoğulu hakāik)[197] sözlükte "gerçek, bir işin kesinliğe ulaşması"[198] gibi anlamlara gelmektedir. Serrâc (ö. 378/988) hakikati

---

[190] Kahraman, "Yunus Emre Dîvân'ında Şerîat, Tarîkat, Hakîkat ve Marîfet (Dört Kapı)", 12.

[191] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar,* 223.

[192] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 224-225.

[193] Mahmud Esad Erkaya, *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları* (Ankara: OTTO Yayınları, 2017), 209.

[194] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar,* 68.

[195] Ali b. Osman Cüllâbî Hücvirî, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb,* haz. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), 334.

[196] Cebecioğlu, "Ma'rifet", 319.

[197] Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, haz. H. Kâmil Yılmaz (İstanbul: Erkam Yayınları, 2016), 395.

"Kalbin kendisine iman ettiği zatın huzurunda bulunmada sebat etmesidir." şeklinde tanımlamaktadır.[199] Ayrıca hakikat, sûfîlerin Allah'a ulaşma yolunda kabul ettikleri dört mertebeden sonuncusudur.[200] Bununla birlikte iradelerini terk ederek fenâ fillâhtan sonra bekā billâha eren sûfîlere "hakikat ehli" denilmektedir.[201] Ahmed Cezbî, torununa hakikat ilmini dilinde zikrettikçe ününün ve şöhretinin "Nurullah" olacağını belirtmiştir.[202] Gönlünün, karanlığın tuzağından kurtulması için hakikat gözünü her zaman açması gerektiğini de söylemiştir.[203]

Yunus Emre, şeriatı "hakikatin görünen yüzü", hakikati ise "şeriatın iç yüzü" şeklinde ifade etmektedir. Bu sebeple şeriata bağlı kalmadan hakikate ulaşmak pek mümkün görünmemektedir.[204] Hücvîrî, şeriat ve hakikat arasında fark görmeyenlerin ve hakikat meydana çıkınca şeriat ortadan kalkar diyenlerin yanıldığını ifade etmektedir.[205] Ancak doğrusu şeriat olmadan hakikatin, hakikat olmadan da şeriatın olmayacağı, bunların birbirini tamamladığıdır.[206] Hakikatsiz şeriat riya, şeriatsız hakikat nifak

---

[198] Muhammed b. Mükerrem el-İfrikî el-Mısrî Ibn Manzur, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâr Sadır, 1993), "Hakk", 10/52.

[199] Serrâc, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, 395.

[200] Cebecioğlu, "Hakîkat", 188.

[201] Cebecioğlu, "Hakîkat Ehli", 188.

[202] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 38a.

[203] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 38a.

[204] Kahraman, "Yunus Emre Dîvân'ında Şerîat, Tarîkat, Hakîkat ve Marîfet (Dört Kapı)", 14.

[205] Hücvirî, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*, 440.

[206] Hücvirî, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*, 440.

sayılır.[207] Şeriat emredileni yerine getirmek iken, hakikat "Allah'ın kazasını, kaderini, gizlediği ve açıkladığı şeyi görmektir."[208] Kuşeyrî, "Allah'ın emri ile vacip olması bakımından her şeriat aynı zamanda bir hakikattir. Aynı şekilde marifetleri de Hak Teâlâ'nın emri ile vacip olduğu için her hakikat aynı zamanda bir şeriattır." demiştir.[209]

Aclûnî'nin (ö. 1162/1749) *Keşfü'l-hafa* adlı eserinde yer alan ve Hz. Peygamber'den rivâyet edilen bir hadiste; "Sözlerim şeriat, fiillerim tarikat, hallerim hakikat, sermayem marifettir."[210] buyrulmaktadır. Ahmed Cezbî de bu rivâyete benzer şekilde Hz. Peygamber'in sözlerinin şeriat olduğunu, davranışlarının ise tarikat olduğunu ifade etmiş; onun halinin hakikat olduğunu ve zatının da marifet olduğunu söylemiştir.[211] Bu sözün, Allah'ın sevgilisi Hz. Muhammed'e ait olduğunu ve buna önem verilmesi gerektiğini de ayrıca belirtmiştir.[212] O hadisi şu şekilde rivâyet etmiştir:

قال عليه السلام:

الشريعة أقوالِي والطريقة أفعالِي والحقيقة أحوالِي والمعرفة ذاتِي

---

[207] Hücvirî, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*, 440.

[208] Abdulkerim Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021), 176.

[209] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 177.

[210] İsmâil b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlü'l-ilbâs 'amme'ştehere mine'l-ehâdîs 'alâ elsineti'n-nâs*, thk. Yusuf b. Mahmud el-Hac Ahmed (B.y.: Mektebetü'l-ilmi'l-hadîs, ts.), 2/7 (No: 1532).

[211] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 38a.

[212] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 38a.

[Peygamberimiz dedi ki: "Şeriat sözlerimdir, tarikat sözlerimdir, hakikat hallerimdir, marifet ise zâtımdır."][213]

Tasavvufun kişinin nefsini terbiye ederek Allah'a ulaşmasını amaç edindiği söylenebilir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için bu dört kavram birbirlerini destekleyip tamamlamaktadır. Hz. Peygamber'in şeriat, tarikat, hakikat ve marifeti kendisiyle ilişkilendirmesi de bu kavramların önemini göstermektedir. Şeriat kişinin tarikatta doğru bir şekilde ilerlemesini sağlarken; tarikatta ilerleyen kişi bir süre sonra kendisini yeterli görmeyip daha ileri gitmek ve hassas davranmak isteyebilir. Bu şekilde hakikate ulaşabilir ve hakikatin bir sonucu olarak marifet elde edilebilir.

2.5.2. Nefs

Arapça kökenli bir kavram olan nefs (çoğulu, enfus ya da nüfûs) sözlükte "bir şeyin varlığı, hakikati, zatı ve kendisi,[214] ruh, akıl, insanın bedeni, ceset, kan, azamet, izzet, görüş, kötü göz, bir şeyin cevheri, hamiyet, işkence, ukubet, arzu, murat"[215] gibi anlamlara gelmektedir.[216] Sûfîler ise nefsi, "kulun kötü ve illetli vasıfları ile yerilen huy ve fiilleri" şeklinde açıklamışlardır. Bu illetli vasıflar da günah ve aşağı huylardır.[217]

---

[213] Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlü'l-ilbâs 'amme'ştehere mine'l-ehâdîs 'alâ elsineti'n-nâs*, 2/7 (No: 1532).

[214] Hücvirî, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*, 259; Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 181.

[215] Cebecioğlu, "Nefs", 363.

[216] Ibn Manzur, ts., "Nefs", 688.

[217] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 181.

Nefs kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de de zâtullah,[218] insan ruhu,[219] kalp-sadır,[220] insan bedeni,[221] bedenle beraber ruh,[222] insana kötülüğü emreden kuvvet,[223] zat,[224] cins[225] gibi anlamlarda kullanılmaktadır.[226]

Kâşânî (ö. 736/1335) nefsi, "hayat, his ve iradi hareket gücünü taşıyan buharımsı latif cevher" diye açıklamıştır.[227] Bu nefs, filozoflar tarafından "hayvanî ruh" olarak isimlendirilmektedir.[228] Aynı zamanda bu ruh, nefsi natıka olan kalp ile beden arasında bir aracı görevindedir.[229] Kâşânî'nin açıklamasında nefs bir zeytin ağacına benzetilmiş ve onun kadar yüce ve bereketli olduğuna değinilmiştir.[230] Ona göre, "nasıl ki zeytin

---

[218] *Kur'ân Yolu Meâli*, haz. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), Tâhâ 20/41; Âl-i İmrân 2/28.

[219] el-Fecr 89/27; el-En'âm 6/93.

[220] Âl-i İmrân 2/154; el-A'râf 7/205.

[221] Âl-i İmrân 2/154; el-Enbiyâ 21/35.

[222] el-Bakara 2/286; el-En'âm 6/152.

[223] Yûsuf 12/18; Tâhâ 20/96.

[224] el-Bakara 2/48; Lokmân 31/28.

[225] et-Tevbe 9/128; er-Rûm 30/28.

[226] Cebecioğlu, "Nefs", 364.

[227] Kâşânî, "Nefs", 45.

[228] Kâşânî, "Nefs", 45.

[229] Kâşânî, "Nefs", 45.

[230] Kâşânî, "Nefs", 45.

ağacı ne batıya ne doğuya nispet ediliyor, nefs de ne mücerret ruhlar âleminin doğusunda ne de kesif cisimler âleminin batısında bulunur."[231]

Yukarıda değindiğimiz gibi sûfîler nefsi kötülüğün kaynağı olarak kabul ederler[232] ve buna karşı tedbir alınması gerektiğini belirtirler.[233] Nefsin körelmesi için ona karşı çıkmak, arzu ve isteklerini yerine getirmemek[234] gerekmektedir. Bütün ibadetlerin başı sayılan nefsle mücadelede,[235] hataya sevk edecek şeylerden uzak durmak ve nefse uygun davranışlarda bulunmanın verdiği hazzı almadan ondan uzaklaşmak[236] gerekmektedir. Çünkü insanı aldatan bir düşman olan nefs,[237] gaflete düşürmek suretiyle ona rahatlık vermekte ve onun hataya düşerek helak olmasına vesile olmaktadır.[238]

Hadis olduğu tartışmalı olan "Nefsini bilen rabbini bilir." rivâyeti sûfîler tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Bu rivâyetten kastedilen kulun nefsinin fani olduğunun farkına varması ve Allah'ın baki olduğunu idrak etmesidir.[239] Ayrıca, nefsini

---

[231] Kâşânî, "Nefs", 45.

[232] Hücvirî, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*, 259.

[233] Hâris el-Muhâsibî, *er-Riâye Nefs Muhasebesinin Temelleri*, çev. Hülya Küçük - Şahin Filiz (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020), 347.

[234] Muhâsibî, *er-Riâye Nefs Muhasebesinin Temelleri*, 326.

[235] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 239; Hücvirî, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*, 260.

[236] Muhâsibî, *er-Riâye Nefs Muhasebesinin Temelleri*, 327.

[237] Muhâsibî, *er-Riâye Nefs Muhasebesinin Temelleri*, 348.

[238] Muhâsibî, *er-Riâye Nefs Muhasebesinin Temelleri*, 349.

[239] Hücvirî, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*, 261.

tanıyan kişi onun hile ve zararlarını bilir, ondan uzaklaşmaya çalışır[240] ve onun arzularına meyletmekten sakınır.[241] "Tasavvuf ehlinin insanın kendi iç âleminde meydana gelen olumlu ya da olumsuz oluşumlar hakkında bilgi sahibi olmasına nefsini bilme anlamında "marifetü'n-nefs" denmektedir.[242] Allah hakkında marifet sahibi olmanın en sağlıklı ve güvenli yolu kişinin önce kendi nefsi hakkında bilgi sahibi olmasıdır. Bundan dolayı "Nefsini bilen Rabbini bilir." denmiştir."[243]

Ahmed Cezbî de risâlede, "Nefsini bilen Rabbini bilir."[244] sözüne yer vermekte ve kişinin kendi nefsini bilmekle Allah'ın sevdiği kulları arasına katılabileceğini ifade etmektedir.[245] Ahmed Cezbî bu sözü hadis olarak nakletmiş ancak bu rivâyet daha çok mutasavvıflara ait bir söz olarak rivâyet edilmiştir.

Nefsini, yani kendini bilen kişi, kendi sırları hakkında da bilgi sahibi olur. Ahmed Cezbî, bu sırlara vakıf olanın ârif bir kişi olacağını söylemektedir. Ayrıca bu kişinin taht sahibi ve vakar ehlinden olacağını da belirtmektedir. Bununla birlikte "Âdem nedir, onun anlamı nedir?" sorusunun yani insanın ne olduğu sorusunun cevabını bilmenin kemâle erdireceğini de ifade etmiştir.[246]

---

[240] Muhâsibî, *er-Riâye Nefs Muhasebesinin Temelleri*, 351.

[241] Muhâsibî, *er-Riâye Nefs Muhasebesinin Temelleri*, 352.

[242] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 69, 228.

[243] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 69.

[244] Bu söz hadis olarak geçse de hadis kaynaklarında bulunmamaktadır. Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996), 10/208.

[245] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 39b.

[246] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 39b.

Kur'ân'da da kişinin kendi üzerine düşünmesini vurgulayan âyetler bulunmaktadır. Bu âyetler, hem dış dünya hem de iç dünya üzerinde düşünmenin Hakk'a ulaşmayı mümkün kıldığını göstermektedir.[247] Son dönem mutasavvıflarından bazıları insanın âlemden daha büyük ve geniş olduğunu, hatta tüm âlemi içine aldıklarını iddia etmektedirler.[248] Bu görüşlerini "Yerlere göklere sığmayan Allah, mümin kulunun kalbine sığmıştır."[249] ve Hz. Ali'ye ait olduğu söylenen "Sen kendini küçücük bir varlık parçası zannediyorsun ama bütün âlemler sende dürülmüş olarak mevcuttur."[250] sözlerine dayandırmaktadırlar.

Ahmed Cezbî de Kur'ân'ın içeriğinin insanın yüzünde var olduğunu iddia etmektedir. Bununla birlikte yüzündeki Kur'ân'ı okumasını da tavsiye etmektedir. Eğer gerçek bir insan olursa vücudunda var olan her şeyde âlemi bulabileceğini söylemektedir. Bunun gizli bir sır olduğunu ve bu sırrı bilmek isteyen kişinin bir mürşide intisap ederek, bu ilmi okuyup bilgi sahibi olabileceğini ifade etmektedir. İnsan vücudunu Kur'ân'ın bir kopyası olarak gördüğü için Kur'ân'daki yirmi sekiz harfin insanın vücudunda bulunabileceğini söylemektedir. Bu harfleri bilmenin ve vücudunda bulmanın kişideki eğrilikleri ortadan kaldıracağını belirtmektedir. Ahmed Cezbî bunlara ek olarak, âlemin ihya edilmesine vesile olan dört harfin daha varlığından söz etmektedir. Burada bahsedilen dört harf Osmanlı Türkçesine Farsçadan geçen "pe, çe, je ve gef" harfleri olabilir. Çünkü risâlede Ahmed Cezbî Fars halkının yüceliğinden

---

[247] Cebecioğlu, "Nefs", 364.

[248] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar,* 227.

[249] Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlü'l-ilbâs 'amme'ştehere mine'l-ehâdîs 'alâ elsineti'n-nâs,* 2/229 (No: 2256).

[250] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 229.

bahsetmektedir.[251] Böylece delil harfleri toplamda 32 tane olur. Bunu belirgin bir şekilde bilmek isteyen kişinin bu öğütleri dinlemesi ve sâlih amel işlemesi gerekmektedir ki böylece o temiz ilmi toplayabilir.[252]

2.5.2.1. Nefs Mertebeleri

Nefsini kemâle erdirmek isteyen sâliklerin nefsleriyle mücadele ederek geçmesi gereken mertebeler bulunmaktadır. Tarikatların çoğalmaya başladığı 15-16. yüzyılda ortaya çıkan etvâr-ı seb'a ifadesi[253] tasavvuftaki manevi gelişimin evrelerini tanımlamada kullanılmaktadır.[254] Bu yedi evrenin karşılığı olan nefsin sıfatları ise şunlardır; emmâre, levvâme, mülheme/mülhime, mutmainne, râziye, marziyye ve

[251] Cezbî, *Kenzü'l-etvâr* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 37b.

[252] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 40a.

[253] Caner Bilgin, *Tasavvufî Tarîkatlarda Seyr-ü Sülûk Âdabı ve Tasavvufî Bir Kavram Olarak Nefs* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 40; Muharrem Çakmak, "Niyazî Mısrî'nin 'Etvâr-ı Seb'a' Adlı Risâlesi'nde Seyr ü Sülûk'un Evrelerinde Görülen Rüyâ/Vâkıât", *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 11/5 (2016), 143.

[254] Çakmak, "Niyazî Mısrî'nin 'Etvâr-ı Seb'a' Adlı Risâlesi'nde Seyr ü Sülûk'un Evrelerinde Görülen Rüyâ/Vâkıât", 142.

kâmile.[255] Bu mertebeleri aşmak için seyrüsülûk gerekmektedir. Nefis mertebelerine geçmeden önce seyrüsülûk kavramını açıklamak yerinde olacaktır.

Sülûk ve seyrüsülûk kelimeleri anlam itibariyle birbirine yakın olup sözlükte "yola girmek, yol almak" gibi anlamlara gelirken, terim olarak "bir şeyhe bağlanan kişinin belli bir metotla, Allah'a doğru, yani yetkinleşmeye doğru yaptığı yolculuk" şeklinde tanımlanmıştır.[256] Kısaca sâlikin eğitilmesi ve terbiye edilmesine seyrüsülûk denilebilir.[257] Seyrüsülûk Kur'ân'da nefsi kötülüklerden arındırmak anlamında kullanılan tezkiye ve nefsle savaşmak anlamına gelen mücâhede kavramlarıyla ifade edilmiştir.[258] Sülûkun sonunda Allah'ı sevme tefekkürü verilmekle birlikte fenâ ve bekâ halleri ortaya çıkmaktadır.[259] Bununla birlikte kişi ne kadar mücadele etse de en mükemmel olan varlık yani Allah olamayacağı için ve Hakk'a ulaşma yollarının kişilerin sayısınca olması sebebiyle hakiki anlamda sülûkun bir sonu ve sayısı bulunmamaktadır.[260]

---

[255] Çakmak, "Niyazî Mısrî'nin 'Etvâr-ı Seb'a' Adlı Risâlesi'nde Seyr ü Sülûk'un Evrelerinde Görülen Rüyâ/Vâkıât", 142.

[256] Cebecioğlu, "Sülûk", 448; Büşra Coşanay, "Tasavvuf Düşüncesinde Seyr u Sülûk Üzerine Bir İnceleme", *Anasay* 2 (2017), 202, 209.

[257] Coşanay, "Tasavvuf Düşüncesinde Seyr u Sülûk Üzerine Bir İnceleme", 202.

[258] Coşanay, "Tasavvuf Düşüncesinde Seyr u Sülûk Üzerine Bir İnceleme", 209.

[259] Cebecioğlu, "Sülûk", 448.

[260] Cebecioğlu, "Sülûk", 448; İbrahim Işıtan, "Halvetiyye Geleneğine ve Bir Halvetiyye Şeyhi Olan Sofyalı Bâlî Efendi'ye Göre Sülûkün Yedi Evresi (Etvâr-ı Seb'a)", *Hikmet Yurdu* 6/7 (2011), 92; Coşanay, "Tasavvuf Düşüncesinde Seyr u Sülûk Üzerine Bir İnceleme", 203.

Ahmed Cezbî, sülûkunda hükümdar olmak isteyen kişinin, yani mertebeleri geçip kemâle ermek isteyenlerin, sülûku göz ardı etmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Erenlerin yolunda ricâl olmak ve hal ehli olmak için çalışıp çabalamak gerekir. Zamane dervişi ile aynı yolda birlikte yürüyerek seyrüsülûk yaptığını dillendirmemelidir. Çünkü bu şekilde yola girenler, sülûka girmemiş gibidir. Dolayısıyla, onların tasavvuf yolculukları da tamamlanmaz.[261] Ahmed Cezbî'ye göre Allah'tan başka ne varsa gönül gözünden gitmesi için selef yolunu gözetmek gerekir. Bu şekilde sülûk edenlerin ünü ehli taklit olmaz ve onlara tevhid nurları layık olur. Mana sırrının talibi bu sözleri dinleyip anlamalı, gönlüne nakşedilmiş bir inci gibi görmeli ve mana incilerini gönlünde gizlemelidir. Ayrıca ilhâda düşmekten sakınılmasını da öğütlemiştir. Bunu sağlamak için Allah'ın buyruklarını yerine getirmek, şer'î hükümlere dikkat etmek ve onları uygulamak gerekmektedir.[262]

Nefs bir olmakla birlikte sıfatları ve özellikleri itibariyle çeşitli mertebelere ayrılmaktadır.[263] Nefs mertebelerinin ilk aşaması olan nefs-i emmâre, "şer yuvası, kötü fiillerin, yerilmiş ahlakın kaynağı" şeklinde tanımlanmıştır.[264] Bu mertebedeki nefs, bedevi tabiata meyletmekte, lezzetleri ve hissi şehvetleri emretmekte ve kalbi süfli yöne çekmektedir.[265] Nefsi emmâre insanın tabiatında var olduğu için ondan ayrılmaz ve

---

[261] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 42a.

[262] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 42a.

[263] Necdet Tosun, "Harîrîzâde'nin Kenzü'l-Feyz İsimli Eserine Göre Halvetiyye'de Tasavvufî Eğiitim ve Âdâb", *Kastamonu Üniversitesi II. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu - Kastamonu'nun Manevi Mimarları* (Kastamonu: y.y., 2014), 76.

[264] Cebecioğlu, "Nefs-i Emmâre", 364; Kâşânî, "en-Nefsü'l-Emmâre", 46.

[265] Kâşânî, "en-Nefsü'l-Emmâre", 46.

diğer mertebelerde de etkisi görülebilmektedir.[266] Cüneyd-i Bağdadi (ö. 297/909) nefsi emmâreyi şu şekilde tanımlamıştır: "İnsanı helak olmaya davet eden, düşmana yardımcı olan, hevâ ve hevese uyan ve türlü türlü kötülüklerle itham olunan nefs".[267] Kişi nefsini kontrol edemezse nefsinin kontrolü altına girmiş olur[268] ve Cüneyd'in de bahsettiği gibi bu durum kişinin helâk olmasına sebep olabilir.[269] Bu mertebede, yolculuğun başlangıç aşamasında olan sâlikin hali ve tavrı dünyevî amaçlardan sıyrılamamıştır.[270]

Ahmed Cezbî nefsin ilk mertebesinin nefsi emmâre olduğunu belirtmiştir. Nefsi emmâre aşamasındaki bir kişinin sahip olduğu hırs, buhl, tama', gazab, haset, tekebbür ve tecebbür,[271] dünya sevgisi, ucb, bu'd, adavet ve kötü ahlak gibi sıfatlardan uzaklaşmasını ve bu sıfatlarla arkadaş olmamasını nasihat etmektedir. Bu mertebedeki zikredilen özelliklerin cehenneme ulaştıracak bir rehber olduğunu ifade etmektedir.

---

[266] Bilgin, *Tasavvufî Tarîkatlarda Seyr-ü Sülûk Âdabı ve Tasavvufî Bir Kavram Olarak Nefs*, 41.

[267] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 239.

[268] Bilgin, *Tasavvufî Tarîkatlarda Seyr-ü Sülûk Âdabı ve Tasavvufî Bir Kavram Olarak Nefs*, 43.

[269] Bilgin, *Tasavvufî Tarîkatlarda Seyr-ü Sülûk Âdabı ve Tasavvufî Bir Kavram Olarak Nefs*, 44; Ramazan Muslu, "Halvetiyye'de 'Atvâr-ı Seb'a' Yazma Geleneği ve Sofyalı Bâlî'nin Atvâr-ı Seb'a Risalesi", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* 8/18 (2007), 48.

[270] Zeynep Şeyma Özkan, "Hz. Ali'ye Atfedilen Seyr ü Sülûk Mertebeleri ile İlgili Bir Risâlenin Tercümesi: Tercümetü etvâri's-seyr ve's-sülûk", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* 14/32 (2013), 195.

[271] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41b.

Hakk'a ulaşmak için onlardan uzaklaşmak ve onların sevgilisi olmamakla birlikte onları yok etmek gerekmektedir. Çünkü bunlara yakın olan ateşe yakın olur. Kişiyi cehenneme ulaştıran bu kötü ahlaktan biri varsa terk etmek gerekmektedir.[272] Ayrıca Ahmed Cezbî, bunun kâfir nefsi olduğunu ve bundan dolayı sürekli ondan Allah'a sığınılmasını tavsiye etmiştir.[273]

Nefsin ikinci mertebesi ise sözlükte "kınayıcı nefs" anlamına gelen nefs-i levvâmedir.[274] Kur'ân'da yer alan "Öyle değil, kendini kınayan nefse yemin ederim."[275] âyetinde levvâme kelimesi "kınayan nefs" olarak açıklanmıştır. Bu nefs mertebesinde sâlik, gaflet uykusundan uyandığı ölçüde kalbi nurla aydınlanır.[276] Halini düzeltmeye çalışan bu nefs, bir günah işlese bunu fark eder ve kendini kınayıp tövbe eder.[277] Günah işlemek istemez ancak gerekli olgunluğa erişmediği için günah işlemeye devam eder.[278] Bu aşamada dünyevî arzulara itibar etmez ancak uhrevî amaçları ve şeytanî zevklerine bakar, ilmî açıdan yükselmeyi hırsla ister.[279]

---

[272] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41a.

[273] Cezbî, *Câmi'u's-silsile* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 2b-3a.

[274] Cebecioğlu, "Nefs-i Levvâme", 365.

[275] *Kur'an Yolu Meâli*, Kıyâmet 75/2.

[276] Cebecioğlu, "Nefs-i Levvâme", 365.

[277] Kâşânî, "en-Nefsü'l-Levvâme", 46.

[278] Cebecioğlu, "Nefs-i Levvâme", 365; Bilgin, *Tasavvufî Tarîkatlarda Seyr-ü Sülûk Âdabı ve Tasavvufî Bir Kavram Olarak Nefs*, 45.

[279] Özkan, "Hz. Ali'ye Atfedilen Seyr ü Sülûk Mertebeleri ile İlgili Bir Risâlenin Tercümesi: Tercümetü etvâri's-seyr ve's-sülûk", 195.

Üçüncü mertebe ise nefs-i mülhimedir. Bu mertebedeki nefs, "ilham ve keşfe nail olan nefs" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu mertebede, nefs hem sevap hem günah işlerken Allah'ın yardım ettiğini bilir ve bu yüzden Allah dışındaki şeylerden uzaklaşmaya başlar.[280] Bu aşamada nefs kötü sıfatlardan sıyrılmış ve iyiyi kötüden ayırabilecek düzeye gelmiştir.[281] Aşk içerisindeki bu nefse ulaşanlar ilmi sever, cömert, kanaatkâr, mütevazı, sabır ve tahammül gücü artmış, müsamahakâr, zahmete ve işkenceye katlanabilme özelliklerini taşımaktadır.[282] Mülhimede halktan Hakk'a doğru yönelen nefs,[283] sırlar almakta ve keşfe şahit olmaktadır.[284] Bu aşamadaki sâlik, uhrevî gayelerden de ümidini keser.[285] Tüm himmet ve gücünü Allah'a yönlendirir.[286]

"Doyuma, huzura ve rahata karışmış nefs" olarak ifade edilen ve nefsin dördüncü mertebesi olan nefs-i mutmainnede[287] nefs kötü sıfatlarından arınmış ve güzel

---

[280] Cebecioğlu, "Nefs-i Mülhime", 366.

[281] Bilgin, *Tasavvufî Tarîkatlarda Seyr-ü Sülûk Âdabı ve Tasavvufî Bir Kavram Olarak Nefs*, 48.

[282] Cebecioğlu, "Nefs-i Mülhime", 366.

[283] Bilgin, *Tasavvufî Tarîkatlarda Seyr-ü Sülûk Âdabı ve Tasavvufî Bir Kavram Olarak Nefs*, 49.

[284] Bilgin, *Tasavvufî Tarîkatlarda Seyr-ü Sülûk Âdabı ve Tasavvufî Bir Kavram Olarak Nefs*, 47.

[285] Özkan, "Hz. Ali'ye Atfedilen Seyr ü Sülûk Mertebeleri ile İlgili Bir Risâlenin Tercümesi: Tercümetü etvâri's-seyr ve's-sülûk", 197.

[286] Özkan, "Hz. Ali'ye Atfedilen Seyr ü Sülûk Mertebeleri ile İlgili Bir Risâlenin Tercümesi: Tercümetü etvâri's-seyr ve's-sülûk", 197.

[287] Cebecioğlu, "Nefs-i Mutmainne", 366.

ahlak ile ahlaklanmıştır.[288] Cömertlik, doğruluk, güler yüzlülük gibi sıfatları edinmiş, sürekli tevekkül, sabır, rıza halleri içerisindedir.[289] Hz. Peygamber'in ahlakını yaşayan bu nefs Allah'ın izniyle keşif ve ilhamlara sahip olmaktadır.[290] Kur'ân-ı Kerîm'de Fecr sûresinin 27. âyetinde geçen "Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan!" ifadesiyle bu nefse işaret edilmiştir.[291] Bu aşamada sâlik Allah ile beraber olduğunu ifade eder ve ihsan derecesine ulaşır ancak bunda kesret mevcuttur.[292] Ahmed Cezbî, nefse karşı cihat edip mutmainne mertebesine ulaşanların Allah tarafından hem cinlere hem de insanlara hâkim kılındığını söylemektedir. Mutmainne, "Mustafa" makamıdır ve buna ulaşanlar evliya olarak adlandırılır. Bu makama ulaşan evliyalar Resulün ruhunda Allah'ın tecellisini görmüş ve "ay yüzlü" diye ifade edilmişlerdir. Zira Resulün ruhu Allah'ın aynasıdır, onunla zatı gören de ay yüzlüdür.[293] Ahmed Cezbî de bu konuda yukarıda bahsettiğimiz Fecr sûresinin 27. âyetini vermiştir.

Nefsin beşinci mertebesi olan ve "razı olan, hoşnut kalan nefs" şeklinde tanımlanan nefs-i raziyyede sâlik, rıza makamına ulaşmış,[294] kişi kendi iradesinden sıyrılıp Allah'ın iradesine teslim olmuştur.[295] Emir ve yasakları yerine getirirken büyük

---

[288] Kâşânî, "en-Nefsü'l-Mutmainne", 46.

[289] Cebecioğlu, "Nefs-i Mutmainne", 366.

[290] Cebecioğlu, "Nefs-i Mutmainne", 366.

[291] Cebecioğlu, "Nefs-i Mutmainne", 366.

[292] Özkan, "Hz. Ali'ye Atfedilen Seyr ü Sülûk Mertebeleri ile İlgili Bir Risâlenin Tercümesi: Tercümetü etvâri's-seyr ve's-sülûk", 198.

[293] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 39b.

[294] Cebecioğlu, "Nefs-i Râdiye", 366.

[295] Cebecioğlu, "Nefs-i Râdiye", 366.

hassasiyetler gösterir, kendinde güzel ahlak ortaya çıkar.[296] Yerilen nefs beşeri özelliklerinden kurtulup fenâ makamına ulaşmıştır.[297] Kişi bu aşamada hakka'l-yakin mertebesindedir.[298]

Nefs-i marziyye sözlükte "hoşnut olunan nefs, kendisinden razı olunan nefs" şeklinde tanımlanmaktadır.[299] Nefsin altıncı mertebesi olarak kabul edilen bu mertebede Allah'ın rızası kazanılmıştır.[300] Artık nefs beşerî arzularını bırakıp güzel huylar edinmiştir.[301] Bu mertebedeki kimseler kusurları affetme, güzel düşünme, insanları Allah için sevme, nefs muhasebesini güzelce yerine getirme gibi güzel özellikler elde etmiştir.[302] Allah'ın izniyle bazı gayb sırlarına vakıf olabilir.[303] Kendi beşeriyetinden ayrılıp Hak ile birlikte olur.[304] Ahmed Cezbî raziyye ve marziyye mertebeleriyle ilgili Fecr sûresinde geçen "Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön."[305] âyetini vermiştir:

---

[296] Cebecioğlu, "Nefs-i Râdiye", 366.

[297] Bilgin, *Tasavvufî Tarîkatlarda Seyr-ü Sülûk Âdabı ve Tasavvufî Bir Kavram Olarak Nefs*, 53.

[298] Cebecioğlu, "Nefs-i Râdiye", 366.

[299] Cebecioğlu, "Nefs-i Mardiyye", 365.

[300] Cebecioğlu, "Nefs-i Mardiyye", 365.

[301] Cebecioğlu, "Nefs-i Mardiyye", 365.

[302] Cebecioğlu, "Nefs-i Mardiyye", 365.

[303] Cebecioğlu, "Nefs-i Mardiyye", 365.

[304] Özkan, "Hz. Ali'ye Atfedilen Seyr ü Sülûk Mertebeleri ile İlgili Bir Risâlenin Tercümesi: Tercümetü etvâri's-seyr ve's-sülûk", 200.

[305] el-Fecr 89/28.

Ahmed Cezbî, raziyye ve marziyye mertebelerinde ahlakın önemli olduğunu ve kazancının karışık olmasını istemiyorsa nefsiz arzularını ve isteklerini terk etmesi gerektiğini söylemektedir. Ona göre bu iki mertebede sâlike güzel yüzler gösterilir. Ayrıca bu mertebelerde gönlünün nurla dolması için rabıta yapılması gerektiğini belirtmektedir. Ahmed Cezbî, Allah'tan Mustafa ümmetini önde tutmasını ve şevk makamı içinde yaşatmasını temenni etmektedir. Bununla birlikte torununa hitaben sâliklerin ya tövbe ederek aşk ateşi içinde tamamen yok olmasını ya da aşk mihrabı içine geçip imam olmasını tavsiye etmektedir.[306]

Nefs mertebesindeki son aşama nefs-i kâmiledir. "Nefs-i kudsiyye, nefs-i safiyye ve nefs-i zekiyye"[307] şeklinde de isimlendirilen bu mertebede nefs olgunlaşmıştır.[308] Bir tasavvuf terimi olarak, "bütün olgunluk özelliklerini elde etmiş, irşad durumuna geçmiş nefs" şeklinde ifade edilmektedir.[309] Tasavvufun ulaşmayı amaç edindiği bu mertebede,[310] Hz. Peygamber bulunur.[311] İnsanî devirde sülûkun sonu, ilahî devirde ise sülûkun başlangıcıdır.[312] Sâlik bu mertebede kendi beşeriyetinden ayrılıp Hak ile

---

[306] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 39b.

[307] Cebecioğlu, "Nefs-i Kâmile", 365.

[308] Cebecioğlu, "Nefs-i Kâmile", 364.

[309] Cebecioğlu, "Nefs-i Kâmile", 365.

[310] Bilgin, *Tasavvufî Tarîkatlarda Seyr-ü Sülûk Âdabı ve Tasavvufî Bir Kavram Olarak Nefs*, 56.

[311] Bilgin, *Tasavvufî Tarîkatlarda Seyr-ü Sülûk Âdabı ve Tasavvufî Bir Kavram Olarak Nefs*, 55.

[312] Muslu, "Halvetiyye'de 'Atvâr-ı Seb'a' Yazma Geleneği ve Sofyalı Bâlî'nin Atvâr-ı Seb'a Risalesi", 60.

birlikte olur.[313] Ahmed Cezbî, sâlikin ününün mühr-i rahşan (parlak mühür) olması için Rahman'ın mumlarından yakması gerektiğini ifade etmektedir. Eğer insan-ı kâmil olursa Allah'ın tecellisine ulaşabileceğini de söylemektedir. Bunun için de kendini arzularının sevgisinden çekip mâsivâdan kurtarmalıdır.[314]

Ahmed Cezbî'ye göre, resmi etvâr zahirde birdir.[315] Ahmed Cezbî "Kelime-i tevhid, ya Allah, ya Hû, ya Hay, ya Hak, ya Kayyûm ve ya Kahhâr isimlerinin her birini seyrin bir aşaması ile ilişkilendirmiş ve bunlara ait âlem ve varidi de belirtmiştir.[316] Bunun dışında Ahmet Cezbî, bu nefs mertebelerini ele aldığı *Kenzü'l-etvâr*[317] adlı risâlesinde bu isimlere yer vermiştir. *Kenzü'l-etvâr*'da verilen bilgilere göre, Allah ismi, tavırların ve isimlerin toplamıdır, mertebeler onunla aşılır ve ona talip olan salavat getirir.[318]

Harîrîzâde (1850-1883), ilk dönem sûfîlerinden Cüneyd-i Bağdâdî'ye kadar mürşidlerin dervişleri "kelime-i tevhid" zikriyle terbiye ettiklerin söylemektedir. Ondan itibaren ise içtihat yoluyla buna üç zikir daha eklenmiş ve böylece "la ilâhe illallah, Allah, Hu ve Hak" şeklinde dört zikir telkin edilmeye başlanmıştır. İbrâhim Zâhid-i Geylânî'nin ise müritlerine "Hay, Kayyûm ve Kahhâr" isimlerini telkin ve tavsiye ettiğini belirtmiştir. Halvetiyye'nin ikinci piri kabul edilen Yahyâ-yı Şirvânî'nin (ö.

---

[313] Özkan, "Hz. Ali'ye Atfedilen Seyr ü Sülûk Mertebeleri ile İlgili Bir Risâlenin Tercümesi: Tercümetü etvâri's-seyr ve's-sülûk", 200.

[314] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 40a.

[315] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41b.

[316] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41b.

[317] Cezbî, *Kenzü'l-etvâr* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783).

[318] Cezbî, *Kenzü'l-etvâr* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 41b.

870/1466) bu dört zikir ile Geylânî'nin belirttiği üç zikri bir araya getirip, kelime-i tevhid ile bu altı ismi nefsin farklı mertebelerinde telkin ettiğini ifade etmiştir.[319]

Bu zikirlerin nefs mertebelerini aşmada bir yöntem olduğu söylenebilir. Her bir isim bir mertebede şeyhin belirlediği sayıda yerine getirilir ve böylece adım adım manevi olgunluğa doğru ilerlenebilir. Bu bilgiler dikkate alındığında nefs mertebelerinde telkin ve terbiye edilen zikrin kaynağının Halvetiyye tarikatına bağlı mutasavvıflar olduğu söylenebilir. Ahmed Cezbî'de bu zikirleri Halvetî şeyhlerinde olduğu gibi kabul edip eserinde yer vermiştir. Ancak Ahmet Cezbî'nin, bu nefs mertebelerini ele aldığı *Kenzü'l-etvâr*[320] adlı risâlesi incelendiğinde Hay ismi ile ilgili bir beyit bulunmadığı görülmektedir.

Dede Ömer Rûşenî'nin (ö. 892/1487) halifesi İbrâhim Gülşenî (ö. 940/1534) ve takipçileri de bu yedi isimden Hak ismine yer vermemişlerdir. Ancak Kadîr, Vâhid, Ehâd, Samed, Vehhâb ve Fettâh zikirlerini sırasıyla telkin ve tavsiye etmişlerdir.[321] Ahmed Cezbî de Vehhâb, Fettâh, Vâhid, Ahed, Samed,[322] Rahmân, Rahîm, Cemîl, Azîm, Ahed isimlerini Halvetiyye'nin fürûatı şeklinde ifade etmiştir.[323] Ahmed Cezbi, bu fürûatın tarikatın usulü olduğunu[324] ve fürûatı bilmenin kişiyi yücelteceğini ifade

---

[319] Tosun, "Harîrîzâde'nin Kenzü'l-Feyz İsimli Eserine Göre Halvetiyye'de Tasavvufî Eğiitim ve Âdâb", 74.

[320] Cezbî, *Kenzü'l-etvâr* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783).

[321] Tosun, "Harîrîzâde'nin Kenzü'l-Feyz İsimli Eserine Göre Halvetiyye'de Tasavvufî Eğiitim ve Âdâb", 75.

[322] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 42a.

[323] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41b.

[324] Cezbî, *Kenzü'l-etvâr* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 40b-41a.

etmektedir. O, tarikat pirlerinin usul edindiği bu fürûat ile Rahmân'ın yolunun bulunabileceğini de belirtmektedir. Ayrıca bunları bilmekle kişideki eğriliklerin ortadan kalkacağını da ifade etmektedir.[325] İsimlerle ilgili fürûat budur ve mürşid bunu telkin ederek sâlikleri ihya etmektedir. Bu fürûatla birlikte sülûk tamamlanacağı için ona riâyet etmeyi gerekli görmektedir. Sülûkta yüce mertebelere ulaşmak için bu fürûata dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.[326]

Ahmed Cezbî, bu yedi tavrın renkleri ve gizemleri olduğunu belirtmektedir. Sırasıyla her bir tavırda görülen renkler; mavi, yeşil, kırmızı, beyaz, sarı, siyah ve leyse lâ taayyün.[327] Birinci tavrın toplamına meyil, ikinciye muhabbet, üçüncüye aşk, dördüncü vuslat, beşinci fenâ, altıncının hali hayret, yedincinin hali ise beka ba'de'l-bekâ'dır.[328]

Seyrüsülûkun genellikle seyr ilallâh, seyr fillah, seyr maallah ve seyr anillah olmak üzere dört aşaması olduğu belirtilse de[329] farklı tasnifler mevcuttur. Ahmed Cezbî ise yedili tasnifi kullanmıştır. Birinci tavırda seyir seyr-i ilallah, ikincide seyr-i seyrullah, seyr-i alallah, seyr-i maallah, seyr-i alallah, nefs-i raziyyede seyri fillah, seyri anillah, nefsi kâmilede seyr-i billah.[330] Bu yedili tasnif, nefs mertebesiyle uyumlu olarak her bir mertebenin bir seyri olacak şekilde belirlenmiştir.

---

[325] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41b.

[326] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 42a.

[327] Cezbî, *Kenzü'l-etvâr* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 41b-42a.

[328] Cezbî, *Kenzü'l-etvâr* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 42a-42b.

[329] Cebecioğlu, "Seyr ü Sülûk", 433-434.

[330] Cezbî, *Kenzü'l-etvâr* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 42b-43a.

Ahmed Cezbî risâlede zikir, âlem, seyir ve vâridi içeren bir tablo oluşturmuştur. Bu tabloya göre: Kelime-i tevhidin seyr-i illallah, âlemi şehâdet, varidi şeriattır. Allah isminin seyri seyr-i billah, âlemi berzah, varidi tarikattır. Hû isminin seyr-i alellâh, âlemi ervah, varidi marifettir. Hak isminin seyr-i maallah, âlemi hakikat, varidi leyse lehu teayyündür. Hay isminin seyr-i fillah, âlemi lahut, varidi şeriattır. Kayyûm isminin seyr-i anillah, âlemi şehadet, varidi cemü'l-cemdir. Kahhar isminin seyr-i billah, âlemi kesrette vahdettir.[331]

Ahmed Cezbî'nin, risâlesinde en çok değindiği konulardan biri nefstir. Ayrıca nefs ve nefs mertebelerini ele aldığı ayrı bir eser ortaya koyması bu konuya verdiği önemi gözler önüne sermektedir. Nefs konusu, Halvetiyye için de temel konulardan biridir. Bu konuda verdiği bilgilerin Halvetiyye'ye mensup mutasavvıflardan edinildiği söylenebilir.

Nefis Mertebesi	**Zikri**	**Rengi**	**Vâridat**	**Âlemi**	**Seyri**	**Hâli**
Nefs-i Emmâre	Kelime-i tevhîd	Mavi	Şeriat	Şehâdet	İlallah	Meyil
Nefs-i Levvâme	Allah	Yeşil	Tarikat	Berzâh	Seyrullah	Muhabbet
Nefs-i Mülhime	Hû	Kırmızı	Marifet	Ervâh	Alellah	Aşk
Nefs-i Mutmainne	Hak	Beyaz	Leyse lehu teayyün	Hakikat	Maallah	Vuslat

[331] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41b.

Nefs-i Râziyye	Hay	Sarı	Şeriat	Lahut	Fillah	Fena
Nefs-i Marziyye	Kayyûm	Siyah	Cemü'l-cem	Şehadet	Anillah	Hayret
Nefs-i Kâmile	Kahhâr	Leyse lâ teayyün	----------	Kesrette Vahdet	Billah	Bekâ ba'de'l-bekâ

2.5.3. Şeyh

Arapça kökenli bir kavram olan şeyh (çoğulu şuyûh veya meşâyih) sözlükte elli yaşın üzerinde olan ve saçı ağaran kişiyi ifade etmek için kullanılmaktadır.[332] Ayrıca sözlükte "önder, kabile başkanı, yaşlı adam" gibi manalara da gelmektedir.[333] Tasavvufi bir terim olarak ise şeriat, tarikat ve hakikat mertebelerindeki ilimlerde yetkinleşen nefsin hastalıklarını ve tedavisini bilen ve bu doğrultuda sâliklerin nefslerini kemâle erdirme kabiliyetine sahip kişiye şeyh denilmiştir.[334] Bunlara ek olarak şeyh kavramı, "tarikat piri, mürşid" kavramları ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.[335]

Ahmed Cezbî, risâlede şeyh kavramına, şeyhin görevlerine ve özelliklerine çok fazla değinmemiştir. O, gece gündüz her an Allah'ı zikrederek hâl ehli olunabileceğini ve Yaratıcı'nın seçkin kulları arasında bulunabileceğini belirtmektedir. Bunun için de öncelikle bir şeyhe bağlanmalı, köle olmalıdır. Şeyhin karşısında bir sarhoş gibi aklını kullanamayacak düzeye gelmeli ve onu dinlemelidir. Böylece ölmeden önce kalıcı hayata ulaşabileceğini belirtmektedir.[336] Sâlik, şeyhe gönülden bağlandığı zaman, ona her yönden bağlanmalı ve buyruklarını yerine getirirken itaat etmeli, karşı çıkmamalıdır. Çünkü şeyh, sâlikin kâmil bir insan olması için bir rehberdir.[337] Ahmed Cezbî'nin burada sâlikin, şeyhine karşı gassal elindeki meyyit gibi olmasını beklediği çıkarılabilir.

---

[332] Ibn Manzur, ts., "şeyh", 2/391.

[333] Cebecioğlu, "Şeyh", 462.

[334] Kâşânî, "şeyh", 90.

[335] Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,* 183.

[336] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 38a.

[337] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41a.

Dikkat edilmesi gereken husus ise bu şekilde bir teslimiyetten önce intisap edeceği şeyhin iyice araştırılması ve güvenilir olması gerekmektedir.

Bir öğretmen konumunda olan şeyh, şeriat bilgisine sahip olmalı, fenâ makamını geçmeli ve güzel ahlakla süslenmelidir.[338] Ayrıca şeyh, sâliklere rehberlik ve önderlik ederken müridlerin özelliklerini ve yeteneklerini bilmeli ve buna göre yol göstermelidir.[339] Müridlerin haklarını korumalı ve sırlarını saklamalıdır. Bunlara ek olarak, faydalı ve zararlı olanı göstermeli, sâliklerin kalbine şeriat bilgisini ve Allah sevgisini yerleştirmek için gayret göstermelidir.[340] Rehberlik görevini yerine getirirken nefsi adına bu göreve talip olmamalı, müridlerinden bir mal talep etmemelidir. Tevazu sahibi, güler yüzlü ve yumuşak huylu olmalı ve hürmet beklememelidir.[341] Mürşidin olgun olması,[342] olgunlaştırabilme yeteneğine sahip olması, insanların kendisi hakkındaki olumlu veya olumsuz görüşlerine itibar etmeden doğru bildiği şekilde davranması, Allah için canını feda etmesi, zorluklar karşısında yılmayacak bir iradeye sahip olması,[343] insanlardan beklenti içinde olmaması[344] gerekmektedir. Gümüşhânevî (1813-1894) ilim, irfan ve amelin bulunmadığı kişilerin gerçek bir şeyh

---

[338] Cebecioğlu, "Şeyh", 462.

[339] Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,* 184.

[340] Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,* 184.

[341] Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif,* çev. Dilaver Selvi (İstanbul: Semerkand, 2021), 525-533.

[342] Himmet Konur, "Mesnevî'de Mürîd-Mürşid İlişkisi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 6/14 (2005), 151.

[343] Konur, "Mesnevî'de Mürîd-Mürşid İlişkisi", 152.

[344] Konur, "Mesnevî'de Mürîd-Mürşid İlişkisi", 153.

olamayacaklarını düşünmektedir.[345] Mürşidin gereksiz konuşmaması ve dünyaya meyletmemesi, havf ve reca arasında bulunması gerekmektedir.[346] Şeyh nefsini terbiye etmiş olmasına rağmen günahsız olmadığı ve insan olmanın doğal bir neticesi olarak yine günah işleyebileceği unutulmamalıdır.[347]

Mürşid, müride hakkı ve hakikati gösteren bir ayna gibi aracı görevindedir.[348] Mürşid, insanların nefsini terbiye ederek gönüllerinde ilahi nurların doğmasına ve böylece Allah'ı sevmesine, kulların Hz. Peygamber'e uymasını ve böylece Allah'ın da onları sevmesine vesile olmaktadır.[349] Bunu gerçekleştirmek için her insanın karakteri ve yapısına göre farklı farklı metotlar uygulamaktadır.[350] Ahmed Cezbî'ye göre şeyhin Hakk'tan kemâli bulması gerekir. Şeyh, sâlikin tasavvuf yolu boyunca karşılaşması beklenen tüm tehlikelerden, hatalardan ve aldatıcı şeylerden onu korumalı ve bunları aşabilmesi için ona yardımcı olmalıdır. Sâliki karanlıklar içerisinde bırakmamalı, bir ışık gibi yollarını aydınlatmalıdır. Sâlikin sülûku ile yücelmesine ve kemâle ermesine yardımcı olmalıdır.[351]

---

[345] Mahmud Esad Erkaya, "Hâlidiyye Tasavvuf Geleneğinde Mürid-Mürşid İlişkileri", *Şarkiyat* 9/2 (2017), 845.

[346] Muhammed Yusuf Akbak, "Yunus Emre Dîvânında Mürid-Mürşid İlişkisi", *Tokat İlmiyat Dergisi* 10/1 (Haziran 2022), 233, 236.

[347] Erkaya, "Hâlidiyye Tasavvuf Geleneğinde Mürid-Mürşid İlişkileri", 859.

[348] Konur, "Mesnevî'de Mürîd-Mürşid İlişkisi", 154.

[349] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 119-120.

[350] Konur, "Mesnevî'de Mürîd-Mürşid İlişkisi", 150.

[351] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 40b.

Kur'ân'da bir rehbere duyulan ihtiyaca ve rehberin önemine dikkat çeken âyetler bulunmaktadır.[352] "*Bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun.*"[353] âyeti bir rehbere duyulan ihtiyacı göstermektedir. Nefs, insanın kemâle ermesine engel olan güçlü bir düşmandır. Bu yüzden ona karşı bir rehber önderliğinde mücâdele edilmesi gerekmektedir.[354] Seyrüsülûkta bir mürşide bağlı bulunmadan şeytan ve nefsin hilelerinden kurtulmak zor görülmüştür.[355] Mürşid bunlara karşı zafer elde etmeyi bilmektedir.[356] Tasavvuf yoluna girmek herkes için zaruri bir durum olmazken, bu yola girenlerin bir şeyhe bağlanması gerekli görülmüştür.[357] Şeyh ile sâlik arasında usta-çırak ilişkisine benzer bir ilişki bulunur ve bu bağlamda tecrübe aktarımı gerçekleşmektedir.[358] Mürşid seyrüsülûku boyunca farklı aşamalardan geçmiş ve başarılı bir şekilde bu yolculuğunu tamamlamıştır. Dolayısıyla kâmil bir mürşid, müridin aynı aşamalardan geçmesinde ve

---

[352] Detaylı bilgi için bk. Akbak, "Yunus Emre Dîvânında Mürid-Mürşid İlişkisi", 226.

[353] el-Enbiyâ, 21/7.

[354] Akbak, "Yunus Emre Dîvânında Mürid-Mürşid İlişkisi", 227.

[355] Akbak, "Yunus Emre Dîvânında Mürid-Mürşid İlişkisi", 228.

[356] Konur, "Mesnevî'de Mürîd-Mürşid İlişkisi", 150-151.

[357] Mehmet Uyar, "Şeyh Kavramına Yönelik Eleştiriler Üzerine Bir Değerlendirme", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/43 (2017), 339.

[358] Kadir Özköse, "Tasavvufi Hayatın Yaşanması İçin Bir Tarikat Şeyhi/Mürşidine İntisap etmek Şart Mıdır? Günümüzde Tasavvufun İçeriğini Açıklayan Birçok Kitap ve Yazı Yayınlanmaktadır. İlgi Duyan Bir Kişi Sözü Edilen Bu Eserleri Okuyarak Tasavvufu Öğrenemez mi? 'Şeyhi Olmayanın Şeyhi Şeytandır' Sözünün Anlamı Nedir?", *Tasavvuf Konusunda Bilinmesi Gereken 88 Soru*, ed. Halil İbrahim Şimşek (İstanbul: Beyan Yayınları, 2020), 352.

bu yolu başarılı bir şekilde tamamlamasında ona rehberlik edebilir.[359] Şeyh ve sâlik arasındaki ilişkinin önemi, kendiliğinden yetişen ağacın büyüyüp meyve vermemesi ve bilen biri tarafından yetiştirilen ağacın hem büyüyüp hem meyve vermesi örneğiyle açıklanabilir.[360] Mevlânâ (ö. 672/1273) şeyhe bağlanılması gerektiğini *Mesnevî*'deki şu sözlerle vurgulamıştır: "O karanlıklarda kalan, o karanlığı seven kişi pire uyar, onun emri altına girerse, aydınlığa kavuşur; gözleri açılır, karanlık bir dehlizden güneşin ışığına çıkmış gibi olur."[361] Bu durum Kur'ân'a aykırı olmadığı gibi âyetlerle desteklenmiştir.[362] Gerçek kulluğu yerine getirebilmek için şeyhe ihtiyaç duyulur. Çünkü kulluk ancak marifet ilmini elde etmekle bilinebilir ve marifet de şeyh önderliğinde elde edilir.[363] Mürid, belli bir süre şeyh gözetiminde eğitimini alır ve

---

[359] Ahmet Cahid Haksever, *Tasavvufu Anlama Kılavuzu* (Ankara: OTTO, 2017), 151.

[360] Halim Gül, "Nakşî-Halidî Şeyhi Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Şeyh/Mürşid Anlayışı", *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu* (Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2013), 228.

[361] Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, çev. Şefik Can (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2020), 6/316.

[362] Detaylı bilgi için bk. Gül, "Nakşî-Halidî Şeyhi Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Şeyh/Mürşid Anlayışı", 228; "Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun." et-Tevbe 9/119; "Allah'ın mesajını görmezden gelen kimseye bir şeytan tahsis ederiz; artık bu onun arkadaşıdır. Kendilerini doğru yolda zannederken bu şeytanlar onları yoldan saptırıp dururlar." ez-Zuhruf 43/36-37.

[363] Gül, "Nakşî-Halidî Şeyhi Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Şeyh/Mürşid Anlayışı", 229.

tamamlayınca artık ona ihtiyaç duymaz.[364] Ahmed Cezbî de sâlikin bu yolculukta bir mürşide bağlanması gerektiğini Bâyezîd-i Bistâmî'ye (ö. 234/848 [?]) atfedilen "Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır." sözü[365] ile ifade etmektedir çünkü şeyh olmadan herkes Hakk'a ulaşamazken, kâmil bir şeyh kişiyi Allah'a yakınlaştırır. Ancak bir şeyh yolunda gitmeyen kişinin sığınacağı yer her zaman şeytan olur.[366] Şeytan ile arkadaşlık kuran kişilerin yolu ise cehenneme varır.[367] Ahmed Cezbî bunu Hz. Peygamber'e atfettiği "Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır." hadisiyle desteklemiştir.[368] Ancak yukarıda belirttiğimiz gibi bu söz, kaynaklarda Bâyezîd Bistâmî'nin sözü olarak geçmektedir.

Ahmed Cezbî, sâlikin terbiye edilmediği sürece kemâle ulaşmasını mümkün görmemektedir. Terbiye için de bir aracıya ihtiyaç vardır. Bu aracı da şeyhtir. Sâlik şeyh vesilesiyle Hakk'a vasıl olur.[369] Sâlik önce şeyhi taklit eder, daha sonra tahkike ulaşır.[370] Vasıtasız Allah'a ulaşılamayacağını ifade eden Ahmed Cezbî, ayrıca Hz.

---

[364] Gül, "Nakşî-Halidî Şeyhi Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Şeyh/Mürşid Anlayışı", 232.

[365] Konur, "Mesnevî'de Mürîd-Mürşid İlişkisi", 149.

[366] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 40b.

[367] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 40b.

[368] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 40b.

[369] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 40b.

[370] Özköse, "Tasavvufi Hayatın Yaşanması İçin Bir Tarikat Şeyhi/Mürşidine İntisap etmek Şart Mıdır? Günümüzde Tasavvufun İçeriğini Açıklayan Birçok Kitap ve Yazı Yayınlanmaktadır. İlgi Duyan Bir Kişi Sözü Edilen Bu Eserleri Okuyarak Tasavvufu Öğrenemez mi? 'Şeyhi Olmayanın Şeyhi Şeytandır' Sözünün Anlamı Nedir?", 353.

Peygamber'in de Cebrail (a.s.) aracılığıyla Allah'a ulaştığını belirtmektedir.[371] Ahmed Cezbî yine Hz. Peygamber'e (s.a.s.) atfettiği "Eğer mürebbim/mürşidim olmasaydı Rabbimi bilemezdim."[372] hadisiyle bu durumu izah etmiştir. Ayrıca, bu konuda birçok hadis bulunduğunu, hadislere dikkat edilmesi ve itaat edilmesi gerektiğini de belirtmektedir. Onların anlamlarını da tefekkür etmenin önemini vurgulamaktadır. Bununla birlikte "Şeyhi olmayanın dini yoktur."[373] hadisine dikkat çeker. Bir şeyh ile birlikte bir yolda yürümeyen kişinin farklı yollara sapabileceğini belirtmektedir.[374] Farklı yollara sapmak, kişinin tasavvuf yolculuğunda, dini inanış ve yaşayışında problemlere yol açabilir.

Ahmed Cezbî, risâlede şeyhe bağlı bulunmanın gerekliliği ve önemi üzerinde durmuştur. Daha önce nefse karşı mücadeleyi tamamlamış bir kişinin rehberliğini, müridin seyrüsülûkunu ve nefsle mücadelesini başarıyla tamamlayabilmesi için gerekli görmüştür. Sonuç itibariyle Ahmed Cezbî, şeyhin müride karşı nasıl davranması gerektiğine kısaca değinmiştir. Ancak müridin şeyhe karşı edeplerinden çok bahsetmediği söylenebilir. Şeyhe teslim olunması gerektiğine vurgu yapmıştır. Fakat onunla sohbet etme, onun yanındayken oturup kalkması, nasıl konuşacağı vs. gibi meselelere değinmemiştir.

Ahmed Cezbî, şeyh kavramı hakkında verdiği bu bilgilerin dışında kendi şeyhlerinden de bahsetmiştir. Torunu Muhammed Nurullah'a, soyunun Himmet

---

[371] Cezbî, *Kenzü'l-etvâr* (Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783), 41b.

[372] Bu rivayet hadis kaynaklarında bulunmamaktadır.

[373] Bu rivayet hadis kaynaklarında bulunmamaktadır.

[374] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 40b.

Efendi'ye dayandığını ve onun izinden gidilmesi gerektiğini tavsiye etmiştir.[375] Onun soyunun yüce olduğunu ve o yolun takip edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Zira ona göre Himmet Efendi, evliyaların kutbudur ve bu durum onun doğru yolda olduğunu göstermektedir. Torununa da onun gibi olup sahib-i zaman olmasını tavsiye etmiştir.[376] Sahib-i zaman, tasavvufta "ebü'l-vakt" kavramıyla ifade edilmektedir. Bu kavram vaktin ve hâlin etkisi altında bulunmayan temkin ehli sûfîler için kullanılmaktadır.[377]

Bunlarla birlikte Ahmed Cezbî kendisinin ilk şeyhinin Bahâeddin Efendi ve ikinci şeyhinin de Şeyh Yahya Efendi olduğunu söylemektedir. Himmetzâde diye anılan ve aşk içinde Allah için kendilerini feda edebilecek kadar cesur olan bu iki şeyh, Ahmed Cezbî'nin ölü gönlüne canlılık kazandırmıştır.[378] Ahmed Cezbî torunu ve müridi Muhammed Nurullah'ın tarikat yolu hakkında bilgi sahibi olması gerektiğini belirtmiştir.[379]

2.5.4. Halvet

Arapça kökenli bir kavram olan halvet, sözlükte "yalnız kalıp tenha bir köşeye çekilmek"[380] şeklinde tanımlanmaktadır. Tasavvuf terimi olarak "zihinsel yoğunlaşma

---

[375] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 37a.

[376] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 37b.

[377] Cebecioğlu, "Ebû'l-vakt", 138.

[378] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 37b.

[379] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 37b.

[380] Cebecioğlu, "Halvet", 192.

ve bazı özel zikirlerle riyazetleri gerçekleştirmek üzere şeyhin müridini karanlık, dış dünyadan soyutlanmış bir yere, belirli bir süre için koyması"[381] şeklinde tarif edilmiştir. Halvet uygulamasını gerçekleştiren kimse, kendini tamamen Allah Teâlâ'ya teslim eder ve onun dışındaki her şeyden uzaklaşır.[382]

Halvetin kaynağı diğer İslamî uygulamalarda olduğu gibi Kur'ân ve sünnet temeline dayandırılmıştır. A'râf sûresindeki "*Mûsâ'ya otuz gece süre belirledik, buna on (gece) daha kattık. Böylece Rabbinin belirlediği vakit kırk geceye tamamlandı.*"[383] âyeti hem halvet hem de halvetin süresinin Kur'ân'daki kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bunun dışında Hz. Peygamber'in de vahiy gelmeden önce Hira mağarasında uzlete çekilmesi[384] ve ömrünün sonlarına kadar yerine getirmeye önem verdiği itikâf halvetin sünnete dayandığını göstermek için delil olarak kullanılmıştır.[385] Halvette geçirilen her bir gün, kalbini saran ve Allah'la arasında oluşan ve Allah'tan uzaklaştıran perdeler birer birer açılır.[386] Eğer kul kalbini dünyevi arzu ve heveslerden temizlemiş ve ahirete yönelerek halvetten çıkarsa ve ortaya hikmet çıkarsa kulun halvette başarılı olduğu söylenebilir.[387]

---

[381] Cebecioğlu, "Halvet", 192.

[382] Kâşânî, "Halvet", 96.

[383] el-A'râf 7/142.

[384] Cebecioğlu, "Halvet", 193.

[385] Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39/1 (1999), 538-539.

[386] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 273.

[387] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 273.

Tasavvuf tarihinde halvetin yapılış şartları ve kaideleri Sühreverdi'nin Avârif adlı eserinde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.[388] Ahmed Cezbî ise halvette nasıl girileceği konusunda detaylı bilgi vermemiştir. Dikkat ettiği bir husus vardır. O da halvete girerken üzerinde altın veya sim bulunmamasıdır. Eğer bunlar olmadan halvete girerse halvetin daha hızlı bir şekilde amacına ulaşacağını söylemektedir. [389]

Halvet üç, yedi veya bin bir gün süreyle yapılabilir ancak yaygın olan süre kırk gündür.[390] Yukarıda belirttiğimiz gibi, halvet süresi Hz. Musa'nın Tûr dağında Allah ile kırk gün görüşmesi esas alınarak belirlenmiştir.[391] Bu sebeple Arapçada kırk anlamına gelen "erbain" ve Farsçada kırk anlamına gelen "çile" kavramı da halveti ifade etmek için kullanılmıştır.[392] Sühreverdî (ö. 563/1168) ise halvet süresinin kırk gün olmasını Hz. Peygamber'in şu hadisine dayandırır: "Kim kırk gün, Allah için ihlasla amel ederse, kalbinden diline doğru hikmet pınarları fışkırır."[393] Halvette amaç, insanı toplumdan tamamen uzaklaştırmak değil, gereksiz ve aşırı derece toplum içinde bulunup vakti gereksiz işlere ayırmaktan sakındırmaktır.[394] Dolayısıyla kırk gün sonunda halka karışmak gerekmektedir. Bu da tasavvuf literatüründe "celvet" kavramıyla ifade edilmiştir.

---

[388] Öncel Demirdaş, "Tasavvuf Tarihinde Halvet ve Halvetin Manevi Eğitimdeki Rolü", *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* - 16/53 (2012), 135.

[389] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48a.

[390] Demirdaş, "Tasavvuf Tarihinde Halvet ve Halvetin Manevi Eğitimdeki Rolü", 135.

[391] Cebecioğlu, "Halvet", 193.

[392] Cebecioğlu, "Halvet", 193.

[393] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 270.

[394] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 187.

Ahmed Cezbî de halvet süresi hakkında bilgi verirken üç, yedi, on veya kırk gün olabileceğini söylemiştir. Bu kırk günlük halvete "erbain" denildiğini de ifade etmiştir. Ayrıca halvetin tarikat adabı olduğunu belirtmiş ve buna dikkat edilmesi hususunda çeşitli uyarılarda bulunmuştur.[395]

Halvete girilmesinin birden çok sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi halka zarar vermeme gayesidir.[396] Sâlik, "ben insanlara zarar vermemeliyim" düşüncesine sahip olmalıdır.[397] Cüneyd-i Bağdâdî ise sâlikin dini açıdan esenlik içinde bulunması, kalp ve bedeninin rahat olması için halvete girdiğini belirtmektedir.[398] Bir diğer husus ise sâlik halvette bulunduğu sürece güzel huylar edinmek için mücadele etmektedir.[399] Bir yandan nefsini terbiye edecek şekilde riyazette bulunup mücâhede ederken diğer yandan da güzel huylar edinmektedir. Halvet hem Allah rızası için[400] hem de Allah için kullara hizmet etme aşamasına gelmek gayesiyle nefsi temizlemek amacıyla yapılmaktadır.[401] Bunlara ek olarak halvete girmek sâlikin dinini de korumakta, nefsin çirkin hallerini bilip ondan korunmasını sağlamaktadır.[402] Aksi halde nefse uygun

---

[395] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48b.

[396] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 197, 199; Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 189.

[397] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 189.

[398] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 199.

[399] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 199.

[400] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 277.

[401] Halim Gül, "Tasavvufi Bir Kavram Olarak Halvetin İnsânî Boyut Açısından Kur'ân ve Sünnete Dayalı Olarak değerlendirilmesi", *Ağrı İslâmi İlimler Dergisi* 7 (2020), 77.

[402] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 277.

davranmak kişiyi belaya sürüklemektedir.[403] Halvetin gayelerinden bir diğeri ibadetlerle vakit geçirmek ve tüm azalarını kötülüklerden uzaklaştırıp Allah'a yakın olmaktır.[404] Halvet, Allah'a yakınlaşmaya vesile olduğu için bir amaç değil, araçtır.[405] Halvet süresince beden ve ruh sağlığını bozma ihtimali olan davranışlardan kaçınmak gerekmektedir.[406] Bununla birlikte halvette amaç imanı yakîn derecesine çıkarmak, ihlaslı ibadet etmek, güzel ahlaklı olmak, erdemli ve yetkin bir insan olmaktır.[407] Ahmed Cezbî, halvette kırk sır bulunduğunu ve bunu görebilmek için dikkat edilmesi gerektiğini söylemiştir. Halvete girme amacının tecelli mülkünü görmek olduğunu ve bu amaca ulaşmak için halvete girmenin gerekli olduğunu belirtmiştir.[408] Halvetin amacına ulaşabilmesi için ihlasla yapılması gerekmektedir.[409] Ayrıca halvette iken teni ve bedeni terk etmek gerektiğini de ifade etmiştir.[410]

---

[403] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 196.

[404] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 285.

[405] Himmet Konur, "Manevî Eğitim Metodu Olarak Halvet", *Bakü'den Balkanlar'a Halvetilik Sempozyumu II -Ohrid-*, ed. Gülşah Erbiçer (İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2016), 64.

[406] Konur, "Manevî Eğitim Metodu Olarak Halvet", 63.

[407] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 186.

[408] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48a.

[409] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 272, 276.

[410] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48a.

Halvet anlayışı birçok tarikatta uygulanmıştır.[411] Tüm âbid ve zâhidler halvet uygulamasının gerekliliğine inanırken nasıl uygulanacağı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.[412] Öncelikle dikkat edilmesi gereken husus halvette geçirilen süre boyunca Allah dışında hiçbir şey düşünmemektir.[413] Halvet hayatında önemli olan bir diğer husus zihnin ve düşüncelerin Peygamberle, âlemdeki hikmet ve sırlarla meşgul olması, kalbin duru ve yüce değerlere bağlı bulunmasıdır.[414] Aksi halde, eğer dünyevî meseleler zihni meşgul ediyorsa halvette ne kadar uzun süre geçirilirse geçirilsin halvet amacına uygun gerçekleşmiş olmaz.[415] Bununla birlikte Allah için zikir, murakabe, namaz, Kur'ân okuma gibi amellerle meşgul olmak gerekmektedir.[416]

Ahmed Cezbî, halvette bulunduğu sürede Hz. Peygamber için salavat okunması gerektiğini ifade etmektedir. Bu şekilde bâtını temizleneceğini belirtmektedir. Salavatın sayısına da değinmiş ve bin tane olmasını, eksik olmamasını öğütlemiştir. Bunu da halvet adabı olarak izah etmiştir. Ardından yetmiş bin tevhid zikri çekilmesinin de halvet adablarından olduğunu söylemiştir.[417]

---

[411] Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", 541.

[412] Safi Arpaguş, "Hz. Mevlânâ ve Mevlevî Gelenekte Halvet", *Bakü'den Balkanlara Halvetîlik III*, ed. Levent Bayraktar, Yeliz Yayıntaş (Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 2019), 176.

[413] Cebecioğlu, "Halvet", 193.

[414] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 186.

[415] Cebecioğlu, "Halvet", 193.

[416] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 287.

[417] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48a.

İslam'a ve tasavvufa uygun bir halvet hayatı yaşamak için kişi üzerine düşen toplumsal ve dini sorumlulukları yerine getirmelidir. Ailesinin geçimini sağlamalı, farz ibadetlerle birlikte nafilelere önem vermeli, işini ve mesleğini en güzel şekilde yapmalıdır. Özellikle geçim konusunda insanlara yük olmaktan kaçınmalıdır.[418] Bu anlayışla halvete çekilmelidir. Kuşeyrî halvete girmek için dini yükümlülükleri yerine getirebilecek düzeyde şeriat bilgisine sahip olmak gerektiğini ifade etmektedir.[419] Şeriata ve sünnete uygun olmayan halvette nefs temizlenir ancak ahirette bir faydası olmaz, aksine Allah'tan uzaklaşır.[420]

Sehl et-Tüsterî'ye (ö. 283/896) göre halvetin sıhhatli olması için helal yeme gereklidir.[421] Sühreverdî ise halvette ekmek ve tuza kanaat etmeyi, bir ölçek yiyecek almasını ve geç yememesi gerektiğini belirtmektedir. Eğer açlık konusunda çok fazla dayanamazsa katık alabilir. Ayrıca azıyla yetinebiliyorsa isterse daha az yiyebilir.[422] Ahmed Cezbî de başarıya ulaşmak ve halvetten istenen verimi alabilmek için yiyeceğin bulamaç olmasını tavsiye eder. Bu şekilde havâtırlardan uzaklaşıp ilhama ulaşabilir. Ayrıca su içmemeye de rıza göstermesini öğütlemiştir. Bununla birlikte eğer pekmez varsa, bunun bir ihsan olduğunu belirtmiştir.[423]

---

[418] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar,* 188.

[419] Konur, "Manevî Eğitim Metodu Olarak Halvet", 58.

[420] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif,* 278.

[421] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi,* 198.

[422] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif,* 288-289.

[423] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48b.

Bunun dışında ilk dönem sûfîleri ise sâlikin bedenen halkla birlikte, kalbinin ise Allah'la birlikte olması gerektiğini düşünmektedirler.[424] Bu durum Nakşîbendilikte "halvet der-encümen" ilkesi ile ifade edilmiştir. Bunun dışında özel bir yere çekilmeyip sürekli Allah'ı tefekkür etmek de "halvet" (halvet der-encümen) olarak kabul edilmiştir.[425] Her ne kadar bu kırk günlük halvetten sonra gözle görünür manevi müjde ve ihsanlar elde edilse de gerçek sûfîler sürekli olarak halk içindeyken de Allah'la beraber olurlar.[426] İslam toplumsal hayata önem verdiği için halvette esas olan belli bir süre toplumdan uzaklaşıp kendini dinlemesi ve yeniden halka karışmasıdır. Peygamberler, evliyalar ve takva ehli müminler de hayatlarının belli bir döneminde tefekkür, dua ve ibadetle meşgul olmak için halktan uzaklaşmışlardır.[427]

2.5.5. Rüya

Rüya kavramı sözlükte "görmek" anlamına gelmektedir.[428] Bir tasavvuf ıstılahı olarak ise "uyku sırasında zihinde beliren görüntülerin bütünü" şeklinde

---

[424] Arpaguş, "Hz. Mevlânâ ve Mevlevî Gelenekte Halvet", 176.

[425] Cebecioğlu, "Halvet", 193; Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 190.

[426] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 276.

[427] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 185-186.

[428] Cebecioğlu, "Rüya", 405.

tanımlanmıştır.[429] Kur'ân'da, "hulm, adğâs, menâm, ehâdîs ve büşrâ" gibi kavramlar rüya yerine kullanılmıştır.[430]

Bir insan uyuduğunda dış âlemle olan bağlantıları azalabilir ve bir süreliğine gayb ve mana âlemine dalabilir.[431] Bu sürede içinde bulunduğu bu âlemden bilgi veya bilgi içerikli semboller alabilir.[432] Bu bilgi veya semboller rüyayı gören kişi, başka biri veya toplum hakkında olabilir.[433] Ayrıca yapılması veya yapılmaması gereken meselelerle ilgili öğüt veya ikaz niteliğinde de olabilir.[434] Bununla birlikte hadislerde, Hz. Peygamber uykuda görülen şeyleri Allah'tan gelen rüya ve şeytandan gelen hulm olmak üzere ikiye ayırmıştır.[435] Bazı hadislere göre de üç tür rüya vardır: Allah'tan gelen (*rahmânî*), şeytandan gelen (*şeytânî*) ve nefisten gelen (*nefsânî*).[436] Kuşeyrî ise

---

[429] Çakmak, "Niyazî Mısrî'nin 'Etvâr-ı Seb'a' Adlı Risâlesi'nde Seyr ü Sülûk'un Evrelerinde Görülen Rüyâ/Vâkıât", 143.

[430] Çakmak, "Niyazî Mısrî'nin 'Etvâr-ı Seb'a' Adlı Risâlesi'nde Seyr ü Sülûk'un Evrelerinde Görülen Rüyâ/Vâkıât", 143.

[431] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar,* 385.

[432] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 385.

[433] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar,* 385.

[434] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar,* 385.

[435] Hidayet Aydar, "Hz. Muhammed'in Bazı Rüyaları ve Yaptığı Rüya Yorumlarından Örnekler", *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* - 9/25 (2005), 90.

[436] Detaylı bilgi için bk. Hasan Kâmil Yılmaz, "Konevî'de Rüyâ Anlayışı", *I. Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu Bildirileri = The First International Symposium on Sadraddin Qunawi* (Konya: Mebkam Yayınları, 2010), 238-239; Aydar, "Hz. Muhammed'in Bazı Rüyaları ve Yaptığı Rüya Yorumlarından Örnekler", 90.

rüyayı Allah'tan gelen, melekten gelen, şeytandan gelen ve nefisten gelen şeklinde dörde ayırmaktadır.[437] Hz. Peygamber'e (s.a.s.) göre iyi ve güzel rüyalar peygamberliğin bir parçasıdır.[438]

Sonuç itibariyle bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda rüyayı dörde ayırabiliriz. Birincisi Allah'tan gelen açık rüyalardır. İkincisi melekten gelen ancak tabire muhtaç olan rüyalardır. Üçüncüsü şeytandan gelen rüyalardır. Dördüncüsü de nefisten gelen rüyalardır. Şeytânî rüyalar kişiyi yanlışa yönlendirebilir. Nefsânî rüyaların görülmesinde de bilinçaltı etkili olmaktadır. Bu yüzden şeytânî ve nefsânî rüyalar dikkate alınmamalıdır.[439]

Rüya, tasavvufta önemli bir bilgi kaynağı olarak kabul edilmektedir.[440] Ayrıca sezgisel bir bilgi olarak görülmektedir.[441] Peygamberlere rüya yoluyla vahiy gelmiş, Hz. Muhammed (s.a.s.) de ilk vahyi rüya yoluyla almıştır.[442] Ancak diğer insanların gördüğü rüyalar, bağlayıcılığı olmayan bireysel rüyalardır.[443] Bu yüzden ona çok fazla

---

[437] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 467.

[438] Aydar, "Hz. Muhammed'in Bazı Rüyaları ve Yaptığı Rüya Yorumlarından Örnekler", 92.

[439] Cebecioğlu, "Rüya", 405; Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 385-386.

[440] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 388.

[441] Kadriye Yılmaz - Kamile Çetin, "Rüyalar ve Niyazi-i Mısrî'nin Ta'bîrâtü'l-Vâkı'ât Adlı Eserinde Rüyaların Dili", *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2/4 (2007), 1069.

[442] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 386.

[443] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 387.

değer vermemek gerektiği belirtilmiştir.[444] Çünkü bir kulun sâlih rüyalar görmesi, çok az rastlanan bir durumdur.[445] Görülen rüyaların sâlih rüya olup olmadığını belirlemenin zor olması, bu yolla elde edilen bilgilerin kesin olmasına engeldir.[446] Ayrıca bu bilgilerin doğru ve bağlayıcı olması için Kur'ân'a, sünnete ve evliyanın davranışlarına muhalif olmaması gerekmektedir.[447] Bunlara ek olarak, rüya sadece takva sahibi sâlihler ve müminler için değil Müslüman ve gayrimüslimler de dâhil tüm insanlar için bilgi kaynağı olarak kabul edilmektedir.[448] Burada bahsedilen "bilgi kaynağı" ifadesi kesinliği ve bağlayıcılığı olmayan bilgiyi ifade etmektedir.

Görülen rüyalar bir ayna niteliğinde o rüyayı gören kişinin iç dünyasını yansıtmaktadır.[449] Bu sebeple uzmanlık gerektiren rüya tabiri bir yetenektir.[450] Mutasavvıflar, Hz. Yakup (a.s.) ve Hz. Yusuf'un (a.s.) rüya ve rüya tabiri konusunda ilim sahibi olduklarını ifade ederler.[451] Bunun dışında Hz. Peygamber (s.a.s.) hem kendi rüyalarını hem de sahâbîlerin rüyalarını tabir etmiştir.[452] Hz. Peygamber (s.a.s.)

---

[444] Cebecioğlu, "Rüya", 405.

[445] Cebecioğlu, "Rüya", 405.

[446] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 387.

[447] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 390.

[448] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 386-387.

[449] Cebecioğlu, "Rüya", 405.

[450] Cebecioğlu, "Rüya", 405.

[451] Abdullah Demir, "Tasavvufta Rüya Tabiri", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi = International Journal of Social Sciences* 1/9 (2017), 43.

[452] Aydar, "Hz. Muhammed'in Bazı Rüyaları ve Yaptığı Rüya Yorumlarından Örnekler", 95.

rüyaların hayra yorulmasını öğütlemiştir.[453] Sâlik, rüyasını sadece şeyhe veya tabir ilmini bilen kişilere anlatmalıdır.[454]

Mürşid, sâlikin rüyasını dinledikten sonra Allah tarafında kalbine gelen ilham yoluyla rüyayı tabir etmektedir.[455] Mutasavvıflar rüya konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibi olmayanlara rüyanın anlatılmasını ve onların da bunu yorumlamasını doğru bulmamaktadır.[456] Sâlikin gördüğü rüyaların anlamı bulunduğu nefis mertebesine göre değişmektedir.[457] Bu yüzden şeyh rüyayı yorumlarken müridin mertebesini bilmeli ve buna göre yorumlamalıdır.

Ahmed Cezbî, sâlikin rüyada gördüğü hayvanları ve bu hayvanların taşıdığı anlamları şu şekilde açıklamıştır:

> "Sâlik rüyasında aslan ve kaplan görürse kibir ve zulme işarettir. Su aygırı ve siyah aygır yemek yemeğe düşkün olmaktır.[458] Sâlik katır ve domuz görürse gerçek şu ki o dünya sevgisine maliktir. Eşek şehvet-i ferce işaret ederken koyun şehvet-i bâtıniye olduğunu gösterir. Köpek ve ayı öfkendendir, deve ise Hak'tır, odur işareti. Çekirge, eşek arısı ve keçi hâtır-ı şeytana elçidir. Maymun gıybete işarettir, kedi nifak ve keskin

---

[453] Aydar, "Hz. Muhammed'in Bazı Rüyaları ve Yaptığı Rüya Yorumlarından Örnekler", 99.

[454] Cebecioğlu, "Rüya", 405.

[455] Bülent Akot, "Tasavvufi Terbiyede Rüyanın Değeri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/19 (2011), 105.

[456] Akot, "Tasavvufi Terbiyede Rüyanın Değeri", 106.

[457] Mustafa Tatçı, "Kurt Muhammed Efendi'nin Tasavvufi Bir Rüya Tabirnamesi", *Milli Folklor: Üç Aylık Türk Dünyası Folklor Dergisi [Milli Folklor]* 2/16 (1992), 34.

[458] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48b.

açgözlülüğe aracıdır. [459] Karınca hırs, yılan çıyan ve akrep düşmanlıktır. Yarasa kuşu görmek inat olur ki onda hazır olan Hakkı görmektir. Tilki ve serçe şekavettir, onları tutarsa gaybete işaret eder."[460]

Sofyalı Bâlî (ö. 950/1553), *Atvâr-ı seb'a* isimli risâlesinde rüyada görülen hayvanlara manalar vermiştir. Ahmed Cezbî'nin eserinde yer verdiği hayvanları, Sofyalı Bâlî nefs-i emmâre mertebesinde görülen hayvanlar diye açıklamıştır. Ahmed Cezbî risâlede bunun gibi hayvanların tabirinin makama göre yapılması gerektiğini belirtmiştir. Ancak sadece bu hayvanlara ve bu manalarına yer vermiştir. Ayrıca eğer rüyada görme engelli biri görünürse bu, harama bakmak anlamına gelmektedir.[461]

Ahmed Cezbî, her rüyanın makama göre tabir edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu, yanlış mana vermeyi önlemenin bir yoludur. Rüyaların hem enfüsî hem âfâkî yorumları bulunmakla birlikte şeyh bunu bilir ve rüyayı anlamlı bir şekilde yorumlar. Ayrıca rüyayı tabir eden zat nasıl görürse o şekilde tabir etmeli kendinden bir şey katmamalıdır. Aynı zamanda şeyh, sâlikin rütbesini bildiği için rüyayı yorumlarken onu ihya edebilir.[462] Bunlara ek olarak bir kişi rüyasını müride anlattığı zaman, onun yapması gereken şeyhinin tabir ettiği gibi rüyada görülen şeylerin manalarını nakletmektir. Mürşid, rüyasını tabir ederse müridin, bu tabire gönlünde yer vermesi gerekmektedir. Ancak şeyh onu bir Fatiha ile geçerse onda bir hikmet olduğunu kabul

[459] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48b.

[460] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48b.

[461] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48b.

[462] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48b.

etmelidir.[463] Ahmed Cezbî bunu rüya adabı olarak ifade etmekte ve buna sâlikin uyması gerektiğini belirtmektedir.[464]

2.5.6. Ahlak

Arapça kökenli bir kelime olan ahlak, "din, tabiat ve huy" gibi anlamlara gelen hulk kelimesinin çoğul halidir.[465] Aynı zamanda ahlak, insanların manevi mizacındaki iyilikleri kötülüklerden ayıran özellikleri ifade eder.[466] İslam'da ahlakın temeli Kur'ân'a ve Kur'ân'ı en güzel şekilde yaşayan biri olarak Hz. Muhammed'e (s.a.s.) dayanmaktadır.[467] Bunlara ek olarak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) "Güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim."[468] sözü İslam'da ahlakın önemine işaret etmektedir.[469]

---

[463] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48b.

[464] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48b.

[465] Muhammed b. Mükerrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâr Sadır, ts.), "hulk", 1/889; Cebecioğlu, "Ahlak", 35.

[466] Cebecioğlu, "Ahlak", 35.

[467] "Aynı zamanda Hz. Peygamber'in 'Güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.' sözü İslam'da ahlakın önemine işaret etmektedir." Detaylı bilgi için bk. Cebecioğlu, "Ahlak", 36.

[468] Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, çev. Ahmet M. Büyükçınar vd. (İstanbul: Beyan Yayınları, 1994), "Güzel Ahlâk", 8 (4/255).

[469] Cebecioğlu, "Ahlak", 36.

Bu ahlaka ulaşabilmek için Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetine uymak bir gerekliliktir.[470]

Tasavvufun tanımlarından biri de "Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmak"tır.[471] Böylece kul rezaletten uzaklaşıp fazilet elde eder.[472] Bu konuya önem veren ilk dönem mutasavvıfları da tasavvufu, güzel ahlak diye tarif ederek güzel ahlakın önemine vurgu yapmaktadır.[473]

Kur'ân'da ahlaki kavramlar üç kategoride ele alınmıştır. Bunlardan ilki Allah'ın zatı ve sıfatları ile ilgili, ikincisi Allah ile kul arasındaki ilişkinin bir parçası, üçüncüsü ise kulun diğer insanlarla ilişkileriyle ilgili vasıflardır. Mutasavvıflar en çok ikinci kategori ile ilişkili vasıflara, yani Allah'ın emir ve yasaklarına uygun ahlaki ve dini kavramlara önem vermiş, üzerinde durmuşlardır.[474]

Sûfîlere göre, güzel ahlakın yerleşmesi için nefsin tezkiye edilmesi gerekir ve bu da şeriata ve dine uygun bir şekilde yaşamak sonucunda elde edilir.[475] Akla ve şeriata uygun olan ve bunların övdüğü davranışlar güzel ahlak (*hüsnü'l-huluk*) şeklinde ifade

---

[470] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 294.

[471] Abdurrezzak Tek, "İbnü'l-Arabî'de Tasavvufi Terbiyenin Temel Esası: İlahî Ahlâkla Ahlâklanmak", *Uluslararası İbnü'l Arabi Sempozyumu İnsanlığın Hakikat Arayışı ve İbnü'l-Arabi* (Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2018), 1/83.

[472] Cebecioğlu, "Ahlak", 35.

[473] Erkaya, *Kur'ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 68-69.

[474] Erkaya, *Kur'ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 68.

[475] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 294; Mevlüt Özçelik, "Tasavvufta Ahlâk ve Edeb", *Ahlak ve Din Disiplinler Arası bir Yaklaşım*, ed. Hasan Yerkazan (Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları, 2021), 114.

edilmektedir. Tam tersi kötü davranışlar ise kötü ahlak (*el-ahlâku'z-zemîme*) diye adlandırılmaktadır.[476] Güzel ahlak makamların en büyüğü olarak kabul edilmiştir.[477]

2.5.6.1. *Övülmüş Ahlâk*

Ahmed Cezbî, kişinin kendisinde var olan kötü ahlakı terk etmesini gerekli görmektedir. Çünkü bu terk edişle birlikte övülmüş ahlaktan "ay yüzlü" bir çocuk doğacağını belirtir. Bu övülmüş ahlakı isteyenler mutluluğu elde edebilir.[478]

Bununla birlikte Ahmed Cezbî, güzel ahlak diye ifade edilen bazı özelliklere yer vermiştir. Bunlar fakr, sabır, adl, insaf, rıza, kanaat, ilim, hilm, tahkik, yakin, teslim ve vefadır. Bu sıfatlarla ödüllendirilmek, yani bu sıfatlara sahip olmak, kişinin hem dünyada hem de ahirette övülmesine vesile olacaktır. Aynı zamanda bu sıfatları kendilerinde bulunduranlar Hakk yoluna ulaşabilirler.[479] Ahmed Cezbî, bu kavramların tamamını detaylı bir şekilde açıklayıp ele almamış ancak ilim kavramı üzerinde durmuştur. İlerleyen bölümlerde ilim konusunu cehalet ile birlikte ayrı bir başlık altında ele alacağız.

---

[476] Erkaya, *Kur'ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 70; Özçelik, "Tasavvufta Ahlâk ve Edeb", 106.

[477] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 299.

[478] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41a.

[479] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41a.

2.5.6.2. *Kötü Ahlâk*

Ahmed Cezbî, gönüllerde var olan tüm kötülüklerin arındırılmasını ve yerine Allah'ın sevgisinin doğmasını istemektedir.[480] Bu kötülükler ise dünya sevgisi, ucb, kibir, adavet, haset, buhl, tama' ve şehvettir. Ahmed Cezbî, bunların terk edilmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır. Aynı zamanda bunların kötü ahlakın başı olduğunu ve onlarla arkadaş olmaması gerektiğini ifade etmiştir. Bu kötü ahlakı terk etmek, bir yetenek işidir ve vuslat yoluna ulaşmak için gereklidir. Onların sevgilisi olmayıp, onlardan uzak durmayı öğütler, aksi halde bunlara yakın olan cehennem ateşini bulur. Bunlar kötü ahlaktır ve kişiyi cehenneme ulaştırır. Aynı zamanda nefs-i emmare ile benzerdir ve cehennem ateşi üzerine rehberdir.[481]

Ahmed Cezbî, kötü ahlakın vasıflarının tamamına çok fazla yer vermemiştir. Ancak dünya sevgisi ifadesine genişçe değinmiştir. Bunun sebebi dünya sevgisinin tüm bu kötü vasıfların oluşmasına etki etmesi olabilir. Bununla ilişkili olarak, dünya-ahiret ilişkisini de ele almıştır.

Zühd hayatını esas alan tasavvufa göre, dünya ve dünyevi şeylere duyulan sevginin kalpten çıkarılması gerekmektedir. Burada kastedilen dünya, yeryüzü değil, insanın ölmeden önceki hayatı ve arzularıdır.[482] Buna, kişinin tutku derecesindeki maddi şeylere karşı duyduğu istek, şehvet ve ihtiraslar eklenebilir.[483] Muhâsibî (ö. 243/857) bu dünya sevgisine "mal, soy, hizmetçi, çoluk çocuk, köle, akraba ve arkadaş

---

[480] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 40b.

[481] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 41a.

[482] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 326.

[483] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 326.

çokluğu, insanın güzelliği ve kusursuzluğu, kuvveti, aklı, zekâsı" ile övünmeyi de dâhil etmektedir.[484] İnsanın kendi içinde yer alan bu duygular onun dünyasını oluşturmaktadır.[485] Bu dünyanın olumsuz etkilerinden arınmak için de nefsin arzularına karşı mücadele edilmelidir.[486] Ayrıca sahip olduğu şeyler için Allah'a şükretmek de bu dünya sevgisinden kurtulmanın bir diğer yoludur. [487] Mâlik b. Dinâr (ö. 131/748'den önce) da bu konuda şu sözü söylemiştir: "Dünyevi arzularına galebe çalan bir kimsenin, şeytan gölgesinden bile korkar."[488] Hz. Peygamber'e (s.a.s.) göre bir insanın kalbinde dünya sevgisinin kalmaması Allah'ın onu sevdiğini göstermektedir.[489]

Ahmed Cezbî de bu dünyanın bir sonu olduğunu ve burada rahatlık ümit etmemeyi nasihat etmiştir. Çünkü bu dünya kimseye sevgili olmamıştır. İçinde bulunduğu bu virane dünyada tamamlanıp yetkinliğe ulaşmak kazançtır. Ayrıca akıl sahipleri bu dünyanın sevgilisi olmaz. Ahmed Cezbî dünyada hiç kimsenin huzurlu ve mutluluk içinde olamayacağını belirtmiştir.[490] Bu yüzden kişinin arzu ve heveslerinden sakınıp Allah dışındaki her şeyi kalbinden çıkarması gerektiğini ifade etmiştir.[491] Ahmed Cezbî, dünya sevgisinin çirkin yüzlü bir hata olduğunu da

---

[484] Muhâsibî, *er-Riâye Nefs Muhasebesinin Temelleri*, 377-380.

[485] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 326.

[486] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 326.

[487] Muhâsibî, *er-Riâye Nefs Muhasebesinin Temelleri*, 378.

[488] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 232.

[489] Akbak, "Yunus Emre Dîvânında Mürid-Mürşid İlişkisi", 234.

[490] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 36b.

[491] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 40a.

vurgulamaktadır.[492]Ahmed Cezbî bu görüşünü Hz. Peygamber'den (s.a.s.) rivâyet edilen "Dünya sevgisi tüm hataların başıdır."[493] hadisiyle tamamlamaktadır.

Ahmed Cezbî, risâlede dünya - ahiret ilişkisine de değinmiştir. Bu fani dünyayı ahiretin tarlası şeklinde tasvir etmiştir. Burada temiz ve bahtiyar tohum ekmeyi öğütlemiş ve bunun karşılığını ahirette alacağını ifade etmiştir. Bunların bir tanesi bile boşa gitmeyecektir. Ahmed Cezbî, bunu Hz. Peygamber'den (s.a.s.) rivâyet edilen "Dünya ahiretin tarlasıdır"[494] hadisine dayandırmaktadır.[495]

Ahmed Cezbî'nin bu fani dünyada yapılan her bir kötü ve aşağılık işin de karşılığının alınacağını ifade etmiştir. Ancak kurtuluşa ulaşmak isteyenlerin her zaman iyilik ve doğruluk üzere olması gerektiğini belirtmiştir. Böylece sırrından manalar görünür ve gizli ve açıktan sözleri Kur'ân olur. Aksi halde şeytana arkadaş olur ve yolunu cehennem ateşine yönlendirir.[496]

Ahmed Cezbî'nin bu ifadelerine bakıldığında dünyanın tamamen değersiz olmadığı anlaşılabilir. Kalplerimizde dünya sevgisine yer vermemeliyiz. Ancak dünya nimetlerinden faydalanılmasında bir problem görülmemektedir. Burada önemli olan dünya sevgisinin kalplerimize yerleşmemesidir. Ayrıca dünyayı kıymetli kılan, ölümden

---

[492] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 40a.

[493] Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü'z-zühd* (Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 1999), 1/26-27 (No: 9).

[494] Muhammed Abdurrahman Sehâvî, *el-Makâsidü'l-hasene fî beyâni kesîrin mine'l-ehâdîsi'l-müştehire 'ale'l-elsine,* thk. Muhammed Osman el-Huşt (Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabî, 1985), 1/351 (No: 497).

[495] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 40a.

[496] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 40b.

sonraki hayatımızı etkilemesidir. Dünyada yapılan her bir iyiliğin ve kötülüğün karşılığı ahirette görülecektir. Bu sebeple dünya hayatını doğru bir şekilde değerlendirmek gerekmektedir.

2.5.7. Cömertlik ve Cimrilik

Klasik İslam ahlak düşüncesinde dört erdemden biri –ki diğerleri adalet, şecaat ve akıldır- cömertliktir.[497] Bunun karşısında yer alan erdemsizlik ise cimriliktir –ki diğerleri zulüm, korkaklık ve bilgisizliktir-.[498] Kur'ân-ı Kerîm'de cömertlik üstün nitelikler arasında sayılıp övülürken, cömertliğin zıddı cimrilik ise kötülenmiştir. Fûrkan sûresi 67. âyette "*Onlar harcamalarında ne israf ne de cimrilik ederler, ikisi arası bir yol tutarlar.*" buyurulmuştur.[499] Gazzâlî (ö. 505/1111) ise cömertlik ve cimriliği şu şekilde açıklamaktadır: Eğer bir kişi harcaması gereken yerde malını sarf etmezse bu cimrilik olarak adlandırılır. Bunun aksine harcamaması gereken yerde sarf etmesi de israftır. İkisinin arasındaki orta yol da cömertliktir.[500] Burada dikkat edilmesi gereken husus, İslam'ın tamamen saçıp savurmayı, yani israfı da onaylamaması ve

---

[497] Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'ân'a Göre Cimrilik -Sebepleri, Zararları ve Eğitimi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2007), 330.

[498] Kasapoğlu, "Kur'ân'a Göre Cimrilik -Sebepleri, Zararları ve Eğitimi-", 330.

[499] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar,* 329.

[500] el-İmâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b.. Ahmed Gazzâlî, *İhyâu Ulûmmi'd-Dîn* (Lübnan: Dâru İbn Hazm, 2005), 1166; Hüccetü'l-İslâm Zeynü'd-Dîn İmâm Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn Tercümesi* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2016), 6/197.

cömertlikte de bir sınır bulunmasıdır. Haşr sûresinin 6-10. âyetlerinde[501] ve Tegâbün sûresinin 15-17. âyetlerinde[502] de cimrilikten sakınmanın kişiyi kurtuluşa erdireceği belirtilmiştir.[503]

---

[501] "Allah'ın onlardan alıp resulüne fey' olarak verdikleri için siz at veya deve koşturmuş değilsiniz. Ama Allah elçilerini dilediği kimselere üstün kılar. Allah her şeye kadirdir. Allah'ın (başka) beldeler halkından alıp resulüne fey' olarak verdikleri, Allah'a, peygambere, yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir; (servet) içinizden sadece zenginler arasında dönüp dolaşan bir şey olmasın diye böyle hükmedilmiştir. Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının. Allah'a karşı saygısızlık etmekten sakının. Kuşkusuz Allah cezalandırmada çok çetindir. (Bu gelirler) Allah'ın lutuf ve rızâsının peşine düşerek Allah'a ve resulüne yardım ederlerken yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış olan yoksul muhacirlerin hakkıdır. İşte onlar dosdoğru kimselerdir. Onlardan önce bu yurda yerleşmiş ve gönülden inanmış olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler, onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar; ihtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin bencilliğinden korunmayı başarırsa işte kurtuluşa erecekler onlardır. Bunların ardından gelenler de "Ey rabbimiz" derler, "Bizi ve bizden önceki iman etmiş kardeşlerimizi bağışla; kalplerimizde iman edenlere karşı kötü bir düşünce ve duyguya yer bırakma. Rabbimiz! Kuşkusuz sen çok şefkatlisin, çok merhametlisin." el-Haşr 59/6-10.

[502] "Mallarınız ve çocuklarınız sizin için ancak bir imtihandır; büyük mükâfat ise Allah'ın katındadır. O halde gücünüz yettiğince Allah'a saygısızlıktan sakının; dinleyin, itaat edin ve kendi iyiliğinize olmak üzere başkaları için harcayın. Kim nefsinin bencilliğinden korunursa işte kurtuluşa erecekler onlardır. Allah'a güzel bir borç

"Kur'ân ahlakı" şeklinde ifade edilen cömertlik peygamberlerin, evliyanın ve takva sahibi müminlerin de ayırt edici özellikleri arasında yer almaktadır.[504] Cömert davranan kimse Allah'a ait olanı, Allah'ın kuluna vermektedir.[505] Lisânü'l-Arab sözlüğünde sehâ kavramı cûd kelimesiyle tanımlanmıştır.[506] Tasavvufta ise cömertliği ifade etmek için üç farklı kavram kullanılmaktadır: Sehâ, cûd ve îsâr.[507] Bazı sûfîler bu üç kavramın aynı manaya geldiğini ifade etseler de[508] bu kavramların aynı zamanda cömertlik mertebelerini oluşturduğu söylenebilir. Bu kavramları şöyle açıklayabiliriz: Sehâ sahibi (*sahî*) isteyene elindekilerin bir kısmını ihtiyaç ölçüsünde verir.[509] Cûd sahibi (*cevvâd*) ise kendisinden istenmeden ve karşılık beklemeden elindekinin çoğunu verir.[510] Sehâ Hz. İbrahim'in (a.s.), cûd da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) makamı olarak

---

verirseniz O da bunu size fazlasıyla öder ve sizi bağışlar. Allah şükrün karşılığını bol bol verir, cezada ise acele etmez." et-Tegābün 64/15-17.

[503] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar,* 333.

[504] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar,* 330.

[505] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 332.

[506] Muhammed b. Mükerrem el-İfrikî el-Mısrî Ibn Manzur, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâr Sadır, 1993), "Sehâ", 3/373.

[507] Erkaya, *Kur'ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları,* 229.

[508] Erkaya, *Kur'ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları,* 230.

[509] Cebecioğlu, "Cûd", 105; Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar,* 331-332, 334; Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi,* 336.

[510] Cebecioğlu, "Cûd", 105; Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar,* 331-332, 334; Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi,* 336.

bilinmektedir.[511] Cömertliğin en üst derecesi olan îsâr sahibi, kendisi ihtiyaç duysa veya zarar görse dahi buna katlanarak ihtiyacı olan şeyi muhtaç olana verir.[512] Îsârın en büyük temsilcilerinden biri de Ebû Hüseyin en-Nûrî'dir (ö. 295/908).[513] Bahsedilen bu üç kavram (sehâ, cûd ve îsâr) cömertliğin bir tanımı olarak kabul edilebilir.

Ahmed Cezbî, tasavvuf yolunun esasının cömertlik olduğunu ifade etmektedir. Cömert insanların özel ve seçkin kullar arasında olduğunu da belirtmektedir. Rahman'ın bahçesinde bir bülbül gibi olmak isteyen sâlikin cömertlerden olmasını tavsiye etmektedir. Ahmed Cezbî fakir ve derviş kişilerle dost olmayı ve elindekileri onlarla paylaşmayı tavsiye etmiştir. Çünkü bu paylaşma, kişinin sahip olduğu en güzel nimetlerin artmasına vesile olmaktadır. Aynı zamanda cömertliği, yiğitlik şeklinde ifade eden Ahmed Cezbî, Allah katında kazancın iyi olması için alçak yani cimri olmamayı öğütlemektedir. Ayrıca miskinlere ve yetime merhamet gösterip halim, selim ve akıllı olmak gerektiğini ifade eder. Bununla birlikte Ahmed Cezbî, cömert olanın fâsık olması durumunda bile Allah'ın onu cehenneme layık görmediğini ifade etmiş ve bunu Hz. Peygamber'e (s.a.s.) atfettiği "Sahî fâsık olsa da cehenneme girmez"[514] rivâyetine yer vererek desteklemeye çalışmıştır.[515]

---

[511] Hücvirî, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*, 379.

[512] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 331-332; Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 336.

[513] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 334.

[514] İsmâil b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlü'l-ilbâs 'amme'ştehere mine'l-ehâdîs 'alâ elsineti'n-nâs*, thk. Yusuf b. Mahmud el-Hac Ahmed (Mektebetü'l-ilmi'l-hadîs, ts.), 1/321-322 (No: 885).

[515] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 38b.

Cimrilik "buhl" kavramıyla ifade edilmektedir. Bu kavram sözlükte "cömertliğin zıddı"[516] şeklinde açıklanmıştır. Bir nefis hastalığı olarak tanımlanan cimriliğin[517] de cömertlik gibi üç aşaması vardır. Birincisi cimriliğin aşağı derecesi olan buhl, ikincisi daha aşağı derecesi şuhh, üçüncüsü ve en aşağısı ise hasettir.[518] Kişinin kendi malında cimrilik etmesi buhl, başkasının malında cimrilik etmesi şuhh kavramıyla ifade edilmektedir.[519] Şuhh derecesinde cimrilik hırsla birleşmiştir.[520] Şuhh hali cimriliğin en ileri derecesi ve îsârın zıddı olarak bilinmektedir.[521] Buhl kavramının zıddı ise cûd yani kerem/cömertlik[522] iken bu davranışı sergileyen kişiye de bahîl denilmektedir.[523] Bahîl zekât gibi dinen yapmakla yükümlü olduğu yardımları da yerine getirmez, hak sahiplerine haklarını teslim etmekten kaçınır.[524] Ayrıca îsârı terk etmenin de buhl kavramıyla ifade edildiği durumlar olmuştur.[525] Bunlara ek olarak tasavvufta, kendini Hakk'a teslim etmeyen kişilere de bahîl denilmektedir.[526]

---

[516] İbn Manzûr, "Buhl", 1/169.

[517] Cebecioğlu, "Buhl", 86.

[518] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 332.

[519] Cebecioğlu, "Buhl", 86.

[520] Kasapoğlu, "Kur'ân'a Göre Cimrilik -Sebepleri, Zararları ve Eğitimi-", 340.

[521] Kasapoğlu, "Kur'ân'a Göre Cimrilik -Sebepleri, Zararları ve Eğitimi-", 340.

[522] Kasapoğlu, "Kur'ân'a Göre Cimrilik -Sebepleri, Zararları ve Eğitimi-", 338.

[523] Kasapoğlu, "Kur'ân'a Göre Cimrilik -Sebepleri, Zararları ve Eğitimi-", 338.

[524] Kasapoğlu, "Kur'ân'a Göre Cimrilik -Sebepleri, Zararları ve Eğitimi-", 338.

[525] Cebecioğlu, "Buhl", 86.

[526] Kasapoğlu, "Kur'ân'a Göre Cimrilik -Sebepleri, Zararları ve Eğitimi-", 38.

Bunlarla birlikte, cimrilik maddi ve manevi cimrilik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Maddi cimrilik, zekât ve sadaka vermemek, yoksula yedirmemek, emanet olarak eşya vermemek ve başkasının yardımına engel olmayı içermektedir.[527] Manevi cimrilik ise Hz. Peygamber'e salavat okumamak ve bildiğini öğretmemektir.[528] Cimriliğin sebepleri de şu şekilde sıralanabilir: Gelecek kaygısı,[529] malın tükenme korkusu, mal sevgisi ve çocuğun geçimi için kaygı vb.[530]

Ahmed Cezbî, cömertliği dertlerden kurtulmanın bir yolu olarak görmektedir. Hali cömert olan bir kulun seçkin ve özel olduğu ve bunun aksine cimri olanın alçak olduğunu ifade etmektedir. Ona göre tarikat âlemine giren sâlikin, gece ve gündüz her an cömertlik meşrebini tutması gerekmektedir. Ahmed Cezbî, bedenin ve ruhun sâlik için yuva olmasını ve girdiği yolda her şeyi yok etmesi gerektiğini ifade etmektedir.[531] Ayrıca cimri olan âbid olsa da sevgilinin zevki ona ulaşamaz. Kuşeyrî de Hz. Peygamber'in (s.a.s.), cahil fakat cömert olan birinin Allah katında cimri âbid birinden daha sevimli olduğunu belirttiğini ifade etmektedir.[532] Ahmed Cezbî, bu sözünü "Cimri, âbid olsa da cennete giremez."[533] rivâyetiyle desteklemektedir:[534]

---

[527] Detaylı bilgi için bk. Âdem Dölek, "Sünnet Işığında Cimrilik Hatalığı ve Tedâvî Yolları", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/2 (2004), 99-101.

[528] Detaylı bilgi için bk. Dölek, "Sünnet Işığında Cimrilik Hatalığı ve Tedâvî Yolları", 101-104.

[529] Kasapoğlu, "Kur'ân'a Göre Cimrilik -Sebepleri, Zararları ve Eğitimi-", 333.

[530] Detaylı bilgi için bk. Dölek, "Sünnet Işığında Cimrilik Hatalığı ve Tedâvî Yolları", 104-106.

[531] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 38b.

[532] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 335-336.

Görüldüğü üzere, tasavvufta cömertlik övülürken cimrilik reddedilmiştir. Ancak cömert olmak demek, saçıp savurmak, gereksiz yere harcama yapmak, israf etmek manalarına gelmemelidir. Onun da bir ölçüsü olduğu unutulmamalıdır.

2.5.8. İlim ve Cehalet

İslam ilme önem veren bir dindir. Hz. Peygamber döneminde var olan "medreselerin temeli" denilebilecek suffe isimli ilim merkezi bulunmaktaydı.[535] Burada eğitim görenler Ashab-ı suffe diye isimlendirilmiş ve bunların masrafı Hz. Peygamber (s.a.s.) ve zengin Müslümanlar tarafından sağlanmıştır.[536] Bu durum İslam'ın ilme ve ilmi faaliyetlerle uğraşanlara verdiği önemi göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Sözlükte bilmek anlamına gelen ilim kavramı sûfîler tarafından ikiye ayrılmıştır.[537] Bunlardan ilki çalışıp kazanılarak elde edilen kesbî ilimdir.[538] Diğeri ise herhangi bir vasıta bulunmadan,[539] çaba göstermeden Allah'ın kulun kalbine verdiği

---

[533] Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlü'l-ilbâs 'amme'ştehere mine'l-ehâdîs 'alâ elsineti'n-nâs*, 1/321-322 (No: 885).

[534] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 39b.

[535] Yaşar Akaslan, "İslam İlim Geleneğinde Suffe Okulu ve Ashâb-ı Suffe", *Cami ve İlim* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 65.

[536] Akaslan, "İslam İlim Geleneğinde Suffe Okulu ve Ashâb-ı Suffe", 65-67.

[537] Cebecioğlu, "İlim", 237.

[538] Cebecioğlu, "İlim", 237.

[539] Cebecioğlu, "Ledün İlmi", 306.

vehbî ilimdir.[540] Ledün ilmi (*ilm-i ledün*) şeklinde de ifade edilen[541] bu ilim peygamberlere verildiğinde vahiy, hem peygamberlere hem de evliyalara verildiğinde ilham olarak isimlendirilmektedir.[542] Arapça bir kavram olan ledün, "Allah katındaki ilim, gayb ilmi, sırlara vakıf olma" gibi anlamları içermektedir.[543] Kur'ân'da Kehf sûresinin 65. âyetinde yer alan "…*ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik*"[544] ifadesi ledün ilmine işaret etmektedir.[545] İlm-i ledün şeklinde ifade edilen ve mutasavvıflara Allah tarafından verilen ilhamın Kur'ân'ın ve sünnetin verilerine ters düşmemesi gerekmektedir. Aksi halde bu bilgilerle amel etmek doğru olmaz. Bu tür bilgiler, şeytan veya nefsin fısıltıları olarak kabul edilmektedir.[546] Sûfîler, tasavvufu da bir ilim olarak tanımlarlar. İlk dönem sûfîlerinden Cüneyd-i Bağdâdî, "Gök kubbesi altında tasavvuftan daha şerefli bir ilim yoktur."[547] sözüyle tasavvufun önemli bir ilim olduğunu ifade etmektedir.

---

[540] Cebecioğlu, "İlim", 237; M. Necmettin Bardakçı, "İsmail Hakkı Bursevî'nin Musa-Hızır Kıssası Yorumunun İlim-Marifet Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1998), 90.

[541] Cebecioğlu, "İlim", 238.

[542] Cebecioğlu, "İlim", 238.

[543] Cebecioğlu, "Ledün İlmi", 306.

[544] *Kur'an Yolu Meâli*, el-Kehf 18/65.

[545] Erkaya, *Kur'ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 145.

[546] Bardakçı, "İsmail Hakkı Bursevî'nin Musa-Hızır Kıssası Yorumunun İlim-Marifet Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi", 103.

[547] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 65.

Ahmed Cezbî de sâliklere irfan meclislerinde bulunmayı ve ilim öğrenmekle meşgul olmayı tavsiye etmektedir. Burada hangi ilimlerden bahsettiğini belirtmeyen Ahmed Cezbî ilerleyen beyitlerde önce zâhir ilmini tamamlamak gerektiğini ve ardından ledün ilmiyle meşgul olmak gerektiğini belirtmiştir.[548] Dolayısıyla ilk başta öğrenilmesini tavsiye ettiği ilmin hadis, fıkıh gibi zâhir ilimler olduğu söylenebilir.

Mutasavvıflar, tasavvufi bilgi anlamına gelen marifet ve ilim terimleri arasında fark bulunduğunu belirtirler.[549] Marifet "ilmin özel bir kısmı" olarak ifade edilmekte ve bu durumda tüm marifetler ilmin kapsamına girmektedir. Ancak her ilme marifet denilmemektedir.[550]

Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerde bilen âlimler övülürken cahiller yerilmiştir.[551] Ancak burada bahsedilen ilim, kendisiyle amel edilen ilimdir.[552] Tasavvufta, bahsedilen nitelikte olmayıp, sadece sözlü bir şekilde ifade edilen bilgiler gerçek bilgi olarak kabul edilmemektedir.[553] Aynı zamanda ilim kavramı izah edilirken dikkat edilen bir husus, kişinin kalbinde Allah korkusu olması ve bu korkunun onu kötülüklerden uzaklaştırıp iyiliğe sevk etmesidir.[554]

Ahmed Cezbî de ilmin önemine değinirken âlimleri övmüştür. İlim ve irfan sahibi olmanın Allah'ın merhamet etmesine vesile olduğunu belirtmektedir. Sâliklerin

---

[548] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 37b.

[549] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 65.

[550] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 65.

[551] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 58.

[552] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 60.

[553] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 64.

[554] Uludağ, *Temel Tasavvufi Kavramlar*, 63.

can-ı gönülden irfan meclislerinde bulunmaya hazır ve istekli olmalarını öğütlemektedir.[555] Ayrıca Farsçanın da yüce ve tatlı olduğunu, onu okumakla da mizacının yüceleceğini ifade etmektedir. Farsça ile şiir kapıları açılır ve mizacında şiirin eserlerinin oluşacağını belirtmektedir. Kazançsız boş işlere heves etmeyip sakınmayı öğütleyen Ahmed Cezbî, bu işlerle uğraşmanın cehennemin siyah ateşine düşürebileceğini de söylemektedir.[556]

Cehl, sözlükte ilim kavramının zıddı olarak ifade edilirken,[557] cehalet bilgisizce davranışlar sergilemeyi belirtmek için kullanılmaktadır.[558] Bilgisizlik anlamına gelen cehl kavramı,[559] "kişinin kendi kendini bilmemesi" diye de ifade edilebilir.[560] Kur'ân'da 24 yerde geçen cehalet kavramı,[561] "akıllıca düşünmeyi ve vakarı geri plana iten, kaba ve olumsuz bir davranış biçimi" şeklinde izah edilebilir.[562] Bununla birlikte Kur'ân'da "Allah'a ve insanlara karşı olan olumsuz tutum ve davranışlar" da cehalet kavramıyla ifade etmektedir.[563] Bunların dışında cehaletin, sakin ve sabırlı olmak anlamına gelen hilm kelimesinin zıddı olduğu da söylenmiştir.[564]

---

[555] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 37b.

[556] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 37b.

[557] İbn Manzûr, "Cehl", 1/524.

[558] M. Faik Yılmaz, "Kur'ân'da Cehalet Kavramı", *Dini Araştırmalar* 5/15 (2003), 182.

[559] İsmail Karagöz, "Kur'ân'da Cehalet Kavramı", *Diyanet İlmi Dergi* 38/3 (2002), 175.

[560] Yılmaz, "Kur'ân'da Cehalet Kavramı", 186.

[561] Karagöz, "Kur'ân'da Cehalet Kavramı", 174.

[562] Yılmaz, "Kur'ân'da Cehalet Kavramı", 181.

[563] Karagöz, "Kur'ân'da Cehalet Kavramı", 177.

[564] Karagöz, "Kur'ân'da Cehalet Kavramı", 175.

Ahmed Cezbî, Allah'ın ilim sahiplerinin gücünü yükselttiğini belirtmektedir. Ona göre cehalet içinde olanlar yılana benzer. Bir başka ifadesinde câhil kişileri, gülü olmayan ve sadece dikeni olan bir gül bahçesine benzetmektedir. Devamında cehaletin kirli olduğunu ifade etmektedir. Bir kar gibi temiz olmayı öğütleyip cehalet içerisinde kirli kalmamasını nasihat etmektedir. Çünkü cahile "Allah'ın düşmanı" denilmiştir. Ahmed Cezbî, bu düşmanlıktan sakınmak gerektiğini belirtmektedir. Allah'ın düşmanı olan biri, tüm cihanın bahtiyarı olsa bile emniyet bulamaz. Sâlikin âlimler topluluğuna rağbet etmesi gerektiğini ve bu şekilde rahmet edilebileceğini belirtmektedir.[565]

Ahmed Cezbî, risâlenin bir kısmında sahabilere yer vermektedir. İleride bu konuya değineceğiz. Ancak konuyla alakalı olduğu için burada Hz. Peygamber'in Hz. Ali hakkında şu sözüne yer verilebilir[566]: "*Ben bilgelik eviyim ve Ali de onun kapısıdır*."[567] Burada kastedilen Hz. Ali'nin, "Kur'ân ve sünnetin derin manalarını kavradığı" bir ilme sahip olmasıdır.[568]

---

[565] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 37b.

[566] Ahmed Cezbî'nin risalesinde yer verdiği bu hadisin; uydurma, zayıf, hasen ve sahih olduğunu iddia edenler olduğu gibi, hiçbir yorum yapmadan sadece nakledenler de olmuştur. Detaylı bilgi için bk. Seyit Avcı, "'Ben İlim Şehriyim Ali de Onun Kapısıdır' Hadisi Üzerine", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]* 4/3 (2004), 372-375.

[567] Muhammed b. İsa b. Sevre Tirmîzî, *Sünen-i Tirmîzî Câmiu'l-Kebîr* (Beyrut: Dârü't-tasîl, 2014), "Menâkıb", 70 (No: 4028).

[568] Avcı, "'Ben İlim Şehriyim Ali de Onun Kapısıdır' Hadisi Üzerine", 381.

2.5.9. Kalp

Arapça kökenli bir kavram olan ve sözlükte "bir şeyin yüzünü çevirmek,[569] bir şeyin altını üstüne getirmek, çevirmek"[570] gibi anlamlara gelen kalp, biyolojik olarak "insanın göğsünün sol tarafında bulunan çam kozalağına benzeyen et parçası"dır.[571] Tasavvufta, "insanın mahiyeti, madde ile mananın birleştiği yer, akıl, ruh, Allah'ın tecelli ettiği mahal, ilahi latife" kalp kavramıyla ifade edilmektedir.[572] Bu anlamda kalp, sadece insanda bulunmakta ve onu diğer canlılardan ayırmaktadır.[573] Kâşânî (ö. 736/1335), kalbi "ruh ile nefs arasında vasıta olan mücerred nurani bir cevher" şeklinde tanımlamıştır.[574] Ayrıca o, Kur'ân'da geçen "*Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciyi andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır…*"[575] âyetini esas almış, kalbi buradaki cam fanusa ve inci gibi parlayan yıldıza benzetmiştir.[576]

Bununla birlikte tasavvufta, kalbin maddi ve manevi âlemdeki hakikatleri görme yeteneği "kalp gözü ile görmek (*basiret*)" şeklinde ifade edilmektedir. Kalp gözünün

---

[569] Ibn Manzur, ts., "Kalb", 2/144.

[570] Cebecioğlu, "Kalb", 264.

[571] Cebecioğlu, "Kalb", 264.

[572] Cebecioğlu, "Kalb", 264.

[573] Cebecioğlu, "Kalb", 264.

[574] Kâşânî, "Kalb", 83.

[575] en-Nûr 24/35.

[576] Kâşânî, "Kalb", 83.

görmemesi de körlük olarak ifade edilmiş ve "*Yeryüzünde hiç dolaşmıyorlar mı ki ibret almış kalplere yahut işitmiş kulaklara sahip olsunlar! Şu bir gerçek ki gözler körleşmez, fakat göğüslerdeki kalpler körleşir.*"[577] âyeti delil olarak gösterilmiştir.[578]

Kalbin saflaştırılması ve nefsin tezkiye edilmesi, hem kalbin nurla dolması hem de kalp gözünün hakikatleri görmesini sağladığı söylenebilir. Bu temizlik ve terbiye ile birlikte kalpte yalnızca Allah ve onun tecellileri yer alabilir. Kulun kalbinde ne varsa sevgilisi o olur.[579] Bu sebeple mutasavvıflar kalpten mâsivânın, yani Allah dışındaki şeylerin arındırılması gerektiğini ifade ederler.[580] Kalp yalnızca Allah ve O'nun sevgisi ile dolmalıdır.

Ahmed Cezbî de gönülden Allah dışındaki şeyleri çıkarmanın kişiyi hem dünyada hem de ahirette yücelteceğini ifade etmektedir. Bunun için tefekkür edilmesini öğütlemektedir. Tefekkür vesilesiyle gönlünü hevâ ve heveslerinden uzaklaştırabilir. Bununla birlikte sâlih amel işlemeye önem vermesini de öğütlemektedir.[581] Hakikat gözünü açıp gönlü karanlığın tuzağından kurtarmak gerekmektedir. Bununla birlikte varlık sevgisini gönülden attığında tasavvuf yolunda ilerlemenin ve kazancının kolaylaşacağını ifade etmektedir.[582]

Hacı Bayrâm-ı Velî, kalbi bir şehir, bedeni ise bir ülke gibi görmekte ve bu benzetme kendisine ait "*Çalabım bir şar yaratmış iki cihan arasında / Bakıcak Didar*

---

[577] el-Hac 22/46.

[578] Erkaya, *Kur'ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 141-142.

[579] Cebecioğlu, "Mâsivâ", 320.

[580] Cebecioğlu, "Mâsivâ", 320.

[581] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 36b.

[582] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 38a.

görünür ol şarın kenaresinde" dizelerine dayanmaktadır. Burada şâr kelimesi kalp anlamında kullanılmıştır. Bir ülkenin bir şehirden yönetildiği gibi kalp de bedeni yönetmektedir.[583] Ayrıca kalp Kâbe'ye benzetilmiştir. O da Kâbe gibi Allah'ın evidir, onun gibi geniş ve sonsuzdur. Burası Allah'ın tecelligâhıdır.[584] Yunus Emre'ye göre de can gözü gönülde gizlidir ve bu can gözüyle Allah'a ulaşılır.[585]

Ahmed Cezbî de gönlün Kâbe'sine bakılmasını öğütlemektedir. Çünkü kalbe gelen kötü hâtırlar ancak kalpte yalnızca Allah'a yer verilirse yatışabilir. Vahdet nurunun doğması için içinden ve dışından tüm karanlıklar gitmesi gerekmektedir. Ahmed Cezbî bu sözlerinin idrak edilip kalbin temizlenmesi durumunda orasının tecelligâh olacağını belirtmektedir. Bununla birlikte kalp, içinde Allah dışındaki şeyler boşaltılırsa kemâle ulaşılabilir. Hakikat gözünü açtığında, gönlündeki tüm kötülükler gitmektedir. Ahmed Cezbî, bunun için erenlerin himmetini her zaman çok istemeyi ve bununla sır ehli (*ehl-i râz*) olunabileceğini ifade etmektedir. Böylece Allah tarafından ihsan kapıları açılmakta ve pîr olunabilmektedir. Bunun için gönülde aşka yer verip O'nun dışındaki her şeyi aşkın ateşi ile yok etmek gerekmektedir.[586]

Hacı Bayrâm-ı Velî'ye göre, "yere ve göklere sığmayan Allah, insanın gönlüne sığabilir."[587] Ahmed Cezbî de bu rivâyeti risâlesinde kudsi hadis olarak nakletmiştir.

---

[583] Bayram Ali Çetinkaya, "Hacı Bayram-ı Veli Düşüncesinde Kalp ve Gönül", *Hacı Bayram-ı Velî: IV. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu*, ed. Vahit Göktaş - Harun Alkan (Ankara: İlâhiyât, 2019), 55.

[584] Çetinkaya, "Hacı Bayram-ı Veli Düşüncesinde Kalp ve Gönül", 56.

[585] Çetinkaya, "Hacı Bayram-ı Veli Düşüncesinde Kalp ve Gönül", 62.

[586] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 38b.

[587] Çetinkaya, "Hacı Bayram-ı Veli Düşüncesinde Kalp ve Gönül", 71.

Gönül evinin her zaman temiz tutulmasını ve hiçbir anın boş işlerle geçirilmemesini de tavsiye etmektedir. Gönlün arştan daha yüce olduğunu ve gönlün Allah'ın arşı kılınması gerektiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda Allah'ı gönlün Kâbe'si kılıp daima onu tavaf etmeyi öğütlemektedir.[588]

Ahmed Cezbî Hz. Peygamber'e ait "*Ne yerim ne göğüm ne de kürsüm beni kuşattı. Yalnızca vera sahibi, saf, takvalı, mümin kullarımın kalbi beni kuşattı*."[589] hadisiyle amel edilmesini, böylece tüm temiz davranışlarının ve amelinin kâmil olacağını ifade etmektedir.[590] Ayrıca kalbe Allah'ın evi denilmesi için kalbin arştan ve kürsüden daha yüce olması ve bununla birlikte Allah'ın kalbi nazargâh etmesi için Allah dışındaki her şeyin oradan arındırılması gerekmektedir.[591] Bunun dışında, bu arınmayla Ahmed Cezbî'nin de tavsiye ettiği gibi gizli şirkten de kurtulabilir. Böylece Allah'ın nurunun girmesi için kalbin kapıları açılır.[592] Bunlara ek olarak kâmil bir insan olmak için kalbin gaflet uykusundan uyanması - nefsin arzularına uymamalı ve zamanını boş işlerle geçirmemeli - gerekmektedir.[593]

---

[588] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 39a.

[589] Ali el-Kârî el-Herevî Mekkî, *el-Masnu' fî ma'rifeti'l-hadîsi'l-mevdu' (Mevdû'ati's-suğrâ)*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Haleb: Mektebetü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 1969), 164 (No: 293).

[590] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 39a.

[591] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 39b.

[592] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 39b.

[593] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 36b.

2.5.9.1. Takva

Takva sözlükte "korkma, sakınma, kaygılanma" gibi anlamlara gelirken, bir terim olarak "dini daha derin bir boyutta yaşamak ve dinde hassasiyet göstermek" şeklinde tanımlanmaktadır.[594] Takva sahipleri ruhsatla sınırlı kalmayıp azimetle amel ederler.[595]

Kuşeyrî'ye göre takva, "bütün iyilikleri ve faziletleri kendinde toplayan bir haslet" iken onun "hakikati ise Allah'a itaat ederek azabından sakınmak"tır.[596] Ebû Abdullah Ruzbârî (ö. 322/934) de takvayı "Seni Allah'tan uzaklaştıran şeyden uzak kalmandır." şeklinde açıklamıştır.[597]

Sehl et-Tüsterî (ö. 283/896), Kur'ân'da geçen "*Onların ne etleri Allah'a ulaşır ne de kanları; O'na ulaşacak olan sadece sizin takvanızdır*."[598] âyetinde geçen takvanın nefsten ve halktan uzaklaşmak, yani ihlas olduğunu ifade etmektedir.[599] Hz. Peygamber'e (s.a.s.) göre takvada dikkat edilecek husus İslamiyet'in doğru bir şekilde, titiz bir şekilde yaşanmasıdır.[600] Muhâsibî'ye (ö. 243/857) göre, takvanın temelini

---

[594] Cebecioğlu, "Takva", 472.

[595] Cebecioğlu, "Takva", 472.

[596] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 200.

[597] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 201.

[598] el-Hac 22/37.

[599] Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 163.

[600] Erhan Yetik, "Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Zühd ve Takvası", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1993), 133.

Allah'tan[601] ve onun hoş karşılamayacağı şeylerden sakınmak oluşturmaktadır.[602] Ayrıca Allah'ın sorumlu tuttuğu yükümlülükleri yerine getirmek de takva kapsamına girmektedir.[603]

Ahmed Cezbî de takva sahibi olmayı öğütlemektedir. Davranışlarında ve sözlerinde takva üzere yüce olunmasını tavsiye etmektedir. Böylece takva nurunu elde edebilir, onunla yol arkadaşı olabilir. Ahmed Cezbî torununun bu nuru elde etmesinin kendini de mutlu edeceğini belirtmektedir.[604]

2.5.9.2. Kanaat

Arapça kökenli bir kavram olan kanaat sözlükte "memnun,[605] ikna olmak, yetinmek" manalarına gelmektedir.[606] Kanaatte esas olan yaşamak için gerekli ihtiyaçlarla yetinmek ve nefsin arzularından uzak durmaktır. Aynı zamanda yeme içme gibi meselelerde aşırıya kaçmamak da kanaat kapsamındadır.[607] Ebû Abdullah b. Hafîf'e (ö. 371/982) göre "kanaat elde bulunmayana istekli olmamak ve elde bulunana ihtiyaç duymamaktır."[608] Kanaat da az ile yetinmek esastır. Ancak burada dikkat

---

[601] Muhâsibî, *er-Riâye Nefs Muhasebesinin Temelleri*, 70.

[602] Muhâsibî, *er-Riâye Nefs Muhasebesinin Temelleri*, 74.

[603] Muhâsibî, *er-Riâye Nefs Muhasebesinin Temelleri*, 74.

[604] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 38a.

[605] Ibn Manzur, ts., "K-n-a", 2/173.

[606] Cebecioğlu, "Kanaat", 268.

[607] Cebecioğlu, "Kanaat", 268.

[608] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 246.

edilmesi gereken bir husus vardır. Buna göre çalışıp çaba göstermemek, sorumlulukları yerine getirmemek, gerekeni yapmamak ve sadece her şeyi Allah'a havale etmekle kanaat sahibi olunmamaktadır.[609] Elinden geleni yaptıktan sonra eldekiyle yetinmek gerekmektedir.

Ahmed Cezbî de kanaat edenlerin dünyanın hükümdarı ve âlemin bilginleri olduğunu ifade etmektedir. Onlar âlem içerisinde ışık saçmakta, Hz. İsa'nın ve Hz. Musa'nın durumunu idrak edebilmektedirler.[610] Ahmed Cezbî, kanaat edenlerin hükümdarlığını göstermek için Divan edebiyatındaki mitolojik karakterlerden benzetmeler yapmıştır. Kanaat edenlerin dünyayı hükümdarlık altına alan Sâm ve Kahraman olduklarını ifade etmektedir.[611] Kahraman, Pişdadiyan ailesinden Tahmurs'un oğlu olarak bilinmekte ve yiğitlik sembolü olarak kullanılmaktadır.[612] Sam da Dîvân şiirindeki kahramanlık sembollerinden[613] ve *Şehnâme*'de yer alan kahramanlardan birisidir. Feridun tarafından ona "dünya pehlivanı" unvanı verilmiştir.[614] Ahmed Cezbî kanaat edenlerin İskender, Şah Feridun, Lokman'la veya

---

[609] Mahmut Kaya, "İslam'da Kanaat Kültürü", *Tüketim ve Değerler* (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2010), 69.

[610] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 36b.

[611] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 36b.

[612] Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsânevî Şahıslar* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998), 212.

[613] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsânevî Şahıslar*, 265.

[614] Şerife Ağarı, "Bir Övgü Unsuru Olarak Şehnâme Kahramanlarının Klasik Türk Şiirindeki Dönüşümü: Bâkî-Nedîm Karşılaştırması", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 39 (2018), 248.

Felatun (Eflatun) ile birlikte olmasını öğütlemektedir.[615] Pişdadi hanedanına mensup olan Feridun, beş yüz yıl boyunca saltanatta kalmış, İran tahtına geçen en büyük mitolojik kahramandır.[616] İskender'in kim olduğuyla ilgili ise üç farklı görüş bulunur. Biri İslam tarihinde peygamber olup olmadığı tartışmalı olan Zülkarneyn, diğeri Yunan tarihinde bahsedilen Büyük İskender ve üçüncüsü ise ikisinin karıştırıldığı, âb-ı hayatı arayan ve Divan edebiyatında yer alan İskender'dir.[617] İskender yenilmez bir kahraman, dünyayı dolaşan bir liderdir.[618] Ahmed Cezbî dünyaya sadece savaş ve silahla hükmedenlere yer vermemiş, bununla birlikte ilmi açıdan bilgili âlim kişilere de yer vermiştir. Bunlardan biri Sokrates'in (M.Ö. 469-399) öğrencisi olan ve Aristoteles'e (M.Ö. 384-322) da hocalık yapan Eflatun/Platon'dur (M.Ö. 430-348).[619] Divan şiirinde bu benzetme, övülen kişinin tedbirinin ve aklının Eflatun'dan daha üstün olduğunu göstermek için verilmektedir.[620] Lokman ise Divan şiirinde hikmetin sembolü olarak kullanılan bir şahıstır.[621]

---

[615] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 36b.

[616] Ağarı, "Bir Övgü Unsuru Olarak Şehnâme Kahramanlarının Klasik Türk Şiirindeki Dönüşümü: Bâkî-Nedîm Karşılaştırması", 239.

[617] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsânevî Şahıslar*, 191.

[618] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsânevî Şahıslar*, 208.

[619] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsânevî Şahıslar*, 429.

[620] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsânevî Şahıslar*, 431.

[621] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsânevî Şahıslar*, 432.

2.5.9.3. Merhamet

Rahmet kavramı Kur'ân'da; "Allah'ın sıfatı, cehennem azabından kurtuluş, insan ve hayvan cinsinin rızkları, bir bela, musibet veya imtihandan afiyete ulaşıp kurtuluşa erme, düşmana karşı yardıma uğrama, iman ehli arasında ülfet ve muhabbet, kurtuluş ve emniyet yurdu olan cenneti" ifade etmek için kullanılmaktadır.[622] Allah'ın "günahkârları ve günaha zorlananları affetmesi, kulların bu günahlar sebebiyle ettikleri tövbeyi kabul etmesi, şer'i kurallar, suçlara karşı belirlenen cezalar, insanlık tarihi boyunca rehber olarak peygamber ve kitap göndermesi, işledikleri amellerden dolayı sevap vermesi" O'nun kullarına rahmet ve merhamet gösterdiğinin bir delilidir.[623] Müminlerin daima Allah'tan rahmet ve merhamet istemesi gerekmektedir. Ayrıca rahmet ve merhamet hem peygamberlerin hem de sâlihlerin özellikleri arasında yer almaktadır.[624] Hz. Peygamber tüm insanlara merhamet göstermemizi öğütlemektedir.[625] Çocukları sevip öpmek de merhametin göstergesidir.[626]

---

[622] Detaylı bilgi için bk. Raşit Küçük, "İslâm Kültüründe Sevgi İçin Kullanılan Kavramlar Muhabbet, Meveddet, Rahmet ve Merhamet", *Kutlu Doğum: 2006: İslâm Ahlâkı ve Sevgi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 82.

[623] Küçük, "İslâm Kültüründe Sevgi İçin Kullanılan Kavramlar Muhabbet, Meveddet, Rahmet ve Merhamet", 83-85.

[624] Küçük, "İslâm Kültüründe Sevgi İçin Kullanılan Kavramlar Muhabbet, Meveddet, Rahmet ve Merhamet", 86.

[625] Küçük, "İslâm Kültüründe Sevgi İçin Kullanılan Kavramlar Muhabbet, Meveddet, Rahmet ve Merhamet", 87.

[626] Küçük, "İslâm Kültüründe Sevgi İçin Kullanılan Kavramlar Muhabbet, Meveddet, Rahmet ve Merhamet", 88.

Ahmed Cezbî, fakir ve dervişlerle dost olmanın, onlara merhamet göstermenin nimetlerin özeline ve çok olmasına vesile olduğunu ifade etmektedir. O, miskinlere ve yetimlere merhamet göstermeyi ve halim, selim ve akıllı olmayı öğütlemektedir.[627] Ahmed Cezbî Hz. Peygamber'den şu rivâyete yer vermektedir:[628] "Rahman, merhamet edenlere merhamet eder. Yerdekilere merhamet edin ki göktekiler de size merhamet etsin."[629] Eğer kişi merhamet ehli olursa, âlem de ona şefkat gösterir. Bununla birlikte insanlara elinden veya dilinden bir zarar gelmemesine dikkat etmeli yoksa kazancı sadece kötü sözler olur.[630]

Hz. Peygamber, "İnsanların en hayırlısı (iyisi) insanlara fayda verendir. İnsanların en şerlisi (kötüsü) insanlara zarar verendir." buyurmuştur. O, sâlike her zaman hayır için vesile olmayı öğütlemektedir. Çünkü bu şekilde onun kötü sıfatlarla anılmayacağını ifade etmektedir. Sâlik âlem içinde şefkat ehli olmak isterse bu hadise dikkat etmelidir.[631]Âlemdeki insanların hayırlısı olan insanlara hayırlarda bulunandır. Ahmed Cezbî sâliki kötü işlerden uzak durma hususunda uyarmıştır. Eğer bu kötülüklerle ilgilenirse o, insanlar arasında kötü biri olarak tanınıp bilinecektir. Ahmed Cezbî, onun bu öğüdü dinleyerek kendini güvenli bir mekânda tutmasını tavsiye etmiştir. Bununla birlikte, kötülük eden hem dünyada hem de ahirette kötülük bulur.

---

[627] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 38b.

[628] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 39a.

[629] Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, thk. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, 1996), "Edeb", 3/58/66 (No: 4941).

[630] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 39a.

[631] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 39a.

İyilik eden ise her zaman iyilik görür. İyinin her hali iyi olurken kötü olan ise kemâli bulamaz. Sözün kısası Ahmed Cezbî, insanların hayırlısı olmada kendini tamamlamasını ve buna özen göstermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Allah hayır işlerini sevdiği için hem gizli hem de açıktan hayır işlemek gerekmektedir.[632]

2.5.10. İbadet

Arapça kökenli bir kelime olan ibadet, sözlükte "boyun eğmek, kulluk etmek ve itaat etmek" gibi anlamlara gelmektedir.[633] Kâşânî ibadeti "Allah Teâla için son derece tezellül göstermek" şeklinde tanımlamaktadır.[634] Allah'a kulluk etmek üç farklı kavramla ifade edilmektedir. Bunlardan ilki ibadet kavramıdır ki bununla avamın kulluğu ifade edilmektedir.[635] İkincisi havâsa mahsus olan ubûdiyyet,[636] üçüncü ve üst derece olan ise hassu'l-havâsa ait olup ubûdettir.[637] İslam'da namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek gibi temel farz ibadetler bulunmaktadır. Allah'a ulaşmak amacıyla, tarikat ehli farz ibadetlerin dışında vaciplere, nafilelere ve sünnetlere önem vermelidir.[638] Ahmed Cezbî, kemâle ulaştıran tasavvuf yoluna girmek isteyenlerin

---

[632] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 39a.

[633] Cebecioğlu, "İbâdet", 229.

[634] Kâşânî, "İbâdet", 54.

[635] Kâşânî, "İbâdet", 54; Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 280.

[636] Kâşânî, "Ubûdiyyet", 54; Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 280.

[637] Kâşânî, "Ubûdet", 54; Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 280.

[638] Cebecioğlu, "Tarîkat", 474.

ibadetlerini yerine getirmesi gerektiğini belirtmiştir.[639] Sâlik âbid olup her iş zahitçe işlenmelidir. Ahmed Cezbî sâlikin mutluluğu elde edebilmesi için farz ibadetleri yerine getirmesini ve nafile ibadetlere de önem vermesini tavsiye etmektedir. Eğer ibadetlerini yerine getiremez ve eksiklikleri, kusurları olursa dünyada ve ahirette huzur bulamayacağı konusunda ise ikaz etmiştir.[640] Risâlesinde namaz ve oruç ibadetlerine -sünnet ve nafile namazlar ile birlikte nafile oruçlara- yer vermiştir.

2.5.10.1. Namaz

Farsça kökenli bir sözcük olan namazın Arapçası "salat"tır.[641] Bu kavram sözlükte, "zikir, boyun eğmek" manalarına gelmektedir.[642] Salat (çoğulu salavat) kelimesi ise sözlükte "rükû ve secde" anlamlarının yanında "dua"[643] ve "istiğfar" manalarını da taşımaktadır.[644] Sühreverdî'ye göre, namazın rükû ve secdeyi kapsaması kişinin tüm azalarıyla namaz kıldığını göstermektedir.[645] Namaz ile birlikte hem nefs arındırılır hem de manevi miraç gerçekleşmiş olur.[646] Kur'ân'da Mü'minûn sûresinde

---

[639] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 42a.

[640] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 44a.

[641] Cebecioğlu, "Namaz", 357.

[642] Hücvirî, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*, 362.

[643] Cebecioğlu, "Salât, Salavâta", 416.

[644] Ibn Manzur, ts., "Salat", 2/469.

[645] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 385.

[646] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 382.

geçen "*Müminler kesinlikle kurtuluşa ermiştir; ki onlar namazlarında derin bir saygı hali yaşarlar.*"[647] âyetleriyle namazı huşu içinde kılanların dünyada da ahirette de kurtuluşa ulaşacağı belirtilmiştir.[648] Sûfîler namaz kılarken kalbin Allah dışındaki her şeyden arındırılması gerektiğini vurgulamaktadır.[649] Tâ-hâ sûresinde geçen "*Kuşkusuz ben, yalnız ben Allah'ım. Benden başka tanrı yoktur. O halde bana kulluk et, beni hatırında tutmak için namaz kıl.*"[650] âyeti namazın niçin emredildiğine işaret etmektedir. Buna göre Allah, kulunun O'nu unutmaması ve daima hatırlaması için namaz kılmayı emretmektedir.[651]

Ahmed Cezbî de Allah'ın emrettiği farz olan beş vakit namazın kılınması gerektiğini belirtmektedir. Bununla birlikte sünnet namazları kılmak için de çabalamak gerekmektedir. Nafile namazları kılmanın farz ve sünnet namazların alışkanlık haline getirilmesinde ve hayatına yerleştirilmesinde bir aracı olduğunu belirtmektedir.[652] Bununla birlikte Ahmed Cezbî, namazın habercisi olan ezan okunurken onu dinlemek gerektiğini ifade etmektedir. Ezan duasına da yer vermekte ve bunu okumanın erkân olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bunu Bayramiyye'nin rüsumu arasında saymaktadır.[653] Ezan duası şu şekildedir:

---

[647] el-Mü'minûn 23/1-2.

[648] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 382.

[649] Serrâc, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, 175.

[650] Tâhâ 20/14.

[651] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 384.

[652] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 42a.

[653] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 42a.

اللهم ربَّ هذه الدعوة التامة والصلوةِ القائمةِ آتِ محمدٍ الوسيلةَ والدرجةَ والفضيلةَ الرفيعةَ العاليةَ وابْعثْهُ مقامًا محمودًا الذى وعدتهُ وعْدًا حسنًا إنّك لا تُخلفُ الميعادَ

"Allah'ım, bu tamamlanmış davetin ve kılınacak namazın Rabbi. Muhammed'e (s.a.s.) vesileyi, dereceyi, âli ve yüce fazileti ver. Güzel söz ile vaad ettiğin Mahmûd makamına onu ulaştır. Şüphesiz ki sen vaadinden dönmezsin."

Ahmed Cezbî, her vaktin sünnetini dört rekât kılıp bu erkâna dikkat etmeyi öğütlemektedir. Yatsının ve öğlenin -buna cumayı da ekleyebiliriz- son sünneti ise iki rekâttır. Bunlarda eksiklik olmasından sakınılmalıdır. Bu nasihati dinleyen huzuru bulur, dinlemeyen ise kurtuluş bulamaz. Ahmed Cezbî, mücahid (cihat eden), müşahid (şahitlik eden) ve müabid (ibadet eden) olunmasını ve her temiz amelin Hakk'a ait olmasına dikkat etmeyi öğütlemektedir. Onun "Hakk'a ait olan" ifadesinden kastedilen, namazı şartlarına uygun olarak yerine getirmektir. Namazı şartlarına uygun kılan yüce dergâhta makbul olur. Namazın adabına uygun olması için gönüldeki kusurların yok edilmesi gerekmektedir. Amel pak olunca gönül de pak olur. Böylece namaz, şartlarına uygun namaz olur.[654]

2.5.10.1.1. Farz ve Sünnet Namaz

Ahmed Cezbî beş vakit namazı kılmayan kişinin âdemin sırrına sahip olamayacağını ifade etmektedir. Ona göre, namazdaki kıyam, rükû' ve secdenin Sevgili'nin yolunda O'na ulaştıran vasıtalardır. Ahmed Cezbî, beş vakit namazda çok fazilet olduğunu ve bu yüzden onu terk etmemeyi öğütlemektedir. Ahmed Cezbî namazda sırlar olduğunu ve bu sırları bilen kişilerin kusurlarını giderebileceğini ifade

[654] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 44a.

etmiştir. Ancak risâlede bu sıraları açıklamamıştır. Sözün kısası namazı terk etmemek gerekmektedir. Allah onu miraç etmiş, o miraca yükselmek gerekmektedir.

Öncelikle sabah namazının vakti girince onu yerine getirmek ve gönülde Allah'tan başka ne fikir varsa terk etmek gerekmektedir.[655] Ahmed Cezbî sabah namazından sonra okunmasını tavsiye ettiği duaya yer vermiştir. Bu güzel dua ile perdeler ortadan kalkar ve sırların kapıları açılır. Gönül gözünün perdeleri açıldığında ise hem dünyanın hem de ahiretin güneşi olursun.[656]

دُعاءُ صلاةِ صُبْح

بسم الله الرحمن الرحيم اللهم إنّي أسئَلكَ رحمةً من عندكَ تُهدِى بها قلبِي وتشرحُ بها صدرِي وتجمعُ بها شملِي و تَلُمُّ بها شَعْشى وتردُّ بها الفتى وتصلح بها رَأيِي وترفع بها شَاهدِي وتُذكِّي بها عملِي وتُبيضُ بها وجهِي وتُلْهمنِي بها رُشدي وتُعْصمنِي بها كلّ شيئٍ اللّهمَّ إنّي أسئلكَ الفوزَ عند القضاءِ و منازل الشهداءِ وعيشَ الشهداءِ والنصرعلى الأعداءِ و مرافقةَ الأنبياءِ اللّهمَّ إنّى أنزلُ بك حاجتِي وإن قصرٌعند رَأيِي و ضَعْفٌ عند عملِي وافتقرت(43) الى رحمتك فأسئلك يا كافى الامورِ ويا شافى الصدورِ أن تُجِيرنِي من عذاب السعير و من دعوة الثُّبورِ و من فتنة القُبور اللهم هذا الدعاء عليك الاجابة يا رب العالمين اللهم اَصْلِحْ لِى دينِ الذى هو عصمةُ امري واصلح لى آخرتى اليها واللهم اسئلك الخير كله عاجله ما علمت معادى اللهم اجعل خير اعمارنا آخره و خير اعمالنا خاتمه ايامنا يوم تلقاك ربى لا اله الا انت خلقتنى و انا عبدك و انا على عهدك و وعدك ماستطعت اعوذبك من شر ما صنعت ابوء لك بذنبى فاغفرلى ذنوبى لا يغفر الذنوب الا انت

سبحان الله	الحمد الله	الله اكبر
٣٣	٣٣	٣٣

لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد و هو على كل شيئ قدير سبحان الله و الحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر ولا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم

"Allah'ım senin katından kalbimi kendisiyle hidâyete erdirdiğin, genişlettiğin, topladığın, görüşümü iyileştirdiğin, şahitliğimi yücelttiğin, amelimi arındırdığın,

---

655 Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 42b.

656 Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 42b.

yüzümü beyazlaştırdığın, bana rüşdü (doğru yolu) gösterdiğin, beni her şeyden koruduğun bir rahmet dilerim. Allah'ım senden kaza günü başarıyı/kurtuluşu, şehitlerin makamını, şehitlerin yaşamını, düşmanlara karşı yardımı, peygamberlerin yoldaşlığını dilerim. Allah'ım! Şüphesiz sana ihtiyacımı, bakışımdaki noksanlığı, amelimdeki zayıflığı ilettim, rahmetine muhtacım. Her işe Kâfi ve her gönle Şâfi olan senden cehennem azabından, cehennem ehlinin kurtuluş nidalarından ve kabir fitnesinden korumanı isterim. Allah'ım bu duadır, cevap vermek sana düşer. Ey âlemlerin Rabbi! Allah'ım, emirlerinde korunmuş olan dinde beni düzelt ve ahireti bana iyileştir. Dönüş sanadır. Allah'ım ömürlerimizin son günlerini ve ahiretteki ömrümüzü hayırlı kıl. Seninle karşılaşacağımız zaman, bildirdiğin tüm hayırları senden dilerim. Allah'ım senden başka ilah yoktur. Beni sen yarattın, ben senin kulunum. Elimden geldiği kadar sana verdiğim sözümde durmaktayım. Yaptıklarımın şerrinden sana sığınırım. Günahlarımı itiraf ederim, beni affet. Senden başka günahları affedecek yoktur. 33 defa Subhanallah, 33 defa Elhamdülillah, 33 defa Allahuekber zikredilir. Ardından şu şekilde devam edilir; Allah'tan başka ilah yoktur, O'nun ortağı da yoktur. Mülk O'nundur, Hamd O'nun içindir. O'nun gücü her şeye yeter. Subhanallah ve elhamdülillah ve lâ ilâhe illallah ve Allahu Ekber ve lâ havle velâ kuvvete illâ billahi'l-aliyyil azîm"[657]

Ahmed Cezbî bu duayı okuduktan sonra vird-i şerife dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu vird-i şeriften kastedilen Seyyid Yahya'nın (ö. 870/1466) virdidir. Buna ileride ele aldığımız zikir bölümünde yer vermeyi uygun gördük.

Ahmed Cezbî yetenekli sâlikin de ona kulak vermesini ve sözlerini kavramasını öğütlemektedir. Öğle namazının vakti gelince o temiz vaktini geçirmeden hemen

[657] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 42b-43a.

namazı kılmak gerekmektedir.[658] Ardından Ğaffar kapılarının açılması için şu duayı okumalı ve terk etmemelidir:

بسم الله الرحمن الرحيم اللهم اكتب لنا براءةً من النارِ و امانًا من العذابِ و جوازًا على الصراط و نصيبًا من الجنة وبُعدًا من العذاب اللهم حرّمْ وجوهَنا على النارِ وادخلنا دار القرارِ وخلّصْنا من مظالمِ العباد يا رب العالمين وعلى سيدنا محمد وآله وصحبه اجمعين

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Allah'ım bize ateşten kurtuluş, azaptan emin olma, sırattan geçiş, cennetinden bir nasip, azabından uzaklık nasib et. Allah'ım yüzümüze ateşi haram kıl, bizi karar evine girdir ve bizi insanların zulümlerinden kurtar. Ey âlemlerin Rabbi Peygamberimiz Muhammed'e (s.a.s.), ailesine ve ashabına, hepsine…"[659]

Ahmed Cezbî ikindi namazını eda etmenin kişiyi rıza sahibi kılacağını ifade emektedir.[660] Amelin mamur olması için kalp temiz ve nur dolu olmalıdır. Bunun için kişi çalışıp çabalamalıdır ve böylece namazında tatlılık bulabilir. İkindi namazına ulaştığında vakti geçirmeden onu erkenden kılmak gerekir. Yine namazdan sonra Allah'tan ihsan bulmak için şu duayı okumayı tavsiye eder:

دُعاءُ صلاةِ عصر

اللهم أغنَنا أغنًا بالعلم وزَيّنًّا بالحكمِ وَأكرمنا بالتقوى وحمّلنا بالعافيةِ يا رب العالمين اللهم قبلَ الموت وهوّنْ علينا سكراتِ الموتِ من شدّةِ الموت يا سامع كلِّ صوتٍ برحمتك تب علينا وكرمك يا اكرم الاكرمين

"Allah'ım bizi ilim zenginliğiyle zenginleştir, bilgelik (hikmet) ile süsle, takva ile şereflendir, bize afiyet ver. Ey Âlemlerin Rabbi, ölmeden önce bizi affet, ölümün

---

[658] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 43b.

[659] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 44a.

[660] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 44a.

şiddetinden meydana gelen ölüm sarhoşluğunu hafiflet. Ey tüm sesleri işiten, rahmetinle ve kereminle duamı kabul et ey kerîm olanların en kerîmi!"[661]

İkindi namazının duası okunmalı, atlanmamalı, buyrukta kusur edilmemelidir. Gösterişten ve şöhret peşinde koşmaktan (*riya ve süm'a*) sakınmalı ve mutluluk yurdunda gezmelidir. Ne isterse Allah'a niyaz etmeli, yüzünü Rahman'ın kapısına çevirmelidir. Böylece rahmet kapıları açılır ve hikmet izleri üstüne saçılır. Hem dünyada hem de ahirette mutluluğu yakalamak için doğru bir şekilde kulluğu yerine getirmek gerekmektedir. Allah'a kul olan kişi arzuladığı şeyleri kolayca elde edebilir.[662]

Akşam namazını kıldığında okuması gereken dua şudur:

هذا دعاء صلات مغرب

اللهم طهّر قلوبنا كقلوبِ الأبرار ودلّ اعمالنا كعمل الاخيار اللهم ارزقنا حلالًا وعمرًا طويلًا وعملًا صالحًا وايمانًا كاملًا وزهدًا دائمًا*45* وعلمًا نافعًا يا رب العالمين

"Allah'ım kalplerimizi masumların (ebrar, dindar, dürüst) kalbi gibi temizle, amellerimizi iyilerin amellerine yönlendir. Allah'ım bizi helalle, uzun ömürle, sâlih amelle, kemale ermiş imanla ve her zaman bir zahitlik ve faydalı ilimlerle rızıklandır ey Âlemlerin Rabbi!"[663]

Ahmed Cezbî yatsı vakti girdiği zaman geciktirmeden yatsı namazını kılmak gerektiğini belirtmiştir. Çünkü yatsı namazını kılan kişiye bâtının sırları açılmaktadır. Burada bahsedilen sırrı şu şekilde açıklamıştır: "Kıyamın elif olup anla onu, rükûun dal

[661] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 44b.

[662] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 44b.

[663] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 44b-45a.

olur eğriyi tutma. Çünkü secdede mim olursun, bu üç harfi sana talim edeyim. Elif, dal, mim olur âdem bak, özünü âdemiler içinde yücelt. Elif birliğe ermekten kinâyettir ki dal hidâyete işaret eder. Mim Mustafa'nın temiz ismidir, namazı anla ki Hüdâ'nın sırrıdır. Elif Allah ve dal diyanet oldu, mim vahdet sırrı mürid oldu. Eğer bu rumuzu anladıysan hazine sırrından bir tane bulursun." Yatsıda okunan ve Yaratıcının sırlarını açan dua ise şudur:

دعاء صلاة عشا

اللهم اجعل لنا من كلّ غمٍ فرجًا ومن كلّ ضيقٍ مخرجًا ومن كلّ عسرٍ
يسرًا ومن كلّ فاحشةٍ سرًا والى كلّ خيرٍ سبيلًا اللهم انّى اسئلك العفو والعافية
المعافات الدائمة في الدارين والدّنيا والاخرة يا رب العالمين وارزقنا النجوة
والسلامة وارزقنا علمًا نافعًا عملًا صالحًا وبدنًا صابرًا ورزقًا واسعًا حلالًا طيبًا
برحمتك يا ارحم الراحمين وصلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه اجمعين

"Allah'ım bize tüm üzüntülerimizden bir ferahlık, tüm darlıklardan bir çıkış yolu, tüm zorluklara bir kolaylık, tüm kötülüklerimize bir örtü ve tüm hayırlara bir yol nasip et. Allah'ım senden bağışlanma ve dünya ve ahirette devam edecek bir afiyet isterim. Ey Âlemlerin Rabbi, bizi esenlik ve kurtuluşla rızıklandır, faydalı ilimle sâlih amelle, sabırlı bedenle, temiz, helal, geniş rızıklarla rızıklandır ey merhametlilerin en merhametlisi. Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ailesine ve ashabının tamamına selam olsun."[664]

Ahmed Cezbî bu şekilde beş vakit farz namaza yer vermiştir. Bu bölümlerde namazla birlikte namazdan sonra okunacak duaları da ele almıştır. Daha sonra Ahmed Cezbî nafile namazlardan bahsetmiştir.

[664] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 45a.

2.5.10.1.2. Nafile Namaz

Mutasavvıflar ibadetin ihlasla yapılmasını gerekli görmektedirler. Ancak mutasavvıfların bir kısmı, riyaya bulaşmamak için nafile ibadetleri gizlice yapmaktadırlar.[665] Ahmed Cezbî de nafile namazı yerine getirmeyi öğütlemektedir. Tarikatta bunların da farz gibi olduğunu ve onları ihmal etmeden hemen yerine getirilmesini gerekli görmektedir. Kim usulüne uygun bir şekilde icra ederse mana feyzinin kapıları açılır. Ona göre, bu namazları kılmamak için bahane bulanlar ise helâk olur.[666] Ahmed Cezbî, nafile namazlardan; istihâre, istiâze, teheccüt, işrâk veya duhâ (kuşluk) ve munis-i kibriya namazlarına yer vermiştir.

İstihâre namazı, önemli işlerden önce kılınan iki rekâtlık bir namazdır. Bu namazın ilk rekâtında Fatiha sûresinden sonra Kâfirûn, ikinci rekâtında ise İhlas sûresi okunur.[667] Ahmed Cezbî de istihare namazının iki rekât olduğunu belirtmekle birlikte yerine getirilmesi için tavsiyelerde bulunmuştur. Bu namazdan bahsederken "dikene bakma" uyarısında bulunmaktadır. Burada kastedilen dikenin de nefs ve şeytan olduğunu açıklamıştır. Kişinin nefsi ve şeytanı reddederek Yaratıcı'nın özel, seçkin bir kulu olacağını belirtmektedir. Sâlikin şeytanın ve nefsin fısıltılarına kulağını kapatması gerekmektedir. Ahmed Cezbî istihare namazına önem vermiş ve yukarıda bahsedildiği gibi kılınmasını tavsiye etmiştir.[668]

---

[665] Hücvirî, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*, 366.

[666] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46a.

[667] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 493.

[668] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46b.

Ahmed Cezbî istiâze namazının da iki rekât olduğunu ve bu namazı kılan kişinin gönül bahçesinde, bâtınında gonca güllerin açılacağını ifade etmektedir. Bâtınındaki her bir yüce tohumun tane tane yetişeceğini ifade etmektedir.[669] Kişinin batınında mana sırları bulunmaktadır ve bunların virdi açık ve gizli olabilir. Bu gönle ekilen bir tane tohumdan on tane hâsıl olur ve böylece mana sırlarına ulaşan sâlik çabucak Allah dostuna vasıl olur. Ahmed Cezbî bu iki rekâtlık istiâze namazını naz etmeden ve sürekli olarak eda etmek gerektiğini ifade etmektedir. İstiâze namazının ilk rekâtında Felâk sûresi, ikinci rekâtında ise Nâs sûresi okunmalıdır. Bunun resm-i erkân olduğunu, kalbe nakşedildiğini ve terk edilmemesini tavsiye etmektedir. Erenlerin, Hak yoluna korkusuzca gidenlerin bunu böyle rüsum ettiğini ve uymak gerektiğini ifade etmektedir. Bu namazı kılarken secde halinde şunu okumak gereklidir:

سبحان ذ الملك والملكوت سبحان ذ العزة والجبروت

سبحان الحى الذى لا يموت سبوح قدوس ورب الملائكة والروح

"Mülk ve melekûtun (maddi ve manevi bütün âlemlerin) sahibini tesbih ederiz. İzzet ve ceberut (ululuk) sahibini tesbih ederiz. Hiç ölmeyecek diri olanı tesbih ederiz. Mukaddes, münezzeh, meleklerin ve Ruh'un Rabbi!"[670]

Daha sonra gönül evinin mamur olması için istihâre duasının okunmasını tavsiye etmiştir.[671]

اللهم استخيرك بعلمك واستقدرك بقدرتك واسئلك بفضلك العظيم انك تقدر والاقدر

وتعلم ولا اعلم انك انت العلام الغيوب غفار الذنوب ستار العيوب اللهم بعزنا

---

[669] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46b.

[670] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 47a.

[671] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 47a.

بعيوبنا انفسنا وسيئات اعمالنا وتكلنا الى نفسنا طرفة عين ولا اقل من ذلك

وانصرنا على اعدائنا وجعلنا من الذين خرجوا من الدنيا آمنين

ولا تفضحنا على رأس الاشهاد وانك لا تخلف الميعاد

> "Allah'ım ilminle istihare ediyorum ve senden senin gücünle güç isterim ve senin yüce ihsanından isterim. Şüphesiz ki sen her şeye güç yetirirsin ben güç yetiremem. Ve sen bilirsin ben bilmem. Şüphesiz ki sen bütün gaypları bilirsin, günahları affedersin, ayıpları, kusurları örtersin. Allah'ım bizi kararlı kıl, nefsimizin ayıplarıyla, kusurlarıyla ve amellerimizin kötülüğüyle ve göz açıp kapayıncaya kadar ve bundan daha kısa bir süre için bile bizi nefsimize bırakma. Düşmanlarımıza karşı bize zafer ver ve bizi dünyadan güvenli ayrılanlardan eyle."[672]

Furkân sûresi 64. âyette "*Gecelerini rablerine secde ederek, huzurunda durarak geçirirler.*"[673] buyurulmuştur. Burada bahsedilen namaz teheccüt namazıdır. Ahmed Cezbî gecenin ortasında teheccüt namazı olduğunu söylemektedir. Onu eda ederek Allah'a kulluk edilmesini nasihat etmektedir. Bu namazla gönül evinin temiz, mamur ve nur dolu olacağını belirtmektedir. Ahmed Cezbî teheccüt namazının 12 rekât kılınması gerektiğini ifade etmektedir. Teheccüt namazını vakti geldiğinde kılmak gerektiğini, böylece Allah'ın sırlarının ona açılacağını belirtmektedir.[674] Namazın zâhirinin bir de bâtını olduğunu, bâtın yolunda büyük rüsum olduğu için namazda tüm azalarının kâim olması gerektiğini ifade etmektedir. Her bir namazın bin tane namaz yerine geçmesini temenni etmektedir. Ayrıca, devamlı olarak namazı kılmak için çalışıp çabalamak

---

[672] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 47a-47b.

[673] *Kur'an Yolu Meâli*, el-Furkân 25/64.

[674] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 47b.

gerektiğini belirtmiştir.[675] Gece teheccüt namazına kalkmak zor olduğu gibi bazı sebepler bu durumu daha da zorlaştırmaktadır. "Dünya işlerini çokça düşünmek, dünya ile fazlaca meşgul olmak, azaların yorgun olması, midenin yemekle dolu olması, çok konuşmak, boş ve günah şeylerle meşgul olmak, öğleden sonra kaylûle uykusunu terk etmek." gece kalkıp namaz kılmayı güç hale getirmektedir.[676]

Ahmed Cezbî, risâlede işrâk namazına da yer vermiştir. Bu namaz işrâk vakti geldiğinde hemen kılınmalıdır. Ahmed Cezbî, işrâk namazının iki rekât olduğunu, eskiden beri bu usulle kılındığını ifade etmektedir. İşrâkın diğer ismi duhâdır ki bu da Kur'ân'daki 93. sûredir. Birinci rekâtta Fatiha sûresinden sonra Duhâ, ikinci rekâtta ise İnşirâh sûresi okunmalıdır.[677] Kuşluk namazı için en güzel vakit sabah ile öğle ortasıdır.[678] Kuşluk namazı ve diğer namazlardan sonra biraz uyumak güzeldir.[679]

Ahmed Cezbî nafilelerden birinin de Duhâ namazı olduğunu ifade etmektedir. Duhâ namazı altı rekât kılınır ve her iki rekâtta bir selam vermek gerekmektedir. Çünkü Duhâ namazının usulü budur ve ne eksik ne de fazla olmamalıdır. Birinci rekâtta Duhâ, ikinci rekâtta İnşirâh sûreleri okunmalıdır.[680] Bu namazı böyle kılmaya dikkat etmek gerekmektedir. Çünkü usulü budur. Bununla birlikte vaktine de dikkat etmek gerekir. Vakte dikkat etmek kulun Allah'ın katında nur dolu olmasını sağlamaktadır. Karanlık âlemde yorgun kalmadan kendini mehtap gibi parlak kılmalıdır. Bir kimse ışıksız

---

[675] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 47b.

[676] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 482.

[677] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46b.

[678] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 494.

[679] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 496.

[680] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48a.

karanlığa ererse görmeyen âmâ gibi kimsesiz kalır. Her bir gece ve gündüz durmadan Allah'a niyaz etmelidir ki böylece gönlüne ay gibi çocuk doğsun.[681] Ahmed Cezbî, özetle, her zaman Duhâ namazının kılınmasını ve gönlünde Allah'tan gayrısını yok etmeyi öğütlemektedir. Duhâ namazı öğleye iki saat kala kılınmalı, ertelenmemelidir.[682]

Akşam namazından sonra ise munis-i kabir namazı eda edilmelidir. Bu namaz da iki rekât şeklinde kılınmakta ve ertelenmemelidir. Munis-i kabir, tevhid erbabının kıldığı bir namazdır. Bu namaz, onu kılan kişiye arkadaş olur ve yüceltir. Ahmed Cezbî her rekâtında "kul euzun birini ekle" ki gönül yakanın gitsin, demiştir. Burada "kul euzun" ile kastedilen sûrelerden biri Felâk ve diğeri de Nas sûresidir. Namazın usulü budur, yerine getirmeye özen gösterilmelidir. Eğer buna dikkat edilirse üzerine yücelik kapıları açılır.[683]

---

[681] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 47b.

[682] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48a.

[683] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48a.

2.5.10.2. Oruç

İslam'ın şartlarından biri oruç ibadetidir. İmsak vaktinden akşam güneşin batmasına kadar geçen sürede bir şey yiyip içmemek oruç ibadetinin zahiridir. Oruç ibadetinin tam anlamıyla yerine getirilmesi için sadece aç kalmak değil, gözün, kulağın ve elin de Allah'ın yasakladıkları şeylerden sakınılması gerekir.[684] Oruç hem nefsi korumak hem de azaları korumak için fayda sağlar.[685] Ayrıca oruçla birlikte şehvet ve arzulara karşı da sabır gösterilmiş olur.[686] Bununla birlikte nefsin isteklerine karşı çıkmak da orucun adaplarındandır.[687] Oruç, ebedi olarak cennette kalmanın bir aracıdır.[688] İftarda her gün yediği miktardan daha az yemesi orucun daha anlamlı olması için önem arz etmektedir.[689] Bununla birlikte, orucu gizli bir şekilde tutmak da orucun adabındandır.[690]

Ahmed Cezbî risâlesinde nafile oruç tutmanın faydalı olacağı günlere değinmiştir. Öncelikle hafta içi iki gün oruç tutmak tarikatın rüsumundandır. Bu günlerden biri pazartesi, diğeri ise cumadır. Bunların dışında Şevval'in altısında ve üç aylarda –ki bunlar Receb, Şaban ve Ramazan'dır- oruç tutulmasını tavsiye etmiştir. Bunların terk edilmemesini öğütlemiştir. Muharrem'in onunda da oruç tutmak

---

[684] Serrâc, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, 183-184.

[685] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 425.

[686] Serrâc, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, 183-184.

[687] Serrâc, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, 184.

[688] Hücvirî, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*, 382.

[689] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 425.

[690] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 430.

gerektiğini ve bunda büyük sırlar olduğunu da belirtmiştir. O günlerde Hz. Hüseyin'i hatırlayıp kan ağlamasını ve her yönden oruç tutmasını da söylemiştir.[691]

2.5.11. Zikir

Arapça kökenli bir kavram olan zikir hatırlamayı ifade etmektedir.[692] Sözlükte "bir şeyi hatırlamak, dilde olan şey" şeklinde açıklanmıştır.[693] Bu hatırlama iki farklı şekilde gerçekleşebilir. Birincisi önce unutup sonra hatırlama, diğeri ise hiç unutmayıp sürekli hatırlamaktır. Tasavvufi bir terim olarak ise "Allah'ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten ve nisyandan kurtuluş" şeklinde açıklanmıştır.[694] Ahzâb sûresindeki "*Ey iman edenler! Allah'ı çok çok anın.*"[695] âyetiyle Allah'ı zikretmek emredilmiştir.[696] Kur'ân'da 291 defa geçen zikrin hakikati, zikredilenden, yani Allah'tan başkasını unutmaktır.[697] Hz. Peygamber'in (s.a.s.) de zikrin önemi ve fazileti hakkında hadisleri bulunmaktadır.[698]

---

[691] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46a.

[692] Cebecioğlu, "Zikr", 546.

[693] İbn Manzûr, "Zikr", 1/1071.

[694] Erkaya, *Kur'ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 134.

[695] el-Ahzâb 33/41.

[696] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 301.

[697] Cebecioğlu, "Zikr", 546; Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*, 169.

[698] Detaylı bilgi için bk. Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 301.

İlk dönem mutasavvıflarından Kuşeyrî "dilin zikri" ve "kalbin zikri" olmak üzere iki tür zikir bulunduğunu ve ancak dilin zikriyle kalp zikrine ulaşılabileceğini söylemektedir.[699] Ayrıca kulun karşılaştığı bela ve musibetlerin uzaklaşmasında ve düşmanlara karşı mücadelede zikir bir yardımcıdır.[700]

Tüm ibadetlerde bir öz olarak bulunan zikrin diğer ibadetlerden ayrılan bir özelliği vardır.[701] Buna göre Allah'ı zikretmenin belli bir vakti yoktur.[702] Âl-i İmrân sûresinde geçen, "*Onlar ayakta dururken, otururken, yatarken hep Allah'ı anarlar…*"[703] âyeti her hal ve durumda Allah'ı zikretmeye teşvik etmektedir.[704] Müminlerin sürekli bir şekilde zikre devam etmeleri istenmektedir.[705] Allah'ı zikretmenin karşılığında Allah'ın da kulunu anacağı, Bakara sûresinde geçen "*Artık siz beni anın ki ben de sizi anayım…*"[706] âyetiyle desteklenmektedir.[707]

Ahmed Cezbî de gece gündüz Allah'ı zikretmekle meşgul olmayı öğütlemektedir. Böylece Allah katında özel bir yeri olacağını[708] ve mana sırlarına

---

[699] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 301.

[700] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 302.

[701] Cebecioğlu, "Zikr", 546.

[702] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 303; Cebecioğlu, "Zikr", 546.

[703] Âl-i İmrân 3/191.

[704] Erkaya, *Kur'ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 138.

[705] Ali Tenik - Vahit Göktaş, *Zikir - Allah'la Varolmanın Yolu* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2015), 46.

[706] *Kur'ân Yolu Meâli*, el-Bakara 2/152.

[707] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 303.

[708] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 38a.

ulaşılabileceğini belirtmiştir.[709] Ahmed Cezbî, risâlede sabah ve akşam virdine yer vermiştir. Ayrıca tevhid zikrini de ele almıştır. Ayrı bir bölüm olarak incelemese de zikrin adabıyla ilgili yer yer kısa bilgilere yer vermiştir.

2.5.11.1. Vird-i Sabah

Mutasavvıflar sabah namazından sonra Kur'ân okumakla birlikte hem dil hem kalp ile zikir yapmayı önemli görmüşlerdir.[710] Ahmed Cezbî de sabah namazından ve duasından sonra zikre yer verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Sabah virdinden kastedilen Seyyid Yahya'ya ait olan zikirdir. Buna "vird-i Yahya" da denilmektedir. Ona göre bu vird ile birlikte Allah'ın sırları görünür.[711] Ahmed Cezbî, bu virdi detaylı bir şekilde açıklamamıştır. Sadece bu zikrin sabah namazından sonra yapılmasına ve ilahi sırlara ulaştıracağına değinmiştir. Sabah virdinden sonra da bu isimleri zikretmeyi öğütlemiştir:

يا لطيف يا كريم يا باقى يا رحيم يا حفيظ يا شافى يا كافى يا كافى انت الله

Ya Latîf, Ya Kerîm, Ya Bâkî, Ya Rahîm, Ya Hafîz, Ya Şâfî, Ya Kâfî, Ya Kâfî ente Allah[712]

---

[709] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 40b.

[710] Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*, 489-490.

[711] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 43a.

[712] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 43b.

2.5.11.2. Vird-i Akşam

Ahmed Cezbî risâlede akşam virdine de yer vermiştir. Tarikatın erkânlarından biri olan bu virde dikkat edip yerine getirilmesini tavsiye etmiştir. Asla terk edilmemesi gerektiği hususunda uyarmıştır. Akşam virdi akşama doğru okunmaktadır. [713] Hacı Bayrâm-ı Velî tarafından oluşturulan bu vird, gizli veya açık olarak okunabilir. Bunda var olan sırlara ulaşmak için bu virdi yerine getirmek gerekmektedir.[714]

Ahmed Cezbî ikindiden sonra akşama doğru yapılmasını tavsiye ettiği vird:[715]

- 7 defa < فاتحة >
- 7 defa < آية الكرسى >
- 7 defa < قل يا ايها الكافرون >
- 7 defa < اخلاص شريف >
- 7 defa < قل اعوذ برب الفلق >
- 7 defa < قل اعوذ برب الناس >
- 7 defa < استغفر الله سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر > (Allah'ım bağışlanma dilerim, seni tenzih ederim. Şükür Allah'adır. Allah'tan başka ilah yoktur ve Allah en büyüktür) devamında
- 1 defa < ولا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم > (kuvvet ve güç ancak büyük ve yüce Allah'ın yardımıyladır)

---

[713] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 45a.

[714] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 45b.

[715] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46a.

- اللهم صل على سيدنا وسندنا ونبينا و شفيعنا محمد النبى الامّى وعلى آله و صحبه وسلم تسليمًا < 7 defa > (Allah'ım, Efendimiz, dayanağımız, Nebimiz, şefaatçimiz, okuma yazma bilmeyen Peygamber Muhammed'e (s.a.s.), ailesine ve ashabına selam olsun)
- اللهم رب اغفرلى ولوالدىّ ولجميع المؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات الاحياء منهم والاموات < 7 defa > (Allah'ım beni, ailemi, tüm erkek müminleri ve kadın müminleri ve erkek ve kadın Müslümanları affet. Ölü olanları da diri olanları da affet)

El kaldırıp

- يا قاضى الحاجات ويا رافع الدّرجات < 3 defa > (Ey ihtiyaçları gideren ve dereceleri yükselten)[716]
- اللهم افعل بنا وبهم عاجلًا واجلًا في الدين في الدنيا والاخرة ما انت له اهل ولا تفعل بنا وبهم يا مولانا ما نحن له اهل انّك غفورحليم جواد كريم رؤف رحيم < 7 defa > (Allah'ım yakın olanda ve ertelenmiş olanda; dinde dünyada ve ahirette senin hoş gördüğün şeyleri bize ve onlara nasip et. Şüphesiz ki sen affedici, hoşgörülü, cömert, değerli, merhamet eden merhamet sahibisin)[717]

Bu du'â-i şerîf Ḫıżır'dan aḫeẕ olunmuşdur:

اللهم زين ظواهرنا بخدمتك وبواطننا بمعاونتك وارواحنا بمشاهدتك وقلوبنا بمحبتك واسرارنا بمعرفتك اللهم اجعل فوقنا نورًا وتحتنا نورًا وعن يميننا نورًا وعن يسارنا نورًا وامامنا نورًا وخلفنا نورًا ودمنا نورًا وعظمنا نورًا ولحمنا نورًا وشعرنا نورًا وجلدنا نورًا وعروقنا نورًا ومفاصلنا نورًا اللهم يا نور النور اللهم اعنى على ذكرك وعلى شكرك وحسن طاعتك اللهم اكفنى بحلالك عن حرامك واغننى بفضلك عمّن سواك برحمتك وكرمك يا ارحم الراحمين و سلام على المرسلين والحمد الله رب العالمين

---

[716] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 45b.

[717] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 45b.

Bunların ardından Ahmed Cezbî, Hızır'dan alındığını ifade ettiği şu duaya yer vermiştir:[718] "Allah'ım zâhirimizi sana hizmetle, batınımızı yardımınla, ruhlarımızı müşahedenle, kalplerimizi muhabbetinle ve sırlarımızı ilminle süsle. Allah'ım üzerimizi, altımızı, sağımızı, solumuzu, önümüzü, arkamızı, kemiklerimizi, etlerimizi, saçlarımızı, derimizi, damarlarımızı aydınlık kıl. Ey nurun nuru Allah'ım! Seni zikretmemde, sana şükretmemde, sana güzel ibadet işlememde bana yardım et. Allah'ım harama düşmeden helalinle yetinmeyi, üstünlüğünle senin dışındakilerden müstağni olmayı nasip eyle. Ey merhametlilerin en merhametlisi, rahmetin ve cömertliğinle duamı kabul eyle. Gönderilenlere selam olsun, Âlemlerin Rabbine hamdolsun."[719]

- 100 (99) defa < استغرالله >
- 100 defa < یا ودود >
- 6 defa < سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر > yedincide
- 1 defa < ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم >
- 100 (99) defa < اسم جلال >
- 100 defa < کلمهء توحید >
- 100 defa < اسم هو >
- 99 defa < یا حود >[720]

[718] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 45b-46a.

[719] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 45b-46a.

[720] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46a.

2.5.11.3. Tevhid Zikri

Ahmed Cezbî sâliklere tevhid ehli olmalarını öğütlemiştir. Tevhid ile özünü dirilteceğini ve yüce bir yiğit olabileceğini belirtmiştir. Bu sebeple Hz. Muhammed'in (s.a.s.) "Zikirlerin en faziletlisi lâ ilâhe illallâh'tır."[721] rivâyetini delil göstermiştir. Bu zikirle Allah'ın sevgilisi olunabileceğini de ifade etmiştir.[722] Ayrıca tevhid zikri aracılığıyla insanlar Allah'a yaklaşır.[723]

Ahmed Cezbî bu konuda birçok hadise yer vermiştir. "Peygamberimiz dedi ki: Kullardan kim lâ ilâhe illallâh derse, Allahu Teâlâ der ki: Kulum doğruyu söyledi.[724] Ben sizi şahit tutarım ki ey meleklerim/elçilerim, kulum işlemiş olduğu günahlarından bağışlandı." Benzer şekilde "Kim her gün yüz defa lâ ilâhe illallâh derse, kıyamet gününde yüzü Bedir gecesindeki ayın parlaklığı gibidir."[725] Zikrettiği diğer rivâyetler de şu şekildedir: "Kim son nefesinde lâ ilâhe illallâh derse cennete girer."[726] "Kim

---

[721] Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî Ibn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dâru İhyâi'l Kütübi'l-Arabiyye, ts.), "Edeb", 55 (No: 3800).

[722] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 37a.

[723] Tenik - Göktaş, *Zikir - Allah'la Varolmanın Yolu*, 146.

[724] İsmail b. Muhammed b. el-Fazl b. Ali el-Cevzî İsbehânî, *Kitâbu Terğîb ve Terhîb*, thk. Eymen b. Sâlih b. Şa'ban (Kahire: Dârü'l-Hadîs, 1993), 1/106 (No: 86).

[725] el-Hâfız Ebû Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb el-Lahmî Taberâni, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1989), 2/103 (No: 994).

[726] Muhammed Nâsırüddin Elbânî, *el-Câmiu's-sağîr ve'z-ziyade* (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1988), 2/916.

Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederse cennet kendisine vacip olur."[727] "Lâ ilâhe illallâh diyen kimse ateşe girmez."[728] "Cennetin bedeli lâ ilâhe illallâh'tır."[729]

Ahmed Cezbî bu hadislere dikkatle bakılması gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü gönlünü bunlarla diriltebilir. Günde yüz defa bu şekilde zikredene hamd etme kapıları açılır. Kıyamette de yüzü ay gibi berrak olur. Ahmed Cezbî tevhid zikrinin yücelteceğini ve huzura ulaştıracağını ifade etmiştir. Bu zikri yerine getirenlerin günahlarının affedilip kusurlarının ortadan kaldırılacağı belirtilmiştir. Günahlarının ortadan kaldırılmasıyla da saygıdeğer biri olabileceği ifade edilmiştir. Bu tevhid zikrini gizli ve açıktan yapabileceğini, bu sözlerine kulak verilmesini ve bu zikirle hem dünyada hem de ahirette yüce biri olacağını ifade etmiştir.[730]

2.5.11.4. Zikir Adabı

Tasavvufta cehrî (açık/sesli) ve hafî (gizli/sessiz) olmak üzere iki farklı şekilde; kıyamî (ayakta), kuudî (oturarak) ve nesf-ı kıyam (yarı oturarak) olmak üzere de üç farklı şekilde zikir yapılabilir. Ahmed Cezbî de tarikat erkânı olarak oturarak zikir yapılması gerektiğini belirtirken, hem cehrî hem hafî zikrin yapılabileceğini belirtmiştir.[731]

---

[727] Ebû'l-Hasan Ali b. Ebûbekr b. Süleymân eş-Şâfî Nureddîn Heysemî, *Mecmu'z-zevâid ve menbâu'l-fevâid* (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2015), 1/178.

[728] Heysemî, *Mecmu'z-zevâid ve menbâu'l-fevâid*, 1/185, 198.

[729] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 37a.

[730] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 37a.

[731] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 43a.

Zikir boyunca dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de gönlünde zikri hissetmek için başka sözler söylemeden sadece zikri dinlemektir. Özellikle dünyevi şeylerden uzaklaşmak gerekmektedir. Bâtınını Hakk'a bağlamalıdır. Eğer dünyevî sözlere yer verirse bu sâlikin nefs ve şeytanın hâkimiyeti altına girdiğini göstermektedir. Ayrıca dünya sözü kişiyi değiştirir ve onun için güzel sözler söylenmez.[732]

Gönlünde Allah olduktan sonra orada başka bir sevgili kalmamalıdır. Rahman'ın nuruyla sır kapıları açılır. Gönül gözü Allah'tan başkasını görmeyecek şekilde kör olmalı ki gönüldeki tüm acılar da son bulsun. Ayrıca dilinde o virdi okurken gönül gözünün de açık olması lazım. Âmâ olan bir yiğit, yolu tutup bir sokağa, tepeye, sahraya, dağa gider. Gözü âmâ olan surette görmez ancak onların can gözü Sevgiliye açıktır. Âmânın hakkını ne dünyada ne de ahirette almamak gerekir ki onların hakkında birçok âyet ve hadis vardır. Ahmed Cezbî dünya ve ahirette âmâ olmaktan sakınmak gerektiğini ifade ederken, bunu kanatsız kuş benzetmesiyle yapmıştır. Nasıl ki kanatsız kuş uçamaz ve hüsrana uğrarsa gönül gözü görmeyen kimsenin de kanatsız bir kuş gibi dünya ve ahirette hüsran içinde olacağını belirtmiştir.[733]

2.5.12. Sahâbîler

Sözlükte "bir kişiyle birlikte bulunmak, dost olmak" gibi anlamlara gelen sahâbî (çoğulu sahâbe veya ashâb) terim olarak ise "Hz. Peygamber'e mümin olarak erişen ve

[732] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 43a.

[733] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 43b.

Müslüman olarak ölen kimse" anlamında kullanılmaktadır.[734] Ahmed Cezbî öncelikle Hz. Peygamber'in torunlarından Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den bahsetmiştir. Muharrem ayında oruç tutarken onları anıp, onlar için yas tutmak gerektiğini ifade etmiştir. Bu şekilde Allah'ın yağmur gibi rahmet yağdıracağını belirtmiştir.

Ḥüseyn ve Ḥasan içün aġla her-ân,

Ḫudâ raḥmet îde manend-i bârân.[735]

Daha sonra Hz. Ali'den bahsederken "Ali el-Murtaza" şeklinde hitap etmiş, onu kalpten sevmek gerektiğini, böylece gönlün neşe ve huzur bulacağını bildirmiştir. Ahmed Cezbî, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) "Ali dünyada ve ahirette kardeşimdir."[736] ve "Ey Ali sen Harun'un konumundasın."[737] sözleriyle Hz. Ali ile arasındaki yakınlığı göstermeye çalışmıştır. Ek olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.s.), "Ben bilgelik eviyim, Ali de onun kapısıdır."[738] sözünü aktararak Hz. Ali'nin ilmi yönden yüceliğine vurgu yapmıştır.[739]

Hz. Ali hakkında yer alan beyitlerden sonra Hz. Ebû Bekir'e sevgi beslemeyi öğütlemiş ve böylece Allah katında yüceleceğini, ün bulabileceğini söylemiştir. Ayrıca

---

[734] Mehmet Efendioğlu, "Sahâbe", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/491.

[735] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 38b.

[736] Tirmîzî, *Sünen-i Tirmîzî Câmiu'l-Kebîr*, 5/"Menâkıb", 68 (No: 4025).

[737] Tirmîzî, *Sünen-i Tirmîzî Câmiu'l-Kebîr*, 5/"Menâkıb", 70 (No: 4029), 74 (No. 4034).

[738] Muhammed b. İsa b. Sevre Tirmîzî, *Sünen-i Tirmîzî Câmiu'l-Kebîr* (Beyrut: Dârü't-tasîl, 2014), "Menâkıb", 70 (No: 4028).

[739] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46b.

Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ilk sevgilisi olduğunu, ona sevgi beslenildiği zaman Allah'a kavuşulacağını belirtmiştir. Bununla birlikte, Hz. Ebû Bekir'i önemli kılan noktalardan biri de İslamiyet'in doğuşundan itibaren Hz. Peygamber'in yanında bulunması ve onu tasdik etmesidir. Hz. Ebû Bekir İslamiyet'i doğruladığı için de ona "Sıddık (doğru sözlü)" denilmiştir.

İden oldur bu dîni saña taṣdîḳ

Ânuñçün dîndi âña nâm-ı ṣıddıḳ[740]

Daha sonra Hz. Osman zikredilmiş ve ona sevgi beslenmesi gerektiği söylenmiştir. Rafiziler gibi düşmanlıkta bulunulmaması gerektiğini, aksi takdirde İslamiyet'te koruyucu olunamayacağını belirtmiştir. Hz. Osman hakkında yer verilen "Eğer peygamberlerden sonra ümmetin dostu olsaydı benim dostum Osman b. Afvân olurdu."[741] hadisi onun değerini göstermektedir.

Dört halifeden Hz. Ömer'e de yer veren Cezbî, Hz. Ömer'e sevgi duyup yabancıların gönülden uzaklaştırılmasını istemektedir. Hz. Ömer'in dine parlaklık verdiğini ve bununla birlikte Allah'ın onu ikinci sevgilisi olarak kıldığını ifade etmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber de onları sevdiği için onları sevmenin kişiyi sevinçli kılacağını belirtmiştir.

Ẓiya vîren 'Ömer'dir dîne câna

Çû yâr-i ṣânî îtdi ânı Mevlâ[742]

---

[740] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46b.

[741] İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, 5/202.

[742] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46b.

Ahmed Cezbî kadın sahabîlerden Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kızı Hz. Fatıma'ya ve eşleri Hz. Hatice ile Hz. Aişe'ye yer vermiştir. Hz. Fatıma'yı "temiz" sıfatıyla belirtmiş ve onu sevmenin de kişiyi Hakk'a ulaştıracağını söylemiştir. Aynı zamanda onun Seyyitler'in -yani Hz. Peygamber'in (s.a.s.) soyundan gelenlerin- annesi olduğunu ve şefaat sırrının ortaya çıkış yeri olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in (s.a.s.) onu çok sevdiğini ve onu sevmeyenin Allah'a ulaşamayacağı gibi din sahibi de olamayacağı ifade edilmiştir.

Ânı sevmeyen olmaz Ḥaḳḳ'a vâṣıl
Olamaz sevmeyende dîn ḥâṣıl[743]

Hz. Hatice ve Hz. Aişe'nin candan öte olduklarını, İslam içerisinde mutlu olmak isteyenlerin onları sevmeleri ve onlara karşı düşmanlık beslememeleri gerektiğini belirtmiştir. Buna sebep olarak da Allah'ın sevgilisi Hz. Peygamber'in (s.a.s.) onlar hakkında övgü dolu sözler sarf etmesini göstermiştir. Ayrıca hem Hz. Hatice'nin hem de Hz. Aişe'nin Allah katında temiz ve arınmış kişiler olduğunu söylemiştir.

[743] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46b.

2.5.13. Araplar Hakkındaki Sözleri

Ahmed Cezbî risâlede Arapları çok fazla övmüş ve onlara muhabbet beslemek gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Arapları insanların en şereflisi ve kerem sahibi olarak görmektedir. Bunun aksine Araplara karşı gönülden düşmanlık besleyen kişilerin mahşer günü şefaat bulamayacağına da değinmiştir. Ayrıca "Arapları sevmek iman, onlara buğz etmek nifaktır." sözleriyle onlara karşı bir düşmanlık duymaktan sakındırmaktadır. Ahmed Cezbî, onlara muhabbet beslemeyi imandan sayarken aksi halde nifak üzere olacaklarını ifade etmektedir. Bunu da "*Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar…*"[744] âyetiyle vurgulamaktadır. Hz. Peygamber de Arap soyundan gelmiştir.[745] Hz. Peygamber'den (s.a.s.) "Arapların hepsi İbrahim'in oğlu İsmail'in çocuklarıdır." ve "Üç şeyden dolayı Arapları severim. Çünkü ben Arabım, Kur'ân dili Arapça ve cennet sakinlerinin dili Arapçadır."[746] sözleriyle Araplığa övgüler sunmuştur. Ahmed Cezbî'nin Araplara bu kadar sevgi duyması, soyunun bir yerde Araplara dayanabileceği fikrini akıllara getirmektedir. Ancak yaptığımız araştırmalar sonucunda bu konuda kesin bir bilgiye ulaşamadık.

---

[744] en-Nisâ 4/145.

[745] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46b.

[746] Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed Taberâni, *Mu'cemu'l-Kebîr* (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 11/185 (No: 11441).

2.5.14. Ahmed Cezbî'nin Duası[747]

Allah'ım, bana her zaman i'ta kıl, senin lütfun ile gönül mülkü ihya olsun.

Allah'ım, beni daima mutlu kıl ki karanlıklar içinde mutsuz kaldım.

Allah'ım, beni mutlu et ki gönül mülkü lütfun ile nur dolsun.

Bu Cezbî kulunu aşka mahrem kıl ki aşkınla gönül Hürrem yiğit olsun.

Risâlemin adı *Kenzü'l-Esrâr*'dır, okuyan her zaman sevinçli olsun ya Rab.

İlahi bu risâlemi okuyan umarım dünyada da ahirette de padişah olur.

Ruhuma bir kere rahmet okuyan kıyamet gününde Hak'tan ihsan bulsun.

Muhammed onun şefaatçisi olsun ki o âleme rahmet nurudur.

Bana da o an şefaat kıl benim günahıma bir son yoktur.

Ki ben muhtacım ilahi günahım deniz gibidir.

Senden niyazım budur ola o kan şefkatten şefaat.

Tamama erdi hâsıl bu risâle, nazar kıl hal ehli isen söylenenlere.

---

[747] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 48b.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHMED CEZBÎ'NİN KENZÜ'L-ESRÂR ADLI TARİKATNAMESİNİN TAHKİKLİ ÇEVRİMYAZI METNİ

3.1. Tenkitli Metinde Kullanılan Nüshalar

Çalışmamızda *Kenzü'l-esrâr*'ın Ankara Milli Kütüphanede ve Berlin Devlet Kütüphanesinde yer alan nüshaları kullanılmıştır.[748] Berlin Devlet Kütüphanesi'ndeki nüsha esas alınmış, Ankara Milli Kütüphane nüshasındaki eksiklikler, fazlalıklar ve farklılıklar belirtilmiştir. Berlin Devlet Kütüphanesi nüshası "DK", Ankara Milli Kütüphane nüshası ise "MK" remizleriyle gösterilmiştir.

1. "DK": Gizbî Ahmad Beg, Kanz al-asrâr fî tarîq al-Bairâmîya, Berlin State Library, Turkish-Ottoman composite manuscript, Ms. or October 2722
2. "MK": Ahmed Cezbî Himmet-zâde, "Eş'âr", Ankara-Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1783/2

3.1.1. Berlin Nüshası

Risâle, Berlin Devlet Kütüphanesi'nde "Kanz al-asrâr fî tarîq al-Bairâmîya" ismiyle kayıtlıdır. Ahmed Cezbî'ye ait olan risâle, Mehmed Şükrî tarafından yazıya

[748] Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde yer alan bilgilere göre eserin bir nüshası da Almanya Milli Kütüphane'de yer almaktadır. Almanya Milli Kütüphane ile iletişime geçildiğinde böyle bir eserin kütüphanelerinde mevcut olmadığı bildirilmiştir.

dökülmüştür. Risâle, Türkçe - Osmanlıca El Yazmaları bölümünde, Ms. or October 2722 numarasıyla kayıtlıdır. Eserin giriş kısmında Himmet Efendi'nin *Manzum Tarîkatnâmesi* ve *İlâhiyat* isimli risâleleri bulunmaktadır. Kenzü'l-esrâr ise 36v-48v sayfaları arasında yer almaktadır.

Sadece ana başlığı belirtilen ve bunun dışında herhangi bir başlıklandırma yapılmayan eserin metni, "*Bismillahirrahmanirrahim*" kelimesi ile başlamaktadır. Başlık, dualar, okunması gereken sûreler, âyetler, hadisler, zikirler, tasavvufî kavramlar, dikkat çekilmesi istenen kelimeler ve son cümle kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bununla birlikte hangi zikrin kaç defa yapılması gerektiği bazen kırmızı bazen siyah mürekkeple altları çizilerek belirtilmiştir. Risâlenin sonunda tarih belirtilmiştir.

3.1.2. Ankara Nüshası

Kenzü'l-esrâr Ankara Milli Kütüphanede "*Eş'âr*" isimli mecmuanın içerisinde yer almaktadır. Ahmed Cezbî'ye ait olan bu risâle, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda, 06 Mil Yz A 1783/2 numarasıyla kayıtlıdır. Ebru kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde olup karton kaplık içindeki eserde *Câmiu's-silsile*, *Şukûfenâme-i Cezbî*, *Makâlât-ı Melâmet Sırrı Nushu Ehl-i Dil* isimli risâleler de bulunurken Kenzü'l-esrâr 5b-44b sayfaları arasında yer almaktadır. 175×120 – 120×60 mm ölçülerine sahip kelime filigranlı kâğıt üzerine yazılan eserin satır sayısı 15 çift sütun iken yazı türü nestaliktir.

Sadece ana başlık bulunan ve herhangi bir alt başlıklandırma yapılmayan risâlenin metni beyitler ile başlamaktadır. Başlık, âyetler, hadisler ve zikirler siyah mürekkep ile yazılırken kırmızı mürekkep ile altları çizilmiştir. Yanlış yazılan beyitlerin ve beyit içerisinde yanlış yazılan kelimelerin üzeri çizilmiş, doğrusu yeniden

yazılmıştır. Bununla birlikte risâlede beyitler arasında üç nokta konularak kenar notlarına yer verilmiştir. Risâleyi yazıya döken kişi ve tarih belirtilmemiştir.

3.2. Tenkitli Metinde Takip Edilen İlkeler

Risâlenin latinize edilmiş metninde, hemze (أ) sakinse veya hemzeden önceki harf sessiz ise harften önce düz apostrof (’) kullanılmıştır. Ancak harekeli elif için herhangi bir işaret kullanılmamıştır. Harekeli ‘ayn (ع) harfi yerine harften önce ters apostrof (‘) kullanılırken harekesiz ‘ayn için harfin yerine ters apostrof (‘) kullanılmıştır. Te (ت) harfi (t) şeklinde; tı (ط) harfi (ṭ) şeklinde gösterilmekle birlikte bazen (d) sesi için de kullanılmıştır. Kapalı te (ة) harfi ise (t) şeklinde ifade edilmiştir. Peltek se (ث) harfi (s̲) şeklinde gösterilirken sin (س) harfi (s) şeklinde gösterilmiştir. Sad (ص) harfi yerine (ṣ) harfi kullanılmıştır. Cim (ج) harfi anlam akışına göre bazen (c) bazen (ç) olarak ifade edilmiştir. Çe (چ) harfi için (ç) kullanılmıştır. Ha (ح) harfi için (ḥ) kullanılırken hı (خ) harfi yerine (ḫ) kullanılmıştır. He (ه) harfi ise (h) şeklinde gösterilmiştir.

Dal (د) harfi (d) şeklinde gösterilmiştir. Dad (ض) harfi ise bazen (ḍ) bazen (ż)harfi ile gösterilmiştir. Peltek ze (ذ) harfi (z̲) şeklinde gösterilmiştir. Ze (ز) harfi ise (z) şeklinde gösterilmiştir. Zı (ظ) harfi (ẓ) şeklinde gösterilmiştir. Ğayn (غ) harfi (ġ) şeklinde gösterilmiş. Kaf (ق) harfi (ḳ) şeklinde gösterilirken kef (ك) harfi (k) şeklinde gösterilmiştir. Üzerinde çizgi bulunan (ك) harfi (gef) (g) harfi ile gösterilmiştir. Nun (ن) harfi (n) şeklinde; üzerinde üç nokta bulunan (ك) harfi (nazal nun) (ñ) harfi ile gösterilmiştir.

Uzatma harfleri (^) ile gösterilmiştir. Ğayn (غ) ve kaf (ق) harflerinden sonra gelen uzatma harfi (-) ile gösterilmiştir. Müellif, eserde yer alan âyet ve hadislerin

Arapçasını yazarken Türkçe anlamlarına yer vermemiştir. Bu yüzden, bu âyet ve hadislerin anlamını köşeli ayraç ([ ])içerisinde ekledik. Bununla birlikte özel isimler günümüz Türkçesine uygun bir şekilde yazılmıştır. Örneğin Arapça (خديجة) ismini "ẖadîce" şeklinde yazmak yerine Türkçeye uygun "Hatice" şeklinde yazdık.

3.3. Tahkik Edilen Metin

Hâzâ Risâletu[749] Kenz'ül-Esrâr fî Ṭarîḳ el-Bayramiyye[750] li'ş-Şeyẖ[751] Seyyid Aḥmed Cezbî el-Bayrâmî[752] Ḥafîd Himmetzâde Ḳuddise Sirruhu[753]

Bismillâhirraḥmanirraḥim[36b][754]

1. Gel ey deryâ-yı ġaflet îçre ġāvvâṣ,
   Olam dîrseñ eger kîm ẖâṣṣü'l-ẖâṣṣ.
2. Gider dilden bu ġaflet uyẖûsun gel,
   Îde gör kendini insân-ı ekmel.
3. Sırr-ı dilden tirâş[755] ît mâsivâyı,

[749] MK: - Risaletu

[750] MK: - fî Ṭarîḳ el-Bayramiyye

[751] MK: - li'ş-Şeyẖ / + li-müellifu'l faḳîr

[752] MK: - el-Bayrâmî

[753] MK: - Ḳuddise Sirruhu

[754] MK: - Bismillahirrahmanirrahim

[755] MK: ṭirâş

İki ‘âlemde ola nâmıñ ‘âlî.

4. Bu dehr-i bî-vefâdan umma râḥat,

   Kime yâr oldı bu fânî-yi vaḥşet.

5. Ḫarâb ender ḫarâb encâm-ı kârı,

   Yürü ‘âḳil îseñ gel olma yârı.

6. Kimi gördüñ îder ‘âlemde ârâm,

   Kimi gördüñ olur ‘âlemde pür-kâm.

7. Ḳanî ânlar[756] ki dünya şahlarıdır,

   Ḳanî ânlar[757] cihân âgahlarıdır.

8. Cihân îçre kanî pertev ṣalanlar,[758]

   Ḳanî ‘Îsâ ü Mûsâ n’oldı ânlar.

9. Ḳanî ânlar[759] cihângîr zamânlar,[760]

   Ḳanî ‘âlemde sâm u ḳahramânlar.

10. Ḳanî İskender ve[761] Şâh Ferîdûn,

    Ḳanî Loḳmân’la yâ ol Felâṭûn.

11. Tefekkür eyle çek kendin sivâdan,

    Gönül ‘anḳāsını sür bu hevâdan

12. Gerekdir saña ġayrı ṣâliḥ-i a‘mâl,

---

[756] MK: âñlar

[757] MK: âñlar

[758] MK: Ankara nüshasında bu beyit bulunmamaktadır.

[759] MK: añlar

[760] MK: Ankara nüshasında birinci ve ikinci mısranın yeri değişmiştir.

[761] MK: - ve

Begüm ṭut bu sözüm eyleme ihmâl.

13. Şerî‘atde îde gör kendini a‘lem,

Ṭarîḳatde daḫî[762] ol nûr-i a‘zam.**[37a]**

14. Ola gör ‘âḳil îseñ ehl-i tevḥîd,

Ola her bir demiñ tâ kim seniñ ‘îd.

15. Ḳuzum tevḥîd île ḳıl özün iḥyâ,

Olam dîrseñ eger merd-i mu‘allâ.

16. Kî oldur efḍalü’z-ẕikri añla el-ân,

Dîdi bu nuṭḳi ol Maḥbûb-u Raḥmân.

قال عليه السّلام افضل الذّكر لا اله اِلّا الله

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: “Zikirlerin en faziletlisi “lâ ilâhe illallâh”tır.”]

17. Naẓar ḳıl añla mefhûm-u ḥadîṯi,

‘Amel ît diñle bu naẓm-ı selîsi.

قال عليه السّلام و ما من عبدٍ يقول لا اله الّا الله قال الله تعالى صدق عبدي أنا أشهدكم يا ملائكتي فقد غفرله ما تقدّم من ذنبه

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: “Kullardan kim ‘lâ ilâhe illallâh’ derse Allah-u Teâlâ der ki: ‘Kulum doğruyu söyledi. Ben sizi şahit tutarım ki: Ey Meleklerim/Elçilerim onun işlemiş olduğu günahlar bağışlandı.’”]

[762] MK: dahî

قال علیه السّلام من قال لا اله اِلّا الله کل یوم مائة مرّة یوم القیامة ووجهه کنور القمر في لیلة البدر صدق رسول الله[763]

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Kim her gün yüz defa 'lâ ilâhe illallâh' derse kıyamet gününde yüzü Bedir gecesindeki ayın palaklığı gibidir. Resulullah doğru söyledi."]

قال علیه السّلام من کان اخر نفسه لا اله اِلّا الله دخل الجنّة[764]

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Kim son nefesinde 'lâ ilâhe illallâh' derse, cennete girer."]

قال علیه السّلام انّه من شهد ان لا اله اِلّا الله أوجب له الجنّة

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Kim Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederse, cennet kendisine vacip olur."]

قال علیه السّلام لا یدخل النار أحد یقول لا اله اِلّا الله

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "'lâ ilâhe illallâh' diyen kimse ateşe girmez."]

قال علیه السّلام ثمن الجنّةِ لا اله اِلّا الله

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Cennetin bedeli 'lâ ilâhe illallâh'tır."]

18. Naẓar ḳıl bu ḥadîṯe daḫî cânâ,[765]
    Göñül mülkini ḳıl onuñla iḥyâ.
19. Eger kîm eylese yüz kere tevḥîd,
    Beher-rûz âçılur ebvâb-ı taḥmîd.
20. Ḳıyâmetde olur ây gibi berrâḳ,
    Yüzü ol kimseniñ mehveş olaraḳ.

---

[763] MK: Ankara nüshasında bulunmuyor.

[764] DK: Almanya nüshasında bu dört hadis bulunmamaktadır.

[765] MK: 18-41. Beyitler Ankara Nüshasında yer almamaktadır.

21. Çû şâhiddir buña Rabb Te‘âlâ,

Oġul ol sen de tevḥîd içre bâlâ.

22. Naẓar eyle ḥadîṯ-i Muṣṭafâ’ya,

Göñül ‘anḳāsını îr-gör ṣafâya.

23. Çû şâhidim buña kim ey melâik,

Ẕünûbıyla ki îtmem ‘abdi hâlik.

24. Beni tevḥîd îdenleriñ ẕünûbuñ,

Îdüb ‘afvıyla ref‘ îdem ‘uyûbuñ.

25. Ne deñlü vâr îse ẕenbî muḳaddem,

Ânıñ ‘afvıyla îdem ânı mükerrem.

26. Ne a‘lâdır hele tevḥîd-i Mevlâ,

Îde gör mâ-ḫaṣal sırran ve cehran.

27. Oġul âvîze-i gûş ît kelâmım,

Ola dîrseñ yüce dâreynde nâmım.

28. Çû sen bir naḳd-i pâk-i evliyâsın,

Ḫuṣûṣan âl-i pâk-i murtażâsın.

29. Daḫî ecdâd-ı pâkıñ Şeyḫ Himmet,

Ânıñ iṣrîne ît dâim ‘azîmet**[37b]**

30. Ki oldur ḫânedân-ı âl ü evlâd,

Gözüm nûru o iṣrî eyle mu‘tâd.

31. Seniñ ceddiñ çû ḳuṭb-u evliyâdır,

Ânıñ yolu rah-ı râst ḫudâdır.

32. Begüm ânlar gibi gel ḫânedân ol,

Ṭarîḳatde daḫî ṣâhib-i zamân ol.

33. Ḥafîdîyim Bahaeddîn’iñ ancaḳ,

Baña şeyḫ îtdi ânı Rabb-i Muṭlâḳ.

34. Daḫî s̱ânî-i şeyḫim Şeyḫ Yaḥyâ,

Olardır mürde göñlüm îden iḥyâ.

35. Bulara dîndi himmet-zâde el-ân,

Bulardır ‘aşḳ içinde merd-i meydân.

36. Olarıñ himmetiyle bu zamâna,

Nice naẓmı eṣer baḫş îtdi câna.

37. Gözüm nûru olur Allah-u Te‘âlâ,

‘Ulûmîn île ḳıla ḳadriñ a‘lâ.

38. Olanlar cehl içinde mâra beñzer,

Gül-i gülzârı yok bir hâra beñzer.

39. Cehl gibi olamaz bir kar nâ-pâk,

Cehl ẓulmeti içre ḳalma nâ-pâk.

40. Ki el-câhil ‘aduvullah denîldi,

‘Aduvluḳdan oġul kendin çek indi.

41. ‘Aduvvullah olan bulmaz emânı,

Gerekse ol cihânıñ kâmurânı.

42. ‘Ulemâ bezmine gel eyle raġbet,

Ki oldur bâ‘iṣ-i âṣâr-ı raḥmet[766].

43. Sezâdır şânına ol ‘ilm [ü] ‘irfân,

Saña raḥmet îde tâ Rabb-i ġufrân.

44. Oluban cân ve[767] dilden saña nâẓır,

---

[766] MK: - rahmet/ + himmet

[767] MK: - ve

Özün ḳıl meclis-i ‘irfâna ḥâẓır[768].

45. Veli Fursî daḫî a‘lâ ve aḥlâ,

Oḳu ânıda ṭab‘ıñ ola bâlâ.

46. Âçılur Fursle ebvâb-ı eş‘âr,

Olur ṭab‘ında seniñ naẓm-ı âs̱âr.

47. Heves îtme ṣaḳın bir ġayrî kâra,

Düşürme kendi kendini ḳa‘re nâra[769].

48. Hemânâ durma taḥṣîl-i ‘ulûm ît,

‘Ulûmiyle seni ṣâḥib-i rüsûm ît.

49. Kemâle îricek ol ‘ilm-i ẓâhir,

Ledün ‘ilmini taḥṣîl eyle vâfir.

50. Ḥafîd îtdi seni çûn baña Allah,

Seni sen sâlikinden eyle âgâh.**[38a]**

51. Ṭarîḳ-i Haḳḳ’ı isterseñ müdâmî,

Geçirme bî-meâle ṣubḥ ü[770] şâmî.

52. Ṭarîḳatdır ṭarîḳ-i ḫâṣṣı ḥażret,

Ṭarîḳatdan bulunur semt-i vuṣlat.

53. Çû Nûrullah olubdur nâm ve[771] şânıñ,

Dola ‘ilm-i ḥaḳîḳatle dehânıñ.

54. Dedeniñ nâmıdır bu nâm-ı ‘âlî,

---

[768] DK: nâẓır

[769] DK: ḫâra

[770] MK: - ü

[771] MK: - ve

Saña Ḥaḳḳ vîre ol deñlü kemâlî.

55. Muḥammed ismi kîm ismiñ[772] Muḥammed,

Senüñ her ismi pâkıñ ide mümted.

56. Ola ef‘âl ve[773] aḳvâliñ mu‘allâ,

Daḫî hemrâhıñ ola nûr-i taḳvâ.

57. Ki nûr üzere olasın sende pür-nûr,

Ola rûḥ-i fakîriñ tâ kî[774] mesrûr.

58. Oġul ḥâṣıl hemân ehl-i ṭarîḳ ol,

Ṭarîḳat baḥrı içre sen[775] ġarîḳ ol.

59. Resullullah îder şol kim şerî‘at,

Kelâmımdır daḫî fi‘lim[776] ṭarîḳat.

60. Ḥaḳiḳat bilüñ aḥvalimdir her bâr,

Daḫî hem ma‘rifetdir ẕâtım ey yâr.

قال عليه السّلام الشريعة أقوالي والطريقة أقوالي والحقيقة أحوالي والمعرفة ذاتي

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: “Şeriat sözlerimdir, tarikat sözlerimdir, hakikat hallerimdir ve marifet zâtımdır.”]

61. Buyurdı ol sözü maḥbûb-u Mevlâ,

---

[772] MK: ismî

[773] MK: - ve

[774] DK: pâkâ

[775] MK: r

[776] DK: - daḫî fi‘lim / +vaḥy-i tekellüm

Nîce îtmişsin ol nuṭḳi icrâ.

62. Şerî‘at kemerin best ît meyâna,

Ṭarîḳatde yürü gel ‘âḳilâne.

63. Ḥaḳîḳatde daḫî ol pîr-i kâmil,

Dîlersen olmaġa ‘irfâna vâṣıl[777].

64. Dün ve[778] gün ẕikr-i Ḥaḳḳ’a iştiġâl ît,

Hemân sa‘y eyle kendin ehl-i ḥâl ît.

65. Ola gör ẕikr-i Mevlâ île her-ân,

Oġul[779] olmaḳ dîlersen ḫâṣṣ-ı Yezdân.

66. Velî evvel ola bir şeyḫe bende,

Îrişdir özünü sekr ve[780] ḳande.

67. O ḳandiyle ḥayât-ı câvidânı,

Bula gör geçmeden bu ‘ömr-ü fânî.

68. Ḥaḳîḳat didesin[781] dâim güşâd ît,

Diliñ gel dâm-ı[782] ẓulmetden âzâd ît.

69. Bu vârlıḳ ḥubbunu[783] terk eyle ezcân

---

[777] MK: insan-ı kâmil (‘irfâna vâṣıl yerine insan-ı kâmil yazılmış ama beyitin yanında irfana vasıl da eklemiş)

[778] MK: - ve

[779] MK: hele

[780] MK: - ve

[781] DK: zübdesin

[782] MK: ẕâm

[783] DK: cinsini

Ola bu yolda cümle kârıñ âsân.**[38b]**

70. Ola gör Ka‘beyi göñlüne nâẓır,

Ṣebâta îre tâ kim nefyi ḫâṭır.

71. Gide iç ve[784] dışından cümle ẓulmet,

Doġa ṭıfıl göñülden nûr-i vaḥdet.

72. Tecellîgâh olur ḳalb olıcaḳ pâk,

Begüm ger[785] bu sözüm eylerseñ idrâk.

73. Ḳuzum ḫâne-i göñlüñ eyle ḫâlî[786],

Bulam dîrseñ kemâl-i[787] lâyezâli.

74. Ḥaḳîḳat dîdesin âç durma dâim,

Gide dilden ne var cümle zemâim.

75. Erenler himmetiñ dâim niyâz ît,

Niyâzıyla seni sen ehl-i râz[788] ît.

76. Âçılsun saña Ḥaḳḳ’dan bâb-ı iḥsân,

Olasın sen daḫî bir pîr-i merdân[789].

77. Muḥibb-i ḫândân ol durma aġla,[790]

Siyehpûş ol hemânâ ḳāra baġla.

---

[784] MK: - ve

[785] DK: gel

[786] MK: ḥâlî

[787] MK: ṭarîḳ-i

[788] MK: zâr

[789] DK: serdân

[790] MK: 77-79. beyitler Ankara nüshasında bulunmamaktadır.

78. Ḥüseyn ve Ḥasan içün aġla her-ân,

Ḫudâ raḥmet îde manend-i bârân.

79. Ola gör her deminde yeis ve mâtem,

Olasın râh-ı ṣıdḳ içinde ḫâtem.

80. Saḫîlikdir bu yoluñ hem esâsı,

Saḫiyü'l-ḥâl olandır fikr-i ḥâṣṣı.

81. Saḫîyü'l-ḥâl olan ger olsa fâsıḳ,

Ḫudâ îtmez ânı ṭâmûya lâyıḳ.

82. Saḫîlerden ît özün cân [ü] ebdân,

Olasın bülbül gülzâr-ı Raḥmân.

83. Faḳîr ve[791] dervîş ile eyle ülfet,

Daḫî mebẕûluñ ola ḫaṣṣ-ı ni'met.

84. Mürüvvet-gâni ol olma denî sen,

Ola 'indi Ḫudâ'da kârıñ aḥsen.

85. Mesâkîn ve[792] yetîme merḥamet ḳıl,

Ḥalîm hem selîm ve[793] hem ol 'âḳıl.

86. Naẕar kıl bu hadîṯe nûr-i dîdem,

Benim oġlum benim ḫâṣṣ-ı güzîdem.

قال عليه السّلام السّخىّ لا يدخل النار ولو كان فاسقًا[794]

[791] MK: - ve

[792] MK: - ve

[793] MK: - ve

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: “Fâsık olsa bile cömert, ateşe/cehenneme girmez.”]

البخيلُ لَا يدخلُ الجنّة ولو كان عابدًا[795]

[Cimri âbid olsa bile cennete giremez.]

87. Gerek kim ḫânümân[796] cism ü[797] cânı,
Bu yolda eylemekdir cümle fâni.
88. Muḥaṣṣal bülbül-âsâ âh ü[798] zâr ît,
Dilinde vird-i ‘aşḳı ṣad hezâr ît.
89. Göñül mülkünde ‘aşḳa vîr ḳarârı,
Yâḳûb maḥv îde dilde[799] külli vârı.**[39a]**
90. Göñül ‘arşdan yüce ‘arş-ı Ḫudâ ît,
Ânı sen Kâ‘be-i ṣâḥib liḳā ît.
91. Ṭavâf ît Kâ‘be-i göñlüñ müdâmî,
Geçirme bî-meâle ṣubḥ ü[800] ṣâmî.
92. Ḥadîṯ-i ḳudsîye dâim naẓar ḳıl,

---

[794] MK: Bu hadis Ankara nüshasında 81-82. Beyitler arasında yer almaktadır.

[795] MK: Bu hadis Berlin nüshasında yok.

[796] MK: ḥandân

[797] MK: - ü

[798] MK: - ü

[799] MK: dilden

[800] MK: - ü

Mülevves̱ îtme dil beytiñ ḥaẕer ḳıl.

قال عليه السّلام ما وسعني أرضي ولا سمائي ولا كُرسي بل وسعني قلبُ عبدِي المؤمنِ التقيّ النقي الورع [801]

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Ne yerim ne göğüm ne de kürsüm beni kuşattı. Yalnızca vera sahibi, saf, takvalı, mümin kulumun kalbi beni kuşattı."]

قال عليه السّلام قلبُ المؤمنِ عرشُ اللهِ[802]

[Hz. Peygamber dedi ki: Müminin kalbi Allah'ın arşıdır.]

93. Daḫî işbu ḥadîs̱le[803] ol 'âmil,
Ola her fi'li pâkıñ tâ ki kâmil.

قال عليه السّلام الراحمونَ يرحَمُهم الرّحمانُ اِرْحموا من في الارض يرحَمْكم من في السّماءِ

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Rahman, merhamet edenlere merhamet eder. Yerdekilere merhamet edin ki göktekiler de size merhamet etsin."]

94. Olursan[804] merḥamet ehli eger sen,
Ḳılur 'âlem terḥum saña bîlsen.
95. Żarar îr görme yâ elden yâ dilden,
Ṣaḳın bir kimseye ol kâr-i âhın[805].
96. Hemânâ ḫayra âlet ol müdâmi,

---

[801] DK: - **النقى الورع**

[802] DK: Bu hadis Berlin nüshasında bulunmamaktadır.

[803] MK: ḥadîs̱iyle

[804] MK: olursañ

[805] MK: aḥsen

Ṣaḳın şerriyle bed nâm îtme nâmı.

97. Bu ḥadîṯse naẓar ḳıl eyle diḳḳat,

Olasın ‘âlem îçre ehl-i riḳḳat[806].

قال علیه السّلام خیرُ النَّاسِ من ینفعُ النّاسَ شرُّالناسِ من یضرُّ النَّاسَ

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: “İnsanların en hayırlısı (iyisi) insanlara fayda verendir, insanların en şerlisi (kötüsü) insanlara zarar verendir.”]

98. Ḫayırlusı olan nâs-ı cihânıñ,

Bu nâsa ḫayr îdendir añla şânıñ.

99. Saña mîrâṯ îdübdür ânı Mevlâ

Ki ẕat-ı aṣıl neslen ẕat-ü vâlâ.

100. Seniñ ceddindir[807] zîrâ Muḥammed,

Muḥammed Muṣṭafa Maḥmud Aḥmed.

101. Ṣaḳın olma şer iş ile cihanda

Çekilür nâm ve[808] şânıñ bed lisanda.

102. Hele bu pendîmi de ḥıfẓ-ı cân ît,

Yerin[809] dâim seniñ dâr el-emân ît.

103. Şer îden şer bulur iki cihânda,

İyü îden bulur iyilik her zamânda.

---

[806] MK: rif‘ât

[807] DK: ceddindürür

[808] MK: - ve

[809] MK: yeriñ

104. İyünüñ iyü olur cümle ḥâli,

Kem olan bulamaz ġayrı kemâli.

105. Muḥaṣṣal nûr-i ‘aynım ihtimâm ît,

Sen seni ḫayr-ı nâs olmaḳda tâm ît.

106. Çû ḫayr işi sever Bârî Te‘âlâ,

Bulunagör ḫayırda cehren ḫafâ.**[39b]**

107. Seḫâvetden hele ayırma kendîn[810],

Bulunmaya der iseñ hiç derdin[811].

108. Saḫiyü’l-ḥâl olandır fikrî ḫâṣṣı,[812]

Denî baḫîl olandır

109. Baḫîl olan olur ise de ‘âbid,

Cenânıñ ẕevḳi olmaz oña vârid.

110. Ṭarîḳat mülküne girdiñse her bâr[813],

Saḫîlik meşrebiñ ṭût leyl ü enhâr[814].

111. Çû bildiñse sittiñ mahiyetiñ sen,

Derûnuñ pâk ide gör ġıll ü ġışdan.

112. Ola ḳalbiñ ol ‘arş ve[815] kürsüden a‘lâ,

Dînilsün ḳalbine tâ beyt-i Mevlâ.

---

[810] MK: kendiñ

[811] MK: manendiñ

[812] MK: Bu Beyit Ankara nüshasında bulunmamaktadır.

[813] MK: nâgâh

[814] MK: ṭût olub agâh

[815] MK: - ve

113. Sivâdan olmaya bir ḳalbikum ‘ârî[816],

Naẓargâh îtmez ânı añla Bârî.

114. Hele ḳurtul begüm şirk-i ḫafîden,

Gele nûr-i ḫudâ bâb-ı celîden.[817]

115. Bilen nefsiñ bilübdür Rabbi’sin tâ,

Olur nefsiñ bilen maḥbûb-u Mevlâ.

قال عليه السّلام من عرفَ نفسهُ فقد عرفَ ربهُ

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: “Nefsini bilen Rabbini bilir.”]

116. İre gör cehd idüben muṭmainne,

Seni ḥâkim îde Ḫaḳ ins ü[818] cinne.

117. Bu ṭavrı bîl maḳām-ı Muṣṭafa’dır,

Bu ṭavra vâṣıl olan evliyâdır.[819]

118. Resûlüñ rûḥu mir’at-i Ḫudâ’dır,[820]

Gören onuñla ẕâtı mehliḳādır.

119. Ki zîrâ muṭmainne da‘vet îtdi,

Ḫiṭâbiyle oña Ḫaḳḳ[821] ‘izzet îtdi.

---

[816] MK: ârî

[817] MK: Önce yanlışlıkla “Naẓargâh îtmez ânı añla bârî.” Yazılmış ve üzeri çizilmiştir.

[818] MK: - ü

[819] MK: İkinci mısra: Resûlüñ rûḥu mir’at-i ḫudâ’dır.

[820] MK: Birinci mısra: Bu ṭavra vâṣıl olan evliyâdır

قال الله تعلى يَا اَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ اِرْجِعِى اِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضَيَّةً[822]

[Allah Teâlâ buyurdu: “Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak rabbine dön.”]

120. Begüm aḫlâḳ budur ve terkiñ ûr gel,
Dîr îseñ olmaya ger kâr muḫtel.

121. Daḫî râżiyye ve marżiyye el-ân,
Saña yüz göstere manend-i ḫûbân.

122. Velî ol râbıṭa mülkünde ḳāim,
Doġa dil beytine envâr dâim.

123. Ḫudâ[823] ve Muṣṭafa ḫalḳını pîş ît,
Maḳām-ı şevḳ içinde durma ‘îş ît.

124. Ya tevben nar-ı ‘aşḳa maḥv-ı tâm ol,
Geçüb miḥrâb-ı ‘aşḳ içre imâm ol.

125. İdüben iḳtida ẕâtına ‘âlem,
Ola herbirileri rû penden âdem. **[40a]**

126. Uyâna nîce nîce şem‘i Raḥmân,
Dînüle tâ ki nâmıñ mühr-i raḫşân.

127. Olûb insân-ı kâmil bunda elân,
Tecellîler îde tâ saña Yezdân.

128. Hele çek kendini ḥubb-u hevâdan,

---

[821] MK: Hakk ona şeklinde yer değiştirmiş.

[822] MK: - **قال الله تعلى** / + **اية كريمه**

[823] MK: ḥüdâ

Ḫalâṣ ît kendi kendin mâsivâdan.

قال عليه السّلام حبُّ الدنيا رأسِ كلِّ خطيئةٍ[824]

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Dünya sevgisi tüm hataların başıdır."]

129. Ki zîrâ ḥubb-u dünya bil ḫaṭâdır,
Ḫaṭâlardan daḫî bir zişt liḳādır.

130. Seniñ ẕâtını sen bilsendi nâgâh,
İderdin özünü sırrından âgâh.

131. Dilâ[825] gel ḥâṣılı ol merd-i 'ârif,
Dînilmesün seniñ nâmıñ zeḫârif.

132. Seniñ sen sırrı ẕâtıñdan ḫabîr ol,
Bildin[826] sen seni ṣâḥib-i serîr ol.

133. Velî ma'na serîrinde ḳarâr ît,
Özün[827] bil[828] sırrını sen[829] ehl-i vaḳār ît.

134. Nedir âdem nedir onuñ meâli,
Onu bildiñse ger bulduñ kemâli.

135. Vîrübdür vechiñ üzere şemle-i Ḳur'an,
Oḳu vechindeki Ḳur'an'ı el-ân.

---

[824] MK: Bu hadis Ankara nüshasında 129. Beyitten sonra kenar notu olarak verilmiştir.

[825] MK: gele

[826] MK: bilüben

[827] MK: özüñ

[828] DK: -bil

[829] MK: - sen

136. Vücûdunda nekim var cümle ‘âlem,
Bulursun sende ger olduñsa âdem.
137. Oḳu mürşidden ol ‘ilmi ol a‘lem,
Eger olmaḳ dilerseñ sırra maḥrem
138. Nedeñlü var îse ol ḥarf-i Ḳur’an,
Vücûduñ nüsḫa sende ara el-ân.
139. Çû ḥarf girmi[830] sekizdir bîlüb ânı,
Buluban sende sen ref‘ ît kemânı.
140. Velî vârdır daḫî çâr eḥruf[831] a‘lâ,
O çâr ḥarf içün oldu ‘âlem iḥyâ.
141. O çârı żam îder[832] ḥarf gele,
Otuz iki olur ḥarf-i[833] edille.
142. Bunu bilmek dilersen ger mu‘ayyen [834],
Bu nuṣḥim diñle[835] tâ kîm ola aḥsen.
143. Hemân olmaḳ gerekdir ṣâliḥ-i a‘mâl,
Kîm olasın o ‘ilmi pâkâ[836] icmâl.
144. Oġul mezra‘âdır bu dehr-i fâni,

---

[830] DK: bigirmi

[831] MK: ḥarf

[832] MK: îdersen

[833] MK: ḫarf

[834] DK: - mu‘ayyen

[835] MK: dinle

[836] DK: baña

Hemân ṣâç tuḫm-i pâk kâmurânı.

145. Ne ekseñ âlınır[837] çûn bunda dâne,

Ânu ek kîm atılmasun yabânâ[838]. **[40b]**

قال عليه السّلام الدُّنيا مزرعةُ الاخرةِ

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Dünya ahiretin tarlasıdır."]

146. Oġul mezra'âdır dünyâ-yı fâni,[839]

Hemân ek tuḫm-u pâk kâmurânı.

147. Ne ekseñ ânı alursun hemânâ,

Bunu bil gerek edna gerek a'lâ.

148. Begüm ṣâç dâimen tuḫm-i[840] ṣalâḥı,

Bulam dîrseñ eger semt-i felâḥı[841].

149. Ẓuhûr îde seniñ sırrında ma'nan,

Sözün Ḳur'an ola sırran ve cehran.

150. Ḳarîn olma oġul dîv racîme,

Yolunu eyletür nâr-ı ceḥîme.

151. Gerek mürşid bu yolda ey süḫan-dân,

Îremez Ḥaḳḳ'a mürşidsiz her insân.

152. Olunca ger yolunda şeyḫ kâmil,

---

[837] DK: Alır

[838] MK: Ankara nüshasında bu mısra şu şekildedir: "Âtılmasun yârın dâne yabânâ."

[839] MK: 146 ve 147. Beyitler Ankara nüshasında bulunmamaktadır.

[840] MK: tuḥm-i

[841] DK: vech-i felâḥı

Seni elbet îder Mevlâ'ya vâṣıl.

153. Eger olmazsa bir[842] mürşid râhıñ,

Senin[843] şeyṭân olur dâim penâhıñ.

قال عليه السّلام من لا شيخَ لهُ فشيخُهُ الشيطانُ

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır."]

154. Hele şeyẖiñ olur şeyṭân-ı merdûd,

Eger kîm olmaz ise şeyẖ-i mes'ûd.

155. Mürebbîsiz kemâl olmaz nihâyet,

Gerekdir kişiye kârında âlet.

قال عليه السّلام لولا مربّي لماعرفْتُ[844] ربّي

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Eğer mürşidim/mürebbim olmasaydı Rabbimi bilemezdim."]

156. Daẖî işbu ḥadîṯi eyle iz'ân,

Ma'ânisin tefekkür ḳıl beher-ân.

157. Ki şeyẖi olmayanıñ dîni yoḳdur,

Dînilmişdir daẖî aṯârı çoḳdur.

[845] قال عليه السّلام من لا شيخَه له ولا دينَ لهُ

---

[842] MK: "bir" deki "b" düşmüş sadece r yazılmış.

[843] MK: hele

[844] DK: عزت

[845] MK: üç nokta koyup derkenar notu olarak şunlar eklenmiştir:

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: “Şeyhi olmayanın dini yoktur.”]

158. Daḫî vardır ḥadîṯ bî-nihâyet,

Hemânâ pendîme eyle ri‘âyet.

159. Velî-yi mürşid ola kim ola ‘âli,

Ki bulmuş ola Ḥaḳḳ’tan ṣad kemâli.

160. Ḫaṭerlerden geçirüben serâser,

Ḳomaya seni ẓulmet içre bî-fer.

161. Sülûkıyla seni ol îde ‘âli,

Bulasın sırrıñ[846] içre ṣad [847]kemâli.

162. Ẕemâimden gide dilden nekîm vâr,

Ṭulû‘ îde yerine ḥubb-u dîdâr. **[41a]**

163. Begüm bunlardürür ḫalḳ-ı ẕemâim,

Ânı terk eyleyügör durma dâim.

حب دنیا عجب کبر بعض عداوت حسد بخل طمع شهوت

[Şehvet --- Aç gözlülük --- Cimrilik --- Haset --- Düşmanlık --- Buğz --- Kibir --- Kendini beğenme --- Dünya sevgisi]

164. Reîsidir bular ḫalḳ-ı ẕemîmiñ,

‘Aşḳı olmayan göñlüñ ‘aceb cânı olâmı, [aşk-ı ilahi]

Ya şol cânıña ‘aşḳsız ola îmânı olâmı.

Lütfinin risalesinden me’huẕdur. Ekseri nesirdir ma‘na manẓumdur

[846] MK: - sırrıñ / + sırrı sırrı

[847] MK: - ṣad

Ḥaẕer ḳıl olmaya ânlar nedîmiñ.

165. Hüner ânları itmekdir izâle,

Îrem dîrseñ oġul[848] râh-ı vişâle.

166. Bulardan ictinâb ît olma yârı,

Ḳarîn olan bulur ânlara nârı.

167. Bulardır añla aḫlâḳ-ı zemîme,

Bulardır kişiyi ileten[849] ceḥîme.

168. Bulardır nefs-i emmâreyle hemser,

Bulardır nâr-ı ṭâmû üzere rehber.

169. Hele terk eyle varsa sende bir[850] ḫu,

Doġar ḫalḳ-ı ḥamîdden ṭıfl-ı mehrû[851].

170. Bulardır añla aḫlâḳ-ı ḥamîde,

Ki isteyen döndürür semt-i sa‘îde.

فقر صبر عدل انصاف رضا قناعت علم حلم تحقیق یقین تسلیم وفا [852]

[Fakr --- Sabır --- Adalet --- İnsaf --- Rıza --- Kanaat --- İlim --- Hilm --- Tahkîk --- Yakîn --- Teslîm --- Vefâ]

171. Bu ṣıfatlarla olsañ şîmdî[853] pâdâş[854],

---

[848] MK: hemân

[849] MK: “ileten” yerine “eyleyen”

[850] MK: “bir” yerine “bed”

[851] MK: Ankara nüshasında şu şekilde geçmektedir: “Doġa ṭıfl-ı ḥamidden mâh dilcû”

[852] MK: Ankara nüshasında bir kenar notunda bu kavramlar 1’den 12’ye kadar sıralanmıştır. Teslim ile kanaatin yeri değişik.)

[853] DK: îmdi

Îderler iki ‘âlem saña sâpâş.

172. Bu ṣıfatlar ki ola sende ḥâṣıl,

Seni eyler ṭarîḳ-i Ḥaḳḳ’a vâṣıl.

173. Gereksin[855] sen saña ey merd-i ṭâlib,

Ola gör gel ṭarîḳ-i Ḥaḳḳ’a râġib.

174. Olursun[856] mürşide ezcân bende,

‘Alâkañ ḳalmaya bu cân ve[857] tende.

175. Âña her vecihle teslîm tâm ol,

Ne dîrse emrine[858] lâ dîme[859] râm ol.

176. Seni oldur îdecek merd ma‘nâ,

Îde gör levḥ-i câna nuṭḳum imżâ[860].

177. On ikidir ṭarîḳat añla ânı,

Ki ṭûtmuşdur żiyâsı[861] dû cihânı.

178. Veli ḳol ḳol olub[862] ol[863] râh-ı Mevlâ,

---

[854] DK: bâdâş

[855] DK: “gerek”

[856] MK: olursuñ

[857] MK: - ve

[858] MK: - emrine

[859] MK: + emrine

[860] MK: imżâ yazmadan önce icra yazıp üzerini çizmiş ve imza yazmıştır.

[861] MK: ẓiyâsı

[862] MK: olupdur

[863] MK: - ol

Olur bu cümlesinden sır-ı ma‘nâ.

179. Çû vardır her birinde resm-i erkân,

Olunur ânuñla ḫâṣṣ-ı Yezdân. **[41b]**

180. Muḥaṣṣal on iki dîndi ṭarîḳat,

Ki ma‘nen cümle birdir eyle diḳḳat.

181. Maḳām-ı vâḥide îrdiñde nâ-gâh,

Bunu böyle görürsün olub âgâh.

182. Aġâçkîm dâlı çoḳlık özü birdir,

Velî ol dâl bî-had öz ki sırdır.

183. Şecere farż ît ṭarîḳ-i Ḥaḳḳ’ı sende,

On iki dâl ṭûtmuş bir yed’inde.

184. Velî kök bir özü bir ġayri yoḳdur,

Hemân birdir hemân bir[864] âyrı yoḳdur.

185. Ḥaḳîḳattan ḫaberdâr iseñ âdem,

Bu sırra eyle[865] gel[866] kendini[867] maḥrem.

186. Ṭarîḳim bir deyüb[868] geç baḳma ġayre,

Ki zîrâ[869] bulamazsın sende[870] behre.

---

[864] DK: - bir

[865] MK: - eyle

[866] MK: + gel olagör

[867] MK: sende

[868] MK: deyü

[869] MK: sende

[870] MK: sende yerine bunda

187. Hele her[871] ṭarîḳiñ bir uṣûlü,

Olûb eyler sülûk ehliñ mülûku.

188. Mülûk olmaḳ dîlersen dû cihâna,

Ṭarîḳ-i Ḥaḳḳ'a îr baḳma yabâna.

189. Çû biz Bayramîyân Ḫalvetîyiz,

Ṭarîḳ-i 'îd Ḥaḳḳ'da Himmetîyiz.

190. Biziz çâlâk meydân-ı muḥabbet,

Biziz pâmâl yar derd-i ḥasret[872].

191. Bize sâlik olan merd-i ma'ânî,

Nîder ger vîrseler cümle cihânı.

192. Hemân ẕikri ve[873] fikri Ḥaḳḳ'dır el-ḥaḳḳ,

Ki olûb ṭâlib dîdâr-ı muṭlaḳ.

193. Olub keṣretde vaḥdet pâdişâhı[874]

Görür her bir nefsi râhı İlâhı.

194. Begüm sır içre sırdır 'îd-i 'uẓmâ,

Îrîlür sırrı sırra bunda Ḥaḳḳ'a.

195. Daḫî [875]ẓâhirde birdir[876] resm-i eṭvâr,

Ki naḳş îtdi bu levḥa gelen pür-zâr.

---

[871] MK: + bir

[872] DK: hayret

[873] MK: - ve

[874] DK: 193-194. Beyitler Berlin nüshaısnda yer almaz.

[875] MK: velî

[876] MK: budur

يا حق	يا هو	يا الله	كلمةء توحيد[877]
سير مع الله	سيرعلى الله	سيرى سير بالله	سير الى الله
على حقيقت	عالم ارواح	عالم برزح	عالم شهادت
ليس له تعين	واردى معرفت	واردى طريقت	واردى شريعت

يا قهار	يا قيوم	يا حى
سير بالله	سير عن الله	سير في الله
عالم كثرتده وحدت	عالم شهادت	عالم لاهوت
	واردى جمع الجمع	واردى شريعت

196. Furû‘âtı budur ‘îd-i viṣâlin

Sülûk ît[878] dûne Ḥaḳḳ’a cümle ḥâlin.

يا رحمان يا رحيم يا جميل يا عظيم يا احد

[Yâ Rahmân, Yâ Rahîm, Yâ Cemîl, Yâ Azîm, Yâ Ahed]

197. Velikin[879] Ḫalvetiyyeniñ fer‘î budur,

Bu fer‘e vâḳıf olanlar uludur.

198. Uṣûl îtdi bu fer‘î böyle pîrân,

---

[877] Dk: Berlin nüshasında sadece Allah’ın isimleri yer almakta, seyir alem ve varid belirtilmemektedir

[878] MK: - ît

[879] MK: daḫî

Bulunur ânuñla râh-ı Raḥmân.

199. Furû‘âtı budur Ḫalavetiyye’niñ,

Bunida böyle gör gitsün kemânıñ. **[42a]**

وهاب فتاح واحد احد صمد

[Vehhâb, Fettâh, Vâhid, Ahed, Samed]

200. Velikin bu furû‘ât beyne’l-esmâ,

Îder telḳîn mürşid eyler iḥyâ.

201. Furû‘âtına ḥâṣıl ḳıl ri‘âyet,

Sülûküñ tâm oluban bula ġâyet.

202. Velî taḥte’l-lafẓ îtme sülûku,

Olam dirseñ sülûkunuñ mülûku.

203. Sülûkunda hemânâ ḥâle sa‘y ît,

Erenler râhına kendin ricâl ît.

204. Zamâne dervîşi ve sen îtme reftâr,

Sülûk îtdim deyü dem urma her bâr.

205. Sülûku ânlarıñ lafẓi ve ḳālî,

Degildir ânlarıñ sülûku ḥâlî.

206. Selef yoluñ gözet ey nûr-i ebṣâr,

Ki gide ‘ayn-ı dilden naḳş-ı aġyâr.

207. Ki nâmıñ olmaya gel ehl-i taḳlîd[880],

Sezâvarın ola envâr-ı tevḥîd.

208. Gelâ gel ṭâlib sırrı ma‘ânî,

---

[880] MK: taḳlîd yerine telḳin yazılıp üzeri çizilmiş.

Kelâmım añlayuban diñle ânı.

209. Sözümü gevher-i menkuş cân ît,

Ma‘ânî dürrelerin[881] cânda nihân ît

210. Ḥaẕer ḳıl düşme ilḥâda ḥaẕer ḳıl,[882]

Ḳoyub egriyi doġruyu güzer/gezer ḳıl.

211. Şerî‘atdır bu yoluñ ibtidâsı,

Ṭarîḳatdır onuñ da mâverâsı.

212. Bıraḳma şer‘î elden merd-i ḫâṣṣ ol,

Menâhîden çeküb destin ḫalâṣ ol.

213. Ne kîm vâr emr-i Mevlâ îşle ânı,

Yola ṣavrulmadan bu ‘ömr-ü fânî.

214. Ṣalât-ı ḫamseyi fevt îtme aṣlâ[883],

Ki farż îtmişdir ânı emr-i Mevlâ[884].

215. Daḫî sünnetleri ḳıl sa‘y tâm[885] ît,

Ne kîm vâr emr-i Haḳḳ cümle tamâm ît.

216. Nevâfilleri daḫî eyle icrâ,

Saña kân ola bu erkân-ı maḥżâ.

217. Oḳunduḳça ezânı diñle ezcân,

Bu du‘âyı oku kim[886] budur[887] erkân.

---

[881] MK: dürrünü

[882] MK: Ankara nüshasında birinci ve ikinci mısraların yeri değişmiştir.

[883] MK: zinhâr

[884] MK: - emr-i Mevlâ / + Rabb-i ġaffâr

[885] MK: - sa‘y tâm / + ihtimâm

218. Budur Bayramiyye'nıñ bil rüsûmû,

Ḥaẕer ḳıl diñleme geç ṭab'-ı şûmû.

219. 'İbâdetden hele gel olma ḥâlî,

Bulam dîrseñ ṭarîḳ pür meali.[888] **[42b]**

220. Du'â budur oḳuyub bir naẕar ḳıl,

Ṣalat vaḳti tîz elden gezer ḳıl.

Du'a-i eẕân

اللهم ربَّ[889] هذه الدعوة التامة والصلوةِ القائمةِ آتِ محمدٍ[890] الوسيلةَ والدرجةَ والفضيلةَ الرفيعةَ العاليةَ[891] وابْعثْهُ مقامًا محمودًا الذى وعدتهُ[892] وعْدًا حسنًا اِنّك[893] لا تُخلفُ الميعادَ

[Allah'ım bu tamamlanmış davetin ve kılınacak namazın Rabbi! Muhammed'e (s.a.s.) vesileyi, dereceyi ve âlî ve yüce fazileti ver. Güzel söz ile vaad ettiğin Mahmûd makamına onu ulaştır. Şüphesiz ki sen vaadinden dönmezsin.]

221. Ṣalat-ı ḫamseyi ḳılmazsa âdem,

---

[886] MK: - kim

[887] MK: + çû

[888] MK: Bu beyitten sonra "du'a budur du'a budur du'ada" yazılıp üzeri çizilmiş, sonra 220. Beyit yazılmıştır.

[889] MK: - **رب**

[890] MK: **اله** yazılıp üzeri çizilmiştir.

[891] MK: - **العالية** /+ **العافية**

[892] MK:**وعدتك** hu yerine kef yazılmış

[893] MK: - **وعدا حسنا انك**

Olamaz âdemiñ sırrına maḥrem.

222. Ḳıyâmıyla rükû‘ hem sücûduñ,

Bular âlâtıdır râh-ı Vedûd’uñ.

223. Ṣalat-ı ḫamsede çoḳdur faẓîlet,

Begüm terk îtme ânı eyle diḳḳat.

224. Eger şerh eylesem sırr-ı ṣalâtı,

Buñla terk îderdiñ naḳışâtı.

225. Velî taṭvîl olur ma‘nâ-yı güftâr,

Gözüm nûru hele terk îtme zinhâr.

226. Saña mi‘râc îdübdür ânı Mevlâ,

‘Urûc ît durma ol mi‘râca ḥâlâ.

227. Ṣalât-ı ṣubḥ olunca eyle ẕikrî,

Ne kîm vâr dilde terk ît ġayri fikrî.

228. Edâ îdende[894] hem ṣalâtı ṣubḥı,

Oḳu ba‘de ed-du‘â bu pür fütûḥu.

229. Budur ṣubḥıñ du‘â-yı müsteṭâbı,

Oḳukim ref‘ îder cümle[895] ḥicâbı.

230. Âçılub perde-i dide-i cânıñ,[896]

Olursun âfitâbı dû cihânıñ.

---

[894] MK: îtdikde

[895] MK: külli

[896] MK: Bu mısradan sonra “olursun afitabı perde-i d” yazıp üzerini çizmiş ve ikinci mısrayı yazmıştır.

دُعاءُ صلاةِ صُبْح

بسم الله الرحمن الرحيم اللهم اِنّي أسْئَلكَ رحمةً من عندكَ تُهدِى بها قلبِي وتشرحُ بها[897] صدرِي وتجمعُ بها شملِي و تَلُمُّ بها شَعْشى وتردُّ بها الفتى وتصلح بها رَأيِي وترفع بها[898] شَاهدِي وتُذكّي بها عملِي وتُبيضُ بها وجهِي وتُلْهمنِي بها رُشدي وتُعْصمنِي بها[899] كلّ شيئٍ اللّهمَّ اِنّي أسئلكَ الفوزَ عند القضاءِ[900] و منازل الشهداءِ وعيشَ الشهداءِ[901] والنصر[902] على الأعداءِ و مرافقةَ الأنبياءِ[903] اللّهمَّ[904] اِنّى أنزلُ[905] بك حاجتِي واِن قصرٌ[906] عند رَأيِي و ضَعْفٌ عند عملِي وافتقرت(43) الى رحمتك فأسئلك يا كافى الامورِ ويا شافى[907] الصدورِ أن تُجِيرنِي من عذاب السعير و من دعوة الثُبورِ[908] و من فتنة القُبور[909] اللهم هذا الدعاء عليك[910] الاجابة يا رب العالمين اللهم اَصْلِحْ لِى دينِ الذى هو عصمةُ امري واصلح لى آخرتى اليها معادى اللهم اجعل خير اعمارنا آخره[911] و خير اعمالنا خاتمه ايامنا يوم تلقاك[912]واللهم اسئلك الخير

---

[897] MK: - **بها**

[898] MK: - **بها**

[899] MK: + **من**

[900] DK: **القضا**

[901] DK: **عين العدا** yazılmıştır

[902] DK: **انصر**

[903] DK: **الانبيا**

[904] MK: - **اللهم**

[905] MK: + **انزل**

[906] DK: **تصر**

[907] DK: **سافى** yerine **يا شافى**

[908] MK: **الثبور** yerine **القبور** yazılmıştır. Üç nokta koyup kenar notu olarak **الثبور** yazmıştır.

[909] MK: - **و من فتنة القبور**

[910] MK: **على** yazıp üzerini çizmiş ve **عليك** yazmıştır

[911] MK: - **اليها معادى اللهم اجعل خير اعمارنا اخره**

كله عاجله ما علمت ربى لا اله الا انت خلقتنى و انا عبدك و انا[913] على عهدك و وعدك ماستطعت

اعوذبك من شر ما صنعت[914] ابوء لك بذنبى فاغفرلى ذنوبى لا يغفر الذنوب الا انت

سبحان الله	[915] الحمد الله	الله اكبر
٣٣	٣٣	٣٣

لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد و هو على كل شيئ قدير سبحان الله و الحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر[916] ولا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم

"*Allah'ım senin katından kalbimi kendisiyle hidâyete erdirdiğin, genişlettiğin, topladığın, görüşümü iyileştirdiğin, şahitliğimi yücelttiğin, amelimi arındırdığın, yüzümü beyazlaştırdığın, bana rüşdü (doğru yolu) gösterdiğin, beni her şeyden koruduğun bir rahmet dilerim. Allah'ım Senden kaza günü başarıyı/kurtuluşu, şehitlerin makamını, şehitlerin yaşamını, düşmanlara karşı yardımı, peygamberlerin yoldaşlığını dilerim. Allah'ım! Şüphesiz Sana ihtiyacımı, bakışımdaki noksanlığı, amelimdeki zayıflığı ilettim, rahmetine muhtacım. Her işe Kâfi ve her gönle Şâfi olan Senden cehennem azabından, cehennem ehlinin kurtuluş nidalarından ve kabir fitnesinden korumanı isterim. Allah'ım bu duadır, cevap vermek Sana düşer. Ey âlemlerin Rabbi! Allah'ım, emirlerinde korunmuş olan dinde beni düzelt ve ahireti bana iyileştir. Dönüş Sanadır. Allah'ım ömürlerimizin son günlerini ve ahiretteki ömrümüzü hayırlı kıl. Seninle karşılaşacağımız zaman, bildirdiğin tüm hayırları Senden dilerim. Allah'ım senden başka ilah yoktur. Beni sen yarattın, ben Senin kulunum. Elimden*

---

[912] MK: - **و**

[913] MK: - **انا**

[914] MK: - **صنعت**

[915] MK: + **و**

[916] MK: Ankara nüshasında **والله اكبر** in altına ٦ (6) yazılmıştır

geldiği kadar Sana verdiğim sözümde durmaktayım. Yaptıklarımın şerrinden sana sığınırım. Günahlarımı itiraf ederim, beni affet. Senden başka günahları affedecek yoktur. 33 defa Subhanallah, 33 defa Elhamdülillah, 33 defa Allahuekber zikredilir. Ardından şu şekilde devam edilir; Allah'tan başka ilah yoktur, O'nun ortağı da yoktur. Mülk O'nundur, Hamd O'nun içindir. O'nun gücü her şeye yeter. Subhanallah ve elhamdülillah ve Lâ ilâhe illallah ve Allahu Ekber ve lâ havle velâ kuvvete illâ billahi'l-aliyyil azîm"[917]

231. Oḳuyub bu du'âyı gel tamâm ît,
Daḫî vird-i şerîfe ihtimâm ît.
232. Nedir dîrseñ eger vird-i ṣabâḥı,
Seyyid Yaḥyâ'dır añla ıstılâḥı.
233. Oḳunur her ṣabâḥda vird-i Yaḥyâ,
Görünür ânuñla sırr-ı Mevlâ.
234. Açılur sâlikiñ bâb-ı şühûdî,
Oḳu sırran ve cehren ḳıl ḳu'ûdî.
235. Velikin budur erkân-ı ṭarîḳat,
İşinde sem' cânıñ eyle diḳḳat.
236. Ḳıraat eyler îken vird-i cânâ,
Ṣaḳın ġayrî kelâm eyleme aslâ.
237. Kelâm-ı dünyeviyeden ḥaẕer ḳıl,
Derûnuñ Ḥaḳḳ'a rabṭıyla gezer ḳıl.
238. Eger kîm olur îse sözüñ âfâḳ,

[917] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 42b-43a.

Olur nefs ve[918] şeyâṭîn saña ilḥaḳḳ.

239. Îder dünya kelâmı seni taġyîr,

Olamaz şuğluna kîm ḥüsnü ta‘bîr.

240. Hemânâ dîk gözüñ göñlüñ evine,

Göñül şâd oluban her dem[919] sevine. **[43b]**

241. Ḫudâ candan artıḳ olmasun yâr

Gözüne görüne bu cümle aġyâr.

242. Olasın nûr-ı Raḥmâniyle ḳāim,

Açılsun sırrına ebvâb dâim.

243. Oġul a‘mâ gerek[920] bu[921] ‘ayn ecsâm

Ki gide mülkü dilden cümle âlâm.

244. Açıḳ gerek ‘uyûnu ḳalb cânıñ,

Oḳurken vird-i pâkı ol dehânıñ[922].

245. ‘Aceb görmez misin a‘mâ-yı merdi,

Nîce reftâr îder gör kerem serdi.

246. Ṭutar râh-ı gider her bir ẕûḳāġa, (sokak)

Baḳar mı[923] tepe[924] ve[925] ṣaḥraya ve[926] daġa.

---

[918] MK: - ve

[919] DK: ol-dem

[920] MK: gerekdir

[921] MK: - bu

[922] MK: zebânıñ

[923] DK: - mı

[924] MK: depe

247. Velî ṣuretde görmez gözü a‘mâ,

Açıḳdır ânlarıñ cân gözü cânâ.

248. Düşer mi kör o a‘mâ kimse câha[927]

Muḥaṣṣal cân gözü gerek güşâda,

249. O dem kim oḳunurken vird-i sâde.

Ḳuṣur îtme hele dâim irâde.

250. Ḥaḳḳını alma ‘âmâyı iki ‘âlem,

Bu naṣḥim igice tut ey nûr dîdem.[928]

251. ‘Amâ ḥaḳḳında vardır nîce âyât,

Ḥadîṯ ve[929] âyet eyler ânı iṯbât.[930]

252. Ḥaẕer ḳıl olmadan a‘ma-yı dâreyn,

Felâḥ bulmaz ṭuyûr bî-cenâheyn.

253. Ki cân gözün îdenler bunda a‘mâ,

Olur ḫüsrâne-i dünyâ ve ‘uḳbâ.

قال الله تعالي[931] وَمَنْ كَانَ فِي هَذِه اَعْمَى فَهُوَ فِي الْاَخِرَةِ اَعْمَى[932] وَاَضَلّ سَبِيلًا

---

[925] MK: - ve

[926] MK: - ve

[927] DK: 248 ve 249. Beyitlerin birer mısraları alınarak tek bir beyit halinde verilmiştir.

Muḥaṣṣal cân gözü gerek küşâda

O dem kim oḳunurken vird-i sedâ

[928] DK: 250. Beyit yok

[929] MK: - ve

[930] MK: - eyler ânı iṯbât / + ile oldu müṯbet

[931] MK: - **الاية** + / **قال الله تعالى**

[Allah Teâlâ buyurdu: “Bu dünyada kör olan âhirette de kördür, yolunu da şaşırmıştır.”]

254. Oḳu vird-i ṣabâḥı cehren ḫafâ,
Ṣaḳın terk îtme budur de’b-i ‘uzmâ.

255. Ṭarîḳatde edeb gözle edîb ol[933],
Şerî‘atde ṭarîḳatde budur yol[934].

256. Ṣalât-ı ḫamsede var nîce erkân,
Bunu daḫî uṣûl îtmişdir iḫvân.

257. Velakin oḳunur ba‘de’ṣ-ṣalat-ı ol,
Uṣûlü gözleyendir merd-i maḳbûl.

258. Naẓar ḳıl gel begüm her kez uṣûle,
Uṣûlüyle îrer sâlik vuṣûle.

يا لطيف يا كريم يا باقى يا رحيم يا حفيظ يا شافى يا كافى يا كافى[935] انت الله
١ ٢

[Yâ Latîf, Yâ Kerîm, Yâ Bâkî, Yâ Rahîm, Yâ Hafîz, Yâ Şâfî, Yâ Kâfi, Yâ Kâfî, Sen Allah’sın]

259. Daḫî ey sâlikân-ı müsta‘îdân,
Kelâmım kûş îdüben eyle iz‘ân.

---

[932] DK: - **واضل سبيلا**

[933] MK: +biġayet

[934] MK: Ankara nüshasında bu mısra şu şekilde geçmektedir: “Şerî‘at râḥına eyle ri‘âyet”

[935] MK: **يا كافى** Ankara nüshasında bir defa yazılıp altına **٣** yazılmıştır.

260. Îrince öyleniñ vaḳti ṣalâtı,

Geçirme vaḳti pâkıñ ḳıl ṣalâtı[936]. **[44a]**

261. Bu du‘âyı oḳu fevt îtme zinhâr,

Açıla üstüne ebvâb-ı ġaffâr.

بسم الله الرحمن الرحيم اللهم اكتب لنا براءةً[937] من النارِ و امانًا من العذابِ و جوازًا على الصراط و نصيبًا من الجنة وبُعدًا من العذاب اللهم حرّمْ وجوهَنا على النارِ وادخلنا دار القرارِ وخلّصْنا[938] من مظالمِ[939] العباد[940] يا رب العالمين وعلى سيدنا محمد وآله وصحبه اجمعين

"*Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Allah'ım bize ateşten kurtuluş, azaptan emin olma, sırattan geçiş, cennetinden bir nasip, azabından uzaklık nasib et. Allah'ım yüzümüze ateşi haram kıl, bizi karar evine girdir ve bizi insanların zulümlerinden kurtar. Ey âlemlerin Rabbi Peygamberimiz Muhammed'e (s.a.s.), ailesine ve ashabına, hepsine…*"

262. Ṣalât-ı ‘aṣrı daḫî gel edâ ît,

Ṣalâtıyla seni ṣâḥib-i rıżâ ît.

263. Beher vaḳtin sünen çâr rek‘at,

Ḳıluban eyle bu erkâna diḳḳat.

264. İki vaḳt içre vârdır iki rek‘at,

Sünenler kîm ânı çâr eyle elbet.

---

[936] MK: - ḳıl ṣalâtı / + bul necâtı

[937] DK: **برارة**

[938] DK: **خلقنا**

[939] **مظالم** olunca anlamlı oluyor.

[940] MK: önce **العد** yazıp üzerini çizmiş, **العباد** yazmıştır.

265. Biri ṣoñ sünnetidir yatsûnuñ tâ,
Biri de öyleniñdir[941] eyle icrâ.
266. Bularda îtme aṣlâ nâḳıṣiyyet,
Begüm diñler îseñ budur naṣîḥat.
267. Naṣîḥat diñleyen bulur ṣalâḥı[942],
Naṣîḥat ṭûtmayan bulamaz felâḥı[943].
268. Eger kîm sen saña lâzımsın ‘âbid
Oluban îşle her bir îşi zâhid[944].
269. Ne deñlü eyler îseñ sen ‘ibâdet,
Açılûr üstüne bâb-ı sa‘âdet.
270. Ne deñlü eyler îseñ sen ḳuṣûru,
Bulamazsın dû ‘âlemde ḥużûru.
271. Mücâhid ol mü‘âbid[945] ol müşahid[946],
Ola her fi‘li pâkıñ Ḥaḳḳ’a ‘âid.
272. Ki Ḥaḳḳ’a ‘âid olan dîdigim tâ,
Şurûṭ üzre ṣalâtı îtmek icrâ.
273. Şürû‘ îtdiñde her dâim ṣalâtâ,
Göñülden ḥubb-u ġayri yâna âtâ.

---

[941] MK: cum‘anıñdır

[942] MK: felâḥı

[943] MK: ṣalâḥı

[944] MK: - îşi zâhid / + emr-i zâid

[945] MK: müşâhid

[946] MK: mü‘âbid

274. Göñül mülkü ola bu cümle[947] pâk,
Ṣalâtıñ şarṭı budur eyle idrâk.
275. Şurûṭ üzere ṣalâtı îden icrâ,
Olur maḳbûl dergâh-ı mu‘allâ.
276. Hemân olmaḳ gerek dil ḳuṣru ḥâli,
Ṣalâtın böyledir de’b-i kemâli.
277. Göñül pâk olucak pâk oldu[948] a‘mâl,
Namâz olur namâzıñ böyle derḥâl. **[44b]**
278. Velî ḳalb olmayacak[949] pâk ve[950] pür nûr,
Olamaz şöyle bil a‘mâl-i ma‘mûr.
279. Buña sa‘y ît gözüm nûru biġâyet,
Ṣalâtında bulam dîrseñ ḥalâvet.
280. Ṣalât-ı ‘aṣra ḥâṣıl îreceksen,
Geçirme vaḳtini ḳıl ânı erken.
281. Yine ba‘de’n-namâz oḳu du‘âyı,
Bulasın Cenâb-ı Haḳḳ’dan ‘aṭâyı.
282. Du‘â-yı ‘aṣrı oḳu olma ġâfil,
Begüm diñle bu pendim olub ‘âḳil.
283. Du‘â budur du‘â budur du‘âda,
Begüm oḳu ḳuṣûr îtme irâda.

---

[947] MK: cümleden

[948] MK: olur

[949] DK: olmicak

[950] MK: - ve

دُعاءُ صلاةِ[951] عصر

اللهم أغنَنا أغنًا بالعلم وزَيّنًا بالحكمِ وَأكرمنا بالتقوى وحمّلنا بالعافيةِ يا رب العالمين اللهم تب علينا [952]قبلَ الموت وهوّنْ علينا سكراتِ الموتِ من شدّةِ الموت يا سامع كلِّ صوتٍ برحمتك وكرمك يا اكرم الاكرمين[953]

"*Allah'ım bizi ilim zenginliğiyle zenginleştir, bilgelik (hikmet) ile süsle, takva ile şereflendir, bize afiyet ver. Ey Âlemlerin Rabbi, ölmeden önce bizi affet, ölümün şiddetinden meydana gelen ölüm sarhoşluğunu hafiflet. Ey tüm sesleri işiten, rahmetinle ve kereminle duamı kabul et ey Kerîm olanların en Kerîmi!*"

284. Riyâ ve sümʻâdan ġâyet ḥaẕer ḳıl,
Saʻâdet mülküne durma gezer ḳıl.

285. Nekîm isterseñ Allah-u ʻaẕîme,
Niyâz ît ṭût yüzüñ bâb er-Raḥîme.

286. Açılsun tâ saña ebvâb-ı raḥmet,
Ṣaçılsun üstüne âṣâr-ı ḥikmet.

287. ʻAtâña nîder Allah-u Teʻâlâ,
Velik[954] ʻabde'ṣ-ṣekûr olmaḳdır evlâ.

288. Hemân ḳulluḳda[955] ol ṭûtma kemânı[956],

---

[951] MK: **صلوة**

[952] MK: **كا** yazıp üzerini çizmiş ve **قبل** yazmıştır.

[953] MK: - **يا ارحم الراحمين** + / **وكرمك يا اكرم الاكرمين**

[954] MK: velî

Olâm dîrseñ dû ‘âlem[957] kâmurânı[958].

289. Olursun ḳulluġunda pâdişâhıñ,

Açılur her murâdât üzre râhıñ.

290. Ṣalât-ı maġribi ḳıldıḳda her-bâr,

Bu du‘âyı daḫî oḳu[959] begüm vâr.

291. Ṣalât-ı maġribin budur du‘âsı,

Olur maḳbûl dergâh bî-riyâsı.

هذا[960] دعاء صلات[961] مغرب

اللهم طهّر قلوبنا كقلوبِ الأبرار ودلّ اعمالنا كعمل الاخيار اللهم ارزقنا حلالًا وعمرًا[962] طويلًا وعملًا صالحًا وايمانًا كاملًا وزهدًا دائمًا[963]***45*** وعلمًا نافعًا يا رب العالمين

“*Allah’ım kalplerimizi masumların (ebrar, dindar, dürüst) kalbi gibi temizle, amellerimizi iyilerin amellerine yönlendir. Allah’ım bizi helalle, uzun ömürle, sâlih amelle, kemale ermiş imanla ve her zaman bir zahitlik ve* **[45]** *faydalı ilimlerle rızıklandır ey Âlemlerin Rabbi!*”

---

[955] MK: ‘abdiyyetinde

[956] MK: - ṭûtma kemânı / + müdâmâ

[957] MK: ‘âlemde

[958] MK: mu‘allâ

[959] MK: “daḫî oḳu” yerine “oḳu daḫî” yazılmıştır.

[960] MK: - **هذا**

[961] MK: **صلوة**

[962] DK: **عمر**

[963] MK: - **دائما**

292. ‘Îşâ olunca durma ḳıl namâzı,

Açılsun bâṭınıñıñ cümle râzı[964].

293. Ḳıyâmıñ elif olubdur âñla ânı,

Rükû‘uñ dâldır ṭûtma kemânı.

294. Sücûdunda olursun çünkü sen[965] mîm,

Bu üç ḥarfi îdeyim saña ta‘lim.

295. Elif dâl mîm olur âdem nigâh ît,

Özünü âdemîler içre şâh ît.

296. Elif birlige îrmekden kinâyet,

Ki dâl eyler hidâyete delâlet.

297. Daḫî mîm nâm-ı pâk Muṣṭafa’dır,

Namâzı añla kîm sırr-ı Ḫudâ’dır.

298. Elif Allah ve[966] dâl oldu diyânet,

Çû mîm oldu mürîd sırr-ı vaḥdet.

299. Begüm ger añladıñsa bu rumûzu,

Bulursun dâne-i sırr-ı kenûzu.

300. Du‘â budur ‘işâda oku her ân, [967]

Saña feṭḥ ola her bir sırr-ı Yezdân.

---

[964] MK: zârı

[965] MK: - sen

[966] MK: - ve

[967] MK: Bu beyit yerine sadece “Du‘a budur” yazılmış ve sonraki sayfada “**صلوة عشا**” yazılmıştır.

دعاء[968] صلاة[969] عشا

اللهم اجعل لنا من كلّ غمٍ فرجًا ومن[970] كلّ ضيقٍ مخرجًا ومن[971] كلّ عسرٍ يسرًا ومن كلّ فاحشةٍ سرًا والى كلّ خيرٍ سبيلًا اللهم انّى اسئلك العفو والعافية المعافات الدائمة في الدارين والدّنيا والاخرة يا رب العالمين وارزقنا النجوة والسلامة وارزقنا علمًا نافعًا عملًا صالحًا وبدنًا صابرًا ورزقًا واسعًا حلالًا طيبًا برحمتك يا ارحم الراحمين وصلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه[972] اجمعين[973]

"*Allah'ım bize tüm üzüntülerimizden bir ferahlık, tüm darlıklardan bir çıkış yolu, tüm zorluklara bir kolaylık, tüm kötülüklerimize bir örtü ve tüm hayırlara bir yol nasip et. Allah'ım Sen'den bağışlanma ve dünya ve ahirette devam edecek bir afiyet isterim.. Ey Âlemlerin Rabbi, bizi esenlik ve kurtuluşla rızıklandır, faydalı ilimle sâlih amelle, sabırlı bedenle, temiz, helal, geniş rızıklarla rızıklandır Ey Merhametlilerin en merhametlisi. Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ailesine ve ashabının tamamına selam olsun.*"

301. Gelâ ey nûr-i 'ayn naḳd vârım,

Benim nûrum benim nev gülizârım.

302. Biri de budur erkân-ı ṭarîḳat,

Gözüm[974] icrâya sa'y ît eyle diḳḳat.

---

[968] MK: - **دعاء**

[969] MK: **صلوة**

[970] DK: - **من**

[971] DK: - **من**

[972] MK: - **و صحبه**

[973] MK: Duanın sonunda م harfine benzer bir işaret konmuştur.

[974] DK: görem

303. Oḳu terk îtme ṣaḳın vird-i şâmı,

Hele red îtme diñle bu kelâmı.

304. Erenlerden rüsûm olmuşdur ancaḳ,

Oḳunur şâma ḳarşu vird-i muṭlaḳ. **[45b]**

305. Ki sen de sa‘y îdüben eyle icrâ,

Gerekse âşikâran gerek iḫfâ.

306. Gözüm nûru budur bîl vird-i aḫşâm,

Ki resm îtmişdir ânı Hâcı Bayrâm.

307. Nîce sırr-ı nihânı vardır ânda,

Îrersin sırrına ḳalma kemânda.

ورد اخشام مسبعات عشرة[975]

فاتحة آية الكرسى قل يا ايها الكافرون اخلاص شريف[977][976]

٧ ٧ ٧ ٧

قل اعوذ برب الفلق قل اعوذ برب الناس

٧ ٧

[978] استغفر الله سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر

٧

ولا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم Yedincide[979]

١

---

[975] MK: - **مسبعات عشرة**

[976] MK: - **شريف**

[977] MK: Ankara nüshasında 1. bölüm

[978] MK: Ankara nüshasında 2. bölüm

[979] MK: - yedincide

[980]اللهم صل على سيدنا[981] وسندنا[982] ونبينا و شفيعنا محمد[983] النبى الامّى وعلى آله و صحبه وسلم تسليمًا[984]

٧

[985]اللهم رب[986] اغفرلى ولوالدىّ ولجميع المؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات الاحياء منهم والاموات

٧

[987]El ḳaldırub

[989] يا قاضى الحاجات ويا رافع[988] الدّرجات

[990]٣

[991]اللهم افعل بنا وبهم عاجلًا واجلًا في الدين[992] في الدنيا والاخرة ما انت له اهل ولا تفعل بنا وبهم يا مولانا[993] ما نحن له اهل انّك غفورحليم جواد كريم رؤف رحيم

---

[980] MK: Bir sonraki dua ile bu dua ankara nüshasında yer değiştirmiştir. Yanına 3 yazılmıştır. 3. bölüm

[981] MK: + **محمد** (üzeri çizilmiş olabilir)

[982] MK: **سندتا**

[983] MK: + **ن**

[984] MK: + **بعدد مافى علم الله**

[985] MK: Bir sonraki dua ile bu dua ankara nüshasında yer değiştirmiştir. Yanına 4 yazılmıştır. 4. bölüm

[986] MK: - **رب**

[987] MK: - El ḳaldırub

[988] MK: **رفيع**

[989] MK: Ankara nüshasında 5. bölüm

[990] MK: Ankara nüshasında **يا قاض الحاجات** dan sonra 3, **ويا رافع الدرجات** den sonra 1 yazılı

Bu du‘â-i şerîf[994] Ḫızır’dan aḫeẕ olunmuşdur.

اللهم زين ظواهرنا بخدمتك وبواطننا بمعاونتك وارواحنا بمشاهدتك وقلوبنا بمحبتك واسرارنا بمعرفتك

اللهم اجعل فوقنا نورًا[995] وتحتنا نورًا [996]وعن يميننا نورًا وعن يسارنا نورًا وامامنا نورًا وخلفنا نورًا

ودمنا نورًا وعظمنا نورًا ولحمنا نورًا وشعرنا نورًا وجلدنا نورًا[997]

[46a]

وعروقنا نورًا ومفاصلنا نورًا اللهم يا نور النور اللهم اعنى على ذكرك وعلى شكرك وحسن طاعتك[998]

اللهم اكفنى بحلالك عن حرامك واغننى بفضلك عمّن سواك برحمتك وكرمك[999] يا ارحم الراحمين و سلام

على المرسلين[1000] والحمد الله رب العالمين

استغرالله يا ودود [1001] سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر

١٠٠ ١٠٠ ٦

٩٩[1002]

---

[991] MK: Ankara nüshasında 6. bölüm

[992] MK: - **في الدين**

[993] MK: - **ما انت له اهل ولا تفعل بنا وبهم يا مولانا**

[994] MK: - -i şerîf

[995] MK: - **نورا**

[996] MK: - **و**

[997] MK: - **ولحمنا نورا وشعرنا نورا وجلدنا نورا**

[998] MK: - **اللهم يا نور النور اللهم اغنى على ذكرك وعلى شكرك وحسن طاعتك**

[999] MK: - **وكرمك**

[1000] MK: - **و سلام على المرسلين**

[1001] MK: + **يا حود (٣٣) يا حود (٣٣)**

ولا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم [1003]Yedincide

١

اسم جلال كلمهء توحيد[1004] اسم هو

١٠٠ ١٠٠ ١٠٠

[1005] ٩٩

يا حود (٣٣) يا حود (٣٣) يا حود (٣٣)[1006]

7 defa Fatiha suresi, 7 defa Âyete'l-kürsi, 7 defa Kâfirûn suresi, 7 defa İhlas suresi, 7 defa Felâk suresi ve 7 defa Nas suresi okunur.[1007] Ardından 7 defa "*Estağfurullah Subhânallah ve'l-hamdülillah velâ ilâhe illallâhu vallahu ekber*" (*Allah'ım bağışlanma dilerim, Seni tenzih ederim. Şükür Allah'adır. Allah'tan başka ilah yoktur ve Allah en büyüktür*) okunur ve yedincide "*velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm*" (*kuvvet ve güç ancak büyük ve yüce Allah'ın yardımıyladır*) eklenir.[1008] Devamında, 7 defa "*Allahümme salli alâ seyyidinâ ve senedinâ ve nebiyyinâ ve şefi'inâ Muhammeden nebiyyi'l-ümmî ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslimen.*" (*Allah'ım, Efendimiz, dayanağımız, Nebimiz, şefaatçimiz, okuma yazma bilmeyen*

[1002] MK: - **٩٩**

[1003] MK: - yedincide

[1004] MK: **كلمهء لا اله الا الله**

[1005] MK: - **٩٩**

[1006] DK: - **يا حود (٣٣) يا حود (٣٣) يا حود (٣٣)**

[1007] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 45b.

[1008] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 45b.

Peygamber Muhammed'e (s.a.s.), ailesine ve ashabına selam olsun) okunur.[1009] Daha sonra 7 defa "*Allahümme rabbiğfirli veli valideyye velicemi'il-mü'minine ve'l-mü'minât ve'l-müslimine ve'l-müslimât el-ehyâ-i minhum ve'l-emvât*" (*Allah'ım beni, ailemi, tüm erkek müminleri ve kadın müminleri ve erkek ve kadın Müslümanları affet. Ölü olanları da diri olanları da affet*) okunur.[1010]

Bunun devamında ellerini havaya kaldırıp 3 defa "*Yâ kadiye'l-hâcât ve yâ râfi' ed-derecât*" (*Ey ihtiyaçları gideren ve dereceleri yükselten*) okunur.[1011] Son olarak 7 defa "*Allahümme efal bina ve bihim acilen ve eclen fi'd-din fi'd-dünyâ ve'l-âhireti mâ ente lehu ehli velâ tef'al bina ve bihim ya mevlâna mâ nahnu lehu ehli inneke ğafûrun halim cevvâdun kerim raûfun rahim*" (*Allah'ım yakın olanda ve ertelenmiş olanda; dinde dünyada ve ahirette senin hoş gördüğün şeyleri bize ve onlara nasip et. Şüphesiz ki sen affedici, hoşgörülü, cömert, değerli, merhamet eden merhamet sahibisin*) okunur.[1012] Bu akşam virdi "Müsebbiati aşere" şeklinde de adlandırılmaktadır. On tane yedili dua bulunması bu ismin verilmesinde etkili olmaktadır. Bunların ardından Ahmed Cezbî Hızır'dan alındığını ifade ettiği şu duaya yer vermiştir:[1013] "*Allah'ım zahirimizi Sana hizmetle, batınımızı yardımınla, ruhlarımızı müşahedenle, kalplerimizi muhabbetinle ve sırlarımızı ilminle süsle. Allah'ım üzerimizi, altımızı, sağımızı, solumuzu, önümüzü, arkamızı, kemiklerimizi, etlerimizi, saçlarımızı, derimizi, damarlarımızı aydınlık kıl. Ey nurun nuru Allah'ım! Seni zikretmemde, Sana*

[1009] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 45b.

[1010] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 45b.

[1011] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 45b.

[1012] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 45b.

[1013] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 45b-46a.

şükretmemde, Sana güzel ibadet işlememde bana yardım et. Allah'ım harama düşmeden helalinle yetinmeyi, üstünlüğünle senin dışındakilerden müstağni olmayı nasip eyle. Ey merhametlilerin en merhametlisi, rahmetin ve cömertliğinle duamı kabul eyle. Gönderilenlere selam olsun, Âlemlerin Rabbine hamdolsun."[1014]

Bu duadan sonra 100 defa *estağfurullah* denirken, *Ya Vedûd* ismi de zikredilir.[1015] Ancak bu ismin altında hem 100 hem 99 yazmaktadır.[1016] O yüzden 100 veya 99 defa zikredebileceği kanaatindeyiz. Daha sonra 6 defa "*subhanallahi ve'l-hamdülillahi velâ ilahe illallahu vallahu ekber*" okunur, yedincide "*velâ havle velâ kuvvete illa billahi'l-aliyyil azim*" okunur.[1017] Ardından 100 defa *ismi celâl*, 100 defa *kelime-i tevhid* zikredilir. Bunlarla birlikte *Hû* ismi şerifi de zikredilmektedir.[1018] Ancak Vedûd isminde olduğu gibi hem 100 hem 99 yazılmıştır. Muhtemelen 100 veya 99 defa okunabileceğini belirtmek için böyle yazılmıştır. Son olarak da 99 defa *yâ Hûd* okunur.[1019] Ahmed Cezbî bu zikrin ikindiden sonra akşama doğru yapılmasını tavsiye etmektedir.[1020]

308. Begüm ger añladıñsa işbu virdi,
    Oḳu terk îtme tâ ba'de'l-ikindi.

[1014] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 45b-46a.

[1015] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46a.

[1016] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46a.

[1017] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46a.

[1018] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46a.

[1019] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46a.

[1020] Cezbî, *Kenzü'l-esrâr* (Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722), 46a.

309. Gelelim hem ṣalât-ı nâfilâta,

Ânıda eyle icrâ îr ḥayâta.

310. Ṭarîḳatde bular farż gibidir bil[1021],

İrâda îtme ihmâl eyle ta‘cîl[1022].

311. Kîm eyler hâsılı icrâ-yı âdâb,

Açılur feyż-i ma‘nâ âna bâb bâb.

312. Begüm ta‘lîl[1023] îden erkân-ı pâkı,

Ma‘âni sırrınıñ olur helâkı.

313. İki gün hafta içre ṣâim olmaḳ,

Bu da resm-i ṭarîḳatdır muḥaḳḳaḳ.

314. Biridir yevm-i pâzâr îrtesi tâ,

Biri de yevm-i cum‘â eyle icrâ.

315. Daḫî sitte-i şevvâl île üç mâh,

Orûcu ṭutagör[1024] terk îtme hergâh.

316. Îrîcek ḥâṣılı ‘aşra muḥarrem,

Ânıda böyle[1025] ṣâim olmaḳlıḳdır elzem.

317. Ki zîrâ ânda çoḳdur sırr-ı ‘uẓmâ,[1026]

[1021] MK: tâ

[1022] MK: Bu mısra Ankara nüshasında şöyle geçmektedir: “Bilüben mâ-ḥaṣıl sen eyle icrâ”

[1023] MK: ta‘ṭil

[1024] MK: “Orûcu ṭutagör” yerine “orûcun ṭutuban”

[1025] DK: - böyle

[1026] MK: 317-318. beyitler Ankara nüshasında yoktur.

Muḥassal ṭût sözüm terk îtme aṣla.

318. Daḫî gel kendin eyle nur-i berrâḳ,

Îrîcek şöyle kîm tâ vaḳt-i işrâḳ.

319. O demde mâtem ît ḳān aġla dâim,

Olâgör her cihetden şöyle ṣâim. **[46b]**

320. ‘Ali el-Murtażâ’nıñ ḥubbuñ ezcân[1027],

Dilinde rabṭ îdüben iñle her-ân.

321. Ki zîrâ gör ḥadîṯ-i Muṣṭafâ’yı,

Bula dil ḫânesi şevḳ ve[1028] ṣafâyı.

قال علیه السلام یا علی انت بمنزلت هارون[1029]

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: “Ey Ali! Sen Hârûn’un konumundasın.”]

322. Bu ḥadîṯiyle ol ‘âmil nigâh ît,

Muḥabbet semtini ârâmgâh ît.

قال علیه السلام انا دار الحکمة وعلیّ بابها

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: “Ben bilgelik eviyim Ali de onun kapısıdır.”]

323. Buña daḫî naẓar ḳıl pür ṣafâ ol,

Muḥabbetde hemân ehl-i vefâ ol.

[1027] MK: el-ân

[1028] MK: - ve

[1029] MK: **هارن**

قال عليه السلام على اخي في الدّنيا والآخرة

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Ali dünyada ve ahirette kardeşimdir."]

324. Daḫî Ebu Bekir'e câna ḳıl muḥabbet.[1030]

Bulasın 'indi Ḥaḳḳ'da 'azze ve rif'ât

325. Çû oldur ibtida yârî Resûlüñ

Muḥabbet ḳıl ola Ḥaḳḳ'a vüṣûluñ

326. İden oldur bu dîni pâkı taṣdîḳ

Ânuñçün dîndi âña nâm-ı ṣıddîḳ

327. Naẓar eyle ḥadîṯe nûr-i ebṣâr

Gide cân-ı dilinden ḥarku'l-nâr

قال عليه السلام ابوبكر منّى وانا منه و[1031] ابوبكراخي في الدّنيا والآخرة[1032]

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Ebû Bekir bendendir ve ben ondanım. Ebû Bekir dünyada ve ahirette kardeşimdir."]

قال عليه السلام لو كان بعدى نبى خليل[1033] امّة وان[1034] خليلى عثمان بن عفان[1035]

[1030] DK: 324-327. Beyitler Berlin nüshasında bulunmamaktadır.

[1031] MK: - **و**

[1032] MK: + **قال عليه السلام** hem ortada hem der kenar notu olarak verilmiş. (bu hadis ankara nüshasında kırmızı mürekkeple yazılmıştır.)

[1033] MK: **خليلى**

[1034] MK: **انا**

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Eğer peygamberlerden sonra ümmetin dostu olsaydı benimki Osman b. Affân olurdu."]

328. Hele 'Oṣmana da eyle muḥabbet
Derunuñdan gider her nispe-i ğılzet[1036]
329. 'Adâvetde olan manend-i râfiẓ
Olamaz dîni ahmedde muḥafîẓ
330. 'Ömer ḥażretlerin sev nûr-i ebṣâr,
Gide cân-ı göñülden reng-i ağyar.
331. Ẓiya vîren 'Ömer'dir dîne câna
Çû yâr-i ṣânî îtdi ânı Mevlâ.
332. Kim eylerse 'Ömer'e bil 'adâvet
Olur pej-mürde-i dünyâ ve âḫiret.
333. Sever bunları zîrâ faḫr 'âlem
Sevib ol sende yarın şâd ḥarem
334. Nigâh ît bu ḥadîṣi cân-ı ebdân
Olâsın gül-i gülşen gibi ḥandân

قال عليه السلام ما طلعت الشمس على رجل خيرمن عمر[1037]

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Güneş Ömer'den daha hayırlı bir adam üzerine doğmamıştır."]

[1035] DK: Bu hadis Berlin nüshasında hz. Ebu Bekir ile ilgili hadisten önce gelmiştir.

[1036] DK: 328-334. Beyitler Berlin nüshasında bulunmamaktadır.

[1037] DK: Berlin nüshasında bu hadis bulunmuyor.

335. Daḫî sev doḫter pâk-ı Resûlü

Bulam dirseñ eger Ḥaḳḳ'ıñ vüṣûlü[1038]

336. Çû oldur ba'ş-i ümmü seyyâdat

Hem oldur maẓhar-ı sırr-ı şefâ'at

337. Ânı sevmeyen olmaz Ḥaḳḳ'a vâṣıl

Olamaz sevmeyende dîn ḥâṣıl

338. Naẓar eyle ḥadîṯ-i pür ṣafâya

Gönül mürgek uçur semt-i vefâya

[1039] قال عليه السلام احبّ لى فاطمة

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Bana en sevimli gelen Fâtıma'dır."]

قال عليه السلام سيدات نساء[1040] اهل الجنة اربع[1041] مريم وفاطمة وآسية وخديجة[1042]

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Cennet ehli kadınlarının efendileri dörttür: Meryem, Fâtıma, Âsiye ve Hatîce."]

339. Ḫatice 'Âişe mâveri cânâ

Seviben eyle ol mülküni iḥyâ[1043]

[1038] DK: 335-338. Beyitler Berlin nüsshasında bulunmuyor.

[1039] DK: Berlin nüshasında bu hadis ile sonraki hadisin yeri değişmiştir.

[1040] MK: **النَّساء**

[1041] MK: + **و**

[1042] MK: - **وخديجة**

340. Bulara îtme ṣaḳın sen ‘adâvet

Bu dîn îçre bulâm dîrseñ sa‘âdet

341. Ki zîrâ bunlarıñ ḥaḳḳında el-ân

Ş̱enâ îtmişdir ol maḥbûb-u Raḥmân.

342. Muṭahhardir bular ‘indî Ḫudâ’da

Beyan eyler ḥadîş̱-i Muṣṭafâ’da

343. Hele bir kez naẓar eyle ḥadîş̱e

Gide senden ne vâr den deş̱îş̱e

344. Ola iç [ü] dışın tâ nûr-i berrâḳ

Ola Ḥaḳḳ dergahında ol yüzüñ âḳ.

قال عليه السلام النساء الى عايشة ومن الرجال ابوها

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: “Kadınlardan Ayşe’ye ve erkeklerden babası…”]

345. ‘Araba daḫî eyle gel muḥabbet

Bulasın sen daḫî çoḳ ‘izzü devlet[1044]

346. Ki oldur eşref ecnâs-ı âdem

Hem oldur ekrem mecmu‘u ‘âlem

347. ‘Araba eyleyen ez-dil ‘adâvet

Bulâmaz rûz-u maḥşerde şefâ‘at

348. Ḥadîş̱-i pâka câna bir naẓar ḳıl,

‘Adâvetden oġul dâim ḫaẕer ḳıl

[1043] DK: 339-344. Beyitler Berlin nüshasında bulunmuyor.

[1044] DK: 345-349. Beyitler Berlin nüshasında bulunmuyor.

349. ‘Arabdan geldi zîrâ faḫri ‘âlem

Sevîb de ‘arabı ol Ḥaḳḳ’a maḥrem

قال عليه السلام احب العرب من الايمان وبعضهم نفاق[1045]

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: “Arapları sevmek iman, onlara buğz etmek nifaktır.”]

350. Bulam dirseñ eger kim tâm îmân

Muḥabbet ḳıl ‘araba durma el-ân[1046]

351. Nifâḳ üzre begüm olma hemân gel

Ki kârıñ olmaya ferdâda muḥtel

352. Çû esfeldir nafâḳātda mekânı

Ḥaẕer ḳıl dinle pendim bul emânı

اية كريم[1047] اِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ

[Âyet-i kerîme: Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar…]

Ḥadîṯ-i diger[1048]

قال عليه السلام كلّ العرب من ولد اسماعيل ابن ابراهيم[1049]

[1045] DK: Bu hadis Berlin nüshasında 370. Beyitten önce yer alıyor. Anlam bütünlüğünü sağlamak için burada yer verildi.

[1046] DK: 350-352. Beyitler Berlin nüshasında bulunmuyor.

[1047] DK: - اية كريم ان المنافقين في الدرك الاسفل من النار

[1048] DK: - Ḥadîṯ digeri

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: “Arapların hepsi İbrahim’in oğlu İsmail’in çocuklarıdır.”]

قال عليه السلام احب العرب الثلاث لانّي عربى والقران[1051] عربى ولسان اهل الجنة عربى [1050]

[Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: “Üç şeyden dolayı Arapları severim; çünkü ben Arabım, Kur’ân dili Arapça ve cennet sakinlerinin dili Arapçadır.”]

353. Ki zîrâ ânda çoḳtur sırr-ı ‘uẓma
Muḥaṣṣal tut sözüm terk îtme aṣla[1052]

354. Îrîcek şöylekim tâ vaḳt-i işrâḳ
Ḳıla gör rûyun ola ta ki berrâḳ

355. Ḳıl işrâḳıñ namâzıñ iki rek‘at,
Ola bu naṣḥ[1053] ve pendim saña muḥabbet[1054].

356. Çû işrâḳıñ budur resm-i ḳadîmi,
Ki gör bu sûre-i naẓm-ı kerîmi.
ركعت اولى ضم سوره والضحى ركعت ثانى ضم سوره الم نشرح لك

357. İki rek‘at ṣalat-ı istiḫâre,

[1049] DK: Bu hadis Berlin nüshasında 370. Beyitten önce yer alıyor. Anlam bütünlüğünü sağlamak için burada yer verildi.

[1050] DK: Bu hadis Berlin nüshasında 370. Beyitten önce yer alıyor. Anlam bütünlüğünü sağlamak için burada yer verildi.

[1051] DK: **القرأن**

[1052] DK: 353-354. Beyitler Berlin nüshasında yoktur.

[1053] MK: naṣḥim

[1054] MK: - ve pendim saña muḥabbet / + ancaḳ saña ḥüccet

Ânıda eyle icrâ baḳma ḫâre.

358. O ḫâr dedigimkîm nefs ve[1055] şeyṭân,

Ânı red îdüben ol ḫâṣṣ-ı Yezdân.

359. Ṣaḳın efsânesine ṭutma kûşu,

Ki eldir[1056] her nefs cevher furûşu.

360. Ṣalât-ı istiḫâreye naẓar ḳıl,

‘Amâ îtme özün ṣâḥib baṣar[1057] ḳıl.

ركعت اولا ضم سوره قل[1058] ايها الكافرون ركعت ثانى ضم سوره اخلاص شريف[1059]

361. Daḫî var rek‘ateyn isti‘âze,

Âçılsun ġonca güller tâze tâze.

362. Derûnuñ gülşeninde ‘âşıḳāne

Bite her tuḫm ‘âlî dâne dâne.[1060] **[47a]**

363. Baṭûnında seniñ var sırr-ı mâ‘nan,

Ânıñ virdânesi[1061] sırran ve cehran.

364. Olur bir dâneden on dâne ḥâṣıl,

Hemânâ olagör evliyâna vâṣıl.

365. Begüm bil rek‘ateyn isti‘âzı,

[1055] MK: - ve

[1056] MK: âldâr

[1057] DK: naẓar

[1058] MK: **يا** yazmayı unutmuş

[1059] DK: - **ركعت اولا ضم سوره قل يا ايها الكافرون ركعت ثانى ضم سوره اخلاص شريف**

[1060] DK: - Bite her toḫum ‘âlî dâne dâne

[1061] MK: virdânesin

Müdâmâ eyle icrâ îtme nâzı.

366. Bunu naḳş îtdi levhe geleñ ressâm,

Edâ ît tâ ki devr îtdikçe eyyâm.

ركعت اولى[1062] قل اعوذ برب الفلق ركعت ثانى[1063] قل اعوذ برب الناس

367. Vârıcak secdeye işbûnı her-ân,

Oḳukîm bunda budur resm-i erkân.

368. Ki yazdı ḫâme-i nâzın zebânım,

Bu levhi ḳıl naẓar terk îtme cânım.

369. Bunu böyle rüsûm îtmiş erenler,

Ṭarîḳ-i Ḥaḳḳ'a bî-pervâ gidenler.

سبحان ذ الملك والملكوت[1064] سبحان ذ العزة والجبروت

سبحان الحى[1065] الذى لا يموت سبوح قدوس ورب الملائكة والروح

[Mülk ve melekûtun (maddi ve manevî bütün âlemlerin) sahibini tesbih ederiz. İzzet ve ceberut (ululuk) sahibini teşbih ederiz. Hiç ölmeyecek diri olanı tesbih ederiz. Münezzeh, Mukaddes, meleklerin ve Ruh'un Rabbi.]

370. Başın ḳaldırıcaḳ secde-i Ḥaḳḳ'dan,

Ki terk-i de'ble düşme ayaḳdan.

[1062] MK: + **ضم سوره**

[1063] MK: + **ضم سوره**

[1064] MK: - **ذ / الذى** yazıp üzerini çizmiş

[1065] DK: **حي**

371. Bunu oḳu çû oldu bu da mu‘tâd

Ola dilḫânesi ma‘mur ve[1066] âbâd.

اللهم استخيرك بعلمك[1067] واستقدرك بقدرتك واسئلك بفضلك العظيم انك تقدر والاقدر وتعلم ولا اعلم انك انت العلام الغيوب غفار الذنوب ستار العيوب[1068] اللهم بعزنا بعيوبنا انفسنا[1069] وسيئات اعمالنا وتكلنا[1070] الى نفسنا[1071] طرفة عين[1072] ولا اقل من ذلك وانصرنا[1073] على اعدائنا وجعلنا[1074] من الذين خرجوا من الدنيا آمنين

[47b] ولا تفضحنا[1075] على رأس[1076] الاشهاد وانك لا تخلف الميعاد

“*Allah’ım ilminle istihare ediyorum ve Sen’den senin gücünle güç isterim ve senin yüce ihsanından isterim. Şüphesiz ki Sen her şeye güç yetirirsin ben güç yetiremem. Ve sen bilirsin ben bilmem. Şüphesiz ki sen bütün gaypları bilirsin, günahları affedersin, ayıpları, kusurları örtersin. Allah’ım bizi kararlı kıl,*

[1066] MK: - ve

[1067] DK: **معلمك**

[1068] MK: - **العيوب**

[1069] DK: **انفنا**

[1070] Dk: **تكلمنا**

[1071] MK: **انفسنا**

[1072] DK: **العين**

[1073] DK: **العزنا**

[1074] MK: +**وجعلنا**

[1075] MK: **تقضحنا**

[1076] MK: **راءس**

nefsimizin ayıplarıyla, kusurlarıyla ve amellerimizin kötülüğüyle ve göz açıp kapayıncaya kadar ve bundan daha kısa bir süre için bile bizi nefsimize bırakma. Düşmanlarımıza karşı bize zafer ver ve bizi dünyadan güvenli ayrılanlardan eyle."

372. Nevâfilden biri daḫî ḍuḥâdır,
Ânı ḳılmaḳda bir başḳa ṣefâdır.
373. Ḍuḥâyı eyle icrâ altı rek'ât,
İkide bir selâma eyle diḳḳat.
374. Oña da żamm-ı sûre budur elyaḳ,
Bunu böyle ḳılagör îtme muġlaḳ.
375. Begüm ger añladınsa bu meâli,
Gider ġayrî dilinden ḳîl-ü ḳāli.
376. İmam vaḳte dâim iḳtidâ ît,
Özün 'irfân-ı Ḥaḳḳ'da pür żiyâ ît.
377. Ki ḳalma ẓulmet-i 'âlemde bî-tâb,
Çû şânıñdır seniñ ḳıl seni mehtâb.
378. Żiyâsız[1077] ẓulmete îrdikde bir kimse,
Ḳalur a'mâ gibi ol kimse bî-kimse.
379. Niyâz ît durma her bir leyl ve[1078] enhâr,
Doġa ṭıfıl göñül-ḫâne[1079] ḳamer vâr.

[1077] MK: ẓiyâsız

[1078] MK: - ve

[1079] MK: cân

380. Ma‘ârif milekitünüñ âfitâbı[1080],

Kîm açsın saña her yüzden niḳābı[1081].

381. Velî[1082] sırran görünür ol imâmet,

Ânuñla her ṣalâtıñ vâr tamâm ît.

382. Bu remzî çünki îtdim saña imlâ,

Ṣalât-ı sırrı daḫî eyle icrâ.

383. Velî nıṣfu’l-leyl vârdır teheccüd,

Ânı icrâ eyle eyle te‘âbbüd.

384. Hemânâ sırrıñ ola pâk ve[1083] pür nûr,

Ola dil ḫânesi tâ beyt-i ma‘mûr.

385. On iki rek‘ât oldu eyle icrâ,

Saña yüz göstere esrâr-ı Mevlâ.

386. Ṣaḳınkim îtme nûrum ânı ihmâl,

Îrişde[1084] vaḳit ḳıl ânı fî’l-ḥâl.

387. Ṣalât-ı ẓâhiriñ bir bâṭını vâr,

Ânıda ḥâl îdünüb saña her-bâr[1085].

[1080] MK: pâdişâhı

[1081] MK: İkinci mısra şu şekildedir: “Olagör ṭutmadan fâni perâhı”

[1082] MK: velîk

[1083] MK: - ve

[1084] MK: “Îrişde” yerinde “îrişdikde”

[1085] MK: Ankara nüshasında kenar notu olarak beyit verilmiş, 387 ve 388. Beyitlerde mısralarda değişiklik yapılmı. Ankara nüshasında bu iki beyit şu şekilde geçmektedir: (387)Ânıda ḥâl îdünüb saña her-bâr

388. Ṣalâtda ḳāim ola cümle a‘żâ,

Budur bâṭın yolunda resm-i ‘uẓmâ.

389. Ola her bir ṣalâtıñ biñe ḳāim,

Gerekdir kîm ṣalâtıñ ola dâim.

390. Ṣalât dâimûn olursa vârıñ,

Begüm dâr en-na‘îm olur ḳarârıñ.

391. Buña sa‘y eyleyüben ol müşâhid,

Ola her bir ḳarârıñ Ḥaḳḳ’a ‘âid.**[48a]**

392. Muḥaṣṣal ḳıl ḍuḥâyı daḫî herbâr,

Ki ref‘ ola dilinden cümle aġyâr.

393. Begüm budur ḍuḥânıñ resm-i kârı,

Açılsun gülşen ṭab‘ıñ bahârı.

394. Ḳalıcaḳ iki sâ‘at öyleye tâ,

Begüm ḳılmaġa sa‘y ît îtme ferdâ.

395. Velâkin altı rek‘âtdır ḍuḥâ bîl,

Ṣaḳın îtme ânı taġyîr ve tebdîl.

396. İki rek‘atda bir vîr gel selâmı,

Bunuñ böyle gerekdir iltizâmı.

397. Budur resm-i ḍuḥâ budur şerâiṭ,

Ne[1086] noḳṣân ola ne[1087] ola zâid.

Ṣalâtda ḳāim ola cümle a‘żâ.

(388) Ṣalât-ı ẓâhiriñ bir bâṭını vâr

Budur bâṭın yolunda resm-i ‘uẓmâ

[1086] DK: yine

ركعت اولى[1088] ضم سوره والضحى ركعت ثانى ضم سوره الم نشرح[1089]

398. Ṣalât-ı şâmdan ṣoñra daḫî sen,

Edâ ît mûnis-i ḳabride birden.

399. İki rek‘atda ṣalma ânı [1090]ferdâ,

Îder erbâb-ı tevḥîd ânı icrâ.

400. Saña bâdâş ola ol nûr-i a‘zam,

Olasın tâ ki ferdâ ṣâd ve[1091] hürrem.

401. Velî her rek‘atında ḳul e‘ûzuñ

Birin żamm îtki gide dilsûzuñ.

402. Budur resm-i ṣalâtıñ böyle bîl tâ[1092],

Oluna nâfilâtıñ resmi icrâ.

403. Gözüm nûru hele ḳıl ince[1093] diḳḳat,

Açıla üstüne ebvâb-ı rif‘at[1094].

404. Açılsun gülşen sırrı ma‘âni,

Çekilsün[1095] ġonca-i ‘aşḳıñ mekânı.

[1087] MK: nekîm

[1088] MK: **اولا**

[1089] MK: + **لك**

[1090] MK: “ṣalma anı” yeine “ânı ṣalma”

[1091] MK: - ve

[1092] MK: - tâ

[1093] MK: iñce

[1094] MK: raḥmet

[1095] MK: saçılsûn

405. Daḫî vâr erba‘în sırr ḫalvet,

Ânıda görmege vâr eyle diḳḳat.

406. Eger kîm ḫalvete girmek dîlersen,

Tecelli mülkünü görmek dilersin.

407. Ola tenüñ terâktü(?)[1096] ḫalvetin tâ,

Ki ḳabr içre nîce kîm yâta [1097]mevtâ.

408. Ṣalavât eyle rûḥuna Resûlüñ,

Ki rûḥ-ı pâka ola her[1098] tâ duḫûlüñ.

409. Ola elf olmaya bir dâne noḳṣan,

Budur ḫalvetde zîrâ de’b-i erkân.

410. Ola tevḥîd yetmiş bîñ nihâyet,

Gözet bu de’bi nûrum ince diḳḳat[1099].

411. Ṣaḳın[1100] olmasun üstünde zer ve[1101] sim,

Hemânâ ola dirseñ saña nedîm[1102]. **[48b]**

412. Daḫî bulâmâç ola hem ṭa‘âmıñ,[1103]

Oladursun âçıla bâb-ı kâmıñ.

[1096] MK: ḳarâñlu

[1097] MK: “nîce kîm yâta” yerine “netâh gitem gide mevtâ”

[1098] DK: - her

[1099] MK: ġâyet

[1100] MK: Ṣaḳınkim

[1101] MK: -ve

[1102] MK: Bu mısra şu şekildedir: “Hemân ḥubb-u ḫudâyı eyle taḳdîm.”

[1103] MK: Bu beyit Ankara nüshasında yoktur.

413. Bunu añlâkim olmaya ḥavâṭır[1104]

Muḥaṣṣal olagör göñlüne nâẓır.

414. Ṣu içme yoḳ rıżâ gözle beġāyet,

Evde bekmez olursa câna minnet.

415. Ya üç gün ya yedi gün ya ki on gün,

Budur ḫalvet daḫî bir erba‘în gün.

416. Bu ḳırḳ güne denîldi erba‘în tâ[1105],

Ṭarîḳat erleri eylerler iḥyâ.

417. Bu rûz-u erbâ‘ine erbâ‘îndî[1106]

Bu da de’b-i ṭarîḳatdır gör imdî

418. Hele oġlum[1107] ṭarîḳatdır ṭarîḳat[1108],

Ṭarîḳat fi‘liñ ît icrâya diḳḳat.

419. Saña ders ola bu sırr-ı ma‘âni,

Açıla üstüne nâmın rânı.

420. Olunca pend ve[1109] naṣḥim sana a‘tâ,

Oḳu ruḥuma ḳıl[1110] fâtiḥâ ihdâ.

421. Daḫî diñle hele resm-i menâmı

[1104] DK: Bu beyit Berlin nüshasında yoktur.

[1105] MK: Ankara nüshasında bu beyit yoktur

[1106] DK: Bu beyit Berlin nüshasında yoktur.

[1107] MK: cânım

[1108] MK: Birinci ve ikinci beyitin yeri değişmiştir.

[1109] MK: - ve

[1110] MK: “ruḥuma ḳıl” yerine “ruḥumçûn et”

Âçıla tab‘ vâlânıñ meşâmı[1111]

422. Görürse sâlik olan şîr ve kaplan
‘Âlâmetdir o kibir ẓulme el-ân

423. Su dombâyı daḫî dombâyı siyâh
Yemek îçün çoḳ olur hem ol âgâh.

424. Eger a‘ma görünürse menâmı
Ḥarama baḳmadır bîl iltizâmı.

425. Ḳatır[1112] ḫınzîr görür olursa sâlik
Ḥaḳîḳat ḥubbu dünyaya o mâlik.

426. Ḥimâr şehvet-i ferce bîl işaret
Ġanem şehvet-i batıniyye delalet

427. Kilâb ve dubbe ġadabdandır bîl ânı
Deve Ḥaḳḳdurur oldur nişânı

428. Çekirge ḥimâr ârısı ve keçi
Bulardır ḫâtır-ı şeyṭana elçi

429. İşâretdir daḫî meymun ġabîṯe
Kedi nifaḳ keskin buḫle âlet

430. Ḳarınca ḥırs yılân çiyân ve ‘aḳreb
‘Adâvetdir bir vede tane ‘aḳreb

431. Yarasa ḳuşu görmek olur ‘inâd.
Ki ḥaḳḳı görmekdir ânda mu‘tad.

432. Daḫî tilki ve serçedir şeḳāvet

[1111] MK: 421-444. beyitler Berlin nüshasında bulunmamaktadır.

[1112] MK: Burada bir harf yazıp üzerini çizmiş ve devam etmiş.

Hele ṭûtân olursa olda ġaybet

433. Daḫî ẕımmi kâfir şerikdir âñınla
Ḳuvâ-yı ma‘nadır ḥarbî diñle

434. Daḫî bular gibi ne varsa ḥayvan
Maḳāma göredir tâ‘bir el-ân

435. Hele keyfiyet rû’yet ne iẓhâr
Îderse olınûr ta‘bir her bâr

436. Begüm her bir maḳāma göre ta‘bîr
Olınûr bunda budur re’yi tedbîr

437. Biri enfus biridir ânun âfâḳı
Bilür mürşid ider a‘lâya el-ḥaḳḳ

438. Mürîde lâzım olan naḳl-i ma‘nâ
Ebedîcek sormaya ta‘biriñ aṣlâ

439. Eğer ta‘bir iderse ânı mürşid
Göñül levḥine eyle ânı tesvîd

440. Geçirse Fâtiḥa’yla şeyḫin âñı
Görünür ânda bir ḥikmet nişânı

441. Bilür ol rütbe-i sâlik ne güne
Ânınla eyler ânı dâim iḥya

442. Süluk ehli olanda ola âdâb
Edeb ehli olândır misl-i mehtab.

443. Ṭarîḳatdan murâd ancaḳ edebdir
Edeb rütbe-i vâlâya sebebdir.

444. Eger kîm olur ise bî-edeb ol
Bulâmaz Cânib maḳṣûde ol yol.

445. İlâhi bu ġarîbiñ eyle maḥrem,

Ṭarîḳat sırrına dil ola ḥarem.

446. Ḫudâvendâ baña ḳıl dâim i‘tâ,(ey allahım!)

Seniñ[1113] lüṭfuñ ile[1114] dil mülkü[1115] iḥyâ.

447. Ḫudâvendâ beni ḳıl dâima şâd,

Ki ḳaldım îl ẓulmet içre nâ-şâd.

448. Ḫudâvendâ beni sen eyle mesrûr,

Ola dil mülkü lüṭfuñ ile[1116] pür-nûr.

449. Bu Cezbî bendeki ḳıl ‘aşḳa maḥrem[1117],

Ki ‘aşḳıñla ola dil merdi hürrem.

450. Risâlem nâmıdır tâ[1118] kenzü’l-esrâr,

Oḳuyân ola ya Râb şâd her-bâr.

451. Oḳuyân bu risâlemi yâ ilâhi,

‘Umârım ola dâreyn pâdişâhı.

452. Oḳuyan ruḥuma bir kere raḥmet,

Bula Ḥaḳḳ’dan ‘atâ rûz-i ḳıyâmet[1119].

453. Şefî‘î ola hem ânıñ Muḥammed,

[1113] MK: kî

[1114] MK: îde

[1115] MK: mülkünü

[1116] MK: - lüṭfuñ ile / + iḥsânıñla

[1117] MK: Bu beyit Ankara nüshasında yer almaz.

[1118] MK: çûn

[1119] MK: Bu mısra şu şekilde yazılmıştır: “Bula raḥmet ḥüdâdan bî-nihâyet.”

Ki[1120] oldur ‘âleme envâr-ı raḥmet.

454. Baña da ḳıla ol demde şefâ‘at,

Ẕünûbuma benim yoḳdur nihâyet.

455. Ki men[1121] muḥtâcım onuñ ilâha,

Ẕünûbum şöyledir ki[1122] miṯl-i deryâ.

456. Niyâzım budurur senden nihâyet[1123],

Ola ol kan şefḳatden şefâ‘at[1124].

457. Tamâma îrdi ḥâsıl bu risâle,

Naẓar ḳıl ehl-i ḥâl îseñ maḳāle.

Bu Cezbi Şeyh[1125] Mir[1126] Seyyid[1127] Aḥmed Beg[1128] ḳavlinsiñ

Ḫüdavenda ki ḳıl her kârıñ aḥsen

كتبه الفقير الحقيرالمعترف بالعجز التقص=======السيد محمد شكر غفرلى و لوالديه[1129]

[1120] MK: çû

[1121] MK: ben

[1122] MK: kîm

[1123] MK: “senden nihâyet” yerine “ḫâṣıl ḥidâye”

[1124] MK: bu mısra şu şekildedir: “Şefâ‘at ḳıla ḥażret rûz-i ferdâ”

[1125] DK: - şeyh

[1126] DK: - mîr

[1127] MK: - seyyid

[1128] MK: - beg

[1129] MK: Ankara nüshasında bu yoktur.

3.4. Ekler

3.4.1. Âyet Dizini

Varak Numarası	Meal	Âyet
39b	Allah-u Teâlâ buyurdu: "Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan! Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak rabbine dön.[1130]	قال الله تعلى يَا اَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ اِرْجِعِى اِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضَيَّةً
43b	Allah-u Teâlâ buyurdu: Bu dünyada kör olan âhirette de kördür, yolunu da şaşırmıştır.[1131]	قال الله تعالى وَمَنْ كَانَ فِي هَذِه اَعْمَى فَهُوَ فِي الْاَخِرَةِ اَعْمَى وَاَضَلَّ سَبِيلًا
46b	Âyet-i kerîme: Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar…[1132]	اية كريم اِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ

[1130] *Kur'an Yolu Meâli*, el-Fecr 89/27-28.

[1131] *Kur'an Yolu Meâli*, el-İsrâ 17/72.

[1132] *Kur'an Yolu Meâli*, en-Nisâ 4/145.

3.4.2. Hadis Dizini

Varak Numarası	Tercüme	Hadis
37a	[Hz. Peygamber dedi ki: Zikirlerin en faziletlisi "lâ ilâhe illallâh"tır.][1133]	قال عليه السّلام افضل الذّكر لا اله إلّا الله
37a	[Hz. Peygamber dedi ki: Kullardan kim 'lâ ilâhe illallâh' derse Allah-u Teâlâ der ki: 'Kulum doğruyu söyledi.[1134] Ben sizi şahit tutarım ki ey meleklerim/elçilerim onun işlemiş olduğu günahlar bağışlandı.']	قال عليه السّلام و ما من عبدٍ يقول لا اله الّا الله قال الله تعالى صدق عبدي أنا أشهدكم يا ملائكتي فقد غفرله ما تقدّم من ذنبه
37a	[Hz. Peygamber dedi ki: Kim her gün yüz defa 'lâ ilâhe illallâh' derse kıyamet gününde yüzü Bedir gecesindeki ayın palaklığı gibidir. Resulullah doğru söyledi.][1135]	قال عليه السّلام من قال لا اله إلّا الله كل يوم مائة مرّة يوم القيامة ووجهه كنور القمر في ليلة البدر صدق رسول الله[1136]
37a	[Hz. Peygamber dedi ki: Kim son nefesinde 'lâ ilâhe illallâh' derse, cennete girer.][1137]	قال عليه السّلام من كان اخر نفسه لا اله إلّا الله دخل الجنّة

[1133] Ibn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, "Edeb", 55 (No: 3800).

[1134] İsbehânî, *Kitâbu Terğîb ve Terhîb*, 1/106 (No: 86).

[1135] Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, 2/103 (No: 994).

[1136] MK: Ankara nüshasında bulunmuyor.

قال عليه السّلام انّه من شهد ان لا اله اِلّا الله أوجب له الجنّة	[Hz. Peygamber dedi ki: Kim Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederse, cennet kendisine vacip olur.][1138]	37a
قال عليه السّلام لا يدخل النار أحد يقول لا اله اِلّا الله	[Hz. Peygamber dedi ki: 'lâ ilâhe illallâh' diyen kimse ateşe girmez.][1139]	37a
قال عليه السّلام ثمن الجنّةِ لا اله اِلّا الله	[Hz. Peygamber dedi ki: Cennetin bedeli 'lâ ilâhe illallâh'tır.]	37a
قال عليه السّلام الشريعة أقوالي والطريقة أقوالي والحقيقة أحوالي والمعرفة ذاتي	[Hz. Peygamber dedi ki: Şeriat sözlerimdir, tarikat sözlerimdir, hakikat hallerimdir ve marifet zâtımdır.][1140]	38a
قال عليه السّلام السّخىّ لا يدخل النار ولو كان فاسقًا	[Hz. Peygamber dedi ki: Fâsık olsa bile cömert, ateşe/cehenneme girmez.][1141]	38b
البخيلُ لَا يدخلُ الجنّة ولو كان عابدًا	[Cimri âbid olsa bile cennete giremez.][1142]	38b

[1137] Elbânî, *el-Câmiu's-sağîr ve'z-ziyade*, 2/916.

[1138] Heysemî, *Mecmu'z-zevâid ve menbâu'l-fevâid*, 1/178.

[1139] Heysemî, *Mecmu'z-zevâid ve menbâu'l-fevâid*, 1/185, 198.

[1140] Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlü'l-ilbâs 'amme'ştehere mine'l-ehâdîs 'alâ elsineti'n-nâs*, ts., 2/7 (No: 1532).

[1141] Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlü'l-ilbâs 'amme'ştehere mine'l-ehâdîs 'alâ elsineti'n-nâs*, ts., 1/321-322 (No: 885); İbn Receb Hanbelî, *el-Kelimetü'l-İhlâs ve tahkîk ma'nâhe* (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmîyye, 1977), 8.

[1142] Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlü'l-ilbâs 'amme'ştehere mine'l-ehâdîs 'alâ elsineti'n-nâs*, 1/321-322 (No: 885).

38b	[Cimri âbid olsa bile cennete giremez.][1143]	البخيلُ لَا يدخلُ الجنّة ولو كان عابدًا
39a	[Hz. Peygamber dedi ki: Ne yerim ne göğüm ne de kürsüm beni kuşattı. Yalnızca vera sahibi, saf, takvalı, mümin kulumun kalbi beni kuşattı.][1144]	قال عليه السّلام ما وسعني أرضي ولا سمائي ولا كُرسي بل وسعني قلبُ عبدِي المؤمنِ التقيّ النقي الورع
39a	[Hz. Peygamber dedi ki: Müminin kalbi Allah'ın arşıdır.]	قال عليه السّلام قلبُ المؤمنِ عرشُ اللهِ
39a	[Hz. Peygamber dedi ki: Rahman, merhamet edenlere merhamet eder. Yerdekilere merhamet edin ki göktekiler de size merhamet etsin.][1145]	قال عليه السّلام الراحمونَ يرحَمُهم الرّحمانُ اِرْحموا من في الارض يرحَمْكم من في السّماءِ
39a	[Hz. Peygamber dedi ki: İnsanların en hayırlısı (iyisi) insanlara fayda verendir, insanların en (kötüsü) insanlara zarar verendir.]	قال عليه السّلام خيرُ النَّاسِ من ينفعُ النّاسَ شرُّالناسِ من يضرُّ النَّاسَ

[1143] Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlü'l-ilbâs 'amme'ştehere mine'l-ehâdîs 'alâ elsineti'n-nâs*, 1/321-322 (No: 885).

[1144] Mekkî, *el-Masnu' fî ma'rifeti'l-hadîsi'l-mevdu' (Mevdû'ati's-suğrâ)*, 164 (No: 293).

[1145] Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, "Edeb", 3/58/66 (No: 4941).

39b	Hz. Peygamber dedi ki: Nefsini bilen Rabbini bilir.[1146]	قال عليه السّلام من عرفَ نفسهُ فقد عرفَ ربهُ
40a	Hz. Peygamber dedi ki: Dünya sevgisi tüm hataların başıdır.[1147]	قال عليه السّلام حبُّ الدنيا رأسِ كلِّ خطيئةٍ
40b	Hz. Peygamber dedi ki: Dünya ahiretin tarlasıdır.[1148]	قال عليه السّلام الدُّنيا مزرعةُ الاخرةِ
40b	Hz. Peygamber dedi ki: Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır.[1149]	قال عليه السّلام من لا شيخَ لهُ فشيخُهُ الشيطانُ
40b	Hz. Peygamber dedi ki: Eğer mürşidim/mürebbim olmasaydı Rabbimi bilemezdim	قال عليه السّلام لولا مربّي لماعرفْتُ ربِّي
40b	Hz. Peygamber dedi ki: Şeyhi olmayanın dini yoktur.	قال عليه السّلام من لا شيخَه له ولا دينَ لهُ
46b	Hz. Peygamber dedi ki: Ey Ali! Sen Hârûn'un konumundasın.][1150]	قال عليه السلام يا على انت بمنزلت هارون

[1146] Bu söz hadis olarak geçse de hadis kaynaklarında bulunmamaktadır. İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, 10/208.

[1147] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü'z-zühd*, 1/26-27 (No: 9).

[1148] Sehâvî, *el-Makâsidü'l-hasene fî beyâni kesîrin mine'l-ehâdîsi'l-müştehire 'ale'l-elsine*, 1/351 (No: 497).

[1149] Ahmed b. Abdülhâdî Makdîsî, *el-Ukûd ed-deryâ fî zikri ba'de menâkib Şeyhü'l-İslâm İbn Teymiyye* (Mekke: Dâru Alemi'l-Fevâid, ts.), 102.

[1150] Tirmîzî, *Sünen-i Tirmîzî Câmiu'l-Kebîr*, 5/"Menâkıb", 70 (No: 4029); Tirmîzî, *Sünen-i Tirmîzî Câmiu'l-Kebîr*, 5/"Menâkıb", 74 (No: 4034).

46b	Hz. Peygamber dedi ki: Ben bilgelik eviyim Ali de onun kapısıdır.[1151]	قال عليه السلام انا دار الحكمة وعلىّ بابها
46b	Hz. Peygamber dedi ki: Ali dünyada ve ahirette kardeşimdir.[1152]	قال عليه السلام على اخي في الدّنيا والآخرة
46b	Hz. Peygamber dedi ki: Ebû Bekir bendendir ve ben ondanım. Ebû Bekir dünyada ve ahirette kardeşimdir.	قال عليه السلام ابوبكر منّى وانا منه و ابوبكراخي في الدّنيا والآخرة
46b	Hz. Peygamber dedi ki: Eğer peygamberlerden sonra ümmetin dostu olsaydı benimki Osman b. Affân olurdu.[1153]	قال عليه السلام لو كان بعدى نبى خليل امّة وان خليلى عثمان بن عفان
46b	Hz. Peygamber dedi ki: Güneş Ömer'den daha hayırlı bir adam üzerine doğmamıştır.[1154]	قال عليه السلام ما طلعت الشمس على رجل خيرمن عمر
46b	Hz. Peygamber dedi ki: Bana en sevimli gelen Fâtıma'dır.	قال عليه السلام احبّ لى فاطمة
46b	Hz. Peygamber dedi ki: Cennet ehli kadınlarının efendileri dörttür: Meryem,	قال عليه السلام سيدات نساء اهل الجنة اربع مريم وفاطمة وآسية وخديجة

[1151] Muhammed b. İsa b. Sevre Tirmîzî, *Sünen-i Tirmîzî Câmiu'l-Kebîr* (Beyrut: Dârü't-tasîl, 2014), "Menâkıb", 70 (No: 4028).

[1152] Tirmîzî, *Sünen-i Tirmîzî Câmiu'l-Kebîr*, 5/"Menâkıb", 68 (No: 4025).

[1153] İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, 5/202.

[1154] Tirmîzî, *Sünen-i Tirmîzî Câmiu'l-Kebîr*, 5/"Menâkıb", 49 (No: 3988).

	Fâtıma, Âsiye ve Hatîce.[1155]	
46b	Hz. Peygamber dedi ki: Kadınlardan Ayşe'ye ve erkeklerden babası…	قال عليه السلام النساء الى عايشة ومن الرجال ابوها
46b	Hz. Peygamber dedi ki: Arapları sevmek iman, onlara buğz etmek nifaktır.	قال عليه السلام احب العرب من الايمان وبعضهم نفاق
46b	Hz. Peygamber dedi ki: Arapların hepsi İbrahim'in oğlu İsmail'in çocuklarıdır.	قال عليه السلام كلّ العرب من ولد اسماعيل ابن ابراهيم
46b	Hz. Peygamber dedi ki: Üç şeyden dolayı Arapları severim; çünkü ben Arabım, Kur'ân dili Arapça ve cennet sakinlerinin dili Arapçadır.[1156]	قال عليه السلام احب العرب الثلاث لانّي عربى والقران عربى ولسان اهل الجنة عربى

[1155] Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Fezâilü's-Sahâbe* (Mekke: İhyau Turâsi'l-İslâmiyye, 1983), 2/760 (No: 1336).

[1156] Taberâni, *Mu'cemu'l-Kebîr*, 11/185 (No: 11441).

3.4.3. Kavramlar

KAVRAMLAR	BEYİT NUMARASI
‘Aduvullah	40
‘Âkil	282
‘Aşk	35-88-89-124-404-449
‘Ata	281-452
A’ta	420
Abad	371
Abde’ş-şekur	287
Abid	109-268
Adab	311-442
Adavet	(163. ve 164. Beyitler arası)-329-332-340-347-348-430
Adem	125-134-136-185-221-295-346
Adl	171. ve 172. Beyitler arasında
Afak	437
Agah	422
Ahed	(196. ve 197. Beyitler arasında)-(199. ve 200. Beyitler arasında)
Ahiret	332
Ahlak	120-167-170
Ahlak-ı hamide	170
Ahlak-ı zemime	167

Ahval	60
Aişe	339
Ala hakikat	195. ve 196. Beyitler arasında
Âlemi berzah	195. ve 196. Beyitler arasında
Âlemi ervah	195. ve 196. Beyitler arasında
Âlemi kesrette vahdet	195. ve 196. Beyitler arasında
Âlemi lahut	195. ve 196. Beyitler arasında
Âlemi şehadet	195. ve 196. Beyitler arasında
Âlemi şehadet	195. ve 196. Beyitler arasında
Ali el-Murtaza	320
Allah	(258. ve 259. Beyitler arasındadır.)-(195. ve 196. Beyitler arasında)-285-287-298
Aramgah	322
Arap	345-347-349-350
Arif	131
Asar-ı hikmet	286
Aşıkane	362
Aşikaran	305
Aşra Muharrem	316
Ayat	251
Azim	196. ve 197. Beyitler arasında
Azze	324
Bab-ı celi	114

Bab-ı kam	412
Bab-ı sa’adet	269
Bab-ı şühudi	234
Bahil	108-109
Baki	258. ve 259. Beyitler arasındadır.
Batın	292-387-388
Batun	363
Bayramîyan	189
Bayramiyye	218
Beyne’l-esma	200
Bî-edeb	444
Bî-riya	291
Buhl	(163. ve 164. Beyitler arası)-429
Buud	163. ve 164. Beyitler arası
Câhil	40
Cehd	116
Cehim	150-167
Cehl	38-39
Cehren	26-106-149-234-254-363
Cemil	196. ve 197. Beyitler arasında
Cemü’l-cem	195. ve 196. Beyitler arasında
Cevher furuş	359
Cezbî	449

Cin	116
Çalak	190
Dal	293-295-296-298
Dar el-eman	102
Daru’n-naim	390
De’b	276-370-409-417
De’b kemali	276
De’b-i erkan	409
De’b-i tarikat	417
Delalet	296-426
Dergah	275-291-344
Dergah-ı mualla	275
Derviş	83-204
Desise	343
Dilsuz	401
Din	157
Din	326-329-331-337-340-343
Din-i Ahmed	329
Div racim	150
Diyanet	298
Dua	217-220-228-231-261-281-282-283-290-291-300
Duha	372-373-392-393-395-397

Ebu Bekir	324
Ebvab-ı Gaffar	261
Ebvab-ı Rahmet	286
Ebvab-ı rif’at	403
Ebvâb-ı tahmîd	19
Ecnas-ı adem	346
Edeb	255-442-443-444
Edib	255
Ehl-i raz	75
Ehl-i rikkat	97
Ehl-i t aklid	207
Ehl-i tarik	58
Ehl-i vakar	133
Ekrem	346
Elif	293-295-296-298
Eman	102-352
Enfus	437
Envar	122-207-453
Envar-ı Rahmet	453
Envar-ı tevhid	207
Erbab-ı tevhid	399
Erbain	405-415-416-417

Eren	75-203-304-369
Erkan	179-216-217-235-256-263-302-312-367-409
Erkan-ı mahza	216
Erkan-ı pak	312
Erkan-ı tarikat	235-302
Esfel	352
Esrar-ı Mevla	385
Eşref	346
Evla	287
Evliya	117-364
Ezan	217
Fahr-i Âlem	333-349
Fakir	83
Fakr	171. ve 172. Beyitler arasında
Fani	87
Farz	183-214-310
Fatiha	420-440
Felah	148-252-267
Fer’	197-198
Feth	300
Fettah	199. ve 200. Beyitler arasında
Feyz-i mana	311

Füruat	196-199-200-201
Fütuh	228
Gabis	429
Gadab	427
Gafil	282
Garib	445
Gaybet	432
Hacı Bayrâm	306
Hadis-i Kudsi	92
Hadis-i Mustafa	321-342
Hafa	106-254
Hafiz	258. ve 259. Beyitler arasındadır.
Hakikat	60-63-68-74-184-(195. ve 196. Beyitler arasında)-425
Hakim	116
Hakk	51-64-76-116--151-159-172-173-183-188-189-192-194-196-215-237-271-281-324-325-335-337-344-349-369-370-376-391-427-437-452
Hal	64-196-387-457
Halavet	279
Halim	85
Halk-ı hamid	169

Halvet	405-406-407-409-415
Halvetî	189
Halvetiyye	197-199
Haram	424
Harem	333-445
Harku'l-nar	327
Hased	163. ve 164. Beyitler arası
Hass-ı Yezdan	179-358
Hatır-ı şeytan	428
Hatice	339
Havatır	413
Hayr	96-98105-106
Helak	312
Hırs	430
Hicab	229
Hidâyet	296
Hikmet	286-440
Hilm	171. ve 172. Beyitler arasında
Himmet	29-35-36-75
Himmetî	189
Himmet-zâde	35
Hubb	128-129-(163. ve 164. Beyitler arası)- 320-425

Hubb-u heva	128
Hubb-u dünya	129-(163. ve 164. Beyitler arası)-425
Hudâ	31-78-81-84-90-114-118-123-241-297-342
Hudavenda	446-447-448
Hürrem	400-449
Hüsn-ü ta'bir	239
İ'ta	446
İbadet	219-269
İd-i visal	196
İhda	420
İhfa	305
İhsan	76
İhvan	256
İhyâ	15-18-34-140-200-339-416-441-446
İktida	376
İlaha	455
İlahi	445-451
İlhad	210
İlhak	238
İlm	49-137-143-(171. ve 172. Beyitler arasında)
İmam	376

İmamet	381-382
İman	350
İnad	431
İns	116
İnsaf	171. ve 172. Beyitler arasında
İnsân-ı ekmel	2-
İnsan-ı kamil	127
İrfan	43-44-63-376
İrfan-ı Hakk	376
İsrî	29-30
İstiaz	365
İstiaze	361
İşrak	318-354-355-356
İzhar	435
İzzet	119
Kafi	258. ve 259. Beyitler arasındadır.
Kaim	388-389
Kali	205
Kalp	72-278
Kamil	63-93-127-152
Kanaat	171. ve 172. Beyitler arasında
Kand	66-67
Kelam	208-236-237-239-259-303

Kelam-ı Dünyevi	237
Kelime-i tevhid	195. ve 196. Beyitler arasında
Kemal	49-54-73-104-134-155-159-161-276
Kenzü'l-Esrâr	450
Kerim	(258. ve 259. Beyitler arasındadır.)-356
Kesrette vahdet	193
Keyfiyet	435
Kıraat	236
Kıyam	221-293
Kibir	(163. ve 164. Beyitler arası)-422
Kîl-ü kâl	375
Kinâyet	296
Kulluk	288-289
Kur'ân	135-138-149
Kutb-u evliyâ	31
Kuudi	234
Kuva-yı mana	433
Lafzi	205
Latif	258. ve 259. Beyitler arasındadır.
Ledün ilmi	49
Levh	176-336-368-439
Leyse lehu teayyün	195. ve 196. Beyitler arasında
Lütf	446-448

Maarif	380
Mahbûb-u Rahmân	16
Mahrem	185-349-445-449
Makam	117-123-181-434-436
Makam-ı Mustafa	117
Makam-ı Şevk	123
Makam-ı Vahid	181
Malik	425
Marifet	60-(195. ve 196. Beyitler arasında)
Marziyye	121
Masiva	128
Mâsivâ	3-
Mazhar	336
Melekut	380
Menam	421-424
Merhamet	85-94
Mevla	65-331-385
Mim	294-295-297-298
Mir’at-i Huda	118
Miraç	226
Muhabbet	190-322-323-324-325-328-345-350-355
Muhammed	453
Munis-i kibriya	398

Muradat	289
Mustafa	117-297-321-342
Mutahhar	342
Mutmainne	116-119
Müabid	271
Mücahid	271
Mürid	298-438
Mürşid	137-151-153-159-174-200-437-439
Müşahid	271-391
Nafaka	352
Nafilat	309-402
Nakd	301
Nakl-i mana	438
Nakş	195-366
Namaz	277-281-292-297-355
Nam-ı Sıddık	326
Nar	150-166-168-327
Nar-ı cehim	150
Nar-ı tamu	168
Nash	355-420
Nâ-şad	447
Nefs	115-168-238-358-359
Nefs-i emmare	168

Nevafil	216-372
Nifak	351-429
Nikab	380
Nispet-i ğılzet	328
Nur	56-57-71-105-114-206-242-278-279-301-306-318-327-330-344-384-386-400-403-448
Nur-i ayn	105-301
Nur-i azam	400
Nur-i berrak	318-344
Nur-i ebsar	206-327-330
Nur-i vahdet	71
Oruc	315
Osman	328
Ömer	330-331-332
Pend	102-352-355-420
Pîr-i kamil	63
Pir-i merdan	76
Rab	33-450
Rabb-i Mutlâḳ	33
Rabıta	122
Rabt	237-320
Rafiz	329

Ragip	173
Rah	165-289
Rah-ı visal	165
Rahim	(196. ve 197. Beyitler arasında)-(258. ve 259. Beyitler arasındadır.)-285
Rahman	126-(196. ve 197. Beyitler arasında)-198-242-341
Rahmet	42-43-78-286-452-453
Rân	419
Râz	292
Raziyye	121
Ref	392
Rekat	263-264-355-357-373-385-395-396-399-401
Rekateyn	361-365
Resm	195-179-367-306-313-356-388-393-397-402-421
Resm-i Duha	397
Resm-i erkan	179-367
Resm-i etvar	195
Resm-i icra	402
Resm-i kadim	356
Resm-i kar	393

Resm-i menam	421
Resm-i salat	402
Resm-i tarikat	313
Resm-i uzma	388
Resul	325-335-408
Rıza	(171. ve 172. Beyitler arasında)-262-414
Riâyet	201
Rical	203
Rif’at	324
Risâle	450-451-457
Riya	284
Ru’yet	435
Ruh	118-408-420-452
Ruz-i kıyamet	452
Ruz-u erbain	417
Ruz-u mahşer	347
Rü’ya	436
Rüku	222-293
Rüsum	48-218-304-369
Rütbe-i sâlik	441
Rütbe-i vala	443
Sa’y	203-215-279-302-305-391-394
Saadet	284-340

Sabr	171. ve 172. Beyitler arasında
Safa	321-323-338
Sahi	82
Sahib-i Basar	360
Sahib-i Rüsum	48
Sâhib-i Zamân	32
Sahilik	80-110
Saḫiyü'l-ḥâl	80-81-108
Saim	313-316-319
Salah	267
Salat	214-220-221-223-224-227-228-256-257-260-262-272-273-274-275-276-279-280-290-291-309-357-360-381-387-388-389-390-398-402
Salat-ı hamse	214-223
Salat-ı istihare	357-360
Salat-ı nafilat	309
Salat-ı şam	398
Salat-ı zahir	387
Salavat	408
Salih-i amal	143
Sâlik	50-191-234-258-259-422-425-441
Sâlikan-ı müsta'idan	259

Samed	199. ve 200. Beyitler arasında
Secde	367-370
Sefa	372
Sehavet	107
Sekr	66
Selef	206
Selim	85
Seyr-i alellah	195. ve 196. Beyitler arasında
Seyr-i anillah	195. ve 196. Beyitler arasında
Seyr-i billah	195. ve 196. Beyitler arasında
Seyr-i fillah	195. ve 196. Beyitler arasında
Seyr-i ilallah	195. ve 196. Beyitler arasında
Seyr-i meallah	195. ve 196. Beyitler arasında
Seyr-i seyri billah	195. ve 196. Beyitler arasında
Seyyid Yahya	232
Sır	130-132-133-137-149-178-182-185-194-208-221-224-233-242-297-298-299-300-307-312-317-336-353-363-382-404-405-419-445
Sırran	26-149-234-363-381
Sırr-ı halvet	405
Sırr-ı kenuz	299
Sırr-ı nihan	307

Sırr-ı şefaat	336
Sırr-ı vahdet	298
Sırr-ı yezdan	300
Sitte-i şevval	315
Siva	103
Sure-i nazm-ı Kerim	356
Sücud	222-294
Süluk	161-187-196-201-202-203-204-205-442
Süm'a	284
Sünen	263-264
Sünnet	215-265
Şad	333-400-447-450
Şad harem	333
Şafi	258. ve 259. Beyitler arasındadır.
Şefaat	336-347-454-456
Şefii	453
Şefkat	456
Şehvet	(163. ve 164. Beyitler arası)-426
Şehvet-i Batıniyye	426
Şehvet-i ferce	426
Şekavet	432
Şer	96-101-103
Şer'i	212

Şerait	397
Şerîʻat	13-59-62-211-(195. ve 196. Beyitler arasında)-255
Şerik	433
Şevk	123-321
Şeyḫ	29-33-34-66-152-154-157-440
Şeyh Himmet	29
Şeytan	153-154-238-358-428
Şirk-i hafi	114
Şurut	272-275
Şüru’	273
Ta’lim	294
Tabir	434-435-436-438-439
Tahkik	171. ve 172. Beyitler arasında
Takva	56
Tama’	163. ve 164. Beyitler arası
Tamu	81-168
Tarik	51-58-73-172-173-183-186-187-188-189-219-369-
Tarîkat	13-32-51-52-59-62-110-177-180-(195-196. Beyitler aarasında)-211-235-255-310-313-416-417-418-443-445
Tarik-i Hakk	51-172-173-183-188-369

Tarik-i İd Hakk	189
Tarik-i kemal-i layezal	73
Tasdik	326
Tavaf	91
Teabbüd	383
Tecelli	127-406
Tecelligah	72
Tefekkür	11-156
Teheccüd	383
Telkin	200
Terhum	94
Teslim	(171. ve 172. Beyitler arasında)-175
Tevbe	124
Tevhîd	14-15-19-21-24-26-(195. ve 196. Beyitler arasında)-207-399-410-
Tûr	117
Ucb	163. ve 164. Beyitler arası
Ukba	253
Uruc	226
Usul	198-256-257-258
Uyunu kalb	244
Üç mah	315
Ülfet	83

Ümmü seyyadat	336
Vahid	199. ve 200. Beyitler arasında
Vakit	386
Vakt	318-354-376
Vakt-i işrak	318-354
Varid	109-(195. ve 196. Beyitler arasında)
Vasıl	337-364
Vedud	222
Vefa	(171. ve 172. Beyitler arasında)-323-338
Vehhab	199. ve 200. Beyitler arasında
Veli	66-122-133-140-159-178-182-184-202-225-247-278-381-383-401
Vird	88-231-232-233-236-244-249-254-303-304-306-308-
Virdane	363
Vird-i akşam	306
Vird-i aşk	88
Vird-i mutlak	304
Vird-i pak	244
Vird-i sabah	232
Vird-i sabah	254
Vird-i sade	249
Vird-i şam	303

Vird-i şerif	231
Vird-i Yahya	233
Vusül	258
Vüsul	325-335
Ya Hak	195. ve 196. Beyitler arasında
Ya Hay	195. ve 196. Beyitler arasında
Ya Hu	195. ve 196. Beyitler arasında
Ya Kahhar	195. ve 196. Beyitler arasında
Ya Kayyum	195. ve 196. Beyitler arasında
Yakin	171. ve 172. Beyitler arasında
Zahid	268
Zahir	195-387
Zamm	374-401
Zamm-ı sure	374
Zat	60-99-118-125-130-132
Zımm-i kafir	433
Zikr	16-64-65-192-227
Zikr-i Hakk	64
Zikr-i Mevla	65
Ziya	331-376
Ziyasız	378
Zulm	422
Zulmet	160-377-378-447

3.4.4. Lügatçe[1157]

A]

‘Abd: Kul, köle

‘Âbid: İbadet eden, kulluk eden kimse

‘Adâvet: Düşmanlık

‘Aduv: Düşman

‘Aduvullah: Allah’ın düşmanı

‘Âḳil: Akıllı kimse

‘Âḳilâne: Akıllıca

‘Âlî: Yüksek, yüce

‘Âlim: İlim sahibi

‘Amel: İş, davranış

‘Âmil: Amel eden, işleyen

‘Anḳā: Kaf dağında bulunduğuna inanılan, ismi olup cismi olmayan efsanevi kuş

‘Ârî: Kurtulmuş, temizlenmiş

‘Ârif: İrfan sahibi

‘Arş: Göğün en yüksek katı, âlem tasavvurunda en yüksek nokta

‘Aşrı: İçinde bulunulan zamanın en son yeniliklerine, fikirlerine, gereklerine ve zevkine uygun, çağdaş, modern

‘Aṭâ: Baba, dede, büyükbaba ve aynı soydan daha önce yaşamış olan kimse

‘Atâ: İhsan, bağış, af

‘Ayn: Göz

‘Ayn-ı dil: Kalp gözü

‘Azîmet: Gitme, gidiş, kararlılık, büyük iş

‘Azze: Aziz olsun!

A‘lâ: En yüce

A‘lem: En bilgin

A‘mâ: Göremeyen

A’tâ: Bağışlama

A‘żâ: Organlar, bir bütünün parçları

A‘zam: En büyük

Âbâd: Sonu olmayan, sonsuz

[1157] Lügatçe oluşturulurken Kubbealtı Lügâtı ve Kâmus-i Türkî sözlüklerden faydalanılmıştır.

Âdâb: Ahlak ve terbiye kurallarına göre uyulması gereken esaslar

Âdem: Yokluk, insan

Âdemî: Yokluk, insana ait

Âfâḳ: İnsanın kendi nefsi dışında gözle görülen bütün varlık âlemi

Âfâḳi: Rastgele

Âfitâb: Güneş

Âgâh: Haberdar

Aġyâr: Başkaları, yabancılar

Âh ü zâr: Ah edip inleme

Âh: İnlemek

Aḥlâ: En tatlı

Aḫlâḳ: Bir toplumda kişilerin davranışlarını düzenleyen ve herkesin uyması gereken kurallar

Aḫlâḳ-ı ḥamîde: Övülmeye layık davranışlar

Aḫlâḳ-ı zemîme: Kötü, beğenilmeyen davranışlar

Aḥsen: En güzel

Aḥval: Haller, vakalar

Aḳvâl: Sözler

Âl: Aile, evlat

Âlâm: Elemler

Âlât: Nesneler, Araçlar

Âlet: Nesne, araç

Âli: Alete dâir

Ârâm: Durma, dinlenme, istirâhat, huzur

Ârâmgâh: Dinlenme yeri

Âsâ: Gibi

Âsân: Kolay

Âṣâr: Bir şeyin varlığını gösteren belirtiler

Âşikâr: Açık, açık bir şekilde

Âvîze-İ gûş: Küpe

Âyât: Âyetler

Âzâd îtmek: Serbest bırakmak

B]

Ba‘de: Sonra

Bâ‘iş: Sebep olan şey, sebep

Bâb er-Raḥîm: Merhametli’nin kapısı

Bâb: Kapı

Bâb-ı celîden: Açık, parlak kapı

Bâb-ı kâm: Arzu, maksat kapısı

Bâb-ı sa‘âdet: Mutluluk kapısı

Bâb-ı şühûdî: Mana âlemini görüş kapısı

Bâdâş: Mükafat

Baḫîl: Cimri

Baḥr: Deniz

Baḫş: Verme, bağış

Bâlâ: Bir şeyin yüksek yeri, yüce

Bâr: Yük, ağırlık veren şey

Bârân: Yağmur

Bârî: Her şeyi takdir ettiği şekle uygun olarak yaratıp varlığa çıkaran, yaratan anlamında esma-i hüsnadandır.

Bârî: Yaratan

Başar: Görme, göz

Bâṭın: İçyüz, derun, sır, görünmeyen

Bed: Kötü

Beg: Bey

Beġāyet: Son derece, pek çok

Begüm: Beyim

Beher: Her bir

Behre: Pay, hisse, kısmet

Bekmez: Pekmez

Bende: Kul, köle

Berrâḳ: Duru, saf, temiz, parlak

Best: Bağlama, kapama

Beyan: Açıklama, anlatma

Beyne: Ara

Beyt: Ev

Bezm: Topluluk, meclis

Bî-cenâheyn: İki kanatsız

Bî-edeb: Edepsiz

Bî-fer: Nursuz, aydınlık olmayan

Biġâye: Söylemek

Bî-had: Hadsiz, sınırsız

Bî-kimse: Kimsesiz

Bî-meâl: Anlamsız

Bî-nihâyet: Sonsuz

Bî-pervâ: Korkusuz

Bî-riyâ: Gösterişsiz

Bî-tâb: Yorgun

Bî-vefâ: Vefasız

Buḫl: Cimri

Bulâmâç: Un ve yağ ile yapılan çeşitli hamur yemekleri

C]

Câh: Makam, mevki

Câhil: Bilgisiz, habersiz

Cân: Gönül, hayat, ruh

Cân-ı ebdân: Bedenlerin ruhu

Cânib: Yan, taraf, yön

Câvidân: Ebedi, kalıcı

Ced: Dede, ata

Cehd: Çalışıp çabalama

Cehil: Bilgisizlik, bilmezlik

Ceḥîm: Cehennem

Cehl: Cehalet, bilgisizlik

Cehren: Yüksek sesli, açıkça

Celî: Açık, parlak

Cenâheyn: İki kanat

Cenân: Yürek, kalp, gönül

Cevher: Var olan bir şeyin özü

Cihân: Yaratılmış olan şeylerin bütünü, evren, dünya, yeryüzü

Cihet: Yön, taraf, yer

Cism ü cân: Beden ve ruh

Cümle: Herkes, her şey, bir bütün meydana getirecek şekilde birbirine bağlı olan şeylerin tamamı.

Ç]

Çâlâk: Çabuk hareket eden, çevik

Çâr: Dört

Çû: Çünkü, mademki, gibi

Çûn: Çünkü, mademki

D]

Daḫî: de/da

Dâim: devamlı, sürekli

Dâm: Çatı, küçük bina, hapishane

Dâne: Tane

Dâr: Ev, mekan

Dârü'l-emân: Güvenilir mekan, sığınılacak yer

Dârü'n-na'îm: Cennet

Dâreyn: Dünya ve ahiret

De'b: Usul, tarz, adet

Dehân: Ağız

Dehr: Dünya, âlem

Dehr-i fâni: Ölümlü dünya

Delâlet: Yol gösterme, rehberlik, delil, işaret

Dem urma: Bahsetmek, söz etmek

Dem: Nefes, soluk, an, kan

Denî: Alçak, soysuz

Deñlü: Kadar

Der: Kapı

Derâhim: Dirhemler

Derây: Çan, çıngırak

Derd-i ḥasret:

Derd-i ḥayret: Şaşkınlık hastalığı

Dergâh: Tekke, kapı önü

Dergâh-ı mu'allâ: Saray

Derûn: İç, kalp, batın

Dervîş: Tarikata girip bir şeyhe bağlanan, onun izinden Hak yolunda yürüyüp nefsini ıslah eden, varlık iddiasından geçip Allah'ın birliğini bütün kainatta görerek kendini Hakk'a ve onun yarattıklarına adayan kimse, tarikat müntesibi,

Deryâ: Deniz, bir şeyin bolluğunun sınırsız denecek derecede olduğunu anlatır.

Deşîşe: Düzen, hile, entrika

Dest: El

devr îtdikçe: Bir şeyin çevresinde dönüp dolaşma

Dîdâr: Yüz, görünüş, Cenâbıhakk'ın müminlere vadettiği görünüşü, tecellisi.

Dîde: Göz

Dil ḫânesi: Gönül evi

Dil: Gönül

Dilsûz: Yürek yakan

Dîv racîm: Taşlanmış şeytan

Dîv: Şeytan

Diyânet: Din, dindarlık

Doḫter: Kız

Dombây: Sığır

Dû: İki

Dubbe: Ayı

Duḫûl: Girme, giriş

Dûne: Hastalık

Dürre: İnci

E]

Ebdân: Bedenler

Ebṣâr: Gözler

Ebvâb: Kapılar

Ebvâb-ı eş'âr: Şiir kapıları

Ebvâb-ı ġaffâr: Affedenin kapısı

Ebvâb-ı raḥmet: Merhamet edenin kapısı

Ebvâb-ı rif'at: Yücelik kapısı

Ebvâb-ı taḥmîd: Hamdetme kapısı

Ecdâd: Dedeler, atalar

Ecnâs: Türler, çeşitler

Ecsâm: Cisimler

Edâ îtmek: Ödemek, yerine getirmek

Edeb: Terbiye, yerinde ve ölçülü davranmayı sağlayan meleke

Edîb: Terbiyeli,

Edille: Deliller, rehberler

Edna: Çok aşağı, en küçük

Ef'âl: Fiiller, davranışlar

Efḍal: Daha üstün

Efsâne: Asılsız, hayal ürünü

Ehl: Halk, aile, topluluk

Ehl-i ḥâl: Gönlü Allah aşkı ile dolu olan Allah'ın sevgili kullarını ifade eder

Ehl-i râz: Sır topluluğu

Ehl-i riḳḳat: Şefkat topluluğu

Ehl-i taḳlîd: Taklit(benzeyenler) topluluğu

Ehl-i ṭarîḳ: Tarikata bağlı kişileri ifade etmek için kullanılan ifadedir

Ehl-i vefâ: Sadakat topluluğu

Ehl-i vaḳār: Ağırbaşlı kişiler

Eḥruf: Harfler

Ekmel: En mükemmel

Ekrem: En cömert

El-ân: Şimdi, şu anda

Elem: Acı, keder, üzüntü

Elf: Bin, bininci

Elyaḳ: Çok layık, uygun, münasip

Elzem: Çom lazım

Emân: Yardım isteme, bıkkınlık

Encâm: Son, nihâyet

Enfus: Nefisler

Enhâr: Gündüz, nehirler

Envâr: Nurlar

Envâr-ı raḥmet: Merhamet nurları

Envâr-ı tevḥîd: Birlik nurları

Erba'în: Kırk

Erbâb: Sahipler

Eren: Evliya

Erkân: Esaslar

Erkân-ı ṭarîḳat: Tarikat esasları

Eṯer: İz, işaret, alamet

Esfel: En dip, en aşağı

Esmâ: İsimler

Esrâr-ı Mevlâ: Allah'ın sırları

Eş'âr: Şiirler

Eşref: En şerefli

Eṭvâr: Haller, davranışlar, tavırlar

Evlâd: Çocuklar

Evliyâ: Allah'ın sevgilisis olan, hali, davranışları, çok üstün vasıfları ve gösterdiği kerametler sebebiyle bu

husus halk tarafından da kabul edilmiş bulunan seçkin ve has kullar.

Evvel: İlk

Eyleyüben:

Eyyâm: Günler

Ez-cân: Gönülden, candan

Ez-dil: Gönülden, candan

F]

Faḫr ‘âlem: Hz. Muhammed

Faḫr: Övünme, iftihar

Faḳîr: Fakr hali üzre olan derviş

Fânî: Ölümlü

Farż: İslam dininde Allah’ın rmti olduğu kesin bir delille sabit olan, yapılması sevabı, özürsüz olarak terki büyük günahı, inkârı ise lüfrü gerektiren itikadi, ameli, ahlaki yükümlülük.

Fâsıḳ: Şeriat hükümlerine uymayan günahkâr kimse.

Faźîlet: Kıymet, değerve üstünlük

Felâḥ: Kurtuluş

Fer: Parlaklık, aydınlık, nur

Ferdâ: Yarın

Fetḥ: Açma, ele geçirme

Fevt: Ölüm, bir şeyi bir daha ele geçmeyecek şeekilde kaybetme

Feyż: Verimlilik, bolluk, bereket, ihsan

Fi‘li: Sözde kalmayıp iş haline geçen

Fikr: Düşünce

Furs: İran

Fursî: Farsça

Furû‘ât: Ayrıntılar, detaylar, kollar, dallar

Füru‘: Ayrıntı, detay, kol, dal

Fürûş: -e satan, oymalı ve sade küçük konsollara verilen ad.

Fütûḥu: İlm-i ilâhîyi kalp yoluyla keşfetme, kalp yoluyla Hakk’ın gizli sırlarına erişme.

[G]- [Ġ]

Ġadab: Aşırı hiddet, kızgınlık

Ġaffâr: Kullarının günahlarını affeden, bağışlaması çok olan anlamında esmâ-i hüsnâdandır.

Ġâfil: Hakk'tan habersiz kimmse, dalgın, dikkatsiz ve düşüncesiz kimse

Ġâflet: Hak'tan habersiz olmak, çevresinde olanları farkedememe, dalgınlık

Ġanem: Koyun

Ġarîb: Kimsesiz, çaresiz, kolay anlaşılmayan

Ġarîḳ: Suya batmış, suda boğulmuş.

Ġavvas: Dalgıç

Ġaybet: Hazır olmama, bulunmama

Ġâyet: Pek çok, son derece

Ġayri: Başka, artık

Gelâ: Sürü

Ger: Eğer

Gevher: Cevher, mücevher

Gevher-i menkuş: Nakışlı, boyanmış mücevher

Ġıll ü ġış: Gizli kin ve düşmanlık

Girmi: Yirmi

Ġonca: Açmamış tomurcuk

Göñül: Tasavvufi aşkın kaynağı, Cenab-ı Hakk'ın tecelli ettiği yer

Ġufrân: Affetme, yargılama

Güftâr: Söz, kelam

Gülşen: Gül bahçesi

Gülzâr: Gül bahçesi

Güşâd: Açmak

güzîde: Seçkin, seçilmiş

Ğılzet: Yoğunluk, kabalık

H]

Ḫabîr: Haberdar, vâkıf

Ḫafâ: Gizlilik

Ḫafî: Gizli

Ḥafîd: Torun (erkek)

Ḥaḳîḳat: Gerçek, asıl

Ḥâkim: Eşyanın hakikatini olduğu gibi bilen, Allah ile kainat, insanla âlem arasındaki bağları, âlemle ilgili gerçekleri kavrama ilmine sahip kimse.

Ḥâl: Kulun gayreti ve kastı olmadan sırf Allahîn bir lütfu olarak kalbe gelen mana, feyiz, bunun dervişe geçici olarak verdiği coşkunluk ve cezbe

Ḥâlâ: Henüz

Ḫalâṣ ît: Kurtarmak

Ḫalâṣ ol: Kurtulmak

Ḥalâvet: Hoşluluk, tatlılık

Ḫâlî: Boş ıssız

Hâlik: Helak olan, öldürücü

Ḥalîm: Yumuşak huylu

Ḫalḳ: Yaratma, yok iken var etme, aynı yerde bulunan kimseler topluluğu

Ḫalḳ-ı ḥamîd: Övülmeye değer topluluk

Ḫalḳ-ı ẕemâim: Kötü,beğenilmeyen topluluk

Ḫalḳ-ı ẕemîm: Kötü ahlak

Ḫalvet: Tenhaya çekilme

Ḫâme: Kâlem

Ḥamîd: Övülmeye layık

Ḫândân: Gülen, neşeli

ḫânedân: Allah, yaratıcı

Ḫânedân: Köklü, asil aile

Ḫânümân: Ev, bark, yurt

Hâr: Sıcaklık

Ḫâr: Diken

Hâra: Çok sert

Ḫarâb: Yıkık dökük

Ḫâre: Bazı eşyaların üstünde görülen vedalgalanıyormuş hissini veren parlak çizgiler ve dalgalar.

Ḥarem: Herkesin girilmesine izin verilmeyen yer, Müslüman saray, konak ve evlerinde yabancı erkeklerin giremediği, yalnız kadınlara mahsusbölüm.

Ḥark: Yakma

Has: Özel, bir şeye veya bir kimseye ait olup başkasında bulunmayan, ona mahsus olan, özgü.

Ḥasen: Güzel

Ḥâṣıl: Sonuç, elde edilen kazanç

Ḥâṣılı: Sonuç olarak, sözün kısası

Ḥasîn: Sağlam, kuvvetli

Ḫâṣṣ: Seçkin

Ḫâtem: Mühür, sonuncu

Ḫaṭer: Tehlike

Ḫâṭır: Düşünme, akılda tutma yeteneği, itibar

Ḫavâṭır: Fikirler, düşünceler

Ḫayr: Her durumda ve şartta herkesin katında iyi ve makbul olan hal ve iş

Ḫaẕer ḳıl: Çekinmek, sakınmak

Helâk: Perişan olma, mahvolma. Yok olma

Hemân: Çabucak, aşağı yukarı, yalnızca

Hemânâ: Tamamen, tıpkı, sanki, güya

Hemrâh: Yol arkadaşı, yoldaş

Hemser: Benzeş, eş, karı kocadan her biri

Her-Bâr: Her defasında

Hergâh: Her vakit, her an

Hevâ: İstek, arzu, heves

Hezâr: Bin

Hezm: Çok çabuk

Ḥıfẓ: Koruma, saklama, ezberleme

Ḫınzîr: Domuz

Ḥicâb: Utanma, sıkınma, perde, engel, gönülde Hakkın tecellisine ve ilahi hakikatleri görmeye engel olan ve insanı Allah'tan uzaklaştıran maddi, manevi her şey.

Hidâyet: Doğru yolu gösterme

Ḥimâr: Eşek

Himmet: Yardım, ihssan, çalışma, gayret

Ḫiṭâb: İnsanın ancak gönlünde duyduğu ve hissettiği sesleniş, gönüldeki konuşma

Ḫu: Huy

Ḫûbân: Güzeller, iyiler

Ḥubb: Sevgi, tutku

Ḫudâ: Allah, Tanrı

Ḫudâvend: Allah, hükümdar, efendi

Ḫuṣûṣan: Özellikle

Ḫużûr: İç rahatlığı, önemli bir makam veya kişinin var olduğu, bulunduğu yer

Ḫüccet: Delil, belge, insan-ı kâmil

Hürrem: Sevinçli, şen

Ḫüsnü ta‘bîr: Güzel ifade, iyiye yorma

Ḫüsrân: Mahrumiyet acısı

I]

Iṣṭılâḥ: Sadece bir ilim ve sanat dalına mahsus olan kelime, terim

İ]

İ‘tâ: Verme

İbtidâ: Başlama, başlangıç

İcmâl: Toplama, kısaltma, özetleme

İcrâ: Bir şeyi fiil haline getirme, uygulama

İctinâb: Sakınma, kaçınma

İçre: İçinde, arasında

‘Îd: Bayram

İdrâk: Anlama yeteneği, akıl erdirme

İhdâ: Hediye verme

İḫfâ: Gizleme, saklama

İhmâl: Üstüne düşeni zamanında yapmama, gereken ilgiyi göstermeme

İḥsân: Bağışlama, Allah’a O’nu görüyormuş gibi ve O’nun huzurunda olmanın şuûrunda olarak ibadet etme

İhtimâm: Özen, özenme

İḫvân: Aynı tarikata mensup olanlar, arkadaşlar

İḥyâ: Diriltme, canlandırma

İḳtidâ: Tabi olma

İḳtida: Birini örnek alıp ona uyma

İlah: Allah, Tanrı

İlḥâd: Gerçek inançtan dönme, Allah’ın varlığına inanmama

İlḥaḳ: İlave etme, katma

‘İlm: Bilim

‘İlm-i ẓâhir: Tasavvuf dışındaki din ve dünya ilimleri

İltizâm: Birinin veya bir şeyin tarafını tutma, gerekli bulma

İmâm: Lider

İmâmet: Din ve maneviyat önderliği

İmân: İnanç, kuvvetli inanç

İmlâ etmek: Yazmak

İmżâ: Yerine getirmek, infaz etmek

İncâm: Meydana çıkarma, (yağmur) dinme

‘İndi: Nezdinde, yanında

İns: İnsan

İrâd: Gelir, vâridat

‘İrfân: Bilme, anlama, biliş, anlayış

İs̱âr: Esirgemeden, kendinden çok başkalarının menfaatini düşünerek fedakarlıkla verme

İs̱bât: Meydana çıkarma

İs̱r: İz, tutulan yol

İsti‘âze: Sığınmak, korunmak

İstiḫâre: Bir işin hayırlı olup olmayacağını görülecek rüyadan çıkarmak amacıyla abdest alıp dua okuyarak uykuya yatma

işlenmiş, bakımlı

‘Îş: Yaşama, yaşayış

‘İşâ:Akşamla yatsı arasındaki zaman

İşrâḳ: Güneşin doğuşundan ufukla bir veya iki mızrakboyu yükselmesine kadar geçen zaman

İştiġâl: Meşgul olma, uğraşma

‘iz: Yücelik

İz‘ân: Anlayış, kavrayış, itaat

İzâle: Giderme, yok etme

İẓhâr: Meydana çıkarma

‘İzzet: Hürmet, saygı, kiymet, itibar

K]

Ḳa‘re: Denizin, kuyunun dibi

Ḳabr: Mezar

Ḳadîm: Geçmişi uzun zamana dayanan, eski

Ḳadr: Değer, itibar, derece

Ḳāim: Ayakta duran, devam eden

Ḳālî: Söze dair

Kâm: Arzu, meram, istek

Ḳamer: Ay

Kâmil: Noksansız, tam

Kâmurân: Arzusuna, muradına ermiş, bahtiyar

Ḳand: Şeker, şeker kamışı

Ḳanî: Yetinen, kanaat eden

Kâr: Kazanç, -eden/-edici

Ḳarîn: Yakın, arkadaş, dost

Ḳatır: rkek eşekle kısrağın çiftleşmesinden doğan, eşekten büyük, başı iri ve uzun, yelesi kısa, göğsü dar, karnı geniş, sağrısı ve bacakları cılız, uzun kulaklı, kuvvetli, dayanıklı, ağır işlere, dağlık arâziye uygun melez hayvan

Ḳavl: Söz, kelam

Kelâm: Söyleyiş, ifade

Kem: Kötü, fena, eksik, noksan

Kemâl: Mükemmellik, tamlık

Kemân: Eğri, yay

Kenz: Hazine

Kenzü'l-Esrâr: Sırların hazinesi

Kerem: Lütuf, iyilik, merhamet

Kesret: Cenâbıhakk'ın tecellîsiyle zuhûra gelmiş olan çokluk, mahlûkātın çokluğu

Keyfiyet: İş, mesele, husus, vaziyet

Ḳıraat: Okuma

Ḳıyâm: Ayağa kalkma, ayakta durma

Ḳibriya: Büyüklük, ululuk

Kilâb: Köpekler

Kim: Ki, bilinmez, belli değil

Kinâye: Söylenmek isteneni doğrudan doğruya değil, dolaylı olarak anlatan söz

Ḳu'ûdî: Oturur vaziyette

Kûş: Elbiselerde rahat hareket imkanı sağlamak için bedenin kkol altına bitişik

kısmına eklenen üçgen şeklinde kumaş parçası.

Ḳuṭb-u evliyâ: Evliyaların en yücesi

Külli: Bütün, hep

L]

Lâ: -siz,yok, değil anlamlarına gelen olumsuzluk edatı, hayır

Lafẓ: Gerek anlamlı olsun (kelime), gerek anlamı başka kelimelerle ortaya çıksın (edat) ağızdan çıkan veya yazılan söz.

Lafẓi: Kelimenin söyleniş, şekil ve yapısıyla ilgili, bunlara ait.

Lâyezâl: Bitmez, ebedi

Ledün ‘ilmi: İlahi sırlara ait ilim, sadece Cenâb-ı Hakk’a mâlûm olan.

Levḥ: Üzerine yazı yazılabilecek ve resim yapılabilecek yassı düz nesne veya yüz, Yaratılmışlar hakkındaki bütün bilgiyi kapsayan kitâb-ı mübin

Leyl: Gece

Liḳā: Kavuşma, buluşma,hokkaya konan ham ipek

Lüṭf: İyilik, bağışlama, cömertlik

M]

Ma‘âbid: İbadet edilecek yerler

Ma‘âni: Anlamlar

Ma‘ârif: İlâhî sırlar üzerinde, varlıkların özü ve gerçeği hakkında tefekkür, keşif ve ilhamyoluyla elde edilen bilgiler, irfan

Ma‘mur: Gelişip güzelleşmiş, yerleşik,

Ma‘na: Madde ve cismin dışında olan şey, iç, batın, ruh, anlam

Ma‘nen: Delalet ettiği mana bakımından, manevi yönden

Ma‘Rifet: Ustalık, hüner, bilgi

Maġrib: Güneşin battığı yer veya güneşin battığı yön, güneşin battığı zaman, akşam

Mâh: Gökteki ay, ay gibi güzel

Mâ-ḥaṣal: Meydana gelen, elde edilen sonuç, sözün kısası

Maḥbûb: Sevgili

Mahiyet: Bir şeyin ne olduğunu belirleyen asıl unsur, nitelik, zatiyet

Maḥrem: Başkalarından saklanan, başkaları tarafından görülmesi, bilinmesi, duyulması istenmeyen, gizli

Maḥv: Yok etme, varlığına son verme

Maḥżâ: Yalnız, ancak, sadece

Maḳāle: Söz

Maḳām: Sâlikin Allah yolunda ulaştığı kalıcı mertebe, manevi rütbe

maḳām-ı Muṣṭafa: Hz. Peygamber'in makamı

Maḳām-ı şevḳ: Şevk makamı

Maḳām-ı vâḥide: Tevhid makamı

Maḳbûl: Kabul edilen, geçerli

Maḳṣûd: İstenilen şey, amaç, gaye

Mâlik: Sahip

Manend: Benzeş, eş, gibi

Mâr: Yılan

Marżiyye: Rıza gösterilen

Mâsivâ: Allah'ın zatı dışındaki bütün varlıklar

Mâtem: Yas, keder, ümitsizlik

Mâverâ: Bir şeyin ötesinde, arkasında, gerisinde bulunan yer, zaman vb., öte

Maẓhar: Tecelli mekânı

Meâl: Anlam

Mebẕûl: Bol, çok, esirgemeden harcanmış

Mecmu': Bir araya getirilmiş, toplanmış, cem edilmiş

Mefhûm: Bir sözün veya kelimenin taşıdığı, ifadeettiği mânâ, anlam

Mehliḳā: Yüzü ay gibi olan, ay yüzlü güzel kadın

Mehrû: Ay yüzlü, yüzü ay gibi parlayan güzel

Mehtâb: Ay ışığı, ay aydınlığı

Mehveş: Yüzü aya benzeyen, ay gibi güzel kadın

Melâik: Melekler

Melekût: Hükümdarlık, saltanat

Men: Ben

Menâhî: Dinin yasakladığı, nehyettiği şeyler, yasaklar

Menâm: Uyku, rüya, düş

Menkuş: Renk renk boyanmış, üzerine nakışlar yapılarak işlenip süslenmiş, resimlenmiş, nakışlı

Merâm: İstek, niyet, maksat

Merd: Yiğit, cesur (kimse), sözünün eri, insan

Merdân: Yiğitler, cesurlar

Merdûd: Kovulmuş, geri çevrilmiş

Merḥamet: Herhangi bir canlının acısını, kederini, mutsuzluğunu yüreğinde hissedip üzüntü duyma ve ona karşı yardım hisleriyle dolma, acıma

Mes‘ûd: Mutlu bahtiyar

Mesâkîn: Yoksullar, fakirler

Mesrûr: Mutlu, sevinçli

Meşahid: Cenâb-ı Hakk’ın tecellilerinin müşahede edildiği yerler

Meşâm: Burun

Meşreb: Davranış biçimi, yaşayış tarzı, yol

Mevtâ: Ölmüş kimse

Meyân: Bir şeyin ortası, ara, kemer bağlanacak yer, bel

Mezra‘â: Tarıma elverişli, ekilip dikilecek toprak, geniş tarım arazisi

Mi‘râc: Yükselme, yükseliş

Miḥrâb: Yüceliğinden, güzelliğinden vb. üstün niteliklerinden dolayı kendisine yönelinen makam veya kimse

Mir’at: Ayna, Cenâb-ı Hakk’ın tecellisiyle var olan ve mazhar olduğu tecelliyi aksettiren varlıklardan her biri veya bu varlıkların tamâmı

Mu‘allâ: Yüksek, yüce

Mu‘ayyen: Belli, belirli

Mu‘tâd: Alışkanlık haline gelmiş

Muġlaḳ: Açık ve net olmayan,anlaşılmaz

Muḥabbet: Sevgi

Muḥafîẓ: Koruyan, gözeten

Muḥarrem: Hicri senenin birinci ayı, İslam dinde kesin olarak yasaklanmış, haram edilmiş şey

Muḥaṣṣal: Elde edilen, sonuç olarak ortaya çıkarılan, sözün kısası

Muḥib: Bir tarikata ilgi ve yakınlık duyan, o tarikatın inancını, görüş ve düşüncelerinibenimseyen kimse, sevgi besleyen, sevgi duyan

Muḥtel: Bozulmuş, karışık

Muḫtel: İyi ve değerli niteliklerini kaybetmiş duruma gelen, bozuk, karışık

Muḳaddem: Önceki, zaman bakımından daha eski olan

Mûnis: Alışılmış, kolayca dostluk kurabilen, cana yakın

Murâdât: Maksat, gerçekleşmesi arzu edilen şeyler

Murtażâ: Beğenilmiş, seçilmiş, Hz. Ali'ye ait, Hz. Ali ile ilgili

Muṭahhar: Maddi ve manevî kirlerden temizlenmiş

Muṭlaḳ: Kayıtsız, şartsız

Muṭmainne: Tatmin olmuş nefs

Mü'âbid: İbadet eden

Mücâhid: Çalışıp didinen, nefsiyle mücadele eden, benlik ve bencilliğinden kurtulmaya çalışan kimse

Müdâm: Devamlı, sürekli

Müdâmî: Devamlı

Mühr-i raḫşân: Parlak iz

Mükerrem: Saygı değer, hürmete layık, yüce

Mülevveṣ: Pis, kirli

Mülûk: Hükümdarlar, padişahlar

Mümted: Uzun süreli, devamlı, uzamış

Mürde: Ölü, ölmüş

Mürebbî: Eğiten, terbiye eden kimse

Mürîd: Tarikata girip bir mürşide bağlanna kimse, kendi iradesini Hakk'ın idaresine terkedebilmek için bir mürşidin terbiyesine giren derviş

Mürşid: Rehber, Hak ve hakikate erişme yolunda müritlerine örnek olan, onları irşat eden, rehberlik eden kimse, şeyh

Mürüvvet: Yiğitlik, mertlik, insanca davranma

Müsta'îd: Yetenekli, akıllı, layık

Müsteṭâb: Hoşa giden, beğenilen, iyi

Müşâhid: Gören

N]

Nafâḳā: Geçinmek için gerekli olan yiyecek, içecek ve bunun için sarfedilen para

Nâfilât: Bir kimsenin dinen mecbur ve mükellef olmadığı halde sırf Allah rızasını kazanmak maksadıyla farz dışında kıldığı namaz, tuttuğu oruç ve yaptığı her türlü hayırlı iş ve davranış için kullanılır.

Nâgâh: Zamansız, vakitsiz, ansızın

Naḳd: Elde bulunan geçerli para, peşin olarak

Naḳışât: Eksiği bulunanlar

Naḳl: Taşıma, aktarma

Naḳş: Resim, tasvir

Nâm: İsim, ün

Nâ-pâk: Temiz olmayan

Nâr: Ateş, cehennem

Nâr-ı ceḥîme:

Nâr-ı ṭâmû: Cehennem ateşi

Nâs: İnsanlar, halk

Nâs: İnsan

Naṣîḥat: Öğüt, bir kimseye doğru yolu göstermek, yapması ve yapmaması gereken şeyler üzerine dikkatini çekmek için söylenen söz

Nâ-Şâd: Mutsuz, üzüntülü, kederli

Naẓar ḳılmak: Bakmak

Naẓargâh: Bakış yeri, bakılan yer

Nâẓır: Bakan, nazar eden

Naẓm: Vezinli kafiyeli söz dizisi, (Kur'ân için) metin

Ne deñlü: Ne kadar

Nedîm: Sohbet arkadaşı, meclislerde birlikte bulunulan, sohbet edilen kimse

Nefs: Bir kimsenin kendi öz varlığı, öz benliği, kişiliği

Nefy: Sürgün etme, uzaklaştırma, inkar etme, olumsuzluk

Nehâr: Gündüz, gün

Nesḫ: Hükmünü ortadan kaldırma, hükümsüz bırakma

Neslen: Sülale açısından

Nev: Yeni

Nevâfil: Farz ve vâcip olanlar dışında sırf Allah rızâsını kazanmak için yapılan ibâdetler

Nıṣf: Yarım

Ni‘met: İhsan, bağış

Nîda: Seslenme, çağırma

Nifaḳ: İnsanlar arasında anlaşmazlıktan gelen ayrılık, ara bozukluğu, ikiyüzlülük

Nigâh: Bakış, bakma, nazar

Nihân: Gizli, saklı, gizlenmiş, sır

Niḳāb: Örtü, peçete, yüz örtüsü, perde

Nispet: Ölçü, derece

Nişân: İşaret, iz

Niyâz îtmek: Yalvarmak, rica etmek

Noḳṣân: Eksiklik, kusur

Nûr: Kalp gözüyle his ve idrak edilen gönül açıcı aydınlık, maddî olmayan hususlarda basîret gözüyle görülen ve gerçeği görmeyi sağlayan mânevî ışık

Nuṣḥ: Nasihat

Nuṭḳ: Söz, söyleme yeteneği

Nüsḫa: Bir yazıdan çıkarılan sûret, yazılı bir şeyin benzeri, eşi, tıpkısı

Ö]

Öz: Gerçek, hakiki, bir kimsenin kendi manevivarlığı, zâtı, kendisi

P]

Pâdâş: Yoldaş, arkadaş

Pâk: Temiz, sağ

Pâmâl: Ayaklar altına alınmış

Pej-mürde: Eski püskü, yıpranmış, solmuş

Penâh: Sığınacak yer

Pend: Öğüt, nasihat

Per: Kanat

Pertev: Işık, parlaklık

Pîr: Bir tarikat kurucusu, mürşit, yaşlı,

Pîrân: Yaşlılar, mürşitler

Pîş: Ön, ön taraf

Pür: Dolu, çok

R]

Rabb: Allah, Tanrı

Râbıṭa: Dervişin, dünyaya ait her şeyi ve bütün alakaları kalbinden çıkararak, gözlerini kapayıp şeyhinin sûretini gözünün önüne getirerek kalbini ona bağlaması

Rabṭ: Bağlanma, iliştirme

Racîm: Taşlanarak cezalandırılmış, taşlanmış

Râfiẓ: Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ın hilâfetlerini kabul etmeyip reddeden Şiî fırkasına mensup kişiler

Raġbet: İstek, arzu, meyil, itibar

Râġib: İstekli, isteyen

Râh: Yol, usul, sistem

Rah-ı râst: Doğru yol

Raḥmet: Allah'ın yaratıklarına olan merhameti, acıma ve esirgemesi

Raḫşân: Parlak

Râm: İtaat eden, boyun eğen, itaat

Rân: Pas, kir

Râz: Gizlenen şey, sır

Râżiyye: Razı olan

Ref‘: Yüceltme, yukarı kaldırma, hükümsüz kılma

Reftâr: Gidiş, yürüyüş

Rek‘ât: Namazda kıyam, rükû ve iki defa secdeden meydana gelen bölüm

Remzî: Remizle, işaret ve îmâ ile ilgili, sembolik

Resm: Tören, merasim, üslup, tarz

Ressâm: İşi çizim yapmak olan kimse, üslubu/tarzı oluşturan kimse

Rıza: Hoşnut ve memnun olma durumu, hoşnutluk, memnunluk

Ri‘âyet: Saygı, itibar, itaat etme

Ricâl: Büyük mevkilerde bulunanlar, ileri gelen devlet adamları

Rif‘at: Yücelik, özellikle mevki yüksekliği

Riḳḳat: İncelik, acıma, merhamet

Risâle: Genellikle bellli bir konuda yazılmış küçük kitap

Riyâ: Bir ibadet veya iyiliğin Allah rızası için değil gösteriş için yapılması

Rû: Yüz

Rûḥ: Allah tarafından yaratıldıktan sonra insan bedenine üflenen, ölümden sonra da varlığı devam eden ve mâhiyeti tam olarak bilinemeyen ilâhî ve mânevî cevher

Rumûz: Semboller, gizli anlamları olan îmâlı sözler

Rûz: Gün

Rûz Ḳıyâmet: Kıyametten sonra insanların hesaba çekileceği gün

Rükû‘:Namazda elleri dizlere dayayıp vücûdun belden yukarı kısmı yere paralel gelecek şekilde eğilme, namazın beş erkânından kıyamla secde arasında olanı

Rüsûm: Usul, metot, kural

Rütbe: Derece, sıra

Rü’yet: Görme, bakış, görüş

S]

Sa‘âdet: Mutlu olma, bahtiyarlık

Sa‘îd: Kutlu, uğurlu, mübarek

Sa‘y eylemek/îtmek: Çalışmak, emek vermek

Ṣad hezâr: Yüz bin, yüz bin kere

Ṣafâ: Gönül şenliği, rahat, huzur

Saḫi: Cömert, eli açık

Ṣâḥib: Bir şeyi hükmü altına alıp gerektiği gibi kullanan, ona tasarruf eden kimse

Ṣâhib-i zamân: Zamânın sâhibi, Allah’ın emriyle kâinatta tasarruf sâhibi olan kimse, kutup

Saḫîlik: Cömertlik

Ṣaḥra: Çöl

Ṣâim: Oruç tutan, oruçlu

Ṣalâḥ: Düzelme, iyileşme, barış

Ṣalat: Namaz

Ṣalât-ı ‘aṣr: İkindi namazı

Ṣalât-ı ḫamse: Beş vakit namaz

Ṣalat-ı istiḫâre: İstihare namazı

Ṣalât-ı maġrib: Akşam namazı

Ṣalât-ı nâfile: Nafile namazı

Ṣalât-ı sır: Sır namazo

Ṣalât-ı ṣubḥ: Sabah namazı

Ṣalât-ı şâm: Akşam namazı

Ṣalavât: Namazlar, “Allahım, (Efendimiz) Hz. Muhammed’e ve (Efendimiz) Hz. Muhammed’in soyundan gelenlere salât eyle, onların şeref ve kadrini yücelt” anlamına gelen “Allâhümme salli alâ (seyyidinâ) Muhammedin ve alâ âli (seyyidinâ) Muhammed” cümlesi veya aynı anlama gelebilen duâlardan her biri

Ṣâliḥ a‘mâl: Hayırlı işler

Sâlik: Bir tarikata girmiş olan, bir yol tutup onu takip eden kimse

Sâlikân: Sâlikler

Sâm: Divann edebiyatı mitolojik kahramanı

Ṣânî: İkinci

Ṣebât: Kararından ve sözünden dönmeme, kararlılık gösterme

Ṣefâ: Gönül şenliği, rahat, huzur

Seḫâvet: Cömertlik, el açıklığı

Sekr: İlâhî tecellî ve güzellikler karşısında duyulan büyük hayranlık vb. bir halle his ve şuur âleminin ötesine geçme, mânevî sarhoşluk

Selef: Bir mevkide daha önce bulunan ve yerinegeçilen kimse

Selîm: Maddi ve manevi kusuru, noksanı

Selîs: Düzgün ve açık ifâdeli, âhenkli ve akıcı

Sem‘: Duyma, işitme, söz dinleme

Sem‘â: İşitme

Semt: Yan taraf, bölge

Ṣenâ: Övme

Ser: Baş, başkan

Serâser: Baştan başa

Serd: Soğuk, şiddetli,

Serîr: Taht

Sezâ: Yaraşır, uygun

Sezâvar: Layık olan

Ṣıddıḳ: Özü söözü doğru olan

Ṣıdḳ: Doğruluk, gerçeklik

Sırr: Bilinmesi, duyulması, açığa vurulması istenmeyen, gizli tutulan şey, Allah ile sevdiği kulları arasında gizli kalan hal ve maddî – mânevî varlıklar hakkında Cenâb-ı Hak tarafından sâdece gönül ehline bildirilen hakîkatler

Sırran: Gizli olarak, gizlice

Sim: Gümüş, gümüşe benzeyen

Sitte: Altı

Sittiñ: Altmış

Sivâ: Başka, gayri, Allah’tan başka varlıklar

Siyahpûş: Karalar giymiş, yaslı, matemli

Su dombâyı: Su aygırı

Ṣubḥ: Sabah

Sûre-i naẓm-ı kerimi: Kur’ân-ı Kerîm suresi

Ṣuret: Tarz, yol, dış görünüş

Sücûd: Secde etmek, secde

Süḫan-dân: Söz söylemeyi bilen, düzgün ve güzel söz söyleyen kimse

Sülûk: Bir tarîkata girme, intisap etme ve o tarîkatın gereklerini yerine getirerek mânevî bakımdan yol alma

Süm‘â: Şöhret peşinde koşma

Sünen: Sünnetler

Ş]

Şâbâş: Takddir ve beğenme ifade eder

Şâd: Sevinçli, memnun

Şâh: Padişah, hükümdar

Şâm: Akşam

Şân: Ün, şöhret

Şecere: Ağaç, soy ağacı

Şefâ‘at: Bir suçun bağışlanması veya isteğin yerine getirilmesi için aracı olma

Şefî‘î: Şefaat eden

Şefḳat: Koruma ve acıma durumu ile ilgili sevgi

Şehvet-i ferc: Dişi üreme organına duyulan sevgi

şeḳāvet: Şikâyet

Şekûr: Şükreden

Şem‘: Mum, ilâhî nur

Şemle: Baş örtüsü, sarık

Şer: Kötülük

Şer‘î: Şeriatle ilgili, şeriate uygun

Şerâiṭ: Şartlar, koşullar

Şerâyin: Atar damarlar

Şerh: Açıklama, yorumlama, izah

Şerî‘at: Herkesin uyması için konan her çeşit kural, kanun, yasa, düzen ve nizam

Şerik: Ortak

Şet: Sıkı sıkı bağlama

Şevḳ: Şiddetli arzu, istek, aşırı heves, neşe

Şeyâṭîn: Şeytanlar

Şeyḫ: Rehber, önder, bir tarîkata girip seyr ü sülûkünü tamamladıktan sonra o tarîkatın başı durumundaki en yüksek mertebeye çıkan bulunan ve kendisine derviş yetiştirme (irşat) izni verilen kimse

Şifâ: Derman, ilaçç

Şîr: Aslan, cesur

Şirk: Allah'a eş ve ortak koşma, ortak isnat etme

Şirk-i ḫafî: Gizli şirk

Şolkim: Öyle ki

Şuğl: İş, meşgale

Şûm: Uğursuz, şom

Şurûṭ: Şartlar

Şühûdî: Bir yerde hazır bulunup görme, ilâhî tecellîlere şahit olma

Şürû‘: Başlama

T]

Ṭa‘âm: Yemek, yemek yeme

Ta‘bîr: İfade, anlatım, bir anlam ifade eden söz

Ta‘cîl: Acele ettirme, hızlandırma

Ta‘lîl: Sebep bulma, bahane gösterme

Ta‘lim: Öğretme, ders verme

Ṭab‘: Huy, mizaç, karakter

Taġyîr: Değiştirme, bozma

Taḥṣîl: Toplama, ele geçirme, öğrenim

Taḥt: Alt, aşağı

Taḫt: Hükümdarlık, en üst makam

Taḳvâ: Allah korkusu ile Allah'ın yasakladığı şeylerden, önce şirkten, sonra da günahtan, günah ve haram olması ihtimâli bulunan şüpheli durumlardan, gereksiz şeylerden korunma, sakınma

Ṭâlib: İsteyen, bir tarikata girmek isteyen

Tâm: Gerekli her şeyden bulunduran, eksiği olmayan

Ṭâmû: Cehennem

Ṭarîḳ: Yol, takip edilen yol

Ṭarîḳat: Allah'a ulaşmak maksadıyle tutulan yol; bir mürşide bağlanıp belli şartlara uyarak ahlâkını güzelleştirmeyi, kötülüklerden arınmayı, tevhîdin hakîkatine varmayı ve Allah'a ulaşmayı amaç edinen tasavvuf yolu

Ṭarîḳ-i Ḥaḳḳ: Allah'a ulaştıran yol

Taṣdîḳ: Doğrulama, onaylama

Taṭvîl: Uzatma

Ṭavâf: Kutsal sayarak etrafında dolaşmak

Te‘âbbüd: Kulluk etme, ibadet etme

Tebdîl: Değiştirme, değiştirilme

Tecelli: Görünme, sâlikin kalbinde gayp âlemine âit nûrun belirmesi, ilâhî feyzin müminin kalbinde zuhûru

Tecellîgâh: Görünme, görünüş yeri

Tedbir: Önlem

Tefekkür: Düşünme

Teheccüd: Geceleyin namaz kılmak

Telḳîn: Bir kimseye bir fikri aşılama, aşılayıp zihnine sokma, öğretme

Terâş: Yontmak

Terhum: Merhamet eden

Terkin: Silip hükmünü ortadan kaldırma

Tesvîd: Karratma, müsvette

Tevbe: İşlediği bir hatâdan, suç veya günahtan pişmanlık duyup bir daha yapmamaya karar verme

Tevḥîd: Allah'ın birliğine inanma, bir ve tek olduğunu kabul edip söyleme

Ṭıfl: Küçük çocuk, tecrübesiz kimse

Tîz: Çabuk, seri, tez

Tuḫm: Tohum

Ṭulû‘: Doğma, doğuş

Ṭûru: İlâhî feyiz ve tecellîlerin müşâhede edildiği yer

Ṭuyûr: Kuşlar

U]

‘Uḳbâ: Ahiret

‘Ulemâ: Alimler

Ûr: Vurmak

‘Urûc: Yukarı çıkma, yükselme

Uṣûl: Bir amaca erişmek için takipedilen yol, yöntem

‘Uyûb: Aayıplar, kusurlar

‘Uyûn: Gözler

‘Uzmâ: Büyük, çok büyük

Ü]

Ülfet: Alışma, ünsiyet, dostluk

V]

Vâfir: Çok, bol

Vaḥdet: Birlik, bütünlük

Vâḥide: Tek, yalnız, benzeri olmayan

Vaḥşet: Vahşi olma durumu, vahşilik

Vaḥy: Bir emir veya hükmün Allah tarafından peygamberin kalbine bildirilmesi ve bu yolla gelen ilâhî haber

Vaḳār: Ağırbaşlılık, haysiyetli ve şerefli olma

Vâḳıf: Bilen, haberdar

Vâlâ: Yüksek, yüce

Vârid: Gelen, ulaşan, Kulun kastı ve dahli olmaksızın kalbe gelen mânâ, akla gelen şey, ilham ve feyiz

Vâṣıl: Ulaşan, kavuşan

Vech: Yüz, çehre, tarz, biçim, yol

Vedûd: "Kullarını çok seven, onları lutfa, ihsâna garkeden; sevilmeye lâyık ve müstahak yalnız kendisi olan" anlamlarında esmâ-i hüsnâdandır

Vefâ: Sözünde durma, dostluk ve muhabbette sebat etme

Velî: Cenâb-ı Hakk'a yakınlık mertebesini kazanmış olan seçkin kul, Allah'ın dostu ve sevgili kulu

Velik: Velakin

Veliyken: Velakin

Vird: Belirli zamanlarda mânevî bir görev olarak düzenli şekilde okunan âyet, esmâ-i hüsnâ veya duâlar

Vuṣlat: Sevdiğine kavuşma

Vuṣûl: Ulaşma, erişme, varma

Y]

Yabân: İnsan yaşamayan ıssız yer, yerli olmayan, yabancı kimse,

Yâr: Sevgili, dost

Yed': El

Yeis: Şiddetli üzüntü, keder, ümitsizlik

Yevm: Gün

Yezdân: Allah, yaratıcı

Z]

Zâhid: Dünyayı terkedip dînin emirlerine çok titizlikle riâyet eden, züht ve takva sahibi, dindar, müttaki kimse

Ẓâhir: Meydanda olan, görünen, açık ve belli olan şey, bir şeyin dış görünüşü, görünen âlem

Zâid: Sonradan eklenen, artan, fazla

Żam: Üzerine bir şey ekleme, katma

Ẕât: Sahip, malik, kimse, kişi, şahıs

Zebân: Dil, lisan, konuşma

Zeẖârif: Aldatıcı süsler

Zemâim: Kötü, beğenilmeyecek durumlar, davranışlar

Ẕemîm: Kötü, beğenilmeyecek durum, davranış

Ẕenb: Günah, kabahat, suç

Zer: Altın, altınla işlenmiş

Ẕikr: Allah'ın isimlerini (esmâ-yı hüsnâyı) söylemek sûretiyle yapılan ibâdet, Toplu olarak ve tarîkatların koyduğu usûllere uyarak Allah'ın isimlerini söylemek sûretiyle yapılan ibâdet ve bu maksatla düzenlenen tören

Zinhâr: Sakın, aman, asla

Zîrâ: Çünkü, şundan dolayı

Zişt: Çirkin

Żiyâ: Işık

Ẓuhûr îtmek: Meydana çıkmak, görünmek, baş göstermek,

Ẕûḳāġa: Sokak

Ẓulmet: Karanlık

Zübde: Bir şeyin en değerli kısmı, öz

Ẕünûb: Günahlar

SONUÇ

Ahmed Cezbî'nin hayatı hakkındaki çalışmalarımız neticesinde elde ettiğimiz bilgiler sınırlıdır. Onun ailesi ve soyu ile ilgili de detaylı bilgiler bulunamamıştır. Ancak kimliği, doğum-vefat tarihi, dedeleri ve şeyhleri, görevleri gibi bilgilere ulaşılmıştır. Buna göre 1185/1771-72 yılında dünyaya gelen Ahmed Cezbî, Zıbın-ı Şerîf tekkesinde şeyhlik görevinde bulunarak dedelerinin intisap ettiği Himmetiyye'nin İstanbul'daki temsilcisi olmuştur. Bunlara ek olarak Ahmed Cezbî'nin yaşadığı dönemde devlet görevlisi olduğundan bahsedilmekte ancak bununla ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Ahmed Cezbî 1245/1829-30 yılında vefat etmiş ve Taşkasap'taki Zıbın-ı Şerif tekkesine defnedilmiştir. Şu an kabri Eyüp Sivâsî tekkesinde bulunmaktadır.

Ahmed Cezbî, *Kenzü'l-esrâr*'da Bayrâmi, Halvetî ve Himmetî olduğunu belirtirken diğer eserlerinde Melâmiliğe ve Haydârîliğe yakınlıklarından bahsetmiştir. *Kenzü'l-esrâr'a* ve Ahmed Cezbî'nin diğer çalışmalarına baktığımızda Himmet Efendi'ye ulaşan silsilesine ve Himmet Efendi'nin de Bayrâmî ve Halvetî silsilelerine ulaşılmaktadır. Ahmed Cezbî'nin eserinde Bayrâmî, Halvetî ve Himmetî olduğunu belirttiği bilgiyi esas alıp bu tarikatlara bağlı olduğunu söylemeyi uygun görmekteyiz. Ahmed Cezbî'nin 18-19. yüzyıllarda yaşaması bize hem Anadolu'daki tarikatların hem de Himmetiyye'nin son dönemlerini görmemiz açısından önemlidir. Ahmed Cezbî'nin verdiği bilgiler Himmet Efendi'nin görüşleriyle uyuşmaktadır.

Ahmed Cezbî'nin eserlerine ulaşmaya çalıştığımız süreç boyunca ona ait farklı eserlerle karşılaştık. Ahmed Cezbî hakkında yapılacak çalışmalar ona ait olan eserlerin sayılarını artırabilir. Bununla birlikte eserlerinde yer alan bilgiler incelendiğinde Ahmed

Cezbî'nimn hayatı ve tasavvufî görüşlerine dair kapsamlı ve detaylı bilgiler elde edilebileceği kanaatindeyiz.

Eser incelendiğinde Ahmed Cezbî'nin torununa ve sâliklere nasihat ettiği anlaşılmaktadır. Bu eserde Ahmed Cezbî hem tarikat adabına dair bilgilere yer vermiş hem de tehlikeli ve sakınılması gereken durumlara karşı uyarılarda bulunmuştur. Eseri edebî bir üslupla yazan Ahmed Cezbî verdiği mesaj üzerine yoğunlaşmıştır. Bu yüzden eserde özellikle Arapça kelimelerin yazılışlarında eksiklik veya hatalar görülmektedir. Ayrıca, Ahmed Cezbî'nin eseri yazarken konulara göre başlıklandırma yapmaması konu bütünlüğünün bozulmasına sebep olmaktadır. Bu yüzden konu bütünlüğünü sağlamak adına risâlede yer alan meseleleri uygun bir şekilde başlıklar altında düzenledik. Ahmed Cezbî burada şeriat, tarikat, hakikat, marifet, nefs, halvet, rüya, ahlak, cömertlik ve cimrilik, ilim ve cehalet, kalp (takva, kanaat, merhamet), ibadetler (namaz ve oruç) ve zikirlere yer vermiştir. Bununla birlikte Dört Halife, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fâtıma, Hz. Ayşe, Hz. Hatice, Hz. Asiye, Hz. Meryem, Hz. Lokman ile ilgili hadisler ve bilgilere değinmiştir. Ayrıca Divan edebiyatında var olan Sam, Kahraman, Felatun, İskender gibi mitolojik kahramanlardan da bahsetmiştir.

Genel olarak baktığımızda Ahmed Cezbî'nin genel bilgiler verdiği ve detaya girmediği görülmüştür. Ayrıca verdiği bilgiler Halvetiyye'ye mensup mutasavvıfların görüşleriyle benzer özellikler taşımaktadır. Ahmed Cezbî 10 yıl boyunca İstanbul'da Himmetiyye tarikatını temsil etmiştir. Bu yüzden verdiği bilgiler Himmetiyye'nin tarikatların var olduğu son yüzyılda Himmetiyye'nin durumunu görmemizi sağlamaktadır.

Üçüncü bölümde risâlenin Berlin ve Ankara nüshası ele alınmış ve tahkiki yapılmıştır. Bu iki eserin de orijinal nüsha olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü iki eserde de eksiklikler vardır. Risâle içerisinde yer alan beyitlerde farklılıklar olmakla birlikte

Ankara nüshasında 17-41 arası beyitler bulunmazken, Berlin nüshasında rüya ile ilgili hiçbir beyit bulunmaması bu durumun delili niteliğindedir. Bazı âyet ve hadislerin yerinde de farklılıklar görülmektedir. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi kayıtlarına göre Almanya Milli Kütüphanede bir nüshası olduğu belirtilmiştir. Ancak kütüphane ile iletişime geçtiğimizde bu nüshanın kayıtlarda mevcut olmadığı belirtilmiştir. Neticede bu iki nüshanın da orijinal nüsha olmadığını düşünmekteyiz.

Ekler bölümünde eserde mevcut olan hadis ve âyetlerin tahricine yer verilmiştir. Burada dikkat çeken husus Ahmed Cezbî'nin mutasavvıflara ait bazı sözleri de Hz. Peygamber'e atfetmesidir. Detaylı bilgi için ekler bölümüne bakılabilir.

Çalışmamız daha önce ifade ettiğimiz gibi "mutasavvıf şair" olarak bilinen ve edebiyat dünyasında hakkında çalışmalar yapılan Ahmed Cezbî'nin tasavvuf âleminde tanınması ve tasavvufi görüşleri hakkında küçük de olsa bir bilgi vermesi açısından önem arz etmektedir. Ahmed Cezbî'nin eserlerinin tamamı incelendiğinde hem hayatı hem de tasavvufi görüşleri hakkında daha kapsamlı bilgiler elde edileceği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlü'l-ilbâs 'amme'ştehere mine'l-ehâdîs 'alâ elsineti'n-nâs*. thk. Yusuf b. Mahmud el-Hac Ahmed. 2 Cilt. Mektebetü'l-ilmi'l-hadîs, ts.

Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlü'l-ilbâs 'amme'ştehere mine'l-ehâdîs 'alâ elsineti'n-nâs*. thk. Yusuf b. Mahmud el-Hac Ahmed. 2 Cilt. Mektebetü'l-ilmi'l-hadîs, ts.

Ağarı, Şerife. "Bir Övgü Unsuru Olarak Şehnâme Kahramanlarının Klasik Türk Şiirindeki Dönüşümü: Bâkî-Nedîm Karşılaştırması". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 39 (2018), 233-250.

Ahmed Cezbi. *Mecmûa-i Eş'âr*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma, NEKTY10852.

Ahmed Cezbî Mîr Hafîd Himmet Dede. *Divançe*. Ankara Milli Kütüphanesi, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 9295/2.

Ahmed Cezbî Mîr Hafîd Himmet Dede. *Makâlât*. Ankara Milli Kütüphanesi, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 9295/1.

Ak, Mahmut. "Siyavuş Paşa". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 37/310-311. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Ak, Mahmut. "Siyavuş Paşa, Kanijeli". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 37/311-3113. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Akaslan, Yaşar. "İslam İlim Geleneğinde Suffe Okulu ve Ashâb-ı Suffe". *Cami ve İlim*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.

Akbak, Muhammed Yusuf. "Yunus Emre Dîvânında Mürid-Mürşid İlişkisi". *Tokat İlmiyat Dergisi* 10/1 (Haziran 2022), 222-248.

Akot, Bülent. “Tasavvufi Terbiyede Rüyanın Değeri”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/19 (2011), 93-113.

Alvan, Türkan. “Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî’den Şükûfenâme”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 29 (2022), 118-164.

Arpaguş, Safi. “Hz. Mevlânâ ve Mevlevî Gelenekte Halvet”. *Bakü’den Balkanlara Halvetîlik III*. ed. Levent Bayraktar, Yeliz Yayıntaş. 175-181. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 2019.

Aşkar, Mustafa. “Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye’nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39/1 (1999), 535-564.

Avcı, Seyit. “‘Ben İlim Şehriyim Ali de Onun Kapısıdır’ Hadisi Üzerine”. *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]* 4/3 (2004), 371-381.

Aydar, Hidayet. “Hz. Muhammed’in Bazı Rüyaları ve Yaptığı Rüya Yorumlarından Örnekler”. *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* - 9/25 (2005), 89-102.

Bardakçı, M. Necmettin. “İsmail Hakkı Bursevî’nin Musa-Hızır Kıssası Yorumunun İlim-Marifet Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1998), 81-103.

Baş, Emrah. *Himmetiyye*. Ankara: İlâhiyât, 1. baskı., 2021.

Baş, Emrah. “XVII. Yüzyılın Sonları ile XX. Yüzyılın Başları Arasında İstanbul’da Bayramiyye’nin En Önemli Temsilcisi Olarak Himmetiyye”. *İslâmî İlimler Dergisi* 16/1 (Mart 2021), 55-76.

Bilgin, Caner. *Tasavvufî Tarîkatlarda Seyr-ü Sülûk Âdabı ve Tasavvufî Bir Kavram Olarak Nefs*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Bolulu Himmet Efendi. *Bolulu Himmet Efendi, Himmetiyye'nin Âdâb ve Erkânı: Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat ve Mnazûm Tarîkatnâme*. haz. Emrah Baş. Ankara: Fecr Yayınları, 2021.

Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. 3 Cilt. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2016.

Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: OTTO, 7. baskı., Eylül 2020.

Ceyhan, Semih. "Ma'rifiyye". *TDV İslam Ansiklopedisi* (3. basım). C. EK-2. Ankara: TDV Yayınları, 2019.

Cezbî, Ahmed. *Câmi'u's-silsile*. Ankara Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783, 1a-4a.

Cezbî, Ahmed. *Hâzâ Risâle-i Kenzü'l-esrâr fî Tarîki'l-Bayrâmiyye li'ş-Şeyh es-Seyyid Ahmed Cezbî el-Bayrâmî Hafîd-i Himmet-zâde*. Berlin Devlet Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2722, 36b-48b.

Cezbî, Ahmed. *Kenzü'l-etvâr*. Ankara Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783, 37a-44b.

Cezbî, Ahmed. *Makâlât*. Ankara Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, 06 Mil Yz A 1783, 34a-36b.

Coşanay, Büşra. "Tasavvuf Düşüncesinde Seyr u Sülûk Üzerine Bir İnceleme". *Anasay* 2 (2017), 199-216.

Cunbur, Müjgan. "Cezbî". *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. C. 2. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, ts.

Çakmak, Muharrem. "Niyazî Mısrî'nin 'Etvâr-ı Seb'a' Adlı Risâlesi'nde Seyr ü Sülûk'un Evrelerinde Görülen Rüyâ/Vâkıât". *Turkish Studies = Türkoloji*

Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 11/5 (2016), 137-158.

Çetinkaya, Bayram Ali. "Hacı Bayram-ı Veli Düşüncesinde Kalp ve Gönül". *Hacı Bayram-ı Velî: IV. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu*. ed. Vahit Göktaş - Harun Alkan. 47-74. Ankara: İlâhiyât, 1. baskı., 2019.

Demir, Abdullah. "Tasavvufta Rüya Tabiri". *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi = International Journal of Social Sciences* 1/9 (2017), 41-49.

Demirdaş, Öncel. "Tasavvuf Tarihinde Halvet ve Halvetin Manevi Eğitimdeki Rolü". *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* - 16/53 (2012), 131-142.

Demirel İşli, Esin. *İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

Donuk, Suat. "Seyyid Ahmed Cezbî'nin Etvâr-ı Seb'a Konulu Bilinmeyen Bir Mesnevisi: Kenzü'l-Etvâr". *Journal of Turkish Language and Literature* 5/4 (2019), 596-631. https://doi.org/10.20322/littera.621432

Donuk, Suat. "Seyyid Ahmed Cezbî'nin Kenzü'l-esrâr Adlı Tartikatnamesi". *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 17/3 (Eylül 2019), 386-406. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.596160

Donuk, Suat. "Türk Edebiyatında Silsilenâme ve Seyyid Ahmed Cezbî'nin Câmi'u's-Silsile Adlı Silsilenâmesi". *Journal of Turkish Language and Literature* 6/1 (2020), 16-36. https://doi.org/10.20322/littera.654435

Dölek, Âdem. "Sünnet Işığında Cimrilik Hatalığı ve Tedâvî Yolları". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/2 (2004), 95-128.

Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel. *Fezâilü's-Sahâbe*. Mekke: İhyau Turâsi'l-İslâmiyye, 1. baskı., 1983.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünen-i Ebû Dâvûd*. thk. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı., 1996.

Efendioğlu, Mehmet. "Sahâbe". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 35/491-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Elbânî, Muhammed Nâsırüddin. *el-Câmiu's-sağîr ve'z-ziyade*. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1988.

Ergun, Sadettin Nüzhet. *Türk Şairleri*. 4 Cilt, ts.

Erkaya, Mahmud Esad. "Hâlidiyye Tasavvuf Geleneğinde Mürid-Mürşid İlişkileri". *Şarkiyat* 9/2 (2017), 839-861.

Erkaya, Mahmud Esad. *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*. Ankara: OTTO Yayınları, 1. baskı., 2017.

Gazzâlî, el-İmâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b.. Ahmed. *İhyâu Ulûmmi'd-Dîn*. Lübnan: Dâru İbn Hazm, 1. baskı., 2005.

Gül, Halim. "Nakşî-Halidî Şeyhi Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Şeyh/Mürşid Anlayışı". *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu*. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2013.

Gül, Halim. "Tasavvufi Bir Kavram Olarak Halvetin İnsânî Boyut Açısından Kur'ân ve Sünnete Dayalı Olarak değerlendirilmesi". *Ağrı İslâmi İlimler Dergisi* 7 (2020), 61-80.

Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî. *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*. ed. Adem Ceyhan. haz. Ramazan Ekinci. İstanbul: Buhara Yayınları, 2013.

Haksever, Ahmet Cahid. *Tasavvufu Anlama Kılavuzu*. Ankara: OTTO, 1. baskı., 2017.

Hanbelî, İbn Receb. *el-Kelimetü'l-İhlâs ve tahkîk ma'nâhe*. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmîyye, 4. baskı., 1977.

Heysemî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ebûbekr b. Süleymân eş-Şâfî Nureddîn. *Mecmu'z-zevâid ve menbâu'l-fevâid*. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1. baskı., 2015.

Hocazâde Ahmed Hilmi. *Ziyaret-i Evliya*. İstanbul: Hâcegân Yayınları, 1. baskı., 2011.

Hücvirî, Ali b. Osman Cüllâbî. *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 6. baskı., 2018.

Ibn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen-i İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Dâru İhyâi'l Kütübi'l-Arabiyye, ts.

Ibn Manzur, Muhammed b. Mükerrem el-İfrikî el-Mısrî. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâr Sadır, 3. baskı., 1993.

Ibn Manzur, Muhammed b. Mükerrem el-İfrikî el-Mısrî. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâr Sadır, 3. baskı., 1993.

Ibn Manzur, Muhammed b. Mükerrem el-İfrikî el-Mısrî. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâr Sadır, ts.

Işıtan, İbrahim. "Halvetiyye Geleneğine ve Bir Halvetiyye Şeyhi Olan Sofyalı Bâlî Efendi'ye Göre Sülûkün Yedi Evresi (Etvâr-ı Seb'a)". *Hikmet Yurdu* 6/7 (2011), 89-113.

İbn Ebü'd-Dünyâ, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî. *Kitâbü'z-zühd*. Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 1. baskı., 1999.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâr Sadır, ts.

İmâm Gazâlî, Hüccetü'l-İslâm Zeynü'd-Dîn. *İhyâu Ulûmi'd-Dîn Tercümesi*. 8 Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 2016.

İsbehânî, İsmail b. Muhammed b. el-Fazl b. Ali el-Cevzî. *Kitâbu Terğîb ve Terhîb*. thk. Eymen b. Sâlih b. Şa'ban. 3 Cilt. Kahire: Dârü'l-Hadîs, 1. baskı., 1993.

İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah. *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996.

İyier, Özlem. *Eyüp Nişancası'nda Sivâsî Efendi Tekkesi Haziresinin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Kahraman, Abdullah. "Yunus Emre Dîvân'ında Şerîat, Tarîkat, Hakîkat ve Marîfet (Dört Kapı)". *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 1/1 (2017), 1-18.

Karagöz, İsmail. "Kur'an'da Cehalet Kavramı". *Diyanet İlmi Dergi* 38/3 (2002), 173-190.

Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'a Göre Cimrilik -Sebepleri, Zararları ve Eğitimi-". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2007), 329-364.

Kâşânî, Abdürrezzak. *Istılâhâtu's-Sûfiyye*. Bursa: Bursa Akademi, Birinci Baskı., 2014.

Kaya, Mahmut. "İslam'da Kanaat Kültürü". *Tüketim ve Değerler*. 67-71. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2010.

Kelâbâzî. *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 6. baskı., 2019.

Kılıç, Filiz. "Giritli Divan Şairleri". *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 32 (2004), 275-294.

Konur, Himmet. "Manevî Eğitim Metodu Olarak Halvet". *Bakü'den Balkanlar'a Halvetilik Sempozyumu II -Ohrid-*. ed. Gülşah Erbiçer. 56-65. İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2016.

Konur, Himmet. "Mesnevî'de Mürîd-Mürşid İlişkisi". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 6/14 (2005), 149-157.

Köse, Fatih. *İstanbul Halvetî Tekkeleri*. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1. baskı., 2012.

Köseoğlu, Mehmed A. *Suriçi İstanbul'un Tekkeleri ve Son Şeyhleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Kuşeyrî, Abdulkerim. *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 11. baskı., 2021.

Küçük, Raşit. "İslâm Kültüründe Sevgi İçin Kullanılan Kavramlar Muhabbet, Meveddet, Rahmet ve Merhamet". *Kutlu Doğum: 2006: İslâm Ahlâkı ve Sevgi*. 73-90. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. baskı., 2007.

Makdîsî, Ahmed b. Abdülhâdî. *el-Ukûd ed-deryâ fî zikri ba'de menâkib Şeyhü'l-İslâm İbn Teymiyye*. Mekke: Dâru Alemi'l-Fevâid, ts.

Mâlik b. Enes. *Muvatta'*. çev. Ahmet M. Büyükçınar vd. İstanbul: Beyan Yayınları, 1994.

Mekkî, Ali el-Kârî el-Herevî. *el-Masnu' fî ma'rifeti'l-hadîsi'l-mevdu' (Mevdû'ati's-suğrâ)*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Haleb: Mektebetü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 1. baskı., 1969.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî. *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*. çev. Şefik Can. 6 Cilt. İstanbul: Ötüken Yayınları, 19. basım., 2020.

Muhâsibî, Hâris el-. *er-Riâye Nefs Muhasebesinin Temelleri*. çev. Hülya Küçük - Şahin Filiz. İstanbul: İnsan Yayınları, 6. baskı., 2020.

Muslu, Ramazan. "Halvetiyye'de 'Atvâr-ı Seb'a' Yazma Geleneği ve Sofyalı Bâlî'nin Atvâr-ı Seb'a Risalesi". *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* 8/18 (2007), 43-63.

Muslu, Ramazan (ed.). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl*. İstanbul: İnsan Yayınları, 3. baskı., 2021.

Öneş, Edhem Ruhi vd. *Fatih İlk İstanbul*, ts.

Öngören, Reşat. "Tarikat". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 40. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Özçelik, Mevlüt. “Tasavvufta Ahlâk ve Edeb”. *Ahlak ve Din Disiplinler Arası bir Yaklaşım*. ed. Hasan Yerkazan. 101-160. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları, 2021.

Özkan, Ferudun Hakan. “Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı’nda Dört Kapı Kırk Makam”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 59 (2011), 253-278.

Özkan, Zeynep Şeyma. “Hz. Ali’ye Atfedilen Seyr ü Sülûk Mertebeleri ile İlgili Bir Risâlenin Tercümesi: Tercümetü etvâri’s-seyr ve’s-sülûk”. *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* 14/32 (2013), 191-202.

Özkırımlı, Atilla. “Cezbî”. *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*. C. 1. Cem Yayınevi, ts.

Özköse, Kadir. “Tasavvufi Hayatın Yaşanması İçin Bir Tarikat Şeyhi/Mürşidine İntisap etmek Şart Mıdır? Günümüzde Tasavvufun İçeriğini Açıklayan Birçok Kitap ve Yazı Yayınlanmaktadır. İlgi Duyan Bir Kişi Sözü Edilen Bu Eserleri Okuyarak Tasavvufu Öğrenemez mi? ‘Şeyhi Olmayanın Şeyhi Şeytandır’ Sözünün Anlamı Nedir?” *Tasavvuf Konusunda Bilinmesi Gereken 88 Soru*. ed. Halil İbrahim Şimşek. İstanbul: Beyan Yayınları, 2. baskı., 2020.

Roohi Maleky, Mahnaz. *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Sarıcaoğlu, Fikret. “Siyavuş Paşa, Köprülü Damadı”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 37/313-315. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Sehâvî, Muhammed Abdurrahman. *el-Makâsidü’l-hasene fî beyâni kesîrin mine’l-ehâdîsi’l-müştehire ’ale’l-elsine*. thk. Muhammed Osman el-Huşt. Beyrut: Dârü’l-kitâbi’l-Arabî, 1. baskı., 1985.

Serrâc, Ebû Nasr. *el-Lüma’ İslam Tasavvufu*. haz. H. Kâmil Yılmaz. İstanbul: Erkam Yayınları, 2016.

Sühreverdî, Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer. *Gerçek Tasavvuf Avârifü'l-Maârif*. çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand, 13. baskı., 2021.

Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmanî*. haz. Nuri Akbayar. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed. *Mu'cemu'l-Kebîr*. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.

Taberânî, el-Hâfız Ebû Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb el-Lahmî. *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*. nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. baskı., 1989.

Taib Ahmed, Osmanzâde. *Hadîqatü'l-vüzerâ*. Freyburg, 1969.

Tatçı, Mustafa. "Kurt Muhammed Efendi'nin Tasavvufi Bir Rüya Tabirnamesi". *Milli Folklor: Üç Aylık Türk Dünyası Folklor Dergisi [Milli Folklor]* 2/16 (1992), 32-36.

Tek, Abdurrezzak. "İbnü'l-Arabî'de Tasavvufi Terbiyenin Temel Esası: İlahî Ahlâkla Ahlâklanmak". *Uluslararası İbnü'l Arabi Sempozyumu İnsanlığın Hakikat Arayışı ve İbnü'l-Arabi*. 1/83-89. Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 1. baskı., 2018.

Tenik, Ali - Göktaş, Vahit. *Zikir - Allah'la Varolmanın Yolu*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2015.

Tirmîzî, Muhammed b. İsa b. Sevre. *Sünen-i Tirmîzî Câmiu'l-Kebîr*. 5 Cilt. Beyrut: Dârü't-tasîl, 2014.

Tosun, Necdet. "Harîrîzâde'nin Kenzü'l-Feyz İsimli Eserine Göre Halvetiyye'de Tasavvufî Eğiitim ve Âdâb". *Kastamonu Üniversitesi II. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu - Kastamonu'nun Manevi Mimarları*. 73-79. Kastamonu, 2014.

Tökel, Dursun Ali. *Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsânevî Şahıslar*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

Tuman, Mehmet Nail. "Cezbî". *Tuhfe-i Nâilî Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*. C. 1. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.

Uludağ, Süleyman. *Temel Tasavvufi Kavramlar*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 1. baskı., 2021.

Uyar, Mehmet. "Şeyh Kavramına Yönelik Eleştiriler Üzerine Bir Değerlendirme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/43 (2017), 325-353.

Vassâf, Osmânzâde Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz. 5 Cilt. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.

Vicdânî, Sâdık. *Tomar-ı Turuk-ı Aliye Tarikatlar ve Silsileleri Halvetiyye Silsilenâmesi*. ed. Halil İbrahim Binici. haz. İrfan Gündüz. İstanbul: İBER Yayınları, 2022.

Yetik, Erhan. "Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Zühd ve Takvası". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1993), 127-135.

Yılmaz, Hasan Kâmil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*. İstanbul: Ensar Yayınları, 30. baskı., 2020.

Yılmaz, Hasan Kâmil. "Konevî'de Rüyâ Anlayışı". *I. Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu Bildirileri = The First International Symposium on Sadraddin Qunawi*. 237-248. Konya: Mebkam Yayınları, 2010.

Yılmaz, Kadriye - Çetin, Kamile. "Rüyalar ve Niyazi-i Mısrî'nin Ta'bîrâtü'l-Vâkı'ât Adlı Eserinde Rüyaların Dili". *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2/4 (2007), 1066-1076.

Yılmaz, M. Faik. "Kur'an'da Cehalet Kavramı". *Dini Araştırmalar* 5/15 (2003), 181-198.

Yılmaz, Necdet. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*. İstanbul: OSAV Yayınları, 2. baskı., 2007.

Yücer, Hür Mahmut. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 19. Yüzyıl*. İstanbul: İnsan Yayınları, 3. baskı., 2021.

Zade Seyyid Ahmed Cezbi. *Divan-ı Ahmed Cezbi*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Uşşaki Tekkesi, 00486-001, 1b-48a.

Zâkir Şükrî Efendi. *Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche (Mecmu'a-ı tekaya)*, 1980.

"Cezbî Ahmed". *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*. C. 2. İstanbul: Dergâh Yayınları, ts.

"Cezbi Ahmed Efendi". *Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*. 2/894. İstanbul: Meydan Yayınevi, ts.

Kur'an Yolu Meâli. haz. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 13. baskı., 2020.

Kur'an-ı Kerim Meâli. haz. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 21. Basım, 2011.

"Siyâvuş Paşa". *Türk Ansiklopedisi*. 29/171-172. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1980.

"Siyavuş Paşa". *Büyük Kültür Ansiklopedisi*. 11/4212. Ankara: Başkent Yayınları, ts.

"Siyavuş Paşa Abaza". *Büyük Kültür Ansiklopedisi*. 11/4212. Ankara: Başkent Yayınları, ts.

ÖZET

Gezer, Güneş, Himmetzâde Ahmed Cezbî ve Kenzü'l-esrâr Adlı Tarikatnamesi: Metin ve İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Öncel DEMİRDAŞ, sayfa sayısı.

Çalışmamızda Ahmed Cezbî'nin hayatı ve *Kenzü'l-esrâr* adlı risâlesinde yer alan tasavvufi görüşleri ele alınmıştır. Çalışmamız giriş, üç bölüm, sonuç ve ekler bölümünden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezimizin amacı, önemi, kapsamı, sınırları ve kullanılan kaynaklar ifade edilmiştir.

Birinci bölümde Ahmed Cezbî'nin hayatı, bağlı bulunduğu tarikatlar ve silsilesine yer verilmiş ve eserleri tanıtılmıştır. İkinci bölümde esere bağlı kalarak Ahmed Cezbî'nin tasavvufî görüşleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise eserin tahkik edilen metnine yer verilmiştir. Sonuç kısmında Ahmed Cezbî hakkında elde edilen bilgiler değerlendirilmiş ve onun görüşleri değerlendirilmiştir. Böylece Ahmed Cezbî ve tasavvufî görüşleri hakkında bilgi edinilmiştir. Eserin anlaşılır kılınabilmesi ve güvenilirliğini sağlamak için ekler bölümünde âyet, hadis, kavram ve sözlük dizinleri bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bayramiyye, Halvetiyye, Himmetiyye, Ahmed Cezbî, *Kenzü'l-esrâr*

ABSTRACT

Gezer, Güneş, *Himmatzāda Ahmad Jazbī and His Tarīqat-nāma called Kanz al-Asrār: Text and Analysis,* Master Thesis, Advisor: Assoc. Prof. Öncel DEMİRDAŞ, (page)

In our study, the life of Ahmed Jazbī and his mystical views stated in Kenzü'l-esrâr are discussed. Our studying consists of an introduction, three main parts, a conclusion, and appendices. In the introduction, the purpose, importance, content, limits, and sources used in our thesis are stated.

In the first chapter, Ahmed Jazbī's life, sûfî order (tariqa), and sequence (silsila) are discussed, and his works are introduced. In the second part, Ahmed Cezbî's mystical views are discussed based on his risalah. In the third part, the analyzed text of the work was given. In conclusion, the information obtained about Ahmed Jazbī and his views were evaluated. Thus, information about Ahmed Jazbī and his mystical view was obtained. In the appendices, to make the thesis understandable and to provide reliablity lists of verses, hadiths, concepts, and dictionaries are given.

Key Words: Bayrâmiyya, Khalwatiyya, Himmatiyya, Ahmed Jazbî, *Kanz al-esrâr*